İdeolojik Aklın Serüveni

1970 - 1980 ARASI TÜRKİYE "SOL" HAREKETİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Mustafa Alagöz

Babil®

Babil® Yayınları: 73
İnceleme-Araştırma:7

İdeolojik Aklın Serüveni

1970-1980 Arası Türkiye "Sol" Hareketine Kavramsal Bir Bakış

Yayın Koordinatörü
İsmet Gülseçkin

Yayına Hazırlayan
Aydın İleri

Kapak Tasarımı
Özlem Halıcı

Birinci Basım: 1500

© Babil Yayınları

Teknik Hazırlık
Babil Yayın Grubu

Baskı ve Cilt
Kitap Matbası

Yayıncı Sertifika No: 0705-34-000139

ISBN:975-6207-67-1

Babil®
Muvakkithane Cad. No: 9, Kadıköy-İstanbul Tel: 0216 330 07 45 - 414 12 53

Babil® Yayınları Seyhan Müzik Prodüksiyon San. Tic. Ltd. Şti. Tescilli markasıdır.

İDEOLOJİK AKLIN SERÜVENİ

1970-1980 ARASI TÜRKİYE 'SOL' HAREKETİNE KAVRAMSAL BİR BAKIŞ

Mustafa ALAGÖZ

Babil®

Tülay'a

Yazarın Özgeçmişi

Mustafa Alagöz, 1955 yılında Gaziantep'in Karkamış ilçesine bağlı Alagöz köyünde doğdu. İlköğretimini aynı köyde, orta ve lise öğrenimini Gaziantep'te yaptı.

1972 yılında İ.Ü Fen Fakültesi Jeoloji Yüksek Mühendisliği bölümüne girdi. 1980 yılında mezun oldu.12 Eylül rejimi ile olan hukuki sorunlarından dolayı mesleğini yapamadı.

1990-1998 yılları arasında bir grup arkadaşıyla *Yine Hışt* kültür edebiyat dergisinin yazın kurulunda bulundu. Çeşitli gazetelerin kitap eklerinde (*Radikal, Cumhuriyet, Milliyet, Varlık*) kitap tanıtımları ve edebiyat eleştirileri yazdı.

E Dergisi ve *Us Düşün ve Ötesi* dergilerinde denemeleri yayınlandı.

Yazar düşünsel çalışmalarına devam etmektedir.

mustafagoz@ttnet.net.tr

mstfalagoz@gmail.com

İÇİNDEKİLER:

9.....Önsöz

12 .....**Birinci Bölüm**: Bireysel ve Tarihsel Bilinç
12.....Geçmişe İlginin Temeli
19.....Birey, Tarihin de Temel Birimi
23.....Birey Olmayan-Bireysiz Olmayan Güç: Kitle
24.....Kitle Oluşum ve Ayrımları
26.....İşlevi ve Özellikleri
29.....Düşüncenin Eylem İsteği: İnanç
32.....Oluşum ve Özellikleri
35.....İktidar Olmak, Merkezde Bulunan Kararlılık: İdeoloji
36.....Kökeni ve Oluşumu
37.....İdeolojinin Nesnel ve Öznel Tarihsel Temeli
40.....İdeolojinin Yapı Bölümleri
48.....Biraz Ütopya Biraz Fantezi
50.....Bireyin Dünyasındaki Yeri
53.....İdeolojinin Zorlayıcı Yanı-Çelişik Yapısı

61.....**İkinci Bölüm:** Marksist Düşüncenin Temel Özellikleri ve İdeolojiye Dönüşmesi
63.....Temel Düşünsel İlkeler ya da İdeolojik Tapınağın Sütunları
70.....İnsan ve Onun Özsel Yanı: Bilinç
76.....Tarihin İtici Gücü ve Din Konusunda
88.....**Üçüncü Bölüm:** Lenin'le Devam Eden İdeolojik Süreç
88.....Görüşlerin Merkezi Noktası Emperyalizm
101.....Lenin'den Kalan Miras Anlamak mı Tekrarlamak mı?
105.....Son Aşama Ne Zaman Sonlanacak?

114.....**Dördüncü Bölüm:** Kuşatılan Bireyin Başkaldırısı 68 Süreci
120.....Sürecin Bıraktıkları
124.....Sorunları Çözemeden Çözülüp Giden Süreç 12 Mart Rejimi

127.....**Beşinci Bölüm:** 12 Eylül Öncesi Türkiye
127.....Marksizm-Leninizm Pratiğe Nasıl Aktarılır?
130.....Yaşamı Kavramak veya İdeolojinin İlkelerine Bağlı Kalmak
134.....'Sol'un Dünya'yı ve Türkiye'yi Analiz Sonucu Kapitalizmin Bunalımı Derinleşiyor Sosyalizm Güçleniyor
137.....Bunalan Kapitalizm Neden Yıkılmıyor?
147.....Bunalımın Türkiye'deki Görünümü
152.....Tarım ve Köylülük Sorunu Demokratik Devrime Giden Yol
159.....Ulusal Sorun ya da Uluslar Kaderini Neye Göre Tayin Edebilirler?
164.....Her Şey İdeolojinin Saflığını Korumaya Bağlı
174.....İdeolojinin Bağımsızlığı İdeolojik Mücadeleyle Korunur
179.....Bilinç Dışardan Götürülür (Mü?)
184.....Dışardan Götürülen Bilinç Dışarıyı Nasıl Algılıyor?
189.....Kültür-Sanat-Edebiyat-Felsefe Üst Yapı Kurumları Olduklarına Göre
196.....İdeolojinin Hizmetinde Felsefe ya da Felsefe Yanlı Olabilir mi?
200.....Hem İdeolojik Mücadele Hem Eylem Biriliği
215...Cinayetlerin Nitelik Değiştirerek Arttığı Yıl 1978

219.....**Altıncı Bölüm:** İdeolojinin Tarihsel İşlevi
223.....**Kaynakça**

Önsöz

Bu çalışma, '*İdeolojik*' biçim altında düşüncenin kendi kendini nasıl sınırladığı üzerinedir. Ayrıca en yetkin olması açısından Marksist İdeolojinin oluşum süreci ve kendi içinde temel dönüm noktalarını gözler önüne sermeye yöneliktir. Bu çerçevede Türkiye'nin genel olarak 1970-80 dönemi Marksist-Leninist hareketlerin (Kitap içerisinde '*Sol*' hareketler olarak dile getirdik) ideolojik anlayışlarının niteliklerini ve bunun uygulanma biçimini incelemeye çalıştık.

Düşünme Özgürlüğü ile Düşünce Özgürlüğü aynı şey olmamakla beraber bir ve aynı gücün farklı halleridir. Düşünme özgürlüğü bir yeti, sonsuz bir potansiyel olarak insanın en özsel yanıdır ve hiçbir güç bu yetiyi ondan koparamaz. Düşünme kendini belirli kılmakla, somut hale getirir ve istence dönüşür. İstenç ise uygulamaya yönelik düşüncedir. Ancak uygulama söz konusu olduğunda dış koşullarla ilişki var demektir. Koşullar, düşünme yetisinin bir biçimlenişi olan istencin gerçekleşmesine karşı koyabilir, sınırlayabilir, yaşam hakkı tanımayabilir. Düşüncenin kendini gerçekleştirme ortamı, düşünce özgürlüğünün sosyal politik sınırını belirler.

Düşünceye baskı uygulanabilir; ancak bu dışsal güçler tarafından yapılır. Bundan dolayı politik mücadeleler her zaman düşünce özgürlüğü talepleriyle iç içe olagelmiştir. Tarih aynı zamanda bu özgürlüğün kazanılması; yasalarla ve kurumlarla güvenceye alınmasının sürecidir. Düşünme Özgürlüğüne sınır ancak içten konabilir. Düşünme yetisi verili ve sonsuz bir güç olarak kendi kendini işletme yöntemi tarafından engellenebilir. Hazır kalıplarla, dokunulmaz ilkelerle gerçeği kavramaya çalışmak düşünmenin kendi özgürlüğünü kendi eliyle yok etmesidir. Kendini belirli kalıplarla sınırlayan bir anlayış insanların kaderine yön verecek gücü ele geçirdiğinde toplumsal yaşamı da adım adım sınırlayıp daraltmaya başlar.

Düşünmenin kendini bir organize etme biçimi, gerçeğe ulaşma yöntemi olarak oluşturduğu ideoloji, giderek düşüncenin bütün alanlarına egemen hale geliyor. 1970-1980 yılları arasında Türkiye'de yaşanan politik ortamı bu açıdan değerlendirmeye çalıştık. Marksist İdeolojinin temel ilkeleri; bunların oluşumu ve süreç içinde nasıl algılanıp yaşama aktarıldığı bu çalışmanın içeriğini oluşturuyor.

'*Sol*' hareketlerin tezlerinin düşünsel içeriğini sergilemeye çalıştık. Türkiye için toplumsal etkisi büyük olaylar karşısında aldıkları tavırlara ve bunun arkasında yatan anlayışlar üzerinde durduk. Örgütsel yapılara, yönetim biçimlerine, vb. konulara değinmedik. Bunlar arşiv bilgileri ve o günün özel pratik sorunları olarak sayısal verilerdir. Tarihe fikirler ve onun belirlediği eylemler yön veriyor. Fikirleri kavramak pratik olguların anlaşılmasının da koşuludur.

Türkiye için özel bir dönem olan 12 Eylül öncesi toplumsal-politik ortamı anlatmak çok daha kapsamlı çalışmaları gerektirir elbette. Biz sadece bir boyutunu, deyim yerindeyse yaşananların-eylemlerin ruhu olan ideolojik ilkelerin düşünsel içeriğini ve bunun yarattığı anlayışın kendini pratikte nasıl ortaya koyduğunu ele aldık.

İdeolojik akıl sadece örgütlerde yaşatılmadı. Burada, dönemin '*Sol*' gruplarına ait yayın organlarından yaptığımız alıntılardaki fikirler, herhangi bir kişi, bilim adamı, sanatçı, köşe yazarı vb. tarafından da dile getirilmiş olabilir. Önemli olan kendini ideolojik biçim altında işlevli kılan aklın olguları nasıl anladığı, hayatı nasıl yorumladığı, kendinden farklı olanlara karşı nasıl yaklaşım gösterdiğini ortaya koymaktı.

12 Eylül öncesi fırtınalı dönemin içinde '*Sol*' saflarda bulunmuş ve bundan her zaman gurur duymuş birisi olarak nesnel davranmaya özel önem gösterdik. Eleştirel olmak irdelemektir, irdelemek ise anlamanın ve yeni fikirler üretmenin, düşünce yöntemleri geliştirmenin olmazsa olmaz koşuludur. Burada duygusal övgülere, yargılı tutumlara, kolaycı suçlamalara yer yoktur. Pratik olaylar bağlamında, düşünsel kökleri temelinde ve ideolojik anlayışın yönlendirmesi altında yaşanmış, şiddet ve acı dolu tarihsel bir sürecin tinsel yanını ortaya koyma çabası vardır.

Birinci Bölüm

Bireysel Bilinç-Tarihsel Bilinç
Geçmişe İlginin Temeli

Tarih, hiçbir zaman vazgeçemediğimiz bir ilgi alanımız olagelmiştir. Her ne kadar değişik amaçlar için ve farklı düşünce disiplinleri tarafından ele alınmış olsa da bunun temel nedeni, geçmişi şimdiden ve gelecekten koparamıyor oluşumuzdur. Bu, ister bir merak, ister bilimsel araştırma, ister felsefi düşünce üretimi, isterse geçmişe dair olaylardan haberdar olmak için olsun hepsinde bulunan ortak yan, geçmişin şimdiki yaşamımızla kopmaz bağının olmasından dolayıdır.

Daha belirgin açıklamalara ulaşabilmek için şu soruyu sorabiliriz: İnsan niçin geçmişle ilgilenir?

-Geçmiş hakkında bilgi sahibi olmak için mi?

-O dönemin yaşantısını, kültürünü, genel olarak halini duyumsamak için mi?

-Kim olduğumuzu, nerden gelip nereye gittiğimizi anlayabilmek için mi?

-Geleceğimizi güvenceye alıp korkulardan kurtulmak için mi?

Ele alış amacına bağlı olarak bunlardan biri öne çıkabilir; ancak geçmişe yönelik ilgimizde bunların tümünün payı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu soruları çoğaltmak mümkün; ancak ne kadar çoğaltırsak çoğaltalım soruların hem kaynağı, hem de vardığı nokta aynı kökte buluşuyorlar; yaşamın sürdürülmesi ve onun anlamlandırılması. İnsan sadece doğal dürtüleri ile davranan, maddi gereksinimlerinin

karşılanması için yapıp-eden bir varlık değil, onların içinde saklı bulunan anlamı da ortaya çıkararak yaşamak istiyor. Anlam arayışı insanın doğasından kaynaklanan bir dürtüdür. Her insanda şu veya bu düzeyde ortaya çıkar, ancak farklı derinliklerde. Çünkü bilinç; insan yaşamını ilgilendiren her şeyi hem oluşturuyor hem de onlar arasında ilişkiler kuruyor. İnsan kendine bir kök, -dayanak- geçmiş bulmadan varlık bütünlüğünü sağlayamaz. Akıl, doğası gereği birbirinden kopuk görülen olgular arasındaki ilişkiyi belirleyen bağı kurmak istiyor. Yukarıda ortaya koymuş olduğumuz sorulara verilecek yanıtların içeriğine baktığımızda bu anlam arayışının ne kadar dirimsel olduğunu görmek mümkündür. İnsan özsel olarak düşünce varlığıdır. Bu sıradan bir gerçeğin dile getirilişi gibi görülebilir; ancak ona ait araştırmalarda ve çözümlemelerde bu gerçeğin merkeze konulmaması düşünceyi keyfi, birbirinden ilgisiz, hiçbir tutarlılığı olmayan fikirler ortaya koymaya sürüklüyor. Üretilen bu fikirlerle yaşam yönlendirilmeye, insanlarla iletişim kurmaya giriştiğimizde kör çıkmazlar, mutsuzluklar ve yıkımlar yaşanıyor.

İnsan geleceğe atılmış bir varlıktır, bir geleceği olduğu bilinci sadece onda vardır. Bireysel ve toplumsal tüm etkinliklerin içinde gelecek kaygısı temel bir bileşen olarak bulunur. Geleceğin bilinmezliğinden korunmak ve güvence elde etmek insani tüm etkinliklerin belirleyici dürtülerinden birisidir. Her durumda an yaşanıyor olmakla beraber o, gelecekle geçmişin kesişme noktasıdır. Geçmiş an üzerinden akarak geleceğe yön verirken, gelecek ise geçmiş üzerinden beslenerek şimdiyle bağlanır. Bu süreç kesintisiz akışını yaşamın kendini sürdürme zorunluluğundan alır ve eylemler yoluyla gerçekleşir. Eylemi etkinlikten farklı anlamda kullandığımızı belirtmeliyiz. Eylemi; bilinçli, planlı ve tasarımlanmış etkinlik olarak alıyoruz. Çünkü etkinliği insanlardan başka canlılarda gösteriyorlar. Her etkinlik (insani olan) elbette üzerinde çalıştığı nesneyi dönüştürür; ancak doğal dürtülerle ya da etki tepkiye dayalı mekanik ilişkiler biçiminde. Buradan ortaya çıkan sonuçlar tarihin oluşumuna etkin bir şekilde katılamazlar. Tarih dediğimiz sahne bir eylemler zinciri, onun ürünlerinin nesnel ve tınsel olarak ortaya koyduklarının bir toplamıdır. Fakat geçmişte olup bitmiş sonsuz

sayıdaki eylemlere bir belirsizliğin mi, yoksa yasallığın mı egemen olduğu sorunu geçmişi (tarihi) anlamanın kilit noktasıdır. Bir şeyin bilinmesi, onun temel özellikleri arasındaki zorunlu bağın bulunması anlamına gelir. var olan her şey kendi kalıcılığını koruyor oldukça bir bütündür ve tutarlılığa sahiptir. Bu tutarlılık o olgunun yasallık taşıdığının kanıtı, bilinebilirliğinin de nesnel koşuludur.

Bir toplumsal gerçekliği, belli kişilerin egemenliğinde yapılan işler değil de, herkesin katıldığı, istek duyduğu ve oradan enerji yüklendiği, tinsel öze bakarak kavrayabiliriz. Tarihi ise liderler üzerinden değil sanattan, dinsel inançlardan, geleneklerden, üretim tekniklerinden, toplumsal kurumların işleyişinden ve tüzelerinden anlayabiliriz. Tarihsel kişilikleri de onları var eden koşullardan görebiliriz. Onlar tarihi yapan önder insanlardır; ancak eylemlerini ve ideallerini özgürlük ve adalet ilkesine bağladıkça bunu gerçekleştirebilirler. Sanatta, dinde, politikada, askeri alanda tarihi dönüştüren kişilikler, bulundukları koşullarda tarihin zorunlu yönelimi olan özgürlüğe kapı aralamış ve eylemleri daha sonra yapılacak olanlara zemin olmuş insanlardır.

Toplumsal yaşamda olan-biten her şeyin merkezinde beklenti, ilgi, tutku, çıkar, egemenlik hırsı vb. dürtüler vardır. Tarihi anlamak onu yapanı, yani insanı anlamakla mümkündür. Bireylerin, giderek halkların kaderleri bir çekim merkezi olan özgürlüğe doğru akarlar. Özgürlük, adalet, iyilik, güzellik vb. son noktasına kadar geliştirilip bitirilmiş bir şey değil, tersine sonsuza akan, geldiği her sınırda orda durmayıp daha ileriye gidecek itkiyi de kendi içinden üreten tinsel güçtür. Bunun kökeninde istencin sonsuzluğu yatar. Her deneyim, edinilen yeni bilgi bulunduğu yerde kalmaz; böylece yeni bir oluşumun kaynağı olur. Oluş halini ortadan kaldıracak olan her bilme bir değişime yol açar. İnsan tinsel olarak kendi kendisi ile çelişkili bir varlıktır; bu durum özgürlüğün ve tarihin ilerleyişinin kaynağını oluşturur. Tinsel olan, doğada bulunmayan, insanların düşünsel etkinlikleriyle var ettikleri ve içinde yaşadıkları olgulardır. Felsefede '*İdea*' olarak kavramsallaştırılan hakikatlerdir. Bir benzetme yaparsak onlar ufuk çizgisi gibidirler; hep görünür, ona doğru gidilir ancak hiçbir zaman erişilemez.

Tarihe baktığımızda olayların ortaya çıkışında sayılamayacak kadar öznel etkenin sürece katıldığını görüyoruz. Birbirinden bağımsız, birbirine karşıt etkinliklerin ve eylemlerin karmaşasında yol almak bilinç açısından zorluklarla dolu bir uğraştır. Kişisel istekler, tutkular, amaçlar ve planlar karşılıklı olarak birbirlerini belirli bir denge ve düzene kavuşturacak yönde etkide bulunurlar. Bütün bu kaotik görünüşün gerisinde onları belirli bir yönde akmaya zorlayan, tarihsel sürece tutarlılık veren temel belirleyici itki vardır: Özgürlük ideası. Havada uçuşan zerreciklerden oluşan bulut kümelerinin kütle çekim yasasının etkisi altında biçimlenip devinmeleri gibi, tüm kişisel ve toplumsal olaylar karmaşası da sonuçta özgürlüğün yaratılıp nesnel kılınması yönündü akarak biçim alırlar.

Bir bilginin doğruluğu tanıtlanmalıdır, tanıtlanmayan bilginin hakikiliğinden söz edilemez. Tinsel bilimlerde bilginin tanıtlanması sorunu elbette doğa bilimlerinkinden çok daha zor ve karmaşıktır. Doğa bilimleri deney, ölçü ve gözlem yoluyla bunu yaparlar. Nesnelerini istedikleri ortam ve koşullarda tekrar tekrar deneye sokabilirler. Ancak tinsel alanda (Felsefe, Tarih, Sanat, Hukuk, vd.) durum tamamen farklıdır. Orada düşünsel soyutlamadan başka yapacak bir şey yoktur. Genel olarak bilmenin ne olduğu ve elde edilen bilginin gerçeği tam olarak kavrayıp kavrayamayacağı tartışmaları düşünce tarihinin en önemli sorunsalı olmuş, olmaya da devam edecektir.

Tinsel bilimler farklı biçim ve disiplinler altında olsalar da özünde tarihsel niteliği olan bilimlerdir. Konularını insanın üretimleri ve yaşantı biçimlerinden alırlar. Yaşantılanmış, olup bitmiş olanın tekrarı olamadığı için geçmişe aittir, tarihsel olgulardır. Böylece onların bilimsel olarak açıklanması yukarıda da dediğimiz gibi soyutlamalar ve ussal çıkarsamalar yoluyla yapılabilir. Tanıtı ise tarihin kendisidir.

Öznelliği sınırsız ölçüde içinde barındırdığı için, öteki tinsel bilimler gibi tarih alanında da yaklaşım farklılıklarının bulunması doğaldır. Ancak yaşamı korumak ve üretmek öncelikle onu kavra-

mayı gerektirir. Toplumsal süreçlerin de yasallıklar içerdiği her ne kadar kabul edilse de uygulamada bunu başarmak kolay olmuyor. Bireysel eğilimler ve beklentiler anlama çabasına kolayca egemen olabiliyor. Kıyaslama, önyargı, inanca sarılma, görünüşlerden birisine yakınlık duyup onu abartma ya da önemsemeyip görmezden gelmek gibi ele alış biçimleri uygulanıyor; ancak bunlar olgunun kavranmasını sağlayamazlar. (Düşüncenin ideolojik karakter kazanması bunlar arasında en gelişmiş olanıdır. Bu konuyu ilerde derinlemesine ele almaya çalışacağız.) Çünkü ele alınan sürecin kendinde taşıdığı nitelikleri nesnel olarak irdelemek yerine kişisel eğilimler, önceden kabul edilmiş ilkeler vb. anlamanın ölçüsü olarak alınır. Kişilerin eğilimleri, beklentileri, kavrayış düzeyleri, düşünme yöntemleri birbirinden çok farklıdır. Gerçek çok, hakikat tektir. Hakikat gerçeklerin (Görünüşler, nesnel varlıklar) örtüsü altında saklıdır. En çok yanılgılar burada ortaya çıkmaktadır. Düşünce, görünüşlerin sarhoş edici uyarılarına, şaşırtıcı çekiciliğine bağlı kaldıkça, deyim yerindeyse muradına eremiyor. Bir görünüşten ötekine gezinip duruyor. Böylece bütün görünüşleri var eden şeyin ne olduğunu kavrayamıyor, aralarındaki ilişkilerin zorunlu yanlarını gözden kaçırıyor.

Onun için tarih alanında çok rastlanan şu yanılgıyı anlayabiliyoruz. Çoğunlukla geçmişe ait bol miktarda olay, savaş, sözleşme maddeleri, tarih, arşiv dökümü, ayrıntılı kişisel bilgiler edinmek tarih bilgisinin gücü olarak görülür. Bunlar olsa olsa belleği, geçmişte olmuş bitmiş olaylarla doldurmaktır; bir müze bile değil, eski eşyaların biriktirildiği ambara dönüştürmektir. Elbette belleğe malzeme olan bu veriler tarihin anlaşılması için vazgeçilmez şeylerdir. Eğer eskiden olmuş bitmiş olayları gün ışığına çıkarmak tarihi anlamak sanılırsa dağınık, yan yana, arka arkaya yığılmış malzemeler içinde kaybolmak kaçınılmaz olur. Onları bu dağınıklıktan kurtaran, bir ussallık (yasallık) taşıdığını ortaya çıkaran düşünceden başka bir şey olamaz. Ancak bu yolla toplumsal yaşamın gerçek yanlarını ve birbiriyle olan bağlantılarını görebiliriz. Kişisel ve toplumsal hırslar, töreler, bilimsel keşifler, dinsel inançlar, sanatsal gelişmeler, toplumsal kurumlar, vb. bütünsel ilişki bağlamında kavranabilir. Bu ve benzeri tüm olgulara baktığımızda kökeninde

insani istencin olduğunu görürüz. Tarihin üretilmesinde ve insanla ilgili her şeyde somut düşüncenin, başka bir söylemle istencin belirleyici payı vardır.

Şu genel ilkeyi başlangıç noktası yaparak yol almaya devam edebiliriz: İnsanlar tarihlerini kendileri yaparlar. İnsan dediğimiz yerde onun evrensel yetisinden söz ediyoruz; düşünme ve eylemde bulunma anlamında. Düşüce ve eylem aynı gerçeğin farklı iki görünüşüdür. Düşünce soyut eylem, eylem ise görünüşe çıkmış düşüncedir. Eyleme ve onun ürününe bakarak düşünceyi tanırız, eylemleri ise düşünce aracılığıyla var eder ve kavrarız. Düşünme kendini işleterek belirli kıldığında eylem tasarımı oluşturmuş demektir. Eylemler ise düşünmenin sonlu bir biçim kazanmış halleridir. Hermes'in; '*Tanrılar ölümsüz insanlar, insanlarsa ölümlü Tanrılardır*', özdeyişinde olduğu gibi; eylemler somutluk kazanmış düşünceler, düşünceler sonsuz eylemlerdir, diyebiliriz.

Düşüncenin kendisi en yüksek eylemdir. Eylemler ve onun ürünleri, onu var eden niyeti içlerinde saklarlar. Gereksinmeler, tutkular, görev duygusu vb. insanı eyleme iten güçlerdir. Bunlar bireysel etkinlilerde rasgele, biri ötekini etkisiz kılacak, ortadan kaldıracak yönde ortaya çıkarlar. Toplu halde yaşama zorunluluğu bu başıboşluğa katlanamaz. Kendi içerisinde belirli bir tutarlılığa kavuşmak zorundadır. İster kamusal düzen veya düzensizlik, ister törel gerçeklik diyelim bireysellik bu koşullarda var olmak zorundadır. Düzen, başka bir deyişle var olan toplumsal gerçeklik belirli ve sınırlıdır. Somutluk kazanmış düşünce olarak istenç (irade) ise sonsuzdur. Kamusal düzenin sınırlılığı ile düşüncenin sonsuzluğu (somut haliyle istencin) arasındaki karşıtlık tarihin devindirici gücüdür. Tarih bu karşıtlıkların biçim alışlarının sergilendiği, gözle görülür hale geldiği sahnedir. Zulümler, haksızlıklar, yıkımlar, başkaldırılar, toplumsal ve politik düzenlemeler yığını içinde şu temel belirleyici dürtüyü görüyoruz: Bireyler ve toplumlar yaşamları hakkında söz ve karar sahibi olma istençlerini adım adım gerçekleştiriyorlar, kendi kaderlerinin inisiyatifini kendi ellerine alıyorlar.

İnsan bir eylem varlığı olarak önüne aldığı her şeyi dönüşüme uğratan bir güçtür. Burada dönüştürmeden anlaşılması gereken,

nesne ve olguları bilincinin konusu yapması, üzerine düşünerek, bilme anlamında kendine katmasıdır. Düşünceyle başlayan süreç eylem aşamasından geçerek tekrar kendine döner. Anlam bu noktada ortaya çıkar. Her eylem pratik, nesnel sonuçlar doğururken anlamlılığı da içinde barındırır. Düşünce kendini kendine konu edinerek örtük olan anlamı ortaya çıkarır. Anlam; bütünlüğü sağlamaktır, birey bu bütünlüğü kendi içinde duyumsamak istiyor. Eğer sağlayamazsa huzursuz, mutsuz ve tedirgin olur. Aynı şey toplumlar içinde geçerlidir. Maddi gereksinimlerini karşılamak, düşünsel, sanatsal, törel etkinliklerde bulunmak, tarihsel mirasla ve gelecekten beklenenlerin dinamik ilişkisini sağlamak, daha özgür ortamlarda yaşamak insanın doğal ve evrensel bir istemidir.

Tekrarın olduğu yerde tarih olamaz. Bir sürecin oluşumu, kendi içinde taşıdığı aşamaları ve bunların birbiriyle olan bağının açığa çıkarılması tarih bilincini oluşturur. Yaşamın kendini sürdürmek zorunda oluşu tarihsel sürecin içeriğini belirler. Bu zorunlu akışı belirleyen temel itki nedir sorusuna verilen yanıt onun kavranmasına bağlıdır. Hangi koşul ve biçim altında olursa olsun tüm tarihsel-toplumsal olgular insanın istencinin damgasını taşırlar. Ortaya konulmuş olan her eylem ve bilme hem bir sınır, hem bir son, hem de bir başlangıçtır. Kazanılan yeni bilgiler, ortaya konulan yeni eylemler bir sonrakine başlangıç olurlar. Gereksinimlerin varlığı, bilincin sonsuzluğu insanı aralıksız olarak düşünsel ve pratik eylemliliğe iterler. Erişilen her sınırın ötesine geçmek tarihsel sürecin yol taşları gibidirler. Bu yapı taşları geçmişi kavramamız için bilincimizin önünde duran malzemelerdir. Onları doğru kavrayıp kavramamak insanın düşünsel çabasının sorunudur.

Bu çaba hiçbir zaman duramaz. Maddi gereksinimlerin dayatması, gelecek kaygısı ve bunları fark eden bilinç yetisi birbirine bağlı olarak tüm insani etkinliklere kaynaklık ederler. Geleceğin kaygısını taşıyan insan kaçınılmaz olarak geçmişi de merak ediyor.

Ortaya bir yapı, ürün, plan vb. koymak her zaman bir başlangıçla olur. Var olanların bir başlangıcı olduğu, bir belirleyici etkinin bulunduğu kabul edilir. Geçmişe olan vazgeçilmez düşünsel ilginin nedenlerinden birisi de budur. Mitolojiler, dinsel söylemler, ki-

mi ulusların kökenine dair efsaneler dikkat edilirse hep bir ilk yaratıcıya, ilk nedene dayandırılır. Psikolojik tedavilerde de kullanılan aslında aynı yöntemdir. Hastanın geçmişine giderek, bilinçaltına ulaşılarak sağaltım yapılır. Tarihe olan ilgiyi de bu bağlamda düşünebiliriz. Olgular, geçici ve farklı görünüşler içinde var oluşa çıkarlar; ancak bir iç bağla birbirine bağlıdırlar. Geçmişe dönmek aslında bu örtük olan bağı bulmak içindir: Yeniden kurmak için kökene bağlı kalmak; bu keyfi bir tatmin değil, bir zorunluluktur.

Geçmiş şimdinin kökü, şimdi geleceğin hareket noktası, gelecek ise kendinden önceki tüm süreci anlamlı ve önemli kılan, varlığıyla belirli; ancak içeriğiyle belirsiz, her şeyi kendine doğru çeken tılsımlı bir güçtür. Belirlilikle belirsizliğin birliği olarak gelecek, insan için hem tedirginlik hem de umut kaynağıdır. Tedirgin edici olmasa umut kaynağı da olamazdı; çünkü biri ötekisi aracılığıyla vardır, bireysel ve toplumsal yaşamın her alanında bu karşıtlığın birliğini görmek mümkündür. Anlam arayışına kaynaklık eden bu karşıtlığı (kaygı ve umut) benliğinde duyumsayan insan her ne kadar anı yaşıyor olsa da geçmiş ve geleceğe kopmazcasına bağlıdır. Onun tarihle ilgisi varlıksal kökeninden kaynaklanır: Var olmak ve anlam bulmak.

Birey: Tarihin de Temel Birimi

Bilimin amacı var olan gerçeği açıklamak, temel özelliklerini gün ışığına çıkarmak, dönüşüm süreçlerini izlemektir. Her bilim dalı öncelikle varlık üzerinde bir alan çizer ve kendine başlangıç olacak temel bir öğe edinir; matematiğin rakamı, kimyanın elementi, fiziğin enerjiyi, psikolojinin bilinçaltını edinmesi gibi. Tarihi bilimler ise kendilerine insanı temel alırlar. Bir öğenin temel olması belirli bir alanda olup biten her şeyin içinde yer alması, onsuz o alana ilişkin hiçbir şeyin anlaşılamaz olması demektir. Bu, felsefenin töz (cevher) olarak ifade ettiği kavramdır. Kendi başına belirsiz olan; ancak bütün ayrımların ondan çıktığı ve onunla anlaşıldığı evrensel gerçeklik.

Birey; içgüdüleri, istekleri, yeti ve yetenekleri olan; bununla beraber düşünme yetkinliğine sahip tinsel bir varlıktır. Bu iki dün-

yanın birliği onu özsel (Diğer tüm şeylerden ayıran biricik özellik) kılar. Onun bütün eylemleri bu bireşimsel enerjinin itkisiyle olmakta, bu iki yanın karşıtlığını her zaman kendi içinde taşımaktadır. Gerek bireysel eğitimin, gerekse toplumsal uygarlığın gelişimi dediğimiz şey aslında tinsel yanın giderek güçlenmesi, doğal dürtülerin başıboş, denetimsiz akışına engel olunmasıdır. Engel olmak yok etmek değil yönlendirmektir, zaten onlar yok edilemezler. Doğal dürtülerin ve içgüdülerin yok edilmesi insanın insan olmaktan çıkarılması demektir. Bu anlamda var olan her şeyin bir kendilik sınırı olduğunu söyleyebiliriz. Eğer bu sınır aşılırsa o varlık kendi gerçekliğini kaybederek başka bir şeye dönüşür.

Birey bir kişiliktir, bu aynı zamanda Ben bilincidir. Ben; öncelikle yaş, karakter, bilgi, cinsiyet, meslek, vd. bağışık olarak soyut bir belirlemedir. Ancak bu haliyle bile etkin olan, kendi dışındaki şeyler arasında bir seçim yapma, istencini istediği şeye yönlendirme olanağıdır. Her şeyi ilgi alanı içine alabilen, her şeyi kendine konu edinebilen, başka bir açıdan o, kendine gelen her şeyi eritip bir biçim verebilen pota gibidir. Ben bu yetileriyle somut nesnelerle ilişkiye geçerek, önceden tasarımlanmış etkinlikler göstererek, kendi dışındaki belirli şeylerle bağlar kurarak, sorumluluk üstlenerek biçim kazanır ki, bu benliğin ya da kişiliğin oluşum sürecidir. İnsanın biricikliğinin temeli burada yatar. Her ne kadar ortak özellikler taşıyor olsalar da her kişilik kendine özgüdür. Düşünceleriyle, karakterleriyle, yaşam karşısındaki tavırlarıyla ya da başka bireysel özellikleriyle hiçbir insan bir başkasıyla aynı olamaz. Doğal yeti ve yetenekler farklılık taşırlar ki, bireyler yaşam deneyimlerine bu doğal dürtüleriyle başlayıp onu kendi düşünce güçleriyle yoğurarak içselleştirirler. Hamur aynı, ama onun pişirilmesi sonucu ortaya çıkan lezzetler farklıdır.

Toplumsal ve bireysel ilişkilerde her türlü kabalık, zorbalık, haksızlık ve saygısızlık şu akıl dışı anlayıştan doğar; farklı olanı benzerliğe zorlama, özgün olan istençleri dışardan belirlenmiş bir otoritenin altına getirme. İnsani yaşamda köklü dönüşümler bu gerilimin doruğa erdiği zamanda meydana gelen kırılmalarla oluşmuştur. Ancak insanın özgür iradesi ve onun taşıyıcısı olan kişilik

(duruma göre bireysel, duruma göre toplumsal kişilik) bunu yapmaktadır.

Kişilik öncelikle istencin gerçekleştirilmesinde kendini gösterir. Düşüncenin sonsuz gücü belirli ilkeler, hedefler belirleyerek kişiliğin temelini oluşturur. Aslında bu kavramlar aynı varlığın değişik yanlarıdır. Dilin doğası gereği ayrıymış gibi anlatmak zorunda kalıyoruz. Düşünceyi, istenci ve kişiliği birbirinden ayrı ele almak mümkün değil; çünkü her biri varlığını öteki aracılığıyla ortaya koyabilir. Kişilik; karar veren, kendini doğanın ve toplumun karşısına koyup onları dönüştürebilen, kendine sınır koyup sınırını aşabilen bir yetkinlik; yeteneklerini biçimlendirmiş, kendi ilkelerini oluşturmuş, sorumluluk üslenebilmiş eylemsel güçtür. Artık özgün bir birey ya da öznedir; tarih oluşturan çekirdek enerji.

Özne, kişiliğin potansiyellerinden beslenerek oluşan somut bireydir. Bu sonsuz potansiyelden kaynaklanan özneleşme doğal olarak kendisi de bitimsiz bir oluşum gücüne sahiptir. Günlük dilde bile *'kişiliksiz'* kavramını; ilkeleri, kendine özgü istenci, tavırlarını belirleyen ölçüsü olmayan bireyler için kullanırız. Özne sadece var olan kişilik değil aynı zamanda var eden bireydir de. İstencinin doğal haliyle başıboş bırakılmasını ancak düşünce engelleyebilir. Dürtüler hayvanlarda da vardır ve hayvanlar bu dürtülerine uygun olarak davranırlar. Sadece korku ya da acı onları içgüdülerinin nesnelerine erişmelerini engelleyebilir. İnsanda da doğal dürtüler var; ama onu kendisinin dürtüsü olarak bilir, bunu sınırlayabilir, gerçekleştirebilir, belirli hedeflerle ilişkilendirebilir. İşte bu güç özgürlüğün temelidir. Dürtü insanın iradesi dışında, doğasında verili olarak bulunur; onu yönlendirmek istenci ise, düşünce varlığı olarak insanda vardır.

Düşüncesini belirli amaca bağlayan bireyi; içgüdülerinin ve doğal dürtülerinin uyarmasıyla, onu doyuracak olan nesnelerle kendisi arasına istencini koyan özne olarak görebiliriz. İstenç doğal haline bırakıldığında ussal olmaz. Ancak kendini bir ölçüye bağlayarak somutluk kazanır; çünkü somutluk, belirlenmiş ve sınırlanmış olmaktır. İstenç, kendini somut-tikel bir şeyle belirlediğinde etkin güce dönüşür, aynı zamanda kendini sınırlamış olur. Böylece soyut

dürtü ve istekler gözlemlenebilir nesnellik kazanırlar.

Özne kendi eylemlerinin, yapıp-ettiklerinin sonucu olarak kendi kendini aşarak yenileyebilir. Amaç belirleyip ona ulaşmanın araç ve yöntemlerini oluşturur. Bunu her durumda verili koşulların ona sunduğu olanaklarla yapar. Amaçlarını, araçlarını ve düşüncelerini istek olarak birliğe getirir. Bunlar, öznenin eyleminin içeriğini ve önkoşulunu oluştururlar. Eylem hem ele aldığı nesneyi hem de onu yapan özneyi dönüştürür, bunun içindir ki her insan somut özne anlamında ancak eylemlerinin organik birliği olabilir. Kendini dönüştürmesi dış dünyayı dönüştürmesiyle tamamlanır. O, etkin özne olarak hem tarihsel bir varlık hem de tarihin yaratıcı temel gücüdür. Birey, istencini her şeye yatırabilir ve böylece onu kendinin kılma hakkı oluşur. (Mülkiyetin kökeni burada yatar.) Şeylerin (Nesnelerin) böyle bir ereği olamaz, onlar kişinin istenci yoluyla işlerlik ve anlam kazanabilirler. Anlam ise önceden belirlenmiş bir hedef olarak bulunmadığı, eylemlerle yaratılan tinsel bir değer olduğu için şimdi ve geçmişte bulunur, insan tarafından oluşturulur. Gelecekte kendi başına anlam olamaz; geleceği değerli, anlamlı, vb. kavramlarla yüklediğimizde aslında onu şimdinin arayışlarıyla doldurmuş olmamızdandır. Geleceği anlamsız bulan her özne aslında içinde bulunduğu süreci (Anı) anlamlı bulmuyor demektir. Anlamsızlığa katlanamayan insan, onun yokluğunun yarattığı mutsuzluktan kurtulmak için tarihe ilgisiz kalamaz. Tarihe ilgi göstermenin temel nedenlerinden birisi de budur. Önceki kuşaklardan hazır bulduğuna kendi tasarımlarını ve istencini katan insan hem kendi kendini, hem de kendi anlamını yaratır: O, bulunan ve yapılan koşulların sürekli dönüşüm halindeki birliğidir. Tüm kültürel ve kişilik özeliklerini başkasıyla ilişkilerden edinir, kendine ait her özgünlüğünü toplumsal ilişkiler yoluyla gerçekleştirebilir. Bu onun toplumsal bir varlık olmasının temelidir. Toplumsal ilişkileriyle hem kendini oluşturur, hem de onun öznesi olur. Bireyler bunu kendi etkinlikleriyle toplumsal yapıya katılarak, özel katkılarıyla onu geliştirerek yerine getirirler. Böylece bireyleri aşan, onları kapsayan ve oluşturan bir güç ortaya çıkmış olur: Somut topluluk, başka bir deyişle *kitle* olgusu. Bunun birey üzerindeki etkisi, bireyin kendi özgünlüğünü kitle içinde nasıl edindiği ve buradan do-

ğan düşünce sistemleri, toplumsal çatışmalar, ele alınması gereken önemli konulardır.

Birey Olmayan - Bireysiz Olamayan Güç; Kitle

Toplu halde yaşamak zorunda olmaları insanları değişik toplumsal örgütlenmeler, en önemlisi de devlet gibi bir kurumu yaratmaya götürmüştür. Gelenekler, dinler, efsaneler, düşüce akımları vb. gibi kültürel güçler hep toplu halde yaşamanın zorunluluğundan çıkmıştır. Yakından bakıldığında da bunların birlikte yaşamı düzenlemeye yönelik yaptırımlar ve önermelerle dolu olduklarını görebiliriz. Günlük yaşam deneyimlerinden, toplumsal süreçlerin incelenmesinden, maddi yaşamın sürdürülmesi kaygısından türeyen bu törel güçler kendilerine uygun yaptırım güçlerini de üretmişlerdir. Devlet olgusu bu yaptırım gücünün erişebildiği en üst aşamadır.

Toplu yaşama hayvanlarda da vardır; fakat içgüdülerinin yönlendirmesinde kalarak. Yalnızca insan uygarlık ve kültür üretebiliyor. Toplumsal yaşantı sürmekle beraber ekonomik, kültürel, dinsel, amaca bağlı ortak ilgiler çerçevesinde kendi içlerinde ayrıca birliktelikler kuruyorlar. Böylece yaşamın içinden özgün topluluklar ortaya çıkıyor. Tarihin oluşumunda temel etmenlerden birisi de bu birlikteliklerdir. Onlar toplum içinde egemen olmak istekleriyle, maddi ve düşünsel eylemleriyle dönüştürücü oluyorlar. Düşünce ve eylemin birliği her türlü üretimin temelidir. Belirli amaç ve ilgiler sonucu olarak bir araya gelmiş insanlar somut topluluklardır, başka bir söylemle kitledirler. Fikirler eylemin ruhu, bireyler ise onu gerçeği dönüştüren güçlerdir. Amaçlı, ilkeli ve sürekliliği olan düşünceler kendilerini yaygınlaştıracak, kabul edecek kitleye gereksinim duyarlar. Kitle, sistemleşmiş düşünceler için nesnel toplumsal temeldir.

Kitle; Oluşum ve Ayrımları

Bireylerin ortak beklentileri ve kendi bireyselliklerini gerçekleştirip doyuma ulaştırabilecekleri umudu kitlenin oluşumunu sağlayan ruhtur. Bu açıdan, hem bireysel beklentilerin başkalarıyla birlikte sağlanacağı inancı, hem de bireylerin -eğer varsa- bastırılmış duygularını (saygı görme, değerli bulunma, kendini gerçekleştirme olanağı) yaşama şansını bulma umudu kitleyi oluşturan bileşke güçlerdir. Maddi veya tinsel bir uyaran, belirli bir amaç, inandırıcı toplumsal bir projenin biçimlendirdiği '*Kitle*', varlığını, ekonomik, düşünsel ve psikolojik güçlerini diri tuttuğu sürece devam ettirebilir. İkili bir yanın olduğunu görüyoruz. Birincisi, onu var eden temel etken; ikincisi, varlığına süreklilik kazandıracak, devamlılığını sağlayacak düşünsel ve duygusal uyarılar. Kendiliğindenlik kitleyi belirleyen önemli bir etken olamaz. Varoluş gerekçesi ve amaçlar hatırlanmalı, yapılan etkinlikler gözden geçirilmeli, ilişkide olmak zorunda oldukları başka kesimler izlenmeli, kendileri hakkında başkalarının düşüncelerine ilgi göstermelidirler. O halde kitle rasgele bir araya gelmiş şekilsiz insan topluluğu değil; düşünce, duygu, ilgi ya da ortak tepkilerle bir araya gelmiş işlevli, dinamik, biçim almış birliktir.

Temel olarak bağımsız insanların birliği olan kitle; bireylerin ortak uyaranlar, ortak etkinlik ve ortak amaç yoluyla oluşturduğu tarihsel bir topluluktur. Bu ölçüleri kullanırsak kitleyi genel olarak iki grup altında toplayabiliriz. Somut bir sorun etrafında geçici olarak bir araya gelmiş bireylerden oluşan topluluk olarak; örneğin seyirci kitleleri (futbol, konser vd.) ya da eylemli topluluk; miting, toplantı ve gösteri eylemlerinin oluşturduğu birlik. Bunlar gelip-geçici, yaşamın bir anında ortaya çıkmış bir uyaranın etkisiyle oluşan Kitle biçimleridir. Eylemlilik hali, belirleyici uyarıcı etki ortadan kalktığında ortak ruhsal enerji eriyip kaybolur. Bireyler, onları birbirine bağlayan iç dinamiklerini kaybederek kendi bağımsız dünyalarına dönerler. Bu yolla oluşan kitleye '*Güncel Kitle*' diyebiliriz. Burada bireylerin duygularında bir zamandaşlık söz konusudur. Çünkü onlar belirli bir anda kendilerini ortak ruhsal konuma getiren bir etkiye bağlıdırlar. Ayrıca aynı anda ortak mekanda ol-

mayı da gerektirir. Güncel Kitle'nin; zaman-mekan-duygu birliğinden oluştuğunu, kısa süreli ve yapay etkenlere bağlı olduğunu, en önemlisi de bu birliğin bir ve aynı zamanda gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

İkinci tür ise '*Tarihsel Kitle*' olarak adlandırdığımız kitledir; uzun erimli umutların ve toplumsal projelerin oluşturduğu topluluk olmaları anlamında. Tarihsel zorunluluğun, toplumsal işlevin, belirli bir düşünce ve amacın belirlemesiyle oluşan kitle. Buna tarihsel anlamda en kapsamlı ve sınırları esnek olmakla beraber '*Ulusu*' örnek olarak gösterebiliriz. Ayrıca meslek grupları (askerler, işçiler, mühendisler vd.), dinsel kökenli birliktelikler, belirli bir ideoloji yandaşlığı gibi topluluklar tarihsel kitle dediğimiz kavramın toplumsal karşılığıdırlar. Elbette daha ayrıntılı ve farklı ölçüler uygulanarak değişik sınıflandırmalar yapılabilir. Amacımız kitlenin ne olduğunu derinlemesine ele almak değil, düşüncenin kendi kendini nasıl sınırladığını, kendi özgürlüğünü kendi eliyle nasıl kısıtladığını ortaya koyma çabamıza bağlı kalmaktır. Bu noktada karşımıza düşünce, insan, eylem ve belirli ilkelerle davranan insan topluluklarının karşılıklı ilişkileri çıkıyor. Kitle ve düşünce hareketlerini bu çerçevede ele almak istiyoruz

Tarihsel Kitlede bireylerin mekansal, duygusal ve zamansal birlikteliği yoktur. Bunun oluşumu tarihsel koşullarla belirli, toplumsal ilişkiler içinde oluşmuş bağlayıcı, sürekliliği olan kalıcı etkilerin güdümündedir. Bu toplulukların oluşmasına yol açan düşünceler, amaçlar, ekonomik ve toplumsal güçler bireyin istencinin üstündedir. Geçmişten beslenip geleceği de etkileyecek denli kapsamlıdır. Anlık, gelip geçici uyaranlar değil, toplumu biçimlendirmenin düşüncesini, yaşamı yönlendirmenin istencini, oluşturulan hedefe ulaşmanın inancını potansiyel olarak içlerinde taşırlar. Tarihsel ve düşünsel güçler olarak dayanıklı olan bu etkenler, kendilerine temel olan toplumsal güçlerin de dayanıklı ve sürekli olmalarına yol açar; bundan dolayı bireye aşkındırlar. Anlık ve kişiye özgü olmayan niteliği ona bir tarihsellik kazandırır. Bu tarihsellik, düşünsel, ideolojik, politik vd. projeler olarak kuşaktan kuşağa aktarılır, bölgeden bölgeye yayılır. Güncel kitlede böyle bir yan bulunmaz.

Kitlesellik genel olarak, bir tutuma karşıt bir tutum olarak tepkisel içerikli, geçici, ortak isteklerin birlikte yaşantılanması olarak dayanışmacı-paylaşımcı nitelikli; toplumu dönüştürmek, geleceği kurmak amacı taşıyarak oluşurlar. Oluşum nedenleri Kitleyi birbirinden ayıran özelliklerdir, varlık süreleri ise oluş nedenlerine ve hedeflerine ulaşmasına bağlıdır.

Tarihsel kitle kendi tümelliğini düşünce ve eylemin birlikteliği yoluyla gerçekleştirir ve uzun süreye yayar. Canlılığını korumak düşünsel üretimlerde bulunmayı, geçmişi hatırlamayı, geleceğe dair umutlar beslemeyi, projeler önermeyi gerektirir. Ulusların belirli olayların yıl dönümünü kutlamaları (ulusal bayramlar), örgütlerin tarihle sıkı ilişkide kalmaları, düşünce sistemlerinin ve inanç gruplarının ölmüş kahramanlarını anmaları bu gereksinimin görünüşleridir.

İşlev ve Özellikleri

Bireylerin ne tür etkinlikleri olursa olsun onun içinde insani yan olmak zorundadır. Bununla, temel olarak düşüncenin ona eşlik ettiğini söylemek istiyoruz. İstekler, tepkiler, tutkular, vb. bütün olgular insanidir ve kökünde düşünce vardır. Eğer bu olmazsa devindirici güç olarak geriye yalnızca içgüdüler kalır. Öte yandan insan ne kadar gelişmiş olursa olsun içgüdülerinin davranışları üzerindeki etkisini yok edemez; sadece denetleyebilir. Bu denetim ne kadar ussal, hakka uygun ise o ölçüde eğitimli ve uygardır.

Kendi istençleriyle oluşturdukları ilişkilere, örgütlü ve amaçlı birliklerine doğal dürtülerinin sızması olanaklıdır. Kişilik kazanmış birey bunlara, ahlaksal ilkeleri ve duyuncuyla (vicdan) karşı koyar. Toplumsal yaşantıda ise yasalar, devletin baskı organları, örgütsel tüzükler, gelenekler, dinsel kurallarla denetim altına alınır. Kitle kendi içinde bireylerin birbirinden bağımsız, kendilerine özgü istek ve dürtülerini gerçekleştirme çabasıyla, oluşturdukları birlikteliğin baskısı arasındaki karşıtlığı taşır ki, bu ona dirimsellik kazandırır. Kitlesellik hem sınırlayıcı hem özgürleştirici, hem koruyucu-tutucu hem yıkıcı-devrimci yanlar taşır. Kendi içinde kuralsızlığı, akıl dışılığı engellemekle sınırlayıcı; öte yandan ilkele-

rin, soyut düzeyde bulunan düşüncelerin gerçekleştirilmesiyle özgürleştiricidir. Bir yandan tutucudur; çünkü kendi kimliğinden ve değerlerinden vazgeçmek istemez, öte yandan her türlü baskı ve çürümüşlüğün ortadan kaldırılmasının da nesnel gücüdür. Kitle, bütünsel bir olgu olarak, içinde taşıdığı bu karşıtlıktan dolayı kendinde dirimseldir. Bireyler de, içinde bulundukları kitleselliğin kural ve değerleriyle karşıtlık taşıyan ilişki içinde olduklarından dolayı aynı dirimselliğe sahiptirler. Kitlesellik, bireylerin kendilerini özgür varlık haline getirmelerinin olanağı, bireyler ise kitleselliğin temel öğeleridir.

Ortak istenç kendini bireylerin ortak etkinliğiyle gerçeğe dönüştürür. Ortak istenç düşünce ve eylemin birliği olarak biçimlendiğinde kendine özgü bir kişilik edinmiş olur. Bu açıdan kitleselliğin denetimi altındaki ilişkiler, bireyleri kendi dediğini yapmaya zorlayan bir özellik taşırlar. Buna karşın her durumda kitlenin düşünsel üretimi ve başarısı bireyinkinden geride kalır. Çünkü düşünsel üretimler bireyler tarafından yapılabilir. Üretilen fikirler insanlara yayıldıkça kitlesel varlık oluşur. Bu süreçte onların beklentileri, duyguları ve yaşantı biçimine özgü değerleriyle de buluşur. Fikirler bilgi, inanç ve beklentinin kaynaşması olarak kitleler tarafından maddi güce dönüştürülür. Bu haliyle kitlesel güçler gerçek açlığından çok, inanca, ütopyaya ve illüzyona yatkındırlar. Toplumsal ve politik yaşamda kitlelerin kolayca yön değiştirmelerinin altında bu gerçek yatar.

Bilgi gerçekliğin dili, ütopya ise umudun simgesidir. Gerçeklik, soyut umuttan; bilgi, temelsiz ütopyadan güçlüdür, daha dayanıklıdır. Fakat bu birini ötekine tercih etmek, ya da gerekli önemi vermemek anlamına gelmez. Önemli olan bunları birbirine bağlayabilmektir. Umutlar emekten, ütopyalar gerçeklikten beslenebiliyorsa aydınlık ışıklarını yaşamın bugününden geleceğine salabilirler.

İnsanın kendini var etmesi ve koruması ötekilerle ilişki içinde olmasını gerektirir. Bireyde doğal olarak bulunan bu dürtü, onun somut toplumsal ilişkilere girmesini zorunlu kılar. Hem birey açısından, hem de kitlesel ilişki açısından önemli olan karşıtlık içinde birliklerini sürdürebilmeleridir. Birey hem toplumsal bir rol üst-

lendiğini görüp kendini anlamlı bulmalı hem de bu yolla kişisel doyuma erişmelidir. Kitlesel-örgütlü alan ise kendi varlığını kendisinin temel öğesi olan bireye rağmen sürdüremez. Temel amaçları tarihin yasallığına uygun düşmeli, aynı zamanda bireylerin kendine özgü enerjilerini yaratıcı yönde kullanmasına meydan vermelidir. Eğer bu yapılamazsa dayatmacı, tutucu, donuk ve baskıcı ilişkiler ağı ortaya çıkar. Böyle davranan hiçbir örgüt, devlet, anlayış ve kişisel tutum varlığını sürdüremez. Ne yana baksak durumun böyle olduğunu bize gösteren örneklerle karşılaşabiliriz.

Ortak tinsel değerler veya somut maddi çıkarları için bir araya gelmiş insanlar birlikteliklerini kalıcı kılmak isterlerse kurumlaşmayı yaratırlar. Düşünsel ve eylemsel birliklerini örgütlü duruma getirirler. Örgütlülük doğal olarak yöneten yönetilen ilişkisini ve hiyerarşiye dayalı otoriteyi doğurur. Otoriteyi ellerinde tutanların kendi istençlerini ve ayrıcalıklarını topluma dayatmaları kaçınılmaz olarak toplumsal gerilimlerin yaşanmasına yol açar. Öte yandan ekonomik, teknik, düşünsel ve politik gelişmeler, içinde devindikleri çerçeveye sığmaz olurlar. Var olan kurumlar, yasalar, otorite-toplum (yöneten-yönetilen) ilişkisi gelişmelerin önünü tıkayabilir. Bu gerilim yeni fikirlerin, taleplerin ve projelerin oluşmasında kendini gösterir; ufukta değişimin söndürülemez ışıltıları parlamaya başlamış demektir.
[5]

Sonuç olarak kitle (daha çok tarihsel kitleyi ele alarak) dayanışma duygularının örgütlülüğe yükseltilmesiyle kalıcılaşır, böylece;

-Ortak duvgular sembollerle, ortak talepler sloganlarla ortaya konur.

-Kitle içinde insanlar eşitlik duygusunu tadarlar.

-İnsanlara önemli oldukları duygusunu yaşatır.

-Haksızlığa uğramış olma duygularının öfkesini toplar ve onların boşalımına yol açar.

-Tüm bunların birliği olan kitlesellik belirli hedeflere yönelir.

Bu hedefler onun tüm eylemlerine içerik kazandıran niyetlerini belirlerken, eylemlerinin de yol haritası olur.

Toplumu dönüştürmeyi, geleceği şimdiden belirlemeyi ve in-

sanlara daha mutlu bir yaşam sunacağını savlayan her düşünce kendini dizgesel duruma getirmek zorundadır. Ekonomiden-günlük yaşama, hukuktan-düşünce özgürlüğüne, tarihten-geleneklere dair her konuda kendine göre fikirler demeti oluşturması gerekir. Yaşamı yeni baştan farklı temeller üzerinde kuracağını iddia etmek bu konuda inandırıcı projeler sunmayı gerektirir. Geleceğin şimdiden daha güzel olacağını açıklayan düşünceler, kendilerini kabul edecek insan yığınlarına ulaştıkları zaman dönüştürücü olurlar. (*'Fikirler kitlelere mal olduklarında maddi güce dönüşürler.*'K. MARX) Somut olarak Tarihsel Kitleye dayanırlar. Dizgeselleşmiş düşünceler şu veya bu biçimde yaşamın nasıl olacağına dair öneriler içerirler, kendilerine toplumsal bir karşılık ararlar. Tarihte de gördüğümüz gibi kendi içinde sistemli duruma gelmiş farklı nitelikli düşünce sistemleri vardır; Ütopya, fikir hareketleri vb. İdeoloji bunlar arasında en olgun hale gelmiş olanıdır; ancak o aynı zamanda bir inanç sistemidir. Şimdi bu konuyu ayrıntılarıyla ele alabiliriz.

Düşüncenin Eylem İsteği; İnanç

İnsan için bol miktarda tanım yapıldığını biliyoruz. Her tanım tanımladığı gerçeği değişik noktalardan dile getirebilir; kökeniyle, işleviyle, özellikleriyle vd. somut bir amaca uygun olarak yapılması koşuluyla bunlar yeterli görülebilir; ancak onun kavranmasını tam olarak vermezler. İster tanımlama, isterse kavrama kaygısı olsun her ikisinin de temelinde aklın kendini doyurması, dengeye getirme isteği yatar.

İnsan nasıl ki etkinlik göstermeden, düşünmeden yaşayamayacağı gibi inanmadan da yaşayamaz. İşte bunun için ona diğer belirlemeler yanında inanç varlığı da diyebiliriz. Bir olguyu tanımlarken onda bulunan zorunlu bir özelliğe bakarız. O olgunun bütünlüğünü sağlayan birden çok özellik bulunduğu için, aynı olgu farklı yönleriyle tanımlanabiliyor. Onun için her tanım doğru olabilir ancak eksiktir.

Burada ele almak istediğimiz konu *İdeoloji Kavramıdır.* İdeolo-

ji diğer özellikleriyle birlikte aynı zamanda bir inanç sistemidirde. Farklı inanç sistemleri (Dinsel inanç, dünya görüşü, fikir akımı, ütopya vd.) arasında en gelişmiş olanıdır. Doğal olarak öncelikle İnanç Kavramının ne olduğu açıklanmadan ideolojinin yapısı ortaya konamaz.

Her birimizin kültürel, dinsel, bilimsel içerikli bir değerler sistemi vardır. Bunlar kişiliğimizin iskeletini oluştururlar. İster farkında olarak, isterse kendiliğinden olsun her insanın kendine özgü '*tutarlı*' bir kişilik çatısı vardır. Tutarlılıktan anlatmak istediğimiz sadece olumlu değerler toplamı değil, her kişinin yaşam karşısında duruşu, beklentileri, ilgi alanları, diğer insanlarla ilişkilerinde uyguladığı belirli ölçülerinin olduğudur. Bunların oluşum süreci psikolojinin inceleme konusudur; ancak bizi ilgilendiren, inanca sahip olmak zorunluluğu ile bu inancın yönlendirmesi altına girmiş bireylerin ve kitlelerin eylemlerini anlamaktır. İnsanın bizzat kendi inancına karşı tutumunun kökenleri, biçimleri, özne olma sürecine etkilerini çözümlemektir. Bunu temel olarak İdeolojik İnanç çerçevesinde ele alacağız. Amacımız, İnancın, toplumu yeniden yapılandırma projesine dönüştürülüp uygulama şansını da bulduğunda nelere yol açtığını gözler önüne sermektir.

Eylemde bulunmak bir düşüncenin uygulanmasıdır. Daha burada inanç kendine bir köken bulur. Hangi çapta olursa olsun her eylem bir düşünsel kabulden hareket eder. İnsan düşüncesini uygulamaya koyarken onun öncelikle doğru olduğunu kabul eder. Eğer bu inancı yoksa zaten eyleme geçemez. İnanç öncelikle uygulamaya yönelik, doğruluğu kabul edilen düşüncedir, bir '*bilgininin*', önermenin, vb. geçerli olduğunu onaylamaktır. Bu haliyle inanç kendi içinde eksiklikler ve çelişkiler taşıyan bir düşünce bütünlüğü, düşünsel olarak kabul edilmiş önermeler dizgesidir. Bu yolla kendisinin ötesinde bir dünya önerir ve ona bağlı kalır.

İnanç hem sezgilerden hem somut gözlemlerden, hem bilimsel verilerden hem önyargılardan beslenir. Bir yanıyla bilgiye dayalı, bir yanıyla kanıt olmadan kabule dayalı olması onun çelişik yapısının temelini oluşturur. İnanç aynı zamanda bir duygudur. Duygular ise kendimizden, içimizden bildiğimiz arzu ve isteklere, öte

yandan somut gerçekliği aşan soyut ideallere bağlıdır. Bu da onun (inancın) hayallerle de beslenmesine ve eylemde tutarsızlığa düşmesine kaynaklık eder. Her düşünce kendini eylemde tamamlar, başka bir açıdan söylersek eğer bir eylem ortaya konuyorsa önce düşüncede var edilmiştir. Düşünceler eyleme dönüştüğünde öteki insanların yaşamına etki eder. İşte bu nokta bireysel ve toplumsal tüm uyum ve uyumsuzlukların ortaya çıktığı kaynaktır. İnanca dayalı ilişkilerde ikna etmekle dayatma ikilemi hep yaşanır. Bu ise inancın eylemsel alandaki bir başka çelişik yapısını ortaya koyar.

Düşünce istediği her şeyi kendine nesne edinebilir. Dönüştürme düşünmeyle başlar, ancak etkinlikle tamamlanır. Bu bağlantıyı kuran şey ise niyettir. Niyet; insanın bilgilerini dönüştürücü güç olarak kullanma isteğidir. İnanç kendi içinde niyeti bir öğe olarak taşır ve onu belirler, buna karşı niyet inancı oluşturamaz; fakat besleyebilir.

Evrende hem hareket ve dönüşüm hem de denge vardır. Dengenin kendisi doğrudan doğruya hareket olduğu kadar, hareketin kendisi de aynı zamanda bir dengedir. Varlık, denge ve hareketin birliği olarak kesintisiz değişim ve bozulup yeniden kurulma anlamında da sonsuz denge içindedir; dengesini, içinde taşıdığı yasasında, hareketini ise görünüşlerinin dizisinde gösterir. Akıl inancın kurucusu, inanç ise aklın somut biçim alışlarından birisidir. Varlıktaki denge-hareket çelişkisi düşüncenin yöntemi olduğunda, kör inançtan uzak durmak mümkün olduğu gibi hiçbir olgusallığı olmayan boş hayallerin belirsiz yollarında kaybolmaktan kurtulmak da eşit ölçüde olanaklı hale gelir.

İnancın, aklı kuşkudan kurtaran bir niteliği vardır. Kendi kabullerini kendine dayanak ederek algıların ve deneyin olası yanıltmalarına karşı kendini güvenceye aldığını zanneder. Güvenliğini bozacak her şeye karşı kendini savunmaya alır. Bunun için sorgulama ve eleştiriye karşı hoşgörülü davranamaz. İnanca bağlı olarak davranan bir akılsal tutumun temel sorunu doğruyu bulmak değil güvence elde etmek olduğu için, düşünme yönteminde kuşkuya ve farklı arayışlara yer yoktur. İnanç, aklın bir eylemi, kendini var etme biçimidir. Etkin aklın kendisi, varlığın ilişkiler bütünlüğünün

bilinçte yeniden kurulması süreci olduğu için yaptığı tespitlerde takılıp kalamaz; çünkü tespit edilen, bilgisine ulaşılan gerçeğin kendisi durağan değil. Öte yandan o dengesiz de var olamaz, inanca gereksinim duyar. İnanç aklın dengeye gelmiş hali, yargılar ve genellemeler o halin görünüşleridir. Denge güvenlik sağlar.

Varlığın doğasında bulunan çelişik yapıyı akılda da görüyoruz; bir yandan genel geçer kabuller oluşturup durağanlaşmak, dengede kalmak isterken; öte yandan gerçekliğin kesintisiz değişimini kavrayarak devinmek zorunda oluşu arasındaki karşıtlık. Bu iki yönün özne üzerindeki etkileri kendilerini farklı duyumsamalar biçiminde gösterir. Genellemeler ve kabuller huzur ve güven verirken, değişimi kavrama çabası seçenekli düşünmeyi, araştırmayı ve sorumluluk üstlenmeyi gerektirir. Bu durum insanı bunaltır. '*Hangisi doğru*', sorusu sıkıntılı bir süreç olabilir; çünkü o bir iç baskı, iç çelişkidir. Ancak insanı keşfe götürecek, kendi olmasını sağlayacak, ereğine götürecek olan yoldur. Ötekisi ise sorumluluğu kendi dışına yükleyip teslim olmak, bilgilenme alanında ise kavramaktan çok bellemeğe yönelmektir. İnançlar bunun için kolayca benimsenebilirler. Ona sarılan birey mücadeleye, çatışmaya hazırdır ama kendisi yoktur. Bireylerin inançları için kendini adaması, sınırsız özveride bulunması ve yüceltme duygusu buradan doğar. Düşünsel süreçte bu karşıtlığın hangi yönünün öne çıktığına bağlı olarak inanç nitelik kazanır:

Bağnaz, tutucu, zorba olabileceği gibi gelişmeye, kendini dönüştürmeye açık yaratıcı bir yapıda kazanabilir.

Oluşum ve Özelliler

Farklı görünüş ve nitelikler altında ortaya çıkabildiği anlamında inancın kendisi bir kavramdır. Bununla, bir insanın iç dünyasında olduğu gibi tarihsel anlamda da belirli bir süreci kapsadığını söylemek istiyoruz.

İnsanın inançsız olamayacağını söylerken günlük yaşamda anlaşıldığı gibi sadece dinsel olanı kast etmediğimiz açıktır. Dinsel inanç onun biçimlerinden birisidir; ancak temel özellikleri bakımın-

dan öteki biçimleri ile ortak yanlarının olduğunu da söylemiş oluyoruz. Biçimi ne olursa olsun inancın en belirgin özelliğinin öncelikle düşünce olması (doğru ya da yanlış, eksik ve tutarsız bilgiye dayanması) ve onun özne tarafından doğruluğunun onaylanmasıdır. Gerçek ya da doğru bilginin geçerliliği elbette öznenin seçimine, kabul edip etmemesine bağlı değildir. Düşüncenin gerçeğin sırlarına erdiği, özünü kavradığı doğrudur. Doğal olarak gerçeği dönüştürmek isteyen düşünce ancak doğru bilgiye eriştiği ölçüde bunu başarabilir. Bir şeyi dönüştürmek onun direncini kırmakla mümkündür, bu ise onun içinin, yasasının (özünün) bilinmesini gerektirir.

İnancın biçimini, içeriğinin nasıl oluşturulduğu belirler. Düşünce ne kadar tutarlı bilgiyle donanımlı ise, kavramaya açıksa dizgesel yapısı da o ölçüde tutarlı olacaktır. Yaşam olduğu sürece inançlarda olacaktır. Sorun genel olarak inancın iyi-kötü olduğuna dair yargıda bulunmak değil bireyin ve toplumun yaşamında yaptığı etkileri anlamaktır. Onu bilgiden ayrı düşünemeyiz; çünkü (Niteliği ne olursa olsun) dayanmayan inanç olamaz. Bir bilgi elde edildiğinde ve onu kazanan tarafından doğru olduğu onaylandığında inanç oluşmuş demektir. Bilgi nesnel, inanç ise öznel bir olgudur. Bu durum inançla bilgi ilişkisinin diyalektik niteliğini belirler. Bilgi inanç oluşturur; ancak inanç bilgi oluşturamaz; çünkü inanç bilmeyle oluşan aklın bir halidir. İnanç, bilgi elde etmenin yöntemini etkileyebilir, kazanılan bilginin kabul edilebilir bir dizge içine yerleştirilmesi gereksinimi uyandırabilir. Bilgi; nesnede, doğada ve olaylarda zaten vardır. Düşüncenin yaptığı var olanı açığa çıkarmak, onları fark etmektir. Kökeni doğa, genel olarak dış dünyadır. Doğada inanç yoktur, o sadece insanda bulunur. İnanç bir onay verme tutumu olarak öncelikle onay verilecek bir önermenin düşüncenin olması gerekir. Bu ise psikolojik-öznel bir seçim, bireyin kendi sezgisini de katarak oluşturduğu iradi bir karardır. İnsanın bilgisi değişmez, ama inancı değişebilir. Bilgi artar-eksilir (unutma olarak), doğru-yanlış, yüzeysel ve derin olabilir, çünkü bilginin varlıksal kaynağı birey değil. Günlük dilde elbette bilgi değişiminden sıkça söz edilir, aslında değişme bir yer değiştirme, çoğaltma, eksik ve dağınık olanları tutarlı hale getirmedir, bilgideki

değişmenin içeriği budur. Başka bir ifadeyle bilmenin ilkesi değiştirilemez. İnançta durum böyle değildir, elbette onunda gelişmesinden, derinleşmesinden söz edilebilir. O, kişinin kendi seçimi ve onayı ile gerçeklik kazandığı için aynı kişi tarafından tamamen geçersiz de kılınabilir. İnancın temel değerleri, başka bir söylemle ilkeleri değiştirilebilir.

Bir ucu nesnelliğe (bilgi, olgu, gözlem) bir ucu öznelliğe bağlı olan inanç bu çelişik yapısından dolayı kendi içinde ayrımlar taşır. Düşünsel nitelikli bütün etkinliklerde özne nesne ilişkisi söz konusudur. Özneyle nesnenin bütünleşme derecesi bilginin niteliğini, giderek inancın tutarlılığını belirler. Bir inancın gerçeğe yakınlığını, dayandığı bilginin sağlamlık ve derinliğiyle ölçebiliriz.

Bilgi ile inanç ilişkisini bunların iki temel öğesi olan özneyle nesnenin bütünleşme derecesine bağlı olarak şöyle sınıflandırabiliriz. Eğer öznenin nesnesiyle birliği varsa bilgi; nesnel kesinlik olmayıp öznel kabul varsa inanç; özne, nesne hakkında sadece varsayım taşıyorsa zan; bilincin gündemine girmemiş fakat varlığı kesin olan nesnellik varsa gerçek ayrımı yapabiliriz.

Her fikrin ileri sürülmesi aynı zamanda bir inancın dile getirilişidir. Önemli olan inancımızı bizim belirleyip yönlendirmemizdir. Eğer inancımız bizi belirleyen güç olursa sonuç birincisiyle çok farklı oluyor. Birincisinde inanç, kaynağına yani bilgiye bağlı olarak değişir ve bilinci donuklaştıramaz, bireyi tutucu olmaktan uzak tutar. Burada olguların dönüşümüne, bilginin derinleşmesine bağlı bir inanç oluşur: '*Olgusal İnanç*'. Örneğin Kütle Çekim Yasasına, soya çekimin genetiğe bağlı olduğuna, Güneşin bir gün enerjisini tüketeceğine inanmak vb. Burada bile önemli olan bunun mutlak, değişmez bir şey olduğuna kapılmamak, eğer var olan gerçeği değiştiren yeni bir bilimsel kanıt ortaya çıkarsa onu terk etmeye hazır olmaktır. Bir zamanlar Newton fiziğinin tüm fiziksel olguları açıklayan temel yasalar olduğu inancının, Görelilik Yasalarıyla terk edilmesi gibi. '*Olgusal İnanç*' gerçeği kavramamızın, onunla ilişki kurmamızın, bilgi üretimimizin yolunu açar; toplumsal ilişkilerde ise nasıl düşünülmesi ve davranılması gerektiğine karışmaz, daha çok düşünsel paylaşımın ortamını oluştururlar.

Günlük yaşam etkinliklerimiz ve kişisel iletişimlerimiz çoğunlukla bir inançlar silsilesine dayanır. Verilen sözlere, yapılan açıklamalara, bildirilen haberlere ve olmuş bitmiş şeylerin olmuş bitmiş olduklarına inanırız. Bir insanın örneğin '*İlkbahar*' dediğinde belli bir mevsimi kast ettiğine, enflasyonun gelir dengesini bozduğuna, Atatürk'ün 1938'de öldüğüne, bir arkadaşın mutlu olduğuna inanabiliriz. Bu ve benzeri örnekler günlük ilişkilerde birbirimize aktardığımız haberlerdir, aynı zamanda ilişki malzemeleridirler. '*Güncel İnanç*' diyebileceğimiz biçim ki, iletişim atmosferini yaratırlar.

Son olarak da '*Dinsel İnanç*' ayrımını yapabiliriz. Burada bireyin tüm benliği kabullerine teslim edilmiştir. Kendi yaşamında, toplumsal ilişkilerde ve evrende tüm olup bitenlerin kabul edilen ilkeler (İrade, Tanrı, Düşünce, Kural, tabu vb. olabilir) tarafından belirlendiği, onun aracılığıyla anlaşılacağı, onun yol göstermesiyle yaşamın denetlenip yapılandırılacağı, her şeyin onun için yapılacağı kabulü vardır. Böylesi bir güç yaşamın merkezine konur ve her şey ondan çıkarılıp ona geri döndürülür.

Yaşamın köklü bir şekilde yeniden kurulması gerektiği aşamasına yükselmiş olan inanç, bundan sonra tüm gücünü eylemi beslemeye ayıracaktır. Bunun için toplumsal örgütlenmeler oluşturacak ve insanları belirli bir projenin gerçekleştirilmesi için mücadeleye çağıracaktır. İktidar olma, toplumun kaderini belirleyen güç olma isteği canlanmış, sistemli düşünce biçimi olan inanç en üst aşamasına ulaşmış demektir; *İdeoloji.*

İktidar Olmak Merkezde Bulunan Kararlılık; İdeoloji

Bilgiler nesneleriyle sınırlıdırlar, başka bir söylemle nesneler bilindikleri ölçüde somut gerçekliktirler. Merak, görünüşlerin arkasında neyin bulunduğunun sırrını çözme kaygısı bilgi edinme isteği aklımızın doğasında bulunan bir dürtüdür. Bu istek ne ölçüde yerine getirilirse o oranda düşünsel bir tatmin yaşayabiliriz. Düşünsel bir tatmin yaşatması yanında kazanılan bilgi ayrıca maddi yaşamın kolaylaştırılması için kullanılıyor. Öncelikle teknolojiye

dönüştürülerek toplumsal ilişkileri belirleyen bir güç haline geliyor.

Maddi yaşamın biçimi temel olarak, üretim için kullanılan araçların niteliği tarafından belirleniyor. Araçların yetkinliği iş bölümünü, ticari ilişki ağlarını, iletişim yoğunluğunu, bilgilerin birbirlerini etkileyerek organize olmalarının yolunu açıyor. Günlük yaşamlarında benzer teknik araçlar kullanan, görev ve hakları ortak nitelik kazanan insan grupları oluşmaya başlıyor. Toplumsal ilişkiler bölgesel, içine kapalı, birbirinden kopuk alanlara sıkışmaktan kurtulmuş, devletin hatta ulusal devlet sınırlarının ötesine taşıyor. Böylece Tarihsel Kitle, düşünsel ortaklığının nesnel temeline kavuşuyor, düşüncelerini eyleme aktararak yaşamı dönüştürme gücüne eriştiğini görüyor. Düşünsel çözümlemeler üzerine oturan inançlar, bu inançla donanmış insanlar, amaca götürecek eylem modellerinin birliği olarak tarihsel bir olguyu doğuruyor; İdeoloji.

Kökeni ve Oluşumu

İdeoloji, öncelikle bir gelecek projesidir. İnsanların yaşamalarının nasıl düzenleneceği, nasıl yaşayacakları, düşüncelerini hangi yönde kullanacaklarına dair bütünsel bir çerçevedir. Bütünselliği kendini tam olarak söylemlerinde gösterir. Çünkü toplumsal yaşama giren her konuda kendi değişmez-temel ilkelerine dayalı önermeleri vardır. Felsefe, sanat, evren, tarih vd. konularda kendi içinde belirli ölçülerde *'tutarlılığı'* olan düşünsel sistemdir. Bireylerin neleri nasıl düşüneceklerine kadar ilkeler belirleyip uygulamaya koyar.

Dinsel söylemler, *Fikir Akımları, Görüş Açısı* olarak bildiğimiz düşünce yapıları da dizgeseldir. İdeolojiyi bunlardan ayıran en temel özellik iktidarla ilişkili olmasıdır. Kendi kendini üretip yapılandırırken, projesini gerçekleştirmek isterken iktidarı temel nokta olarak alır. O bir proje olarak fikirsel dayanakların, uygulanacak olan tasarımların ve gerçekleştirici araçların birliğidir. Sorunlar ve onlara yönelik çözüm tasarımları toplumsal-tarihsel koşullara bağlıdırlar. Bu, İdeolojinin oluşumu için nesnel temeldir. Hiçbir şeyin

olması gerektiği gibi olmadığı, köklü bir düzenlemeye uğratılmasının zorunlu olduğu onun en temel söylemlerinden birisidir. Var olan durumun kabul edilmemesi, bunun kendiliğinden düzelmeyeceği inancı ideolojiye bir dirimsellik kazandırır. O, öznelere bir çağrı, onlara sorumluluk yüklemek isteyen devindirici-yönlendirici bir yetke olarak ortaya çıkar. Gerekçeleriyle, çözümlemeleriyle, verdiği sözler (taahhütler) ve nasıl gerçekleştireceğini belirten yöntemleriyle bütünsel bir proje niteliği taşır. İdeoloji var olan, gerçek toplumsal koşullara dayanarak, onun içinden ona olan karşıtlığını ortaya koyarken, geleceğe yönelik önerilerini de bu karşıtlıktan türetir. Amacına ulaştıracak maddi güçleri belirler, değişimin zorunluluğunu ve ilkelerini açıklar.

İdeolojinin Nesnel ve Öznel Tarihsel Temeli

İdeoloji Kavramını ilk olarak Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından 1796'lı yıllarda '*Herkese doğru düşünme imkanları sağlamak için ... fikir bilimi anlamında kullanıldı*' (Şerif Mardin, İdeoloji, İletişim yay. s.22)

Fransız devrimiyle insanlık tarihinde ilk kez, herkesin doğuştan eşit, dokunulmaz bireysel hakları olduğu bilinci nesnellik kazandı ve bir bildirgeyle dünyaya ilan edildi. '*28 Ağustos 1789*'da Fransız devrimcileri tarafından yayınlanan '*İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi'nde dile getirilen bu görüşler aslında 4 Temmuz 1776 yılında Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde ilan edilmişti.*'

Yine ilk kez halkın gücüyle iktidarın alaşağı edilebileceği, kazanımları anayasal çerçeveye oturtup bunu koruyacak devlet örgütü yaratmanın olanaklı olduğu görüldü. Özgürlük-Kardeşlik-Eşitlik ilkeleri başta tüm Avrupa halklarını derinden etkiledi. Giderek insanlığın evrensel isteğinin ifadesi olmuş bu ilkeler, yüzyıllardır haksızlığa ve zorbalığa başkaldıran insanların mücadelelerinde yaşatılmıştır. Adaletin gerçekleştirilmesinin olanaklı olduğu insanlığın bilincine kazınmış, böylece politik alan tinsel yaşam için geniş bir temel olmuştur.

Fransız devrimiyle bireysel hak ve özgürlüklerin sınırı belirle-

nip yasal güvenceye alınırken aynı zamanda bireylerin de toplumun kaderi üzerinde etkili olabileceği bilinci gelişmiştir. Böylece öncelikle Avrupa'da, giderek tüm dünyada etkili olan fikir akımları doğmuştur. Liberalizm, Ulusalcılık-Milliyetçilik ve Sosyalizm. Bunlar, içlerinde ideolojik özellikler taşıyan fikir akımları olarak onlarca yıl insanlığın mutluluk ve güvenlik arayışlarında yönlendirici tinsel güçler olarak işlev görmüşlerdir.

1789 Fransız devrimiyle doğuştan ayrıcalıklara, soya dayalı ünvanlara son verildi; ancak ekonomik alanda oluşan ve oluşabilecek ayrıcalıklara dokunulmadı. Bireylerin ekonomik girişim haklarını özgür kılıp çabaları sonucu elde edeceklerine mülkiyet hakkı ilkesiyle güvence getirildi. Bunun hukuksal ve politik kurumları oluşturuldu. Toplumdaki ekonomik ayrıcalıklar sınıf savaşına kaynaklık edecek bir gerilim olarak etkisini sürdürdü. Sadece siyasi eşitliği yeterli görmeyip özellikle ekonomik eşitlik temel ölçü kabul edilerek bu yönde toplumsal mücadeleler oluştu. Ekonomik eşitlik istemi Sosyalizm kavramıyla kendini ortaya koydu. Önceleri Ütopik Sosyalizm olarak gelişen akım daha sonra Marx ve Engels'in geliştirdiği düşüncelerle bizzat onlar tarafından Bilimsel Sosyalizm olarak kavramsal hale getirildi.

Bu fikirler, sanayideki gelişmeler ve bunun toplumsal yaşamda ortaya çıkardığı yeni sorunlardan kök alarak filizlenmiştir. Teknolojik gelişmelerin ekonomiye uygulanmasıyla serbest pazarın güçlenmesi; ticaret, sanayi ve tarımın temel ekonomik kategoriler olarak oluşması ve karşılıklı bağımlılıkları, sosyal sınıfların ayrışması '*Ulus*' olgusunun daha da belirginleşmesi bunun göstergesidir. Toplumsal kesimler (Yönetici, yurttaş, işçi patron, köylü, memur vd.) arasındaki ilişkiler öylesine iç içe geçti ki, ekonomide ve siyasal yapılanmada herhangi bir başkalaşma herkesin yaşamını doğrudan etkileyecek düzeye erişti. Bu durum herkesin önüne yeni olanaklar getirip ufuklar açtı; ekonomik ve politik alanda olaylara müdahale ederek toplumsal yaşamı ulusal düzeyde etkileyebilmek gibi.

Her bireyin, konumu (düşüncesi, amaçları, çıkarları) kendisininki gibi olan insanlarla birlikte davranarak isteklerini gerçekleş-

tirmeleri olanaklı hale geldi. Toplumsal-ekonomik ilişkileri aynı olan insanlar ortak politik tepkiler, geleceğe yönelik ortak umutlar beslemelerine yol açan aynı zeminde buluştular. Toplumsal işlevine ve ekonomik yaşama katılma biçimine göre ayrışan kesimler, sosyal sınıf niteliği olan ekonomik ve politik mücadelelerin kutupları haline geldiler. Her sınıf kendi çıkarına bağlı olarak toplumsal yaşama müdahale etmek üzere belirli fikirlerle beslenen ilkeler doğrultusunda örgütlenme bilincine erişti. Sadece hayal etmekle, dilemekle, başkasından medet ummakla değil, doğrudan kendi bilinçli ve amaçlı eylemleriyle yaşamın dönüştürülebileceği inancı güç kazandı. İnançla yetinmek, dileklerle avunmak yerine eyleme geçmek istenci, özgür-tekil bireyin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bağımsız özneler olarak bireyler isteklerini ancak gönüllü birliktelikleriyle ve mücadeleyle kazanabileceklerine tanık oldular. Fikirler duygularla da beslenip inanca dönüşür. Gerçekleştirilebilir tasarımlar halinde eylemin ruhu olurlar. Ortak amaçlar için fikir-inanç-tasarım birliği kendini örgütlü olarak iktidara yöneltecek yetkinliğe erişir. Bu, İdeolojinin kavramsal olgunluğa varmasıdır.

İdeoloji düşünsel düzeyde bir tasarım, olmayan bir dünyanın özlemi, yaşam karşısında tepkisel bir duruştur. Burada kalmayıp öznelere çağrıda bulunur. Bireylerin çevrelerini anlamalarına, duygu ve düşüncelerini ifade etmelerine, karar vermelerine kolaylıklar getirir. Toptancı söylemi ve tepkiye dayalı çağrılarıyla bunu gerçekleştirir. İki yönlü bir işlevi ortaya çıkar; bireyin iç dünyasını doldurup, anlamlı kılarken öte yandan toplumsal ilişkilerinde de sorumluluk yükleyerek tarihsel bir varlık olduğu bilincini duyumsatır. İnsanların hem duygularına hem de akıllarına seslenir. Buradaki temel amaç bireye sadece kendi önemini duyumsatmak değil bu yolla onu eyleme çekmektir, '*mutlu bir geleceğin*' kurulması için onun katkısını talep etmektedir. Gelecek güzel dünyanın istenen ve uğrunda mücadele verilmeye değer olması için var olan yaşamın '*kötü*' olması gerekir. Değiştirilmesi gereken yaşam biçiminin özünün kötü olduğu, dolayısıyla bu '*kötü*' toplum biçimi üzerinde yapılacak düzeltmeler kötülüğü ortadan kaldırmaz. Geçici düzenlemeler yapılabilir; ancak bunlar yıkılacak olan toplumun özünü değiştirmez, hatta onu gizleyen örtü olabileceği gibi kendini koruyabilmek için verdiği aldatıcı ödünler de olabilir. Kötülüğün

kaynağı olan güç (bir ırk, yanlış inanç, sömürücü sınıf, vb.) tümüyle ortadan kaldırılmadan gelecek güzel yaşama erişmek mümkün değildir. Bu nokta ideolojik anlayışı yaşamda geçici düzenlemeler ve iyileştirmeler karşısında çelişkili duruma düşürür; çünkü bir yandan seslendiği özneleri ikna etmek için günlük yaşamlarını rahatlatıcı düzenlemeler isterken, öte yandan aynı kitlenin var olan yaşam biçimine olan tüm güvenlerinin yıkılması gerekmektedir.

Tarihin her döneminde kötücül güçler olmuş, bunlara karşı mücadelelerde verilegelmiştir. İdeolojinin yönlendirdiği bir toplumsal mücadelenin oluşması nelere bağlıdır? Başka bir söylemle yeni bir hayat kurmak için kitlesel mücadeleye atılanların amaçlarını bir düşünsel bütünlüğe, programlı bir olgunluğa yükseltmelerinin koşulu nelerdir? Bu sorunun yanıtı öncelikle İDEOLOJİNİN yapı bölümlerinin ne olduğunun belirlenmesine bağlı görünüyor.

İdeolojinin Yapı Bölümleri

İdeoloji; Fikir, Kitle ve Amaçların birliğinden oluşur. O, ancak verili olan bir tarihsel-toplumsal koşullar içinde kendine varlık temeli bulabilir. Öncelikle var olan koşulların kötü olduğu, ona katlanmanın bir kader olmadığı ve bunun altında yatan temel etkinin ne olduğunun düşünsel düzeyde çözümlemesi yapılmalıdır. Hedef Kitlenin yaşamında acılara, mutsuzluklara yol açan nedenler '*tutarlı fikirler*' demeti biçiminde insanlara anlatılmalıdır. Bu anlamda kendi içinde tutarlı -amaçlı- açıklamalar sunan ideolojik söylem öncelikle insanların aklına seslenir; fikirlerini yaygınlaştırması, doğru olduğuna onları ikna etmesi gerekir. Bundan dolayı içerikleri ne olursa olsun bütün ideolojik yapılarda propaganda olağanüstü bir yer tutar. Propagandanın yoğunlaşması, ideolojinin duygulara seslenen, tepkiyi şiddetlendiren ve eyleme kışkırtan yanını öne çıkarır.

Fikirler kitlelerle kaynaşmalıdır; çünkü bu yolla hayata aktarılabilirler, gerçeklik kazanabilirler. Birbirinden farklı toplumsal kesimlerin yan yana bulunması, farklı amaçların oluşması, aynı zamanda ve aynı toplumun içinde değişik nitelikli ideolojik yapıların

çıkmasının temelidir.

Fikirlerin yol göstericiliğinde kitlelerin iktidarı ele geçirebilmelerinin olanaklı olması gerekir. Bunun için sadece öznelerin fikirsel önermeler anlamında ikna edilmeleri yeterli değil, somut nesnel koşulların da bulunması gerekir. Kitleler sadece doğru fikirlerle harekete geçmezler, bunların kimler tarafından nasıl uygulanacağını da görmek isterler. Toplumda farklı çıkarların, inançların ve yönelimlerin kendilerini ifade edebilmelerinin temeli bulunmalıdır. Coğrafi koşulların, kan bağıyla belirlenen kapalı ilişkilerin, törenin, yerel kültürel değerlerin donuk sınırlarını aşan ekonomik, kültürel ve politik koşullar oluşmalıdır. Bu temeli kapitalizm yaratmıştır. İşbölümü gelişmiş, ekonomik ve sosyal yaşamda kapalılık yıkılmış, fiziksel olarak birbirinden uzak insanlar arasında bile düşünsel-psikolojik anlamda toplumsal ilişkiler kurulabilir hale gelmiştir. Bireylerin ve toplumsal grupların karşılıklı bağlarının artması; ekonomik, hukuksal, vd. herhangi bir düzenlemenin bütün toplumu doğrudan etkiliyor olması ideolojinin iktidarla ilişkinin nesnel koşulunu oluşturuyor.

Sendikal ve politik örgütlenme hakkının kazanılması; fikirlerin ve inançların özgürce dile getirilmesi için toplumsal koşulların bulunması, parlamento gibi bir kurumda bunların temsil edilebilmesi ideolojik yapılanmanın düşünsel-politik temelini oluşturmuştur.

İdeolojik yapı tarih sahnesine kapitalizmle girmiştir. Dizgesel yapısıyla önceki toplum biçimlerinden üstün olan kapitalizm kendi içinden doğurduğu inanç sistemi de öncekilerden daha yukarıda durur; Ütopya, görüş açısı (Protestanlık, Budizm), fikir hareketi (Yeni Platonculuk) gibi sistemlerden. Ancak bu tip düşünce sistemleri her zaman her toplumsal koşulda ortaya çıkabilir elbette. İdeolojik yapı kapitalizmle doğmuştur ve yukarıda saydığımız inanç sistemlerinin özelliklerini içinde taşır; sadece düşünce düzeyinde kalmayıp söylemlerine içerik olan fikirlerin tarihsel köklerini göstermekle, toplumsal temelini oluşturmakla, uygulanmasının yol ve amaçlarını belirtmekle onları kapsayarak aşar.

İdeoloji, düşünce olarak değişmez ilkelere bağlılık, politik ola-

rak başkaldırı, eylem-uygulama olarak bir dayatmadır. Tarih boyunca sayısız başkaldırılar, özgürlük savaşları verilmiştir. Bunların kendilerine göre fikirsel dayanakları ve geleceğe yönelik tasarımları vardır elbette. Ancak onları belirleyen şey öncelikle somut bir baskıya, zulme, yok etmeye karşıt olarak ortaya çıkmış olmalarıdır. Temel itici dürtü bir şeyden kurtulmaktır. Başarı kazanılsa bile yeni durum eskinin düzeyine hatta daha geriye bile düşebilir.

Sanayinin olmadığı, kapalı ekonomik ilişkilerin yaşandığı, uluslaşma ve sınıfsal olgunlaşmadan uzak bir topluma baştan sona yeniden biçim vermek nesnel olarak imkansızdır. Ancak sanayinin yarattığı koşulların olmasıyla yöneten yönetilen ilişkileri, herkesin sınırının nerede bittiği yasalarla belirlenebilir, daha da önemlisi devlet organlarıyla denetlenme şansı bulunabilir. Kamusal yaşamı yönetici güçlerin keyfi tutumları değil yasal ilkeler belirler. Bu ilkelerin içeriği haksızlık, zorbalık taşıyabilir; ancak bu bile daha fazlasını istemenin temeli olur. Hukuksal içerikli yasalar kapitalizm öncesinde de olmuştur (Hammurabi, Solon, Magna Carta). Ancak bunların uygulanıp denetlenmesi hükümdarlara, belirli ayrıcalıklı kesimlere bırakılmıştır. Modern dönemlerin (Sanayi çağının) toplumsal dönüşümlerini öncekilerden ayıran en temel ölçü anayasalar ve bunların oluşturma, uygulama ve denetleme biçimidir.

İdeolojiler de kuracakları düzende toplumsal kurumların gücü, bireylerin toplumsal hak ve ödevlerinin sınırı, uygulama biçim ve araçlarının niteliği ortaya konur. Bu ise özgür yöntemlerle değil söz konusu ideolojinin temel ilkeleri tarafından belirlenir.

Herhangi bir olgunun varoluş koşullarından söz etmek aynı zamanda onun oluşumunu açıklamaktır. Olgular ve onun oluş koşulları birbirinden ayrılamazlar; ancak temel nitelikleri beliren olgu, süreç içinde temel niteliklerine bağlı kalarak değişik görünümlerde ortaya çıkar. Bu görünüşlerin dizisi söz konusu olgunun sürecidir. Koşul-olgu-süreç; herhangi bir gerçeği anlayabilmek için düşüncenin kullanmak zorunda olduğu kategorilerdir. Bunlar ele alınan olguyu kavramaya yeterli olmasa da vazgeçilmez ilkelerdir; çünkü onlar sadece bir çerçeve oluşturarak düşüncenin yapılanma-

sının temeli olurlar.

İdeoloji olguları anlamak için toptancı bir yaklaşım sunar; geçmişi ve şimdiyi kavradığını, geleceğin nasıl olacağını belirlediğini söyler. Olayları ve olguları, tasarımlarının mutlak olarak doğru olduğunu kanıtlama yönünde algılayıp yorumlar. Önceden kabul ettiği dokunulmaz '*ilkelerini*' kavrayışına temel edindiği için olaylara nesnel yaklaşamaz. Bu ilkeler '*Tanrısal hakikat*', '*ırksal bir inanç*', '*bilimsel dünya görüşü*' olabilir. O öncelikle dokunulmaz ilkelerini bilir ve her durumda ona sarılır; çünkü bütün varlığının temeli bu ilkeleridir, her şeyi kavramasını sağlayan, geleceği nasıl oluşturacağı konusunda yol gösteren '*sihirli güçtür*'. Bunun için ideolojiler ilkelerini terk edemez, yanlışlanmasına göz yumamaz. Çünkü böyle bir şey kendi varlığını tehlikeye sokar. Kendi belirlemelerine uymayan yaklaşımları, farklı olanları '*bir yanlışlık*', '*aldatmaca*', ya da '*kötü niyet, düşmanca tutum*' diye kolayca suçlayabilir. Kendi dışındaki gerçeklik kendinin inkarı olacaktır, bu duruma katlanamaz; çünkü onun kutsadığı '*ilkeler*' her şeyi kapsamaktadır, açıklayamadığı hiçbir olgusallık olamaz. Bu, İdeolojinin kendini bütünsel, bitmiş-tamamlanmış kavrayış yöntemi olarak görmesinin doğal bir sonucudur. Halbuki farklılığı görmek ve kavramak doğrunun inkarı değil tam tersine gerçeğe ulaşmanın yol işaretleridir.

İdeolojik oluşum öncelikle bir tepki birliği, bir çığlıktır; ancak o, duygusal haykırışlarla yetinemez; bilgi edinmek, fikir üretmek zorundadır. Bilgi üretimini bireyler yapar, çünkü kitlesel bilgi üretimi diye bir şey olamaz. Ancak duygulara seslenmek yeterli olmayıp insanları düşünsel olarak da tatmin edecek fikirler sunulmalıdır. Bilgiler ise kitleye ayrıntılarıyla kavratılamaz, art niyet beceriksizlik vb. dolayı değil durum öyle gerektirdiği için (Politik alanda). Bunun yerine düşünceleri ve talepleri kendinde birleştiren basit, kolay kavranır, kalıplaşmış söylemler üretilir: Bu slogandır. Sloganlar, damıtılmış fikirler olarak somut yaşamsal gereksinimleri talep eden, hemen uygulanabilir, eyleme dönük katılaşmış önerilerdir. Bir kere oluştuktan sonra beyinlere kolayca yerleşir. Kök salıp bilince egemen olduktan sonra kolay kolay değişmezler. Bir

değişimin olabilmesi için büyük alt-üst oluşların yaşanması gerekir. İdeolojiler kitlelerin önüne sloganlarıyla çıkarlar, toplum önünde kimliklerini bu şekilde belirlerler. Slogan üretimi ideolojik oluşumun bir göstergesi, başka bir söylemle ideolojik oluşum slogan üretimiyle eş zamanlıdır. Sloganlar ise kitlelerle ideolojik fikirler arasındaki köprü, ideolojiyle kitle arasındaki sözleşme maddesidir. İki yönlü bir etkileşim söz konusudur. Bir ucu ideolojik söylemler öteki ucu onun muhatabı olan kitleler. Birliğin olabilmesi için söylemlerin veya çağrıların hedef kitlesince benimsenmesi gerekir.

İdeolojinin söylemleriyle karşılaşan özne doğal olarak şu sorulara yanıt arar:

-Gerekçeleri nelerdir? Fikirlerini ve amaçlarını anlamak için.

-Uygulanabilirliği var mı? Mantıksal tutarlılığını, hayali olup olmadığını anlamak için.

-Dayanakları-olanakları var mı? Hangi güçlerle nasıl gerçekleştirileceğini anlamak için.

-Tanıtlanabilir mi? Daha önce denenip denenmediğini görmek, karar vermek için kuşkulardan kurtulmak için.

İnsanların bir ideolojik söyleme katılıp eyleme yönelmesi, bilinçlerinde uyanan bu sorulara verdiği yanıtlara bağlıdır. Eylemde kararlılık inancın gücüne bağlıdır. İnanç ise enerjisini; bir yönü bilgi bir yönü diğer yönü onaylamak olan karşıt yanlarını güçlendirerek yoğunlaştırır. Her inanç gelecekle de bir bağlantı taşır. Bu durum kendini umut ve beklenti olarak gösterir. İnançtan beslenen umutlar kendi üzerine dönüp ön kabulleri güçlendirir. Toplumsal ve bireysel yaşamda Çaresizlik arttığı ölçüde daha da yoğunlaşarak hayali umutları canlandırır. Bu noktada herhangi bilimsel bir bilgiye dayanmaksızın da inanç güçlenebilir; ancak tutarlı bir içeriği olmaksızın. Hayal kırıklığı ile inancın tutarlılık derecesi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. İnanç veya amacın gerçekleşmesi tasarlanmış olan fikirlerle nesnelliğin birliğe gelme, bütünleşme anıdır. Tasarımlarla, ortaya çıkan olgu arasındaki uyumsuzluk ne kadar çoksa hayal kırıklığı o ölçüde yoğun olur; ve içeriksiz inançların yıkılması, umutların dağılması biçiminde kendini gösterir.

Somut bir olguyu çarpıtma tehlikesi bu noktada ortaya çıkar. Bireysel seçimler, tepkisel-duygusal dürtüler ne kadar bilince egemen olursa, nesnel tutumun yolu o oranda tıkanır. Çünkü ön kabullere dayanan düşünsel tespitler, umudu boşa çıkarmayacak nitelikleri olguya giydirir. Ne yazık ki sonucu; bireylerin iyi niyetleri, saf umutları, keyfi belirlemeleri değil, nesnel gerçekliğin yasallığına bağlı olarak davranan bilincin yönlendirmesi belirliyor. İdeolojik söylem nesnel gerçekliği tümüyle bir tarafa bırakamadığı için kendine anlam kazandıracak, benimsenebilir fikirler ileri sürmeden de var olamaz.

İdeolojik aklın düşünsel gelişimin belirli bir aşamasının ürünü olduğunu söyleyebiliriz. Tek merkezli düşünce giderek tek '*doğru*'lu düşünceye dönüşebilmektedir. Tanrı merkezli düşünce Hıristiyanlığın etkisi ile rönesansa kadar insanlığın düşünme yapısında egemen olmuştur. Felsefenin ve her türlü düşünsel disiplinin temel görevinin Tanrısal hakikati, kilisenin dogmalarını açıklamak ve onaylamak olduğu, kilisenin gücüyle sürdürülmüştür. Rönesansla, öncelikle sanat alanında dogmatizmin kuralları yıkılmış, beraberinde doğa bilimlerinde özellikle astronomide yapılan keşifler, sanatsal ve bilimsel gelişmeler tanrı merkezli düşünce sistemini sarsmıştır. Kapitalizmin gelişimi, bilimsel keşifleri hızlandırdı. Böylece '*bilmek için inanmak*' ilkesinin karşısında '*inanmak için bilmek*' ilkesi düşünsel süreçlere egemen olmaya, boş inanca tapınmanın yerini, bilimsel ölçülere dayalı araştırmalar, özgür felsefi sorgulamalar doldurmaya başladı. Fizikte Newton'un yasaları, Fransız Aydınlanmacı düşünceler, '*Kant'ın Eleştirel Felsefesi*' insanlık düşüncesinin önünde yepyeni ufuklar açmıştı. Tanrı merkezli düşünme sistemi yerini insan merkezli düşünceye bırakmaya başladı.

Bilimin hızlı gelişimi felsefi ve politik alanda akılcılığın egemenliğini doğurdu. Aklın kutsanması evrensel doğruların ve bunlara dayalı '*büyük anlatılar*'ın ortaya çıkmasına yol açtı. Evrensel geçerliliğe dayalı kuramlar, Akılcılığın yarattığı düşünsel atmosferde canlanabilirdi. Hakikat bir kez ele geçirildikten sonra geriye onun yaygınlaştırılması ve kabul ettirilmesi kalır. Böylece akıl kendi sonsuz gücünü kendi eliyle sınırlar. Hakikat ele geçirilmiş,

amaç belirlenmiştir. Bu andan itibaren sadece araçlara gereksinim olabilir. Akıl belirlenmiş hedeflere daha çabuk, en yüksek verimliliği elde etmek için araçlar üretmelidir. Bireylerin toplumsal işlevi ve önemi belirlenmiştir: Programın gerçekleştirilmesinin, verimlilik artışını sağlamanın, evrensel doğruların taşıyıp uygulayıcısı olan bir aracı. İdeolojik akıl bu süreci doruğa çıkarır. Öznelerin bağımsızlıkları, birey olarak özgelişime yetenekli oldukları gerçeği evrensel doğrular karşısında umursanmayabilir. Nihai amaç hakikati ele geçirmekse bu zaten ortaya konmuştur. Artık öznelere, sorgulanmaya gerek olmayacak kadar kesin olan doğruları anlamak ve onaylamak düşer. İdeolojilerin veya gerçeği kavradığını inanan bir gücün (Kişi, örgüt, din vb.) giderek hoşgörüyü kaybetmesinin, farklı olana yaşam hakkı tanımamasının altında bu yatar. Son derece masum ve erdemli tutumdan en acımasız uygulamalar doğabilir: İlkelerinin (veya bilgilerinin) doğruluğundan ve iyi niyetli olduğundan kuşku duymayan bir anlayış rahatlıkla bu duruma düşebilir; çünkü insanı davranışlarında kararlı kılan en güçlü tinsel dayanak bu ikisidir. Böylesi bir yapının iktidar olması, hakikate bağlılık adına kendi öngörülerini dayatması, güzel ve mutlu bir dünyanın güvencesi olarak yaşamın her alanına karışmayı kendine hak görmesi demektir.

Bilgi ve doğru ilke, bireyin (öznenin) kendisini ilgilendirir; fakat niyet onun sınırını aşar. Çünkü niyet ilişkilerde bulunmayı gerektirir, daha doğrusu kendini ancak ilişkilerde belli eder. İnanç soyut nitelik, niyet ise uygulanmak üzere belirlenmiş düşünce anlamında somut nitelik taşır, eyleme dönüşerek başkalarının yaşamı üzerinde etkide bulunur.

Toplumsal yaşamda her uygulama, kişisel ilişkilerde her davranış kendine düşünsel bir açıklama, mantıksal bir '*tutarlılık*' oluşturur. Eylem, önceden hiçbir düşünce tarafından oluşturulmamış gibi gözükse de en azından olup bittikten sonra düşünceye konu olmaktan kurtulamaz. Günlük dilde '*düşüncesizce yapılmış eylem*' yargısı bu gerçeğin bir ifadesidir. Herhangi bir eylemin düşünceye konu olması onun zihinsel dayanaklarının bulunması, amaçlarının ve araçlarının anlaşılması, iç bağının ortaya konulmasıdır. Bunlar

birbirinden koparılamazlar; fakat eylemin zorunlu öğeleri oldukları için ayrıma uğrarlar. Ancak gerçeklikte başlangıç, araç ve amacın her durumda tutarlı bir bütünlüğü olmayabilir. Çünkü eylem, öncelikle düşüncede oluşturulan bir amacın bireyin istencine bağlı olarak gerçekleştirilmesidir. Bireysel olan ise keyfiliğe, yetersizliğe, bencilliğe açıktır. Araçlar; düşünceler, niyetler ve hedefler arasında zorunlu bağlantılar, köprülerdir. Araçlar görünürde, duyularımıza açık oldukları için daha çabuk fark edilip kolay algılanırlar. Düşünce, duyusal bir olgu olmadığı ve amaçlar henüz gerçekleşmediği için elle tutulur, gözle görülür nesnellikten yoksundurlar. Araçlar bu görünmez gerçeklerin görünüşe çıktığı zemin olduğu için daha da önem kazanır. Burada aracı sadece bir maddi nesne olarak değil eylem ve yöntemi de kapsayacak genişlikte kullanıyoruz. Eylem veya araç üzerinden ayrıca niyetin de ne olduğu izlenebilir. Son olarak ideolojinin temel varlık gerekçesi ve hedefi dünyayı dönüştürmektir. Bu ise arac ve yöntemin birliğini; yani somut eylemi gerektirir. Giderek ideolojik olgunun eylem öğesi düşünsel-fikirsel öğenin önüne geçer. Entelektüeller, soyut düşünsel etkinlikler, ideolojik anlayış tarafından üstü kapalı da olsa bir küçümsemeyle karşılanır. Hiçbir işe yaramayan anlamsız konular üzerine zaman öldürmek şeklinde değerlendirmelere hedef olurlar. Çünkü ideolojik akla göre asıl olan eylemdir, dünyayı dönüştürmektir. Bundan dolayı tarih boyunca hangi nitelikte olursa olsun ideolojik güçler aydınları, sanatçıları, özgün fikir üreten düşünürleri susturmaya çalışmıştır; çünkü onun bağımsızca fikir üreten öznelere değil itaat eden bireylere gereksinimi vardır. İdeoloji bir bilim olmadığı gibi bilimsel tutumda değildir. O her şeyi kavramasına olanak sağladığına inandığı temel ilkelere sahip olduğu ve onlara bağlılığını koruduğu sürece varolabilir. Düşünsel üretime ve fikirsel yeniliklere bu ilkelerinin çizdiği sınırlar içinde izin verir. İlkelerini sorgulayan veya yanlış olduğunu ortaya koyacak olan aykırı görüşlere değil, kendini kutsayan ve onaylayan propagandaya gereksinimi vardır. İdeolojik aklın egemen olduğu yerde özgün düşünsel üretimin durması (felsefi, sanatsal, edebi, politik, tarih...) kaçınılmaz hale gelir, bunun yerine bildik ilkelerin tekrarı ortalığa yayılır.

İdeoloji var olan dünyaya tümden karşıt olduğu sürece aykırı

bir yan taşır. Aykırılığın iki yönlü bir işlevi olabilir; sorgulamayı kışkırttığı için özgürleştirici devrimci olabileceği gibi var olan düzeni, huzuru tahrip edici yönde de işlev görebilir. Hantallaşmış, gelişime kapalı yapıları aşmak için ortaya çıkan aykırılıklar özgürleşmeyi kışkırtırlar. Ancak ideolojiler doğalarında tutuculuğu da barındırırlar. Kendini tamamlanmış bir sistem olarak gördüğü için, hayatı her yanıyla kavradığına ve her soruna karşı bir çözüm önerisinin bulunduğuna inandığı için düşünsel olarak donukturlar. Çözüm önerilerini olguların özelliğinden değil elinin altında tuttuğu hazır ilkelerinden oluştururlar. Özgün fikir üretimi ve somut çözüm yolları bulmak yerine sloganlara dönüşmüş ilkeleri tekrarlayıp dururlar.

Biraz Ütopya Biraz Fantezi

İdeoloji muhalif bir karakter taşıdığı, kurulu düzeni daha iyisiyle değiştirmek iddiasında olduğu, kurguları ve amaçlarıyla başka bir dünyanın özlemini dile getirdiği için fantastik öğeleri de içinde barındırır. Çünkü daha mutlu bir yaşam tasarımı sunmaktadır. Bunun için duygusal öğelerde kullanarak varsayımsal dünyanın nimetlerini çekici kılmak zorundadır.

Geleceğe yönelik her tür tasarım, içinde ütopya ve fanteziler taşır. Keşif ve buluşlar o zamana kadar fark edilmemiş gerçeği ortaya çıkarır. Bu aynı zamanda içinde ütopyalar ve tasarımlar barındıran düşünsel bir yolculuktur; ancak düşünce, etkinliğini her durumda gerçeğin otoritesine bağlı kalarak sürdürür. Ütopya ise gerçekliğe bir başkaldırıdır. Bu aslında bilincin bulunduğu sınırda duramayışının, varoluşların ötesine geçerek bilinmeyene, olmayana ulaşmak isteğinin bir görünüşüdür. Hiçbir zaman ele geçirilemeyen güzel bir av, hiçbir zaman erişilemeyen ufuk çizgisi gibidir; hep kendine doğru çeker ancak ele geçmez, ele geçirildiğinde ise ütopya olmaktan çıkar. Böylece daha ötelere gitme, farklı şeyler yaratma isteği uyandırır. Fantezi ise arzu ve isteklerin gerçekleşmesini temsil eden hayali kurgudur. Fantezi arzuyu tatmin etmez fakat onu uyandırabilir; fanteziler arzuların itkisi olmadan da kurulabilir. Bireylerin ve kitlelerin eyleme geçmeleri için itici güç olabilirler.

Olmayan bir şeyin duyusal olarak algılanması mümkün değildir, temel özellikleri de bu nedene bağlı olarak bilinemez. Ancak ütopyası kurulabilir. İdeoloji, fantezileri insanların arzularına dayandırarak üretirken, ütopyasını ise reddettiği yaşam biçimine bakarak kurar. Bundan dolayı her ideolojik tutum düşmanıyla karşıt bağımlılık içindedir. Ütopya ve fantezi ile gerçeklik kavranamaz; fakat istenebilir. Gerçeğe ulaşmak için öznenin enerjisini arttırırlar, dönüşüm isteğini kışkırtarak gelişime katkı sağlarlar. Düşünce, düşünce olarak kaldıkça bir hayaldir, uygulanmış olmakla kendini tamamlar. Önce ütopik olan öngörülerin gerçekleşebilir olması onların tutarlılığını gösterir. Fantezilerin önemi küçümsenemez, ütopya içermeyen tasarımlar yetkin olamaz, önemli olan bunların gerçeklikten kopup kendi başına uçan, sağa sola savrulan bir balona dönüşmemesidir.

Dinsel söylemler, ahlaki kurallar, felsefi ve sanatsal üretimler bir yandan bireysel varoluşa anlam kazandırmaya çalışırken, bir yandan da toplumsal ilişkileri düzenleme amacı gütmüşlerdir. İnsanların yaşamına herhangi bir şekilde etki etmeyen, başka bir söylemle içinde evrensel özellik taşımayan bir düşünsel dizge toplumun ve tarihin gündeminde kalamaz.

İnsanları eğitmeyi ve toplumsal yaşamı düzenlemeyi amaçlayan söylemler; onun doğal ve tinsel temel özelliklerini göz önünü bulundurmakla, tarihin yasallığına bağlanmakla etkili olabilirler. Bu tarz düşünsel dizgeler tepkisel bir tutumla oluşabilirler, düşünsel gözleme, iyi niyetli saf isteklere vb. dayanabilirler. Hepside kendine göre insana ve tarihe ait evrensel bir içerik taşıyor olabilir.

Dinler bu alanda oldukça güçlü bir etkiye sahiptir. Dinde mutlak kabul edilmiş doğaüstü gücün yetkesi vardır, insanların bunlara koşulsuz boyun eğmesi istenir. Din, insan bilincini gerçek anlamda bütünlüğe getiremez; ancak kendi içinde soruları yanıtlanmış, kuşkuları aşılmış olduğu için inanç olarak bütündür. Çünkü birey ne yaparsa yapsın Tanrının iradesini aşamaz, sonuçta ne olacağına Tanrı karar verir. İnsan kendi etkinliklerini Tanrısal buyruklar doğrultusunda yapsa dahi sonucu kendisi belirleyemez.

Din, asıl olanın öbür dünya olduğunu söylerken insanları Tanrısal kurallara boyun eğmeyi telkin eder. Değişik sembol, ritüel, geleneklerle bunu hatırlatır ve yerine getirir. Tanrıyı hoşnut kılmak en önemli şeydir. Bu dünyada felaketlerden korunmak, öbür dünyada da rahat yaşamı elde etmek için. İdeoloji ise özneye çağrıda bulunur, kaderinin kendi elinde olduğunu ısrarla belirtir. Kendi dünyalarını kendilerinin kuracağını, dışardan kurtarıcı arayışının bir aldatmaca olduğunu vurgular. Dönüştürücü gücün, sonucu belirleyen iradenin kim olduğuna verilen yanıt, din ile ideoloji arasındaki en temel ayrımdır. Tasarım olmaları ve ikisinin de yapısında inanç güçlü bir öğe olarak bulunmasından dolayı ortak özellikler taşırlar.

İdeolojide :

-İdeolojik birlik.	-Dinsel kurallara uyum.
-Özeleştiri	-Tanrıya itiraf, bağışlanma dileği.
-Haklı bir davaya hizmet insanı anlamlı kılar.	-Tanrı yolundan giden insanlar. farklıdır. (Ermiş, aziz vb.)
-Ne kadar özverili davranırsan ortak dava o ölçüde yücelir.	-Tanrıya ne kadar bağlı kalırsan manevi olarak o ölçüde yükselirsin.
-İdeolojik ilkelere ve örgüte güvensizlik hatadır.	-Tanrıya ve onun buyruklarına güvensizlik günahtır.

Önceden kutsanmış ilkelerle donanmış bir bilinç tipi, gerçeğin değişimi karşısında yetersizliğe düştüğünde geçmişe sarılır: Düşünsel olarak bildik ilkelerini tekrarına, başkalarını suçlamaya yönelir. Pratik olarak ise anıları yüceltir, abartılı-etkili törenler düzenler, kendine düşman yaratır.

Bireyin Dünyasındaki Yeri

Bireyler etkinliklerinde kişisel bir doyum buldukça daha mutlu ve başarılı olurlar. Anlamlılık, duygusal doyum bulmaktan, iyi bir şeyler yapıyor olmak düşüncesinden doğar. İnsan sadece maddi gereksinimlerinin karşılanmasıyla, verilen görevi yerine getirmekle

yetinmeyip kendini değerli bulmak, bu değerinin başkaları tarafından da fark edilmesini istiyor. Dolayısıyla doğal olan bu dürtünün nasıl gerçekleştirildiği önemlidir. Bu süreç özgür seçimlerle yaşanabildiği için yanılsamalara, abartılara, duygusal tepkilere açıktır. Tapınma, hayal kırıklığı ve yüceltme bu yaşam deneyiminin somut görünümleridir.

Yüceltme inançla beslenir. Ona kaynaklık eden inanç gibi yüceltme de kaygan bir zeminde durur. Yücelten birey (özne) yüceltilen şeye onun kendisininde taşıdığından daha fazla nitelik yükler. Yüklediği güç aslında onun umudu, beklentileri veya idealleridir. Neye umut bağlanmışsa onun özellikleri ile ona bağlanan bireyin beklentileri arasında bir dengesizlik oluşabilir. Beklentilerini bulamayan özne kolaylıkla hayal kırıklığına düşebilir; suçlamalar, lanet okumalar, pişmanlıklar türeyebilir.

Her yüceltme tutumu kendi içinde örtük, tasarıma dayalı bir karşıtlık taşır; çünkü bir yanıyla kendi yetersizliğinden dolayı bir güce sığınma, bu güce gönüllü boyun eğme, bir yanıyla da güç elde etme isteğidir. Söz konusu gücü kendi isteklerine kavuşturacak, arzularını gerçekleştirecek yegane araç olarak gören özne onu yüceltip kutsar. İsteğin yoğunlaşması ve onun gerçekleşme umudunun artmasına karşılık, erişmenin zorlaştığı fark edildikçe yüceltme şiddetlenir. Yüceltilen şey düşüncelerden, amaçlardan çok onu elde etmeye yarayacak araçlara, önderlere ve yöntemlere yöneliktir. Mantıksal yan zayıflarken duygusal bağlılık güçlenir. Bu noktada özveri ve feda duygusu yoğunlaşır, amaca ulaşmanın önündeki nesnel zorluklar bağlılık ve yüceltme duygusunun ateşiyle yakılmak istenir. Yüceltme bu anlamda yoğunlaşmış erişme isteğidir. Geleceğe yönelik umut beslemek ya da beklentiler oluşturmak insanı bu ruhsal enerjiyle doldurabilir. İnançlar eylemlere kararlılık yüklerler. Bunun için ideolojik dünyada yüceltmeler kolayca oluşur.

Bireyin, ideolojiye bağlanması iradesini gönüllü olarak ona teslim etmesi anlamına gelir. Kendini bu dünya içinde var edip sürdürmeye karar verirken, hem kendisini hem de ilişkilerini anlamlı kılacağına inanır. İdeallerinin insanlığın veya kendince ayrıksı bul-

duğu insanlar topluluğunun (örneğin ulusu, ırkı, vb.) yararına olduğuna inandıkça haklı olduğu duygusuyla dolar. Düşüncelerinin öteki insanların iyiliğine de hizmet ettiğini kabul ederek benciliğini aşar. Hakkın bir neferi, başkalarının mutluluğu için bir kahraman olduğuna için için inanır. Her şey ancak ideolojik değerlerin altında önem kazanmaya başlar. Çok sıkı kurulan özel dostluklar bile ufak bir düşünce farklılaşması, ideolojik değerlere ters düşme durumunda anında kesilir, düşmanlığa dönüşür. Örgüt içi cezalandırmalar, zaman zaman öldürmelere varan ilişkiler bunun görünümleridir. Tarihte bunun örnekleri partilerde, devlet kademelerinde, örgütsel yapılar içinde çokça yaşanmıştır.

Birey kendi anlamını ve belirlenimini oluşmuş bir güce teslim ettiği ölçüde onun bir nesnesine dönüşür. Kutsanan inanca bağlı kalmak ve hedeflenen amaca ulaşmak, onu gerçekleştirecek olan bireylerden daha önemlidir. Bağlılık ve iradeyi teslim etmek süreç içinde giderek somut otoritelere boyun eğmeye dönüşür. En kutsal düşüncelerin, yüce ideallerin koruyuculuğunu üstlendiğini söyleyen iktidarlar (kişi, parti, devlet) kendilerini dokunulmaz kılarlar. Fikir oluşturma, yeni düşünsel arayışlar yetkili ağızların söylediklerileyle uyumlu olmak zorunda kalır. Önceden doğruluğu onaylanmış ilkelerle, bunları korumak ve geliştirmekle sorumlu olduklarını savlayan güçler bütünleşir. Bu noktadan sonra otoriteye karşı gelmek kutsal ilkeleri ortadan kaldırmakla eşanlamlı olur. Artık her türlü baskı, yasaklama, ortadan kaldırma, hakikat için, '*doğruluğu kesin*' olan ilkeler adına uygulanabilir. İdeolojik karakterli örgütlerde ve devletlerde yöneticilerin kolay kolay değiştirilememesi, yeni fikirlerin üretilememesi bu süreçlerin bir sonucudur.

İdeoloji ütopik yan taşımakla beraber tamamen ütopya sayılamaz; ancak ütopik öğeler şu veya bu ölçüde bulunabilir. Bir düşünsel dizgenin toplumsal kökeni belirtilmişse, neyi tasarladığı bir düşünsel bütünlük taşıyorsa ve en önemlisi bunları gerçekleştirecek toplumsal güçler gösterilmişse o ölçüde gerçekçidir. Tasarımların mantıksal dayanağının belirtilmesi ve gerçekleşmesi için nesnel koşulların gösterilmesi ideoloji ile ütopya arasındaki temel ayrımı oluşturur.

Bir düşünce kendini ne kadar değişmez ilkelere bağlarsa o ölçüde cansızlaşır, acımasızlaşır. Bilmek aslında olgunun yasasını kavramaktır. Yasalar, yasa olarak değişmezler, biçimler ve görünüşler değişirler. Şöyle de diyebiliriz: Her olgu kendi içinde bir yasallık taşır, olgunun nitelik olarak dönüşmesi onun içsel yasasının değişmesidir. Fakat gene de başka bir yasayı özü olarak taşımak zorundadır. Her yasa olgusuyla gerçeklik kazanır. Olgu ortadan kalkar ama yasa soyut olarak varlığını sürdürür.

Dönüşüm varlık için özsel bir yandır; çünkü kendi karşıtını kendinde taşımaktadır. İç karşıtlık devinimin nedeni, devinim ise değişimin kendisidir. Her olgu, kendinden önceki ve sonraki aşamayla bağlantılı geçici bir görünüştür. Ortadan kalkmak zorundadır. Bilmek ve anlamak bu bağlantıyı görebilmek, özü kavrayabilmektir. İdeolojide tarihsel bir olgu olarak aynı kaderi paylaşır, oda geçicidir.

İdeolojinin Zorlayıcı Yanı - Çelişik Yapısı

İdeoloji kendi ilkeleri çerçevesinde toplumu baştan sona yeniden kurma projesi olmakla kalmaz bireylerin ilişkilerini ve yaşamlarını da belirli kurallara bağlama hakkını kendinde görür. Böylece yaşamın bağrından doğacak yaratıcı girişimleri kayıt altına sokar. İstekler kendi doyumunu sağlayacak araçları ve nesneleri üretir. Elde ettiği her şeyi değişik gereksinimlerin karşılanması için daha da yetkinleştirir, böylece yeni yeni gereksinimlerin doğmasına yol açar. İstek sonsuzdur; çünkü o belirlenmiş, bir şeye yönelmiş düşüncedir. İstekleri önceden belirli kurallara bağlamak, sınırlarını dışardan belirlemek özünde düşünceye sınır getirmektir. Bu mümkün olamaz; çünkü o doğası gereği her şeyi önüne koyup değerlendirdiği gibi, her şeyi isteği doğrultusunda ilişkiye sokabilir. Teknolojik yaratım, düşünsel, sanatsal gelişim vb. bu yolla gerçekleşir. İdeolojik anlayışın temel açmazı bu noktada kendini gösterir. Doğası gereği sonsuz, kendi gelişim gücünü kendinden alan, her şeyi olduğu gibi kendini de kendine nesne edinen bir gücü (düşünceyi) önceden belirlenmiş sınırlar içinde tutmak mümkün mü? Bunun olamayacağı tarih boyunca görülmüştür.

İnsan doğal dürtülerinin itkisiyle hareket etmekle beraber onu ussal kılma yetkinliğine de sahiptir. Hayvanlar da dürtüleri ile davranır; ancak onları içgüdüleri yönlendirir. İnsan ise onları bilmekle, düşünmekle dahası seçimine bağlı olarak vazgeçebilmekle diğer tüm canlılardan ayrılır. Arzuları ile onları tatmin edecek nesneleri arasına istencini koyar ki, bu ona *ben* bilincini verir.

Ben bilinci kendisini diğer her şeyden, öteki *ben*lerden de ayırmaktır. Bir *ben* olarak, ister doğasal dürtülerinin itkisiyle onların nesnesine yönelsin, ister öteki *ben*lerle ayrımının bilinciyle ve hakka bağlı olarak davransın hep kendi kendinin farkında olarak kalır.

İnsan doğasal kökenli istekleri olan ve bunu fark eden, gerçekleştirme isteğini taşıyan bir özne olarak özgür varlık, başka bir söylemle doğası gereği özgürlüğe yazgılıdır. Özgürlüğün temeli ise düşünce ya da isteklerdir; ancak özgürlük bu haliyle soyuttur, yani gerçekleşmiş değildir. Düşünce edimselleştiğinde belirli varlık kazanmış olur; bu ise nesnel özgürlük olarak haktır. Düşünme, istenç oluşturma, niyet belirleme gücü hiçbir insandan hiçbir şekilde alınamaz. Bu anlamda bireylerden koparılamayan, onun da vazgeçemediği, zaman aşımına uğramayan haklar vardır. Hukuk dilinde '*Temel Kişilik Hakları*' olarak nitelenen haklardır. Örneğin yaşama hakkı, düşünme hakkı, inanma hakkı, evlenme, seyahat etme, vb. doğası gereği her bireyin sahip olduğu, doğuştan kazanılan haklardır, uygulanması durumunda '*Devredilemez Haklar*' olarak görülmüştür. Ancak bunların sadece düşüncede varlığı yeterli olamaz, kendini gerçeğe dönüştürmek ister.

Tarih boyunca insanların kişisel hakları da ellerinden alınmış ve alınmaya devam edilmektedir, ancak bu onun olmadığı anlamına gelmez. Gerçekleştirme olanağının sınırlandırıldığını gösterir. Hangi görünüm altında, hangi düşünsel ilkeler doğrultusunda olursa olsun tarih boyunca verilen mücadeleler devredilemeyen '*Temel Hakları*' kazanma isteğinden kaynaklanmıştır. Düşünsel-politik tarih özünde bu hakların adım adım elde edilip kurumsallaştırılmasının sürecidir. Bireylerin isteği -düşünme gücü- özgürlüğün kaynağı olduğu kadar güvencesidir de. İstekler gereksinimlerden kaynaklanır, yaşam olduğu sürece gereksinim olacağına göre bun-

lar bir bütündür; yaşam-gereksinim-istek. İstekler kendilerini tatmin edecek nesnelere (bu tinsel istekte olabilir) ulaşarak doyum bulurlar, onun doyurulması ise yaşamın varedilmesidir. Düşünce ise bunların bağını kurarak, gerçekleştirilmesinin yöntem ve araçlarını bularak onları birliğe getirir.

Doğal-verili dürtüler başıboş bırakıldıkları zaman barbarlık, vahşet, keyfilik kendini gösterir. Birbirinden bağımsız bireylerin kendi arzularını doyurma, eğilimlerini ve isteklerini gerçekleştirmeye yönelik etkinlikleri öteki bireylerin aynı içerikli istekleriyle çatışır. Biri diğerini etkisiz kılarak bir dengeye getirirler. Bireyin kendi varlığını gerçekleştirmesi ve bunun güvence altına alınması gereği, kurum olarak Devlet'i, nesnel özgürlük olarak da Hak kavramını doğurur.

İnsanlar toplu halde yaşamak zorundadırlar ve bu yaşamda gruplaşmalar, kişisel, grupsal ve sınıfsal ayrıcalıklar ortaya çıkabilir. Ayrıcalığı olanlar bunu korumak için örgütsel, düşünsel, dinsel otoriteleri baskı aracı olarak kullanabiliyorlar. Özgürlüğün önlenemez direnci bu otoritelerin somut görünümlerine karşı yönelir. Yaptırımcı ve denetleyici güç anlamında otorite hiçbir zaman tam olarak ortadan kaldırılamaz; ancak Temel Hakların korunup geliştirilmesinin araçlarına dönüştürülebilirler. Tarih boyunca devlet kurumlarının, hukuksal ilkelerin, politik örgütlenmelerin yapılandırılması bunu gösteriyor.

Bireylerin devredilemez haklarının, kazanılmış özgürlüklerinin genişliği birbirlerinin özgürlüklerinin ve haklarının güvencesini oluşturur. Egemenlik ve baskı özgürlük doğurmaz. Egemenlik egemenliğini ayakta tutma adına kendisi de özgür olamaz. Egemenliğe dayalı insan ilişkilerinin yaşayamayacağı, bunun ussal olmadığı gerçeği fark edilerek binlerce yıl öncesinden kutsal metinlerde de açıkça belirtilmiştir:

"*Gün gelir, insanın insana egemenliği kendine zarar verir.*" (Tevrat. Vaiz; Bap 8/9)

"Hükmetmeyin ki hükmolunmayasınız. Çünkü ne hükümle hükmederseniz onunla hükmolunacaksınız." (Matta İncili. Bap 7/1)

"Sonra o zulmü yapanlara 'tadın bakalım şu ebedi azabı' denilecek. Vaktiyle kazandığınızdan başkası ile mi cezalandırılacaksınız" (Kuran-ı Kerim, Yunus Suresi/52. Ayet)

Toplumsal ve bireysel ilişkilerde zorlama, kısıtlama gibi baskılar 'doğru' düşünceler adına, iyi niyet zannıyla uygulanabilir. Ancak uygulamalara hedef olanların istençleri özgür bırakılmamışsa asla başarılı olamaz. İdeolojilerin temel zayıflıkları; kendi kendilerini düşüncede tutuculuğa, uygulamada baskıya, örgütsel yapılanmada donukluğa düşürmeleri burada aranmalıdır. Kendi kendini haklı kabul eden, başkalarının iyiliğine hizmet ettiğine inanan bir güç rahatlıkla dayatmacı davranabilir, giderek acımasızlaşabilir. Madem ki en doğru olanı temsil ediyor, herkesin ve her şeyin en iyi olmasını istiyor o halde önüne çıkan herkesi cezalandırabilir. Bu '*iyi*' niyete ve şaşmaz '*doğruya*' karşı çıkan kimse ya normal dışıdır (zeka özürlü, anlayışı kıt) ya da düşmandır.

İdeolojik anlayış insanların kişilik hakları alanına giren istençlerine karışır; nasıl düşüneceklerine, nasıl yaşayacaklarına, geleceğe yönelik nasıl tasarımlara bağlanmaları gerektiğine karar verir. Onun baskıcı, boğucu yanı kendini bu biçimde gösterir. Kendini haklı ve güçlü zannettiği bu nokta tamda onun en zayıf yanıdır. Koyduğu ilkeler bireyin istenciyle, eğilimleriyle çatıştığı noktada onu özgür bırakmaz. Bireylerin toplum içinde kendi istek ve yeteneklerini başkasının iznine bağlı olmadan, geçerli olan hak ilkesi çerçevesinde yaşama olanakları geliştikçe bu gerilim artar. Somut kişi; gereksinimler, doğal dürtüler ve kişisel özlemlerin toplamı olarak '*Yurttaş Toplumu*'nun temel ilkesidir (aynı anlamda gelmek üzere koşuludur). Somut kişinin istencinin evrensel ve sonsuz olması toplumun iç dinamiğini oluşturur. Çünkü insan somut gereksinimini karşılayan araç ve yöntemleri bölümlere ayırıp çoğaltabilir (Tinsel olanlarda dahil.), yeni gereksinimler ve araçlar yaratır. Buradan hareketlerle sonsuz ölçüde soyut gereksinim oluşturabilir. Bireyselliğin bu dinamik gücü gelişmenin önündeki her türlü engelin aşılacağının güvencesidir. Düşünce kıvılcımları, tutku dalgaları, istek halkaları akış halindedir. Bunların gerçekleştirilmesi önceden belirlenmiş ilkelerle değil bizzat düşüncenin kendi iç enerjisi-

nin açığa çıkmasıyla mümkündür. Kendi ilkesini bu açımlanma sürecinde kendisi yaratır. Elbette tüm bireysel ve toplumsal arayışlar belirli tarihsel koşullar içinde ortaya çıkar ve orada varlık kazanırlar. Koşullar kutsanıp, ilkeler adına dokunulmaz kılındığında toplumsal çatışma kaçınılmaz hale gelir. Bireysel-toplumsal yaşamı gönençli kılma adına geliştirilen örgütsel araçlar, ideolojik ilkeler giderek bireylerin isteklerinden daha öne çıkar. Yaşamın zenginleştirilip güzelleştirilmesi, bireyin özerk davranma hakkı dokunulmaz inanç, kurum ve ideolojik ilkelerin korunması yanında önemsiz hale getirilir.

İdeolojiler katı kurallar, politik dayatmalar, donuk düşünceler, zorbaca uygulamaları içinde taşıyor olmakla beraber hakların ve özgürlüklerin bilinçlerde uyanmasını sağlayabilir, toplumsal gelişmeye yol açabilirler. Kendi belirlediği ilkeler, ileri sürdüğü önermeler bireylerin ve toplumun o anki taleplerinin sınırlarından daha geniş olduğu sürece. Bu genişliğin bıraktığı boşluk somut gelişme olarak önünde sonunda doldurulacak, sınıra varılacak, düşünce ve isteklerin sınırsız akışı önceden belirlenmiş inanç ve ilkelerin katı duvarlarına gelip dayanacaktır. Belirli bir süre kendi varoluşlarının ortamı olan kurallar; (ideolojik ilke ve kurumlar) gelişmelere, başka bir söylemle yaşamı yeni ilkelerle rahatlatma isteklerine engel olmaya başlar. İdeolojik-politik-dinsel kaynaklı çatışmalar bu noktada patlak verir. Hıristiyanlık dininden Protestanlığın doğuşu bunun için tarihsel bir örnektir.

Bir şey, nicel ve nitel olarak kendisini kendisi yapan özelliklerle öteki tüm şeylerden ayrılır. Ayrım yapmak olgunun sınırını belirlemektir. Eğer bu sınır aşılırsa o olgu yok olur, kendi olmaktan çıkarak başka bir şeye dönüşür. Her şey bir başka şeyle zorunlu ilişkiler içinde bulunur, bu onun hem varoluş güvencesi hem de öteki şeyler için koşul olduğunu gösterir. Olgular bir takım zorunlu ilişkiler içinde bulunurlar. Ancak bunu belirli bir '*Denge Enerjisi*' içinde gerçekleştirebilirler. Kimyasal alanda elementlerin bileşiğe girebilmeleri (ilişki kurabilmeleri), tüm katı inorganik varlıkların belirli geometrik prizmalar halinde kristalize olmaları '*Denge Enerjisi*'nde mümkün olmaktadır. Bu enerji sınırı aşıldığında ya da

ulaşılamadığında ilişki kurulamamaktadır. Tersi yönden bakarsak kendi içinde bir dengeye gelmiş bütünlük (Kimyasal bileşik, kristal yapı) dışardan yüksek enerji verildiğinde parçalanıyor, kendi olmaktan çıkıyor. Deyim yerindeyse varoluş alanına girildiğinde (kişilik sınırı aşıldığında) var olmaya son veriyor. Aynı şey toplumlar ve bireyler içinde geçerlidir. Bir toplum kendini toplum olarak belirleyen özelliklerini korudukça yok edilemiyor.

Benlik sınırı bireyler içinde geçerlidir. Somut bir kişinin değerlerini çürütmek, ilkelerini çiğnemek, doğal kişilik haklarını baskı altına almak onda kaçınılmaz olarak psikolojik bozukluklara yol açar. Fiziksel, sosyal, tinsel baskıya uğramış insan ve toplumlarda tahribat kendini farklı biçimlerde gösterir. Bireylerde içine kapanma, paranoya, yalnızlık duygusu, yıkıcılık ve suça yatkınlık; toplumlarda ise umutsuzluk, boş inançlara sığınma, boş vermişlik, kendine güven kaybı, kurtarıcı arayışı vb. eğilimler ortaya çıkar.

İdeolojinin kendi içindeki tutarsızlığı, baskıcı yanı ve giderek ortadan kalkması buradan kaynaklanır. Kişilik sınırlarına her müdahalesi, yıkımına doğru atılmış bir adımdır.

İnsanları zararlı şeylerden koruma aynı zamanda caydırıcı olmayı gerektirir. Bu ise daha o anda bir haksızlıktır. '*Zararlı ve kötü şeyleri*' engelleme, '*iyi ve faydalı*' şeyleri egemen kılma söylemi biçiminde kendini gösterir. İdeolojik tutumlar kendi ilkelerini her türlü '*kötülüğün*' panzehiri, '*iyinin*' tapınağı olarak görürler; insanlar da bunlara bağlı kaldıkça korunur ve temiz kalırlar.

Düşünceler, toplumsal örgütlenmeler, bireysel amaçlar kamusal düzeni koruma adına sıkı denetim altına alınır. Elbete başıboşluğa meydan vermemek için denetim olmak zorundadır, ancak bunun öznesi kim olacağı temel sorundur. Toplumsal-bireysel yaşam iki anlayış doğrultusunda yönlendirilebilir; *a-)* Nelerin yasak olduğunu belirtip ötesine karışmamak, *b-)* uyulmak zorunda olunan düşünme ve yaşam biçimini belirleyip ötesini yasaklamak. Birincide toplumsal yaşam, çizilen sınırların ötesinde gelişim gücünü ortaya koyabilirken; ikincisinde ise içine kapanarak hantallaşır, değişimler karşısında donuklaşır. İkinci yol ideolojik aklın serüvenini ve

uygulamalarını sergiler.

İdeolojik düşünce yapısının en olgun ve yetkin halini Marksist İdeolojide görüyoruz. 20. yüzyıl Marx'ın fikirlerini tanımadan tam olarak anlaşılamaz. Çünkü ekonomiden politikaya, felsefeden-tarihe, sanattan dine kadar tüm düşünsel disiplinleri derinden etkilemiştir. Ona karşı olanlar dahi onu göz önünde bulundurmadan düşünce ortaya koyamamışlardır. Marx'ın dünya görüşünün en temel öğelerini ele almak, Türkiye'nin 1970-1980 arasında yaşanan fırtınalı dönemi anlamak için bir zorunluluktur. O dönem Türkiye'nin politik yaşamını belirleyen '*Marksist-Leninist Sol*'un eylemlerini ve söylemlerini kavrayabilmek buna bağlıdır. Tüm örgütsel yapılanmalar, politik eylemler bu söyleme bağlı kalınarak yapılmıştır.

Marx'ın düşüncelerinin temeli, oluşumu ve tarih içinde onu izleyenlerce gerçekleştirilen evrimine temel özellikleriyle bakmamız gerekiyor.

İkinci Bölüm

Marksist Düşüncenin Temel Özellikleri ve İdeolojiye Dönüşümü

Marksizm temel olarak kapitalizmin eleştirisi ile ortaya çıkmış bir dünya görüşüdür. İngiliz ekonomi politiği, Fransız Sosyalizmi ve Alman Felsefesi düşünsel kaynakları olmuştur. Amacımız bu kaynaklarla bağlarını derinlemesine ele almak, özellikle ekonomi politik alanında yapılan bilimsel çözümlemeleri değerlendirmek değil. Bunlar ayrı bir çalışmanın konusu olacak denli geniştir. Bizim amacımız Marksizmin ülkemizdeki '*Sol*' ('*Sol*' sözcüğünü Marksist-Leninist ideolojiye bağlı sol olarak kullanıyoruz) hareketler tarafından 1970-80 dönemi içinde uygulama ve yorumlama sürecindeki görünüşlerini anlamaya çalışmak. Politik söylemler ve örgütlenmeler Marksist-Leninist ideolojik ilkeler temelinde gerçekleştirildiği için, bu ideolojinin düşünsel olarak geçirdiği evrim doğrudan ülkemiz '*Sol*' hareketini de doğal olarak etkilemiştir. İdeolojik ilkeler örgütlenme biçimini, eylem tarzını, düşünsel üretkenliği ve politik yorumları belirlediği için öncelikle ele alınmak zorundadırlar. Marks'ın ve Engels'in birlikte geliştirdikleri temel görüşler daha sonra bu temele bağlı kalarak komünist partileri, Marksist düşünürler ve sosyalist ülkeler bilim kurumları tarafından yapılan yorumlar ve çözümlemelerle sürdürülmüştür.

Her değişimi ilerleme olarak kabul edebilir miyiz? Elbete buna kolayca evet diyemeyiz. O zaman ne tür değişime ilerleme diyeceğiz? Öncelikle genel bir belirleme olarak ilerleme bir ereğe doğru değişimdir diyebiliriz. Var olanın kendi kendini olumsuzlayıp bir üst aşamaya yükselmesidir. Ancak bu bir sürekliliği gerek-

tirir, kendi içinden karşıtının, başka bir deyişle kendinden kendi başkasının doğmasıdır. Böylece görünüşler birbirine bağlı olarak bir süreklilik oluştururken öz, yani yasallık değişmeden kalır. Yasallıklar görünüşlerin bağını sağlayan ve onları kavramamızı temel olan zorunlu ilişkiler düzenidir. Tek bir görünüş sürecin tümünü veremez; çünkü görünüş geçicidir. Öte yandan yasallığa ulaşmak, süreci kavramak için görünüşlerden hareket etmek gerekmektedir. Düşünce belirli bir görünüşte çakılıp kalırsa, onu tek başına yasallıkmış, sürecin bütünüymüş gibi değerlendirirse tıkanır, giderek donuklaşır. Doğal alanda olguları ve nesneleri deney altında gözlemek olanaklı olduğu için düşünsel tıkanıklığı önlemek kolaydır. Ancak tinsel alanda durum farklıdır; çünkü düşünce soyutlamalarla çalışır. Kültürel alışkanlıklar, beklentiler, çıkarlar, tutkular düşüncenin akışkanlığını, kavrama yeteneğini etkiler. Genel bir söylem olarak her şeyin değiştiği biçimsel olarak söylenir, tarih için de bu ilke geçerlidir. Tarihin değişimi bir rastlantısal etkileşimler yığını mı yoksa onunda bir yasallığı var mı sorusu onu anlamak için temel noktadır. Bu konuyu daha önce ele aldığımız için tekrar dönmeyeceğiz. Ancak Marksist ideolojinin kendisi de tarihin bir yasallık içerdiğini söyler. Felsefi söyleme taşıyarak bunu '*Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm*' kavramıyla açıklar. Yani tarihin nesnel, izlenebilir, kavranabilir yasallıklar temelinde hep ileriye doğru değiştiğini (ilerlediğini) bununda materyalist anlayış ve diyalektik düşünme yöntemiyle kavranabileceğini savlar. Eğer bir değişimden söz ediyorsak bu özne ve nesnenin birliğinden oluşur. Her değişim kendi öznesini kendinde taşır, başka bir söylemle her değişimin bir öznesi, değişimi zorunlu kılan iç dinamiği, itici gücü vardır. Bunlar biçimsel belirlemeler olduğu kadar biçimsel doğrulardır da. Biçimselliği soyut oluşundandır. Öznesinin kim olduğu, itici gücün ne olduğu belirlendiği zaman değişim kavramı somutluk kazanmış olur.

Marksizm bu konuda çok açık belirlemeler ortaya koymuştur. Sonraki süreçte özellikle 1917 Bolşevik Devrimi önderi Lenin'in geliştirdiği tezlerle daha da belirgin hale gelmiştir. Bolşevik Devrimi 20. yüzyıl boyunca komünizm idealine yönelmiş insanlar tarafından Marksist-Leninist ideolojinin kesin bir doğrulanması ola-

rak görülmüş, Lenin'in fikirleri neredeyse hiçbir eleştiriye uğratılmadan olduğu gibi kabul edilmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra Hitler Nazizminin ezilmesiyle ve Sovyetler Birliğinin öncülüğünde Doğu Avrupa ülkelerinde (Çekoslovakya, Bulgaristan, Polonya, Romanya, Macaristan, Almanya'nın doğu bölgesi) sosyalizm uygulaması başlatılmıştır. Böylece komünist fikirler dünyada daha da etkin bir hale geldiği gibi, dünya coğrafyasında da bir devletler topluluğu olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum Marksist-Leninist ideolojinin bir daha kutsanmasına olanak yaratmıştır. Oluşan yeni koşullarda '*Halk Savaş*'ları yoluyla sömürgecilik yeryüzünden silinme, emperyalist zorbalık parçalanma sürecine girmiş oldu. Askeri işgal biçimindeki yabancı egemenlik, giderek toplu halk savaşına dönüşen gerilla eylemleri yöntemiyle tarih sahnesinden silinmeye başladı. Genel olarak ulusların özgürlüklerine ve bağımsızlıklarına erişmek için verdikleri bu mücadele biçimleri Marksist-Leninist İdeolojinin üstünlüğünün, bilimsel olduğunun tanıtı olarak değerlendirildi. Ancak dünyadaki bu değişimlerin bilimsel dünya görüşünün (Marksizmin) ne kadar güçlü ve tarihin gelişimini ne kadar bilimsel içerikle kavradığının göstergesi olarak görülürken, öte yandan gerek dünyada gerekse ülkemizde '*Sol*' içinde sürekli parçalanmalar, görüş ayrılıkları yaşanıyordu. Aslında bu durum Marksizm-Leninizm'i köklü bir şekilde gözden geçirilmesi için tarihsel bir uyarıydı. Bunun ayrıntılarına daha ilerde gireceğiz. Şimdilik şunu söylemekle yetineceğiz. Ülkemiz için 12 Eylül 1980 yılına kadar olan dönemde, Dünya'da ise giderek 1980'nin sonlarından itibaren sosyalizmin çökmesine kadar olan süreçte komünist söylemler hep kökenlerine bağlı kalmışlardır. Marks ve Engels'in tarih, insan, toplumun dönüşüm yasaları gibi konularda ortaya koydukları düşünceler ideolojik oluşumun temeli olmuştur. Daha sonraki tüm Marksist fikirler kendilerini bu ilkelerle bağlı kalarak türettiler. Felsefi nitelikli ilkeler evrensel niteliğinden dolayı ekonomik, politik, sanatsal, dinsel vb. alanlardaki düşünsel üretkenliğin yöntemini, pratik tutumun ruhunu oluşturdu.

1980 öncesi Türkiye'sinde '*Sol*' hareketleri ancak ideolojik nitelikli olan akıllarını anlayarak ve kökensel bağlarını göstererek çok yönlü açıklamanın yolunu bulabiliriz.

Temel Düşünsel İlkeler ya da İdeolojik Tapınağın Sütunları

Tarih ve insan konusunda Hegel'in görüşleri Marx ve Engels için en güçlü düşünsel kaynak olmuştur. Hegel felsefesinden özellikle '*Diyalektik Yöntemi*' aldıklarını belirtmişlerdir. Yöntem olarak bunu kabul ederken onun idealist içeriğiyle baş aşağı durduğunu, kendilerinin ona materyalist bir içerik vermekle ayakları üzerine diktiklerini iler sürmüşlerdir. Böylece bilincin nesnesiyle ilişkisi, bilincin oluşumu, tarihin nasıl anlaşılabileceği gibi konularda Hegel'den ayrıldıkları noktaları belirtmişlerdir. Düşünce yöntemlerinin '*Diyalektik Materyalizm*' olduğunu belirtmiş, bunun tarihe uygulanması için de 'Tarihsel Materyalizm' kavramını geliştirmişlerdir.

Bilindiği gibi Hegel Diyalektiği'nin ayakları üzerine getirildiği düşüncesi Marx sonrası tüm komünist söylemin başat dayanaklarından birisi olmuştur. Düşünceyi işletme yöntemi, gerçeği kavramanın anahtarıdır. Kavramadan söz edildiği yerde özne ve nesnenin birliği var demektir. Düşünce en yüksek eylem olduğuna göre bütün pratik etkinliklerin içeriğini ve yönünü belirler, öte yandan bütün pratik etkinlikler ancak düşünce süzgecinden geçirilerek anlamlı olabilirler.

Daha başlangıçta bir sorun göze çarpıyor; Diyalektik bir yöntem midir? Düşünce tarihinde bu kavramı en yetkin düzeyde açıklayan Hegel olduğuna göre bizzat Hegel'in bu konuda ne dediğine alıntılarla bakmamız gerekiyor. Varlığın sorgulanması süreci neredeyse insanlık ile aynı yaştadır. Varlık-varoluş, giderek Değişim-Hareket- kavramlarının sorgulanması felsefi arayışların vazgeçilmez sorunsalı olmuştur. Değişimin mutlak olduğu görülüp kavrandığında, kaçınılmaz olarak şu sorun ortaya çıkmaktadır: Bu nasıl olmaktadır, değişimin dinamizmi nereden kaynaklanıyor? Doğru soru yanıtını kendi içinde zaten taşımaktadır. Böylece her şeyin kendi içinde karşıtlık taşıdığı ve değişimin bu karşıtların çatışkısından ortaya çıktığı gerçeğinin kavranışı aklın gelişimi için büyük bir adım olduğunu söyleyebiliriz. Bu kavrayışın tarih içinde gelişerek Hegel'de en olgun düzeyine eriştiğini görüyoruz;

Diyalektik (eytişim). Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Diyalektik öncelikle bir yöntem değil bizzat hareketin, varlığın özüdür, gerçeğin kendisidir. (hangi düzeyde olursa olsun; nesnel, düşünsel vb.)

"*... Eytişim (diyalektik) ... öznel bir düşüncenin dış bir edimi değildir; tersine, içeriğin kendi öz ruhudur ki dallarını ve meyvalarını örgensel olarak ortaya sürer.*" (Hegel, Tüze Felsefesi, İdea yay. Paragraf no, 31)

Marksist dünya görüşüne bağlı olarak düşünsel üretkenlik yapan herkes diyalektik materyalizmi bir yöntem olarak kullandıklarını ve gerçeği kavramanın biricik yolunun bu olduğunu ısrarla belirtmişlerdir. Marksist-Leninist ideolojiye bilimsel bir dünya görüşü olma niteliğini kazandıran gücün diyalektik materyalist felsefi yöntem olduğu kabul edilmiş; öylesine ki, bilinci her türlü yanılgıdan kurtaracak, dünyayı kavrayıp dönüştürme mücadelesinde başarının yolunu açacak biricik bilimsel yol olarak görülmüştür. Gerçek bilinerek dönüştürülebilir, buna karşılık dönüştürmede bilmeye yol açar. Tasarımlar ve eylemler, ilkelerin belirlediği yönde akarlar. Tutarlı ilkeler dünyanın bilimsel bir şekilde kavranmasıyla oluşturulabilir ve bu ilkelerle dünyayı dönüştürmenin yolları bulunabilir. Marks, Feuerbach Üzerine XI. tezinde şöyle demektedir:

"*Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; oysa önemli olan onu değiştirmektir.*"

Değişim nereye doğru ve yol gösterici ilkeler neler olacaktır? Marksizmin verdiği yanıt, insanın insan üzerinde egemenliğinin olmadığı, eşitliğin ekonomik ve politik koşullarının yaratıldığı bir toplum olacağı şeklindedir. Bu durum yeni bir takım teorik sorunları da beraberinde getiriyor. Değişimin öznesi kimlerdir? Tarihin evrensel bir yasallığı var mıdır? Bireyin rolü nedir?. Bu sorulara yanıt verilmeden '*yorum yapmaktan çıkıp önemli olan dünyayı değiştirmektir*' önermesi gerçeğe dönüştürülemez. Elbette Marx ve Engels'in bu soruları yanıtsız bıraktıklarını hiç kimse söyleyemez. Yanıtların ne olduğunu ilerde yeri geldikçe ele alacağız. Ancak bilip kavramak, verilecek tüm yanıtların temelini oluşturup niteliği-

ni belirler. Böylece bilmenin yönteminin ne olacağı, daha somut olarak söylersek özne-nesne ilişkisi nasıl açıklanacak, bunların bütüne gelmesi olanaklı mı, gibi temel felsefi sorunlar belirleyici öncelik taşıyorlar. Marx ve Engels doğayı, topulumu ve insanı anlama yolunda Hegel'in düşünsel mirasından yararlandıklarını açıkça belirtiyorlar.

"*Biz yeniden beynimizin fikirlerini, onları mutlak fikrin şu ya da bu derecede yansıları olarak, gerçek nesneler sayacağımız yerde, onları materyalist açıdan nesnelerin yansıları olarak kavradık. Bundan ötürü, diyalektik, dış dünya için olduğu kadar insan düşüncesi için de hareketin genel yasalarının ... bilimine indirgeniyordu. Ama bu yoldan fikrin kendisinin diyalektiği, gerçek dünyanın diyalektik hareketinin yalnızca basit bir bilinçli yansısı haline geldi ve böylelikle Hegel'in diyalektiği başı yukarıda olmak üzere doğrultuldu, ya da daha doğru bir deyişle, başının üzerinde dururken yeniden ayakları üzerine kondu.*" (F. Engels, L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, Sol yay. 1979, s.50-51)

Toplumun, doğanın ve düşüncenin evrensel yasalarının diyalektik olduğu kabul edildiği için bu yöntemin kendi düşünsel sistemleri içindeki yerinin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. "... *Yıllardan beri bizim en iyi çalışma aracımız ve en etkili silahımız olan bu materyalist diyalektik ne dikkate değer bir şeydir ki...*", (age, s.51.)

Sorun Hegel'in ne derece doğru yansıtıldığı, gerçek durumun bu olup olmadığından çok, insanlık tarihini derinden etkilemiş bir düşünce sisteminin (Marksizmin) özünü oluşturan görüşlerin tarihe, topluma ve bireye yönelik fikirlerini nasıl belirlediğini anlamak, uygulamada ideolojik niteliğinin adım adım yoğunlaşmasıyla yaşam üzerindeki etkilerini görmektir. Ancak bunun için Hegel'in düşüncelerinin ne olduğuna kısaca bakmak gerekiyor.

Felsefe genel olarak bilmeyle ilgilenir. Bilmek nedir, bilgi olanaklımıdır, bilgilerin nesneyi tam olarak kapsadığından emin olabilir miyiz, bilgimizin doğruluğu tanıtlanabilir mi, özneyle nesnenin birliği (bilme anlamında) sağlanabilir mi gibi sorunlar felsefenin değişmeyen sorunsalları olmuştur. Düşünce tarihinin köşe taşı

filozoflarda hep bu konular üzerinde durmuş, yeni çözümlerle beraber yeni sorunları da ortaya koymuşlardır. '*Sol*' ideolojik söylemler içinde adları şu veya bu gerekçeyle anılan filozofların hiçbirisi düşünce mi önce gelir madde mi, türünden bir sorunla uğraşmamışlardır. Sokrates-Platon, Aristo, Descartes, Kant, Hegel hep bilme sorunuyla uğraşmışlardır. Bu filozoflar önlerine koydukları sorunsalı aşmak için yöntemler ortaya koymuş ve aklın gelişip-açımlanmasında dev adımlar atmışlardır. Biri kendisinden önceki filozofların geldiği noktadan daha ileri açılımlar yaparak varolmuştur. Başka türlü olması da mümkün değildir. Örneğin Platon olmadan Aristo olamaz, aynı şekilde Descartes olmadan Kant ve daha sonra Hegel'in olamayacağı gibi. Böylece birbirine bağlı bir zincir oluştururlar. Diğer bilim alanlarında da durum bundan farklı değil. (Newton olmadan Einstein' olamazdı.) Çünkü varlık ve onun bilinmesi ortak sorundur. Doğal olarak Hegel'de hiçbir yerde maddenin mi yoksa düşüncenin mi önde olduğu gibi ne bir soru sormuş ne de çözümlemelerinde böylesi sonuçlar çıkarmaya yönelik herhangi bir şey söylemiş değildir. O doğrudan bilmenin nasıl gerçekleştiğini, bilincin nesneyi bilirken kendi kendini de bildiğini gösterir. Nesneyle öznenin birliğe gelişini, bütünleşme sürecini açıklar. Hegel bunun olanaklı olduğunu söyler ve kendince tanıtlamasını yapar. Sonuç, *Kavramın* ortaya çıkmasıdır. *Kavramın* nesneyle öznenin birliği olduğunu söyler; böylece özne nesnesini bilirken kendi bilgisinden de emin olur. Bunun içindir ki Hegel Kavram saltıktır (Mutlak) der. Yukarda ki alıntıda '*Mutlak Fikir*' olarak söylenen kavram Saltık İdea'dır ve Yine Hegel'in bundan ne anlattığını ondan yapılan bir alıntıyla göstermek gerekiyor.

"*İdea kendinde ve kendi için gerçek olandır; Kavram ve nesnelliğin saltık birliğidir.*" ... "*Gerçeklik ile ilk olarak bir şeyi nasıl olduğunu bilmem anlaşılır. Bu gene de salt bilinç ile bağıntı içindeki gerçeklik ya da biçimsel gerçekliktir, yalnızca doğruluktur. Buna karşı daha derin anlamında Gerçeklik Nesnelliğin Kavram ile özdeş olmasından oluşur.*" (Hegel, Mantık Bilimi, Paragraf No: 213, İdea yay. 2004, s.298-299)

Burada '*İdea*', '*doğruluk*', '*Gerçeklik*'ten ne anladığını söylerken, '*Saltık İdea*' kavramından da ne anladığına dair bir alıntı ge-

rekiyor. Çünkü gerek Hegel'in gerekse Marks-Engels'in tarihin yasallığı (Ussallığı) konusundaki görüşlerinin özü bu kavramda saklıdır.

"*Saltık İdea ilk olarak kuramsal ve kılgısal İdeanın birliği ve böylece aynı zamanda yaşam İdeasının ve bilgilenme İdeasının birliğidir. Bilgilenmede İdeayı ayrım şeklinde bulmuştuk ve bilgilenme süreci kendini bize bu ayrımın yenilmesi olarak ve o birliğin yeniden kurulması olarak göstermiştir.*" (Hegel, age. Paragraf No: 236, s.313)

'*Saltık İdea*', değişik çevirilerde, kimi zaman '*Mutlak Bilgi*', kimi zaman '*Mutlak Fikir*' diye dile getirilmiştir. Konunun özü, gerçekliği tam olarak bilebilir miyiz, bilsek dahi bunun tanıtı nedir sorusuna verilen yanıt sonucunda ortaya konmuş bir kavram olmasıdır. Felsefe tarihinin belki de en önemli sorunu budur. Gerçekliğin tam olarak bilinebilirliğini söylemek (tanıtlama koşuluyla) elde edilen bilginin kesin olduğunu söylemektir. Hegel saltık bilginin ne olduğunu ve oluşum sürecini ortaya koyar. Onun ortaya koyup geliştirdiği ve onun en temel kavramı olan '*Tin*' kavramı da kendine ait olmayan içerikler yüklenerek çevrilmiş ya da yorumlanmıştır. Tin'in özü düşüncedir, doğada rastlanmayan, önceden bulunmayan insanın yapıp etmeleriyle oluşan ve içinde yaşanan dünyadır; özgürlük, adalet, sanat, kültür, sevgi, politika, din, gelenekler vb. gerçekler. Soyut düşüncenin nesneyi bilerek tekrar kendi üzerine dönmesiyle oluşan ussal bir süreçtir. En önemli yanı ise Hegel'in söylemine göre Tin'in tözü özgürlüktür. Bundan anlatılmak istenen bütün tinsel etkinliklerin ereği özgürlüktür, Tin her ne yaparsa yapsın özgürlüğü yaratır, geliştirir ve gerçekleştirir. Tarihin bir yasallığı vardır, dolayısıyla ussaldır, gelişimi ise Tin'in kendini gerçekleştirmesidir. Buna karşın tarih, Tin'in kendi ereğini yani özgürlüğe yazgılı oluşunu sergilediği sahnedir.

Bu konu üzerine durmamızın nedeni, Marx ve Engels'in tarihe yönelik görüşlerini ortaya koyarken Hegel'in bu alandaki çözümlemeleriyle hesaplaşmak zorunda kalmış olmalarıdır. Marksist İdeoloji tarihin itici dürtüsü nedir, onun yasallığı nasıl anlaşılabilir gi-

bi sorulara doğal olarak felsefi yöntemleriyle yanıt veriyorlar. Bu yanıtların ne olduğuna geçmeden önce özne-nesne, bilinç gerçeklik ilişkisini nasıl ele aldıklarına göz atmak gerekiyor. Felsefi yaklaşım temeldir; çünkü ele alınan her konu bu ilkler aracılığıyla açıklanmaktadır. Filozoflar Özgürlük, Ahlak, Sanat, Din, Tarih, Devlet gibi tinsel gerçekliği dünya görüşlerinin yöntemiyle ele alırlar. Düşünürlerin, hayatın hangi anında olursa olsun ortaya koydukları somut fikrilerinin temelini onların felsefi düşüncelerinden okuyabiliriz.

Fikirler, düşünsel gözlemler sonucu ortaya konulmuş olan belirlenmiş önermeler, çözümler ve yorumlardır. Her fikrin arkasında o fikrin biçimlenmesini, somutluk kazanmasını sağlayan mantıksal ilkeler vardır. Bütün söylemler özünde bir bilginin, bilme eyleminin görünümüdür. Bilmenin yöntemi doğal olarak fikirlerin içeriğini belirleyecektir.

Marks ve Engels tarafından materyalist diyalektik ortaya konurken yine Hegel'i görmezden gelememişlerdir. Bilincin nesneden öncelik-sonralık sorununa, hangisi diğerini belirliyor gibi sorulara yanıt ararken genel bir sınıflama yapılıyor.

"*Materyalizm, doğayı, tek gerçeklik olarak kabul ederken, gerçeklik, Hegel'in sisteminde mutlak fikrin yabancılaşmasından, diyelim ki düşüncenin bir alçalmasından başka bir şey değildir; her durumda düşünme ve onun ürünü fikir, burada önde gelen başat öğe, doğa ise, kısacası, ancak fikrin alçakgönüllülüğü sayesinde var olan, ondan türemiş bir öğedir. Ve bu çelişki içinde iyi kötü debelenip duruldu.*" (F. Engels, L. Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu. Sol yay. 1979, s.22)

"*Dünya tanrı tarafından mı yaratılmıştır; yoksa bütün öncesizlik boyunca var mı idi?*

Bu soruyu yanıtlayışlarına göre filozoflar iki büyük kampa ayrılıyorlardı. Tinin doğaya göre önce gelme özelliğini ileri sürenler ve buna göre de, son aşamada, ne cinsten olura olsun dünya için bir yaratılmayı kabul edenler ... bunlar, idealizm kampını oluşturuyorlardı. Ötekiler, doğayı esas öğe sayanlar ise materyalizmin değişik okullarında yer alıyorlardı." (age. s.26)

Böylesi görüşlerin Hegel'de olmadığını gösterecek alıntılar getirmemiz gerekiyor. Amacımız birisini diğeriyle karşılaştırmaya sokmak değil, Marksist İdeolojinin oluşumuna temel olan görüşlerin nasıl şekillendiğini izleyebilmektir. Bu alıntılar ve yorumlar kesinlikle çok daha ayrıntılı ele alınmayı gerektiriyor, ancak ayrı bir çalışmanın konusu olabilir.

Hegel'in gerçeklikten ne anladığını ondan yaptığımız yukarıdaki alıntıdan da okuyabiliriz. Daha öncede dediğimiz gibi söz konusu filozof hiçbir zaman doğa veya nesne bilinçten mi, yoksa bilinç mi nesneden çıkmıştır gibi bir sorunu tartışmamıştır. O, gerçekliğin *'Nesnellikle Kavramın özdeş olmasından oluştuğunu'* ileri sürmüştür. Doğanın düşünce tarafından var edildiği yönünde fikirler ise bilme etkinliği anlamında, özellikle *Tin* ile *Doğa* kavramlarını, buna bağlı olarak da özgürlük ve zorunluluk alanlarını ayırmak için ileri sürülmüştür. Gene de onun, nesneyle özne veya bilinç ilişkisine dair ne dediğini gösteren birkaç alıntıya başvurmak gerekiyor; *"Bilinç bir şeyi kendinden ayırt eder ve aynı zamanda onunla ilişkiye girer; ya da söylendiği gibi, bu bir şey bilinç için vardır; ve bu ilişkinin ya da bir şeyin bir bilinç için varlığının belirli yanı bilmedir."* (Hegel, Tin'in Görüngübilim, Paragraf No: 82, İdea yay. s.69)

"... Ama nesne vardır, gerçek olan ya da özdür; vardır, bilinip bilinmemesine bakılmaksızın; kalmaktadır, üstelik bilinmiyor olsa bile; ama bilme, eğer nesne yoksa, yoktur." (age. Paragraf No: 93, s.75)

"Güneş sistemlerinin devinimi, değişmez yasalara uygun olur; bu yasalar usun ta kendisidir. Ancak ne güneş ne de bu yasalara göre onun çevresinde dönen gezegenler, eylemlerinin bilincindedir. İnsan, bu yasaları varlıktan çekip çıkarır ve bilir." (Hegel, Tarihte Akıl, Ara yay. 1991, s.40)

Alıntılar keyfilik taşıyabilirler ve bir düşünürün görüşlerini tam olarak veremezler. Ancak burada gerek Marks ve Engels, gerekse Hegel'den yaptığımız alıntılar onların düşünce dizgesini yansıtıyor; çünkü değişik alanlarda bu düşüncelerin işletildiğini biliyoruz. Temel olmaları sonucu anahtar işlevi görüyorlar.

İnsan ve Onun Özsel Yanı: Bilinç

Bilinç (bilme yetisi, farkındalık gücü) verilidir. Evrim sonucu insan organizmasında ve onun beyninde nesnel temelini bulmuştur. Düşünce varlığı olması insanın özsel yanıdır. Bunu şöyle de dile getirebiliriz: Düşünce hariç, öteki örgensel özellikleri başka canlılarda da bulabiliyoruz. Öyleyse insana yönelik tüm gözlem ve değerlendirmelerde bu özsel yana bakmak zorundayız; onu tanımlarken, eylemlerini ve ürünlerini anlamaya çalışırken bu yetisini merkezde tutmak gerekmektedir.
[5]
Bilince verilen işlev doğrudan insana verilen işlevd.ir. Giderek insanın sadece kendisinin değil onun tüm hayat alanlarını (din, kültür, ekonomi, politika vb.) anlamanın yolunu da belirler. Bilinç tanrının iradesinde mi, nesne karşısında bir yansıtıcı mı, deneye bağlı bir zihinsel oluşum mu, yoksa kendi etkinliğini kendinden alan *sonsuz bir güç mü olduğunu belirlemek felsefi akımların* kaynağını oluşturur. Çünkü bu sorulara verilen yanıt varlığı anlayabilmenin, aklı parçalardan kurtarıp bütüne, evrensele taşımanın biricik yoludur. Düşüncenin evrensele yükseltilmesinin yaşam için ne anlamı vardır diye sorulabilir, bu her şeydir; çünkü günlük hayatın parçalarını bile ancak bu sayede anlayabiliriz, anlamlı yaşayabiliriz, ayrı ayrı duran yaşam kırıntılarını başka türlü birliğe getiremeyiz. Birliğe gelmeyen herhangi bir şeyin anlaşılması mümkün değildir: Anlamsızlık parçalılıktır.

Bilinci veya düşünceyi kendi başına tanımak mümkün değil, onu ancak etkinlikleri yoluyla biliriz. Düşüncenin etkinliği önce beyinde oluşturulan soyut tasarımın dışlaşmasıyla -uygulanmasıyla- sürer. Ortaya konan ürünün düşünsel olarak değerlendirilmesiyle de tekrar kendine dönmüş olarak tamlığına erişir.

Marksist ideolojinin oluşumunun başlangıcında insanın doğadaki yeri, aynı anlama gelmek üzere bilincin işlevi konusundaki belirleme yatıyor. Marks ve Engels bilinci, nesnel gerçekliği yansıtan bir güç olarak görüyorlar. Böylece daha sonraki tüm düşünsel belirlemelerinin yolunu da çizmiş oluyorlar. Bireyin ne olduğu, ta-

rihin nasıl devindiği, bilinci neyin belirlediği birbirine bağlı olarak açıklanmıştır. Böylece düşünceleri bir dizge haline gelmiş ve daha sonraları onlar hakkında değişik yorum ve gözlemler yapılmıştır. Pratik yaşamda ise Marksist-Leninist ideolojiyle donanmış politik örgütler ve kişiler kendi aralarında ideolojik mücadele adı altında sürdürdükleri polemiklerde hep bu iki düşünürün temel fikirlerine bağlı kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. Kökeninde felsefi niteliğin yoğun olduğu Marksist İdeoloji, tarih içinde pratik konuların öne çıkmasıyla politik söylemlerin malzemesi haline gelmiştir. İdeolojik parçalanmaların yoğunlaşmasıyla düşünsel polemikler, felsefi-düşünsel belirlemeleri ve ilkeleri tekrar tekrar hatırlatmalar biçiminde sloganlara dönüştürmüştür. Başka bir açıdan Marx ve Engels'in temel belirlemeleri değişmez evrensel gerçeklik düzeyine çıkarılarak yeni fikirlerin üretiminin yolu tıkanmıştır. Bunun somut görünümlerini ileriki sayfalarda ele alacağız. Şimdi Marks ve Engels'in dünya görüşlerinin temelini oluşturan belirlemelerine göz atabiliriz.

"*İnsanlar, hayvanlardan, bilinçle, dinle, gereksinen herhangi bir şeyle ayırt edilebilir. İnsanların kendileri, kendi geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırt etmeye başlıyorlar.*" ... "*Bireylerin yaşamlarını ortaya koyuş biçimi, onların ne oldukları, öyleyse, onların üretimiyle, ne ürettikleriyle olduğu kadar, onu üretiş biçimiyle de örtüşür. Demek ki, bireylerin ne oldukları, onların üretimlerinin maddi koşullarına bağlıdır.*" (K. Marx - F. Engels. Alman İdeolojisi, Sol yay. 1987, s.38)

İnsanla hayvan arasındaki ayrıma başka filozoflarda da rastlanır. Eğer üretim söz konusu olacaksa bunu hayvanlarda da görüyoruz, örneğin arılar. Eğer insanlar '*geçim araçlarını üretmeye başlar başlamaz*' kendilerini hayvanlardan ayırt etmeye başlıyorlarsa şu soruyu nasıl yanıtlayabiliriz? İnsan aleti neyle yapıyor, ya da hayvanlar neden alet yapamıyorlar? Buna vereceğimiz biricik yanıt şu olacaktır: Düşünce. Elbete el-beyin, dil-düşünce diyalektiğini göz önündü bulundurmak gerekir. İstekler -ki bunlarda gereksinimin uyarısıyla oluşurlar- somutlanmış düşünce olarak bireysel ve toplumsal hareketin temel dürtüsüdür. Üretim araçları, aletler, genel olarak söylersek teknolojik ürünler düşüncenin simgeleridir.

Aynı anlama gelmek üzere isteklerin görünüşe çıkmış, maddi nitelik kazanmış halleridir. Karşı noktadan; araçlarından, tüketim nesnelerinden, sanatlarından, dinlerinden, geleneklerinden vb. kalkarak onların düşüncelerini ve isteklerini kavrayabiliriz. İnsanın düşünce varlığı olduğu gerçeği gözden kaçtığında onun gelişiminin belirleyici kaynağının ne olduğu bulunamaz. Ayrıca bireylerin ne olduklarını anlamak için ne ürettiklerine ve onu üretiş biçimlerine bakmak onların toplumsal işlevini ortaya koyar. Her şey gibi insanda çoklu özelliklerin bir bireşimi, Doğa ve Tin karşıtlığının birliğidir. Bunu düşünce yoluyla bilir, kendi kendini sınırlar (ben bilinci) ve yaratımlarda bulunur. Gereksinimleri onu eyleme iter, isteklerini belirler, bunu giderecek '*ürünleri ve üretiş biçimlerini*' önceden kafasında tasarlar. Tasarımladıklarını gerçeğe dönüştürür, ve bu gerçeklikler aynı zamanda onun varoluş koşulları olur. Kendi yarattıkları kendisine hem sınır, hem de gelişmesi için olanak olur. Yaratılan yaratanı belirleyemez, ama ona işaret eder, onun anlaşılmasına araç olur. Yaratan yarattıklarında görünüşe çıkar. Üretilen şeyler koşullardır, sürecin kesintisizliğini sağlayan bağlardır, her yeni kuşak hazır bulduğu ortama doğar, bunu geriye ve ileriye doğru uzatabiliriz; ancak ne yaparsak yapalım toplumsal anlamda var olan koşullar yine insanlar tarafından yaratılmıştır ve düşüncenin damgasını taşırlar. Yeni üretimler hazır bulunan koşulları temel alarak yapılmak zorundadır, bunun için insan '*bulunan ve yapılanın birliğidir.*'

Marx ve Engels insanın ürettikleri ve üretiş biçimi tarafından belirlendiği görüşlerini dizgelerinin temel ilkelerinden biri haline getirmişlerdir. "*Yaşamı belirleyen bilinç değildir, ama bilinci belirleyen yaşamdır.*" (age. s.45)

Bu belirleme sonraki yıllarda daha da olgun hale getirilerek evrensel ilke olarak ortaya konmuştur. Bir bütünün ayrılmaz yanlarından hangisinin daha belirleyici olduğu sorulduğunda bilinç ikiciliğe (düaliteye) düşmekten kurtulamaz. Düşünsel dizge adım adım kendini bu temel üzerinde örmeye başlıyor. Böylece gelecekteki hayatını daha o anda belirlemiş oluyor.

"*Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında zo-*

runlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır." (K. Marx, '*Ekonomi Politiğin eleştirisine Katkı, Önsöz*' Sol yay. 1979, s.25)

Aynı soruyu burada da sorma hakkımız doğuyor; toplumsal varlığı ne belirliyor? Hangisi hangisini belirliyor şeklindeki bir soru kaçınılmaz olarak kendine uygun yanıtı doğuruyor. Bütünün birbirinden ayrılmaz zorunlu yanlarından birini öne çıkarmak ötekini bağımlı, edilgen duruma düşürür. Bunlar her koşulda birbirlerini var edip dönüştürebilirler, başka bir ifadeyle karşılıklı olarak dönüştükleri sürece birbirini var edebilirler.

Yukarıdaki alıntı Marksist İdeolojik yapının en temel ilkelerinden birisi olmuştur. Buradan hareketle '*alt yapı üst yapıyı belirler*' ilkesi türetilerek oluşum sürecini ilerletebilmiştir. Hegel'de Tin olarak kavramsallaştırılan olgu görüldüğü kadarıyla Marksist söylemde ideoloji kavramıyla karşılanıyor. Çünkü hukuki, politik, dini, artistik ve felsefi olgular alt yapı ilişkilerinin insan bilincinde yansımış biçimleri olarak belirleniyor. İdeoloji bir üst yapı kurumu olarak kabul edilip göreli özerkliğinden söz edilirken, yukarıda belirttiğimiz ilkeye bağlı olarak geliştiriliyor. '*İdeoloji bir üst yapı kurumudur ve alt yapı tarafından belirlenir.*'

Düşünce dizgesi dediğimizde kendi içinde bütün; yani doğa, toplum, insan ve tarih konularında birbiriyle bağlantılı düşünsel ilkelerden oluşan ve iç uyumu olan fikirler örgüsünü anlarız. Marksizm tarih konusunda da görüş ortaya koyup kendi düşünsel dizgesine katmıştır. Öncelikle tarihin bir yasallık içerdiğini kabul etmiş ve bununda sınıflar arası savaş olduğunu ileri sürmüştür. Tarihin devindirici gücü nedir sorusuna somut olarak nasıl yanıt verdiğine

gelmeden önce ideoloji sınıf savaşı bağlantısını nasıl kurduğunu kısaca bakmamız gerekiyor. Tarihin bir sınıf savaşından ibaret olduğunu ileri sürmek ideolojinin de kaderini belirliyor. İdeoloji üst yapı kurumu olarak ekonomik ve toplumsal yaşamdaki çıkarların ve isteklerin bir ifadesi olacaktır. Bu durumda her ideoloji belirli bir toplumsal kesimin -sosyal sınıfın- dünya görüşüdür. Düşünce kendi bütünlüğünü tutarlı bir şekilde kuruyor. Sosyal koşullar bilinci belirliyor, giderek alt yapı üst yapıyı beliyor. Üst yapı ekonomik temelde yaşanan çatışkıların bilinçte yansıması olduğuna göre tüm üst yapı kurumları sınıfsal karakterli olmak zorundadır. Bu noktadan sonra bütün tinsel üretimleri ve kurumları anlamak için temel ölçü belirlenmiştir: Sınıfsal çıkar. Marksizmde ideoloji kavramıyla karşılanan bütün zihinsel, sanatsal, dinsel vb. üst yapısal gerçeklikler şu yada bu sınıfın çıkarını dile getiren görüşler olabilirler. Herhangi bir zihinsel, sanatsal vb. üretimler *Us*'un sonsuz gücünün yaratımları olarak değil belirli bir toplumsal kesimin ekonomik-politik çıkarlarını yansıtan araca dönüşürler. Sosyalist ülkeler pratiği, komünist partilerin, Marksist düşünürlerin ve son olarak ülkemiz 'Sol' hareketinin adım adım teorik kısırlığa gömülmesinin, yeni düşünsel açılımlar getirememelerinin tohumlarını buralarda görmek mümkün. Bu ideolojik yapılanmanın temelinde insanın ne olduğuna dair en baştaki şu belirleme yatar: '*İnsanı hayvandan ayıran temel özellik geçim araç-gereci üretmesidir; bireylerin ne oldukları üretimlerinden ve bunu üretiş biçiminden anlaşılabilir.*'

Halbuki bütün bu belirlemelerle uymayan önemli bir gözleme yine Marx'ta rastlıyoruz.

"*Örümcek, işini dokumacıya benzer şekilde gördüğü gibi, arı da peteğini yapmada pek çok mimarı utandırır. Ne var ki, en kötü mimarı en iyi arıdan ayıran şey, mimarın, yapısını gerçekte kurmadan önce, onu imgesinde kurabilmesidir. Her emek-sürecinin sonunda, daha önceden işçinin imgeleminde başlangıç halinde var olan bir sonuç elde eder.*" (K. Marx, Kapital, 1. Cilt, Sol yay, s.194)

Burada düşüncenin nesnesiyle ilişkisinin ne olduğu ve gerçekleşme süreci ortaya konuyor. Ancak, bilinci nesnel gerçekliğin bir

'yansıtıcısı' olarak gören teorik önerme bu alıntıda söylenenle farklı ve Marksist ideoloji bilincin 'yansıtıcı olma' özelliğini kabul ederek kendi dizgesini yapılandırmıştır.

Düşünce önce algısal düzeydedir, soyuttur. Kendini tamamlaması için, ona bir biçim vermeli, imgesini nesnel kılmalı, gerçekleştirmelidir; bunu yapmazsa bir hiçtir. Nesnel ve tinsel değerler (ürünler) düşüncenin ve onun ürünüyle arasındaki birlik-bütünlüğün göstergesidir. Böylece düşünce kendi kendini değerlendirme gücüne erişmiş olur. Kendi ürettiği üzerinden kendini tanır ve yapılandırır. Aynasını yapar kendini seyreder, gördüklerinden kalkarak kendine yeni yeni biçimler verir, somut anlamda kendine yeni içerikler katar.

İnsan-havyan kıyaslaması kaçınılmaz olarak, her düşünsel çabayı *'Bilincin'*ne olduğu sorunuyla yüz yüze getirir. Karşı noktadan konuşursak; 'Düşünceyi' anlamak isteyen insan bu karşılaştırmayı yapmak zorunda kalır. Çünkü düşünce (Bilinç) kendi başına soyuttur, ne olduğu belli değildir, onu ancak edimlerinden, ortaya koyduğu ürünlerinden anlayabiliriz.

Dünya görüşü bütünsel nitelik taşımasından dolayı bir alanla sınırlı kalamaz. Tarih ve bireye yönelik belirlemeler neye dayandırılarak yapılmıştır? Belirleme, düşünsel bir tespittir. Bunun da temelinde tespit edenle tespit edilenin; özneyle-nesnenin ve bilinçlevarlığın ilişkisi yatar. Bilincin nesne karşısındaki yerinin belirlenmesi ondan sonraki bütün düşünsel ilkeleri biçimlendirir. Marksizm bilince yansıtıcı bir işlev yüklemiştir. Gerek Hegel eleştirilerinde, gerek altı yapı üst yapı belirlemelerinde gerekse din olgusuna bakışlarında bunu görüyoruz. Bilinci bu konumda görmek Marksist İdeolojinin ruhunu oluşturmuştur. Bu düzeyde doğrudan bilincin ne olduğu değil sadece onun işlevi açıklanmış oluyor. (Önceki sayfalarda bunu gösteren alıntıları vermiştik.) Bilinç işleviyle tanınır, işlevler (etkinlikler, ilişkiler) bilinç eşliğinde var olur. Hegel'e yönelik eleştirilerinde onun diyalektik *'yönteminin'* idealist baş aşağı durumunu materyalist bir içerik vererek ayaklar üzerine getirdiklerini daha önce söylemiştik. Her şeyi gündemine alıp incelemekle, onları ayrıştırıp ilişkilere sokmakla Hegel bilincin gü-

cünün sonsuz olduğunu söyler. Kendini nesneden ayrı tuttuğunu onunla ilişkiye girdiğini ve nesneyi (burada nesne derken sadece maddi şeyler değil düşünceye konu olan her şey kastediliyor) tam olarak kavrayabileceğini söyler. Bilinci, dış dünyadan gelen uyarıları yansıtan ve böylece fikirlerin oluştuğunu ileri süren Marksist yaklaşım '*doğayı esas öğe*' olarak aldığını bildiriyor. Bilinç nesnel-maddi gerçeklik karşısında bir yansıtıcıdır. Bu ikilem, '*madde mi bilinci, bilinç mi maddeyi belirler*' biçimindeki bir soru, maddeyi esas öğe olarak aldığını belirterek duruşunu belirliyor. Bundan sonra bütün dizginin basamakları, iç bağlantıları kurulabilir ya da görülebilir: Maddi olan bilinci, geçim araçlarının üretim biçimi insanı, alt yapı üst yapıyı (ideolojiyi), sınıf savaşı tarihi belirlemektedir.

Tarihin İtici Gücü ve Din Konusunda

Din genel olarak pozitivist anlayışlar tarafından küçümsenip bir tarafa itilmek istenegelmiştir. Bilim dışı kabul edilerek insanların düşünceleri üzerindeki uyuşturucu, köreltici etkisinin kırılması gerektiği ileri sürülmüştür. Başka türlü olması beklenemezdi. Deney sonuçlarına, gözleme, ölçüye dayanan, bilimsel tanıtlaması olamayan bir şeyi anlamsız bulan bir düşünsel yapı elbette böyle davranır. Hayatı anlamak, özellikle onu dönüştürmekle kendilerini işlevli kılanlar toplumsal alanda olup bitenlere ilgisiz kalamazlar. Çünkü var olan her şey gerçektir, bu din bile olsa. Toplumsal yaşamda tavır almak, ideolojik ilkelere bağlı olarak politik karar oluşturmak demektir. Bu noktada bir şeye yandaş olmak, karşı olmak veya tarafsız kalmak gibi seçimler ortaya çıkar. Ancak '*anlamak*' mantıksal olarak '*tavır almaktan*' önce gelir. Diğer tinsel olgular gibi dinde politik tavır için öncelikle anlaşılması gereken bir konudur.

Marksizm bilimsel dünya görüşü olduğunu ileri sürerek dünyayı dönüştürme, yaşamı kendi tasarımlarına göre yeniden kurma hedefiyle yola çıkmış bir ideolojidir. O, insanlık yaşamının en güçlü tinsel güçlerinden birisi olan dini görmezden gelemezdi.

"*Roma İmparatorluğu'nu boyunduruk altına alan ve uygar insanlığın büyük bir kısmını bin sekiz yüzyıl yöneten bir dini, aldat-*

macalardan meydana gelme bir saçma olduğunu söyleyerek bir yana atamayız. İnsan dinin kökenini ve gelişmesini, içinden doğduğu koşullar ve vardığı yerlere dayanarak açıklamayı başaramadıkça aşamaz." (F. Engels, Din Üzerine, Gerçek yay. 1974, s.71)

Burada söz konusu edilen Hıristiyanlık dinidir; ancak genel olarak din olgusunun ne olduğuna, varoluş koşullarına ve ortadan kalkmasına yönelik düşünceler ideolojik ilkelere bağlı olarak geliştirilmiştir.

Bir şeyi bilmek ona bir yöntem uygulamaktır. Doğa bilimlerinden farklı olarak tinsel alan, düşünsel soyutlama yöntemi ve Kavramlar aracılığıyla anlaşılabilir, olgular mantık biçimleriyle çözümlenebilir. Düşünce tarihinde belli başlı filozoflar aslında ortaya koydukları mantık biçimleriyle filozofturlar. Aristo'nun Özdeşlik Mantığı, Kant'ın Analitik Mantığı, Hegel'in Kurgul (spekülatif) Mantığı olduğu gibi. Farklı düşünce akımları ve düşünürler kendilerinden önceki mantık biçimlerinden birisini veya onların kimi öğelerini birleştirerek düşünce üretirler.

Marksist ideolojinin kurucuları ve izleyenleri yöntemlerini 'Diyalektik Materyalizm' olarak belirtmişlerdir. Din olgusu da doğal olarak bu yöntemle ele alınmıştır. Din bir bilinç biçimi olarak yansıtma kavramıyla açıklanmış ve onun ekonomik-toplumsal koşullara bağlı olarak var olduğu belirtilmiştir. Dinin etkinlik düzeyinin bilimin gelişmesine, insanların toplumsal yaşamlarında belirsizliğin ortadan kalkmasına bağlı olduğu ileri sürülmüştür. Bir üst yapı kurumu olarak din de kendine temel olan bir alt yapıdan beslenmek zorundadır. Bilimsel bilginin gelişmesi zorunlu olarak tasarımsal, varsayımlara dayalı saçmalıkları insanların beyninden söküp atacaktır.

"*Oysa bütün dinler, insanların zihinlerinde, gündelik hayatlarını denetleyen dış güçlerin fantastik bir yansısı, dünyevi güçlerin doğaüstü güçler olarak yansımasıdır.*" ... "*Gelgelelim, şimdiki burjuva toplumunda, insanın, kendi yarattığı iktisadi koşullar ve kendi ürettiği üretim araçları tarafından, sanki yabancı bir güç tarafından mış gibi yönetilmekte olduğunu tekrar görüyoruz. Bunun için de, dini doğuran yansıma da onunla birlikte var olmaktadır.*"

(F. Engels, -Anti-Dühring'den-, Din Üzerine, Gerçek yay. 1974, s.64)

"*Din dünyası, gerçek dünyanın yansımasından başka bir şey değildir. ... Gerçek dünyanın, dinsel yansıması, kaçınılmaz olarak, günlük yaşamın pratik ilişkilerinin insana, onun öteki insanlar ve doğa ile ilişkilerini tam anlamıyla anlaşılır ve akla uygun bir ilişki olmaktan öte bir şey sunmadığı zaman, ancak o zaman yitip gider.*

Maddi üretim sürecine dayanan toplumun yaşam süreci, kendisini saran mistik tülü, üretimin, serbestçe bir araya gelen insanlar tarafından ve saptanmış bir plana uygun olarak bilinçli bir biçimde düzenlenmesi sağlanmadıkça, soyulup atılamaz." (K. Marx, Kapital 1. Cilt, Sol yay. 1978, s.94-95)

Marksizmin bu söylemi, sosyalist ülkelerde dinsel inançlara karşı yasaklayıcı tavırların, komünist hareketlerin ideolojik söylemlerinin ve politik tavırlarının beslendiği kaynak olmuştur. Ancak sosyalist ülkelerin gerek dağılma sürecinde, gerekse dağıldıktan sonra dinin derin etkisi kendini göstermiş, yıllarca din karşıtı ideolojik propagandaya, planlı ekonomik uygulamalara rağmen sözü edilen bu '*fantastik yansıtma*'nın yitip gitmediği görülmüştür. Başka bir gerçeğe daha dikkat çekmek istiyoruz; bilimin kaydetmiş olduğu bunca gelişmeye rağmen (evrim teorisi, genetik, kuantum, astronomi...) dinsel inanç nasıl oluyor da insanlığın bilincinde etkili bir şekilde yaşayabiliyor? Kutsal Metinler nasıl oluyor da insanlık tarihinde en uzun ömürlü ve günlük yaşam içinde etkisini en fazla gösteren yazılı metinler olarak kalabiliyorlar? Bunlar ancak onu yaşatan, içinde-bilincinde taşıyan insanın varlıksal nitelikleriyle açıklanabilir. İnsanın düşünce ve inanç dünyasının, ekonomik-maddi yaşam koşullarınca belirlendiğini ileri süren görüş doğal olarak dinin varoluş kaynağını bu noktalarda arayacaktır. Fikirler ise, maddi-nesnel gerçeklerin beyinden zihinsel bir yansıması olduğuna göre, yansıtılacak olan değiştikçe ona karşılık gelen tüm üst yapı -dinde dahil- olguları da ona bağlı olarak biçim kazanacaktır. Yansıtıcı, yansıtacağı nesnel gerçekliğin değişimine bağlı olarak gelişebilir ancak. Böylesi bir dünya görüşünden özgürlük doğamaz; çünkü özgürlüğün koşulu olan bilinci ve tinsel oluşumu doğasal dürtülere, zorunluluk alanına indirgeyip bağımlı kılıyor. İ-

deolojik nitelikli politik yapılarda, özel olarak da sosyalist ülkelerde düşünce özgürlüğünün adım adım nasıl daraldığını anlamak için bu noktaya bakmak gerekiyor.

İnsan biyolojik olarak doğanın bir ürünü; ancak onun mekanik bir uzantısı değildir. O aynı zamanda doğanın karşıtıdır; doğayı bilir, onu dönüştürür ve aşar. Doğada bulunmayan değerler üretip onun içinde yaşaması anlamında tinsel bir varlıktır. Hukuk, adalet, sevgi, sanat, özgürlük, ahlak, vicdan vb. şeyler doğaya ait öğeler değildirler. Bu tinsel gerçeklerin hiçbirisi laboratuar incelemesiyle anlaşılmaz; çünkü maddi varlık, önceden keşfedilecek bir şey değildirler, yaşantı sürecinde varedilirler. Giderek yaşanan değerler ve kurumlar olarak nesnellik kazanırlar. Böylece bir sonraki kuşağın içine doğduğu tinsel-toplumsal ortam olurlar. Elbette bilgi edinmek, doğayı bilmek, gereksinimlerin karşılanması yaşam için olmazsa olmaz koşullardır; ancak insanı sadece buraya indirgemek onu anlamayı engelliyor. O içgüdüleri, maddi gereksinimleri olduğu ölçüde ekonomik ve doğal dürtülerini karşılamak zorundadır. Bilim ve ekonomik yaşantı bu dürtülerin karşılığı olarak vardır. Akıl varlığı olduğu ölçüde duygu varlığı, doğasal yanı da olan özgürlük varlığıdır.

Özsel yanı özgürlük olan insan nasıl oluyor da dogmalarını sorgulamasızca kabul ettirmek isteyen din vb. şeylere sığınıyor? Bunun başlıca nedeni varoluş kaygısı, ölüm korkusu, onun karşısındaki çaresizliktir. Çaresizlik sığınacak güç yaratır. Öleceğini biliyor olmak insanı ölümsüzlük arayışlarına itiyor. Günlük yaşamda bile dinsel tutumu ne olursa olsun insanın bütün etkinlikleri özünde varlığını sürdürme, ölüme karşı korunma çabasıdır. Bilim, felsefe, sanat da aynı kaygıdan beslenir. Bunlar farklı yöntemlerle aklın varlığı açıklama, anlama ve yaşantılama çabalarıdır. Din, tasarımlara dayalı bir anlama çabası sürdürürken; sanat imgesel, felsefe (bilim felsefenin kapsamda) ise kavramsal yollardan varlığı açıklamaya çalışır. İnsan kavramları mantık desteğinde düzenli hale getirerek felsefeyi oluşturur. Felsefi düşüncenin bir biçimine bağlanmak ve ona inanıp kalmak bu inanç etrafında organize olmak dinlerin doğuşuna yol açar. Burada yetkin anlamda felsefeden

söz etmek söz konusu olamaz; ancak felsefi düşüncenin doğuş ve olgunlaşma aşamasında dinsel öğelerle iç içe olduğunu görüyoruz. Akıl ilk önce doğayla, tekil nesnelerle yüz yüze gelir. Hem kullanmak hem de açıklamak yönünden onlarla ilişkiye girer. Zeka işleviyle onları dönüştürmeye (çünkü kullanmak bile bir dönüştürme etkinliğidir) başlar. Dönüştürme birkaç amaçlı olabilir; gereksinimi karşılamak, koruyup saklamak ve bilmek için. Düşünsel soyutlama hangi biçimde olursa olsun (dinsel, sanatsal) öncelikle taklitle başlamıştır. İlk dinler ve felsefeler doğa dinleri ve felsefeleri olmuş, sanatta aynı yolu izleyerek öncelikle doğayı taklit ederek ortaya çıkmıştır.

Felsefe düşünceyi serbest bırakıp sorgulamalara, yeni sorunsallarla kendini yüz yüze getirirken her türlü ön kabulü, boş inançları bir tarafa iter. Din ise düşüncenin koşullanıp kendini değişmez, mutlak düşüncelere bağlamasıdır. Aklın böylesi koşullanmalara, değişmez kabullere bağlanmasının birinci nedeni korku, diğeri arzu ve emellerdir. Din, doğuş kaynağına bağlı olarak kendini gerçekleştirecek ve kabul ettirecek uygun yöntemi yaratıyor: Korkutmak ve vaat etmek. Anlayışa hitap etmek, ikna edip özgür seçimle düşünce oluşturmak yerine dogmalarını empoze eder. Düşünce sistemlerinin ve dinlerin ekonomik ve siyasi çıkarlara alet edilmesi, ayrıcalığını korumak ve gizlemek isteyenler tarafından politik yöntem olarak kullanılmıştır. Onun için her toplumsal gelişim ve devrim din olgusuyla bir biçimde yüz yüze gelmekten, onu sistemi içinde bir yere oturmaktan uzak kalamaz. Ancak dinsel inancın siyasal iktidarlar, toplumsal zümre veya kişiler tarafından çıkarları için kullanılması dinin niteliğini ortaya koymaz.

Dinsel etki elbette bilimsel gelişmelerle doğrudan ilgilidir. Genel olarak belirsizlik, acizlik, bilgi eksikliği gibi koşullar dinin etkisini arttırır. Ancak yukarıda da söylediğimiz gibi ekonomik yaşamın belirsizliklerinin plan çerçevesinde önceden denetleniyor olması, doğaüstü güçlere olan inancın yerini bilimsel bilginin alması dini etkisiz kılar öngörüsü doğru çıkmamıştır. Çünkü dinin kaynağı salt bir bilgi problemi değil anlam sorunu, ekonomik-toplumsal yaşamın belirsiz, kör yasaları değil, ölüm karşısında yaşamı var

etme kaygısıdır da.

Marx'ın '*filozoflar şimdiye kadar dünyayı yorumladılar, önemli olan onu dönüştürmektir*' önermesi Marksist ideolojinin ruhunu oluşturur; dünyayı değiştirmek. Tarih yasallık içeriyor demek ona öznel-keyfi isteklerimizi giydiremeyiz demektir. Dönüşüm bir zorunluluktur, bireyler (Özneler) yasallığı bilerek ona uygun şekilde topluma müdahale ederler. Bu düşüncelerle yola çıkan Marksizm doğal olarak tarihin dönüştürücü itkisi nedir sorunuyla yüz yüze geliyor. Tarih yasallık içeriyorsa (Ki öyledir), her şey gibi o da değiştiğine göre bunun temel itkisi belirlenmelidir. Yasallık mutlak, olgular geçicidir. Olguların geçiciliği bir belirsizlik, bir batıp çıkma değil akıp giden sürecin halkalarıdır. Yasallık bu halkaları birbirine bağlayan içtir, zorunlu ilkelerdir. Buradan şu sonuç çıkar: Tarih bir bütün olarak bilinebilir, başka bir deyişle onun evrensel yasası (temel itkisi) kavranabilir. Eğer bu olmazsa bilimsellikten söz edilemez. '*Marksizm bilimsel bir dünya görüşü*' olarak tarihin dönüşümü konusunda da ilkesel düzeyde görüşler ortaya koymuştur.

Bu alanda en çok yararlandıkları filozof yine Hegel olmuştur. Hegel tarih ussaldır, -yasallık içerir- derken buna somut bir içerik verir. Tarihsel sürecin, Tinin özgürlüğe doğru bir açılımı, kendini gerçekleştirmesi olduğunu söyler. Marx ve Engels bu konudaki görüşlerini değişik eserlerinde açıklamışlardır.

"*Bu tarih anlayışı (Materyalist), demek ki, temel olarak gerçek üretim sürecinin gelişmesine dayanır* ve bu görüş, yaşamın doğrudan maddi üretiminden hareket eder. ... "*Tarihin, dinin, felsefenin ve bütün öteki teorilerin devindirici gücü, eleştiri değil, devrimdir.*" (K. Marx, F. Engels, Alman İdeolojisi, Sol yay. s.71-72)

Bu görüşler, Marksizmin bilgi teorisinin özü olan '*yansıtma*' ilkesinin tarihe uyarlanmasıdır, temelde yatan itici gücün belirlemesiyle ortaya çıkan görünüşlerdir. Görünüşleri belirleyen temel etkenler bilinmeden bilimsel açıklama yapılamaz. Belki de aralarında kurdukları işbölümüne göre bu sorunu Engels daha yakından ele almıştır. İnsanların tarihsel eylemlerinin ardında yatan, gerçekte

tarihi meydana getirin devindirici-itici gücün ne olduğu sorusunu net olarak sorup yanıt aramıştır. Bu yolda Hegel'in görüşleriyle karşılaşmak zorunda kalmış kimi görüşleri olduğu gibi almıştır. Örneğin;

"*... Toplum tarihinde, etkin olanlar; yalnız, bilince sahip düşünüp taşınarak ya da tutku ile hareket eden ve belirli erekleri izleyen insanlardır; hiçbir şey bilinçli bir maksat olmadan, istenen bir erek bulunmadan meydana gelmez*" (F. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, s.56)

Tarihi meydana getiren bu maksatlı-amaçlı bilinçli etkinliklerdir. Birbirinden bağımsız sayısız etkinlikler karşılıklı olarak belirli bir düzen-denge içinde bulunmak zorunda kalırlar, yoksa toplumsal yaşam var olamaz. Öznel tutku ve çıkarların çatışkısı tarihsel anlamda '*bir kamu düzeni içinde bulunurlar ki*' bu aynı zamanda '*evrensel bir savaş durumudur*', başka bir deyişle tarihin devindirici- itici gücünü oluştururlar. Birbirinden bağımsız sonsuz sayıdaki eylemler tarihin ereği (amaç değil) olan özgürlüğe doğru çekilirler. Zulümler, yıkımlar, haksızlıklarla dolu bir tarih olmasına rağmen sürece baktığımızda insanlığın evrensel tarihinin bu yönde aktığını görüyoruz. Kişilerin, devletlerin, ideolojilerin iradesine rağmen gelişim bu yönde olmaktadır; çünkü düşünce-istenç-hak bilinci sonsuz bir güçtür ki, tarihin akışını belirleyen özgürlüğü yaratırlar.

"*Ama, daha önceki bütün dönemlerde, tarihin bu devindirici nedenlerinin araştırılması -bağların ve bunların etkilerinin iç içe geçmiş olmaları durumundan ve örtülü nitelikleri yüzünden- hemen hemen olanaksız olduğu halde,(italikler bize ait) çağımız, bu zincirlenişleri o kadar yalınlaştırmıştır ki, bilmece çözülebilmiştir.*" (age. s.59)

'*Bilimsel bir dünya görüşü'nün tarihin belirli bir döneminin 'araştırılması*'nı olanaksız olduğunu söylemesi, aslında tam olarak bilinemeyeceğinin de değişik biçimde ifadesidir. Burada çaresizlikten çok ideolojik ilkelerin düşünceyi açmaza soktuğunu bir kez daha görüyoruz. '*Tarihin gelişimini belirleyen sınıf savaşlarıdır*' ö-

nermesi evrensel ideolojik ilke olarak kabul edildikten sonra bunu geçersiz kılacak bir belirleme yapılamaz, yoksa kendi kendini çürütmüş olacaktır. Çünkü '*daha önceki bütün dönemlerde de*' tarih akmıştır; ancak salt sınıflar savaşı yoluyla dönüştüğünü tanıtlayacak olgulara dayandırmak olanaksızdır. İşte bu olanaksızlık karşısında Engels tarihin belirli bir döneminin araştırılmasının (anlaşılmasının) olanaksız olduğunu söylemek durumunda kalıyor.

Marx ve Engels tarihi sınıflar savaşının ilerlettiğini, devindirici gücün de devrim olduğunu belirtiyorlar. Bu durumda sınıfların oluşmadığı ya da ortadan kaldırıldığı durumlarda tarihi devindiren güç nedir sorunu karşımıza çıkar. Eğer bu soruya, maddi hayatın yeniden ve yeniden üretimidir diye yanıt verilirse, sınıf savaşının devindirici güç olduğu evrensel bir yasallık olamaz. Her iki durumda da tarihin evrensel dönüştürücü gücünün ne olduğu yanıtlanmamış olarak kalır. Sınıf savaşları tarihsel süreci devindiren sayısız etkilerden ve bileşenlerden sadece birisi olabilir, devrim ise koşullara göre başvurulacak zorunlu olmayan bir araç olarak işlev görebilir. Tarihin deviniminin kaynağı insanların gereksinimleri, yaşamın sürdürülmesi; tüm maddi ve tinsel üretkenlikler onun yaratılması; özgürlük ise ereğidir. Süreçler tek boyuta indirgenemez, olgularda bir-iki özelliğin toplamına sıkıştırılamaz.

K. Marx baş yapıtı '*Kapital*'de kapitalizmin ekonomik yasalarını bilimsel olarak ortaya koymuştu. İncelediği dönem serbest rekabetin en olgun düzeyine, bilimsel incelemeye elverişli tüm tarihsel verilerin bulunduğu döneme karşılık geliyordu. Kapitalist toplumun bağrındaki en temel, onu yıkıma götürecek çelişkinin ne olduğunu ortaya koymuştu. Özel mülkiyete dayalı sömürü düzeni sadece adaletsiz, haksız, ahlak dışı yapısıyla duygusal tepkilerle değil bilimin de tanıtladığı gibi kendi içinde taşıdığı çelişkiler sonucu yıkılmasının kaçınılmaz olduğu belirtiliyordu. Üretimin sosyal karakteri ile mülkiyetin özel olması arasındaki çelişkinin giderek derinleşmesi kapitalizmin sonunu getireceği öngörüsü ileri sürülüyordu. Marx artı-değer çözümlemesinden kalkarak sermayenin birikim yasalarını ortaya koymuş ve vardığı bilimsel sonuçlara dayanarak kapitalizmin kaçınılmaz olarak yıkılacağının ve sosyaliz-

me geçileceğini belirtmişti.

Bu çözümlemelerin ne olduğuna ve değerlendirilmesine girmeyeceğiz; ancak vardığı sonuçlar Marksist İdeolojinin temeli haline gelerek sonraki dönemde '*Sol*' hareketlerin yol gösterici ilkesi olmuştur. Marks bir genelleme yaparak toplumsal devrimlerin hangi koşullarda ortaya çıktığına dair belirlemede bulunuyor:

"*Gelişmesinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar.*" (K. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, -önsöz- Sol yay. 1979, s.25)

Üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasındaki, kapitalizmi yıkıma götürecek çelişkinin temelinde özel mülkiyet olduğu kabul edilmiştir. Çünkü üretim ilişkisi özünde bir mülkiyet biçimi ve onun belirlediği ekonomik, politik, toplumsal ve ideolojik ilişkiler bütünüdür. Üretimin toplumsal karakteri ile mülkiyetin toplumsal karakteri arasındaki uyum ancak özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olacaktır. Böylece üretim güçlerinin özgür gelişimi sağlanacak, ekonomik yaşamda her türlü bunalım son bulacak, özel mülkiyetin bağlarından kurtulan toplum da tam olarak özgürlüğü yaşayacaktır.

Toplumsal yaşamın bu kadar güzel olması elbette istenir, umut edilir bir dilek olarak yaşatılabilir. Komünist toplumun gelecekte nasıl olacağına ilişkin ayrıntılı tasarımların benzerine Thomas Moore'ın 16. yüzyılın ilk yarısında yayınlanmış olan '*Ütopya*' adlı eserinden de okuyabiliriz. Daha sonra Fransız sosyalistleri ütopik paylaşımcı toplum tasarımları kurmuşlardır. Marksizmin gelecek toplum tasarımı da içerik olarak benzer öğeler taşıyor. Ancak Marks-Engels bu topluma varışın tarihsel bir zorunluluk olduğunu, onu kuracak olan gücü de (İşçi sınıfı) göstererek bilimsel bir içerik kazandırdıklarını söyleyip '*Bilimsel Sosyalizm*' kavramını geliştirdiler. Kapitalizmin ekonomik yasalarının bilimsel çözümlemesine dayanarak oluşturulan öngörüler bir noktadan sonra ütopik-man-

tıksal çıkarsamalara dönüşmeye başlıyor. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla sosyalist toplum kurulacak, bu komünizmin ilk aşamasıdır. Bireyler yeteneklerine göre çalışıp emekleri kadar alacaklardır. Üretici güçlerin özgürce gelişimi üretimi sınırsızca arttıracak, tüketim malları herkese rahatlıkla yetecek düzeye gelecek, böylece komünizmin ikinci aşamasına varılacaktır. Bireyler bu aşamada yeteneklerine göre çalışacak fakat gereksinimleri kadar alacaklardır. Özel mülkiyetin kalkmasıyla sömürü, insanın insan üzerindeki egemenliği de yok olacak, böylece bir sınıfın bir başka sınıf üzerinde baskı aracı olan devlet adım adım sönecek toplumsal yaşamdan çıkacaktır.

Devletin adım adım söneceği öngörüsüne rağmen somut uygulamada giderek bürokratik ve hantal bir devlet mekanizmasının ortaya çıkması bu ideolojik öngörünün sorgulanmasını gerektiren bir gelişmeydi. Aynı şekilde sosyalist ekonomik ilişkilerin olgunlaşmasıyla ürün fiyatlarının oluşumu, paranın işlevi kapitalizmde olduğundan farklı bir niteliğe bürünmesi gerekmektedir.

Paranın tarih boyunca oluşum sürecini K. Marx '*Ekonomi Politiğin Eleştirine Katkı*' adlı eserinde bilimsel olarak ortaya koyar; onun evrensel değişim değeri, dolaşım aracı, biriktirme aracı, ödeme aracı olmak gibi işlevlerle yüklü olduğunu gösterir. Paranın bütün bu işlevleri bir zemin üzerinde yükselir: Meta üretimi, başka bir deyişle satılmak üzere mal üretimi. Meta üretimi her malın - metaların- kendine değer olarak eşit başka bir malla değişimini gerektirir. Meta üretimi ve onun türevi olan para, özünde iş bölümünü ve özel mülke dayalı üretim ilişkilerini gerektirir.

Sosyalist ülkelerde para-meta (değişim değeri) sorunu bir türlü bilimsel bir çözüme kavuşturulamadı. Özel mülkiyetin kaldırılmasına rağmen '*Değer Yasası*' varlığını devam ettirmiştir. Bir yandan sosyalist bir toplum olduğunu, kapitalizmin tümden ortadan kalktığını söylemekle, kapitalizme özgü temel bir ekonomik kategori olan '*Değer Yasası*' bir araya gelemez. Sosyalizmin ekonomi politiğini yazmaya kalkmak değer yasasını göz önüne almadan mümkün olamazdı. Bu durumda da kapitalizmin tümden yok edildiği nasıl tanıtlanacağı sorunuyla yüz yüze gelinecekti. Onun için örne-

ğin Marx'ın '*Kapital*'i düzeyinde sosyalizmin bir ekonomi politiği yazılamamıştır. Aslında bu durum tarihin ussal olduğunun, ona karşı öznel dayatmaların er ya da geç bir tarafa atılacağının ironik bir göstergesiydi. Bir daha görülmüştür ki, olgular bilince yöneltilmiş birer uyarıdır; düşünce yöntemini ve ilkelerini gözden geçirmek üzere. Marksist-Leninist örgütlü yapılarda hiçbir temel ideolojik ilke sorgulanmaya alınmamış, tam tersine kendi içinde fikir ayrılıkları ortaya çıktığında suçlama aracı olarak kullanılmıştır. İdeolojik akıl için temel ilkelerine bağlı kalmak ve onu korumak her şeyden önde gelir. Özgürce sorgulama yapmaya dayanamaz.

Marx bir toplumun bir üst aşamaya hangi koşulda geçileceğini de belirtiyor. Felsefeden-ekonomiye, tarihten-insana buradan politik dönüşümlere kadar yaşamın her alanına, dünya görüşünün ilkeleri ile bir açıklama getiriyor. Hem kendi içinde tutarlı, hem de insanlık tarihinde bu kadar etkin olmasının temelinde; belirlemelerini bilimsel bir yöntemle yapması, ilkeleri arasındaki iç bağlantıyı kurması yatar.

"*İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddi varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar.*" (K. Marx, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Sol yay. 1979, s.26)

Bu belirleme Markist-Leninist ideolojinin gelişimi boyunca son derece önemli bir nokta olduğunu düşünüyoruz. Lenin'in geliştirdiği emperyalizm ve zayıf halka teorisi, Halk Savaşı teorileri, Kapitalist Olmayan Yol teorisi '*Sol*' hareketlerin yaşamları boyunca başat tartışma konusu olurken, Marx'ın bu ilkesel düzeydeki belirlemesiyle ciddi şekilde yüz yüze gelinmediği dikkati çekiyor.

Öznel tutkuların, tasarımların ve uygulamaların, tarihin yasallığına uymakla başarılı olabileceğinin bilimsel bir açıklanmasını okuyoruz. Marx ve Engels'in ideolojik görüşleri teorik yoğunluklu ilkelerden oluşuyor. Daha sonra Lenin tarafından pratik alanda uygulanmış, bu uygulamalardan yeni teorik belirlemeler ortaya konmuştur. Marx'ın toplumsal devrim çağı olarak yaptığı teorik tespit-

ler Lenin tarafından devrimin objektif ve sübjektif koşulları biçiminde eyleme dönük ilkelerin çıkarılmasının zemini olmuştur.

Son olarak Marx'ın kendisinin neleri keşfettiğini belirten gözlemlerine değinmek gerekiyor. Araştırmalarıyla vardığı sonuçların ne olduğunu şöyle belirtiyor:

"*Benim yeni olarak yaptığım; 1) Sınıfların varlığının ancak üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere bağlı olduğunu; 2) sınıf savaşımının zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur.*" (K. Marx, F. Engels, Felsefe İncelemeleri Sol yay. 1979, s.182)

Bu maddelerden birincisi bilimsel bir belirleme, diğer ikisi ise öngörülerdir. Kendi düşünsel bütünlüğünü sağlamış olan Marksizm daha sonra takipçileri tarafından tamamlanmış bir dünya görüşü olduğu savunulmuş, yeni gelişmelerin onun ancak teorik hazinesini zenginleştireceği ileri sürülmüştür.

En güçlü dönüşümü Lenin'in geliştirdiği tezlerle sağlamış olan Marksizm 1917 Rus Bolşevik devriminden sonra Marksizm-Leninizm olarak anılmaya başlandı. Kapitalizmin yok olacağı inancı öylesine güçlendi ki 20. yüzyıl boyunca '*Sol*' hareketler bütün dikkatlerini iktidarın nasıl ele geçirileceğine -devrimin nasıl yapılacağına- çevirdiler. Lenin'in fikirleri '*Sol*' örgütlü hareketlerin her eyleminde ve söyleminde çok yoğun olarak kullanıldı. Keskin fikir ayrılıklarına rağmen bile herkes kendi söylemine ve eylemine Lenin'den bir dayanak bulmuş, ya da ondan yaptıkları alıntılarla ideolojik bir meşruluk kazandırmak istemiştir. Marx ve Engels'in geriye itilmesi diye bir şey hiçbir zaman söz konusu olmamıştır, böyle bir ayrımdan söz etmiyoruz. Tüm güçler iktidarın ele geçirilmesine yoğunlaştırıldığı içindir ki Lenin'in mirası daha yoğun olarak öne çıkmıştır. Şimdi bu sürecin temel çizgilerine bakabiliriz.

Üçüncü Bölüm

Lenin'le Devam Eden İdeolojik Süreç. Görüşlerin Merkezi Noktası; Emperyalizm

Marksizm'in tüm söylemlerine bağlı kalarak yeni fikirler ortaya koyan Lenin, kendisinden sonra tüm '*Sol*' hareket ve düşüncenin tartışılmaz ideolojik otoritesi olmuştur. Devlet ve devrim, sosyalist kurculuk, kesintisiz devrim, devrimde bağlaşıklar sorunu, işçi sınıfının öncü partisinin niteliği gibi konularda yeni görüşler ortaya koyarak, kendisinden sonraki süreci fikirleriyle kesin olarak belirlemiştir. İktidarın ele geçirilmesi ve sosyalist ekonominin kurulması Lenin'in en çok ele almak zorunda kaldığı konuların başında gelir. Birinci dünya savaşı sonrası halkların çektiği acılar, savaşın getirdiği yıkımlar, emperyalist saldırganlığın yarattığı öfke halklar üzerinde derin etkiler yaptı. Eşitlik, özgürlük, bağımsızlık ve ekmek talepleri kitlelerin bilincinde kök saldı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa topraklarında bulunan dört imparatorluk (Avusturya-Macaristan, Rus Çarlığı, Alman ve Osmanlı) tarihe karışarak, onun yıkımlarının içinden milliyetler temeline dayalı devletler ortaya çıktı. Rusya'da Bolşeviklerin öncülüğünde çarlık rejimi yıkılarak yerine sosyalist bir iktidar geldi. Bizim açımızdan önemli olan tarihsel olay ise dağılan Osmanlı İmparatorluğun yerine bağımsız bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyetinin doğuşu oldu. Dünya sahnesinde ise ilk ulusal bağımsızlık savaşı olması açısından önemli bir yer tutar. Birinci Dünya Savaşının içinden doğan iki yeni devletin, Sovyetler Birliği ve Türkiye Cumhuriyetinin emperyalist saldırganlık karşısındaki ortak çıkarları doğal olarak yakın işbirliğine girmelerinin temeli olmuştur. Ülkemiz komünist hareketi de bu koşullarda ve Rusya'da gerçek-

leşen *Bolşevik Devriminin* etkisi altında ortaya çıktı.

Çarlık rejiminin yıkılmasının arkasından sosyalist bir iktidarın ve ekonomik yapılanmanın ortaya çıkması hiç kuşkusuz insanlık yaşamında yepyeni bir olaydı. Düşünsel temellerini Marx ve Engels'in kurduğu Komünist İdeoloji gerçeğe dönüşme şansı yakalamıştı. Özel mülkiyete son veriliyor, insanın insan üzerindeki sömürü ve baskının maddi temeli ortadan kaldırılıyordu. Lenin'in her yönüyle öncülük ettiği bu dönem bizzat komünist fikirlerin gerçeğe dönüşüp-dönüşmeyeceğinin de bir göstergesi olacaktı. Biz bu uygulamaların doğruluk-yanlışlığını değil Marksist İdeolojik söylem içindeki yeni öğelerin ortaya çıkışını, birbiriyle bağlantılarını ve süreç içinde nasıl ele alındığını izlemeye çalışacağız.

Lenin'in iktidarın ele alınmasının araç ve yöntemlerine ilişkin tüm görüşleri kapitalizmin zorunlu olarak yıkılacağı inancına dayanır. O daha çok sömürü düzeninin hangi toplumsal güçlerce hangi araçlar ve yöntemlerle yıkılacağına dikkat çekmiştir. Marksist düşünce kapsamına giren her konuda eserler verdiği ve fikirler ortaya koyduğu inkar edilemez. Ancak bütün çözümlemeler ve araştırmalar bir nokta üzerinde yoğunlaştırılmıştır; iktidarı ele geçirmek. Lenin sonrası dönemde de '*Sol*' hareket içindeki ayrımların hep bu noktada yoğunlaştığı görülüyor. Onun dokunulmaz-evrensel kabul edilen tezleri sorgulanmamıştır. Örneğin; *Kesintisiz Devrim, İşçi-köylü Bağlaşıklığı, Proletarya Diktatörlüğü, İşçi sınıfının öncülüğü* vd. Bu tezlerin dokunulmazlığı temelde yatan bir başka çözümlemeden doğan sonuçlar üzerine oturuyor; Emperyalizm. Lenin'in Devlet ve Devrim, Bağlaşıklar Sorunu, Kesintisiz Devrim, Savaş ve Barışa ilişkin temel tezleri '*emperyalizm*' konusundaki çözümlemelerine sıkıca bağlıdır. Kapitalizmin hem ulusal sınırlar hem de uluslararası alanda yepyeni bir aşamaya geldiği belirtiliyor. Böylece devrimin olgunlaşması, iktidarın ele geçirilmesi konusunda da yeni politik açılımlar kaçınılmaz hale geliyor. Lenin'den sonraki dönemde hangi ekonomik ve sosyal koşullarda olursa olsun bütün '*Sol*' hareketler bu tezlere tartışmasızca bağlı kalmışlardır.

Lenin'in ünlü, '*Emperyalizm Kapitalizmin Son Aşaması*' ese-

riyle yepyeni görüşler ortaya koyuyor. Kapitalizmin yeni aşamasının nitelikleri belirlenip insanlığın kaderi üzerindeki etkilere açıklanıyor. Emperyalizmin ne olduğuna ilişkin genel bir tanımı şöyle yapıyor:

"*Emperyalizmi bir geçiş kapitalizmi, daha doğrusu can çekişen kapitalizm olarak tanımlamak gerekir.*" (Lenin, Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, İnter Yay. 2001, s.130)

Tekelci kapitalizm olarak adlandırılan emperyalizm Marx'ın kapitalizm çözümlemesinin devamı olarak da görülmüştür. 1917 Bolşevik devriminden sonra sosyalist ülkeler, komünist partileri, ulusal kurtuluş örgütleri bütün politik belirlemelerini emperyalizm olgusunu ve Lenin'in tezlerini göz önünde bulundurarak belirlemişlerdir.

Emperyalizm tekelci kapitalizm aşaması olarak rekabet yanında ekonomide tekelci sermayenin, finans oligarşisinin (banka ve sanayi sermayesinin birliği) egemenliği olarak belirleniyor. Diğer yanı ise geri kalmış ülkelerin sermaye ihracı yoluyla soyulması, yani sömürgeleştirilmesi olarak görülüyor.

Tekelcilik ve sömürgecilik, kapitalizmin gelişiminin bir aşaması olması onun doğasını değiştirmiyor. Temel niteliğini korumak koşuluyla aldığı yeni bir biçimdir. O halde kapitalizmi belirleyen en temel özellik artı-değer sömürüsü olduğu gibi kalırken, yeni durumda kavramsal olarak yeni bir ekonomik kategoriden söz ediliyor; Tekel Kârı. Bu kavramın özünü Marx, Artı-Değer çözümlemesine bağlı olarak daha önce ortaya koymuştu.

"*Bu durumda tekel fiyatı, gerçek ücretlerden (yani emekçinin aynı emek miktarı için aldığı kullanım değeri kitlesi) ve öteki kapitalistlerin kârından bir indirimle ödenebilir.*" (K. Marx Kapital, III. Cilt, Sol yay. 1978, s. 900)

Tekel Kârı Kavramı (Fiyatlar kârı içerirler) gelişmiş kapitalist ülkeler komünist partilerinin savundukları Anti-Tekel devrim tezlerinin gerekçesi olmuştur. Türkiye Komünist Partisi'de Ulusal burjuva olarak belirlediği tekel dışı sanayicileri kendine bağlaşık olarak görürken yine tekel kârı olgusuna dayanıyordu. Şimdi Le-

nin'in kendinden sonraki bütün devrimci hareketlere damgasını vuran emperyalizm hakkındaki tezlerine ve buna bağlı olarak ortaya konan devrim öngörülerinin temel yanlarıyla bakabiliriz.

"*Tek tek işletmelerin, sanayi kollarının ve tek tek ülkelerin eşitsiz ve sıçramalı gelişimi kapitalizmde kaçınılmazdır.*" (Lenin, Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, İnter Yay. 2001, s.64)

Bu tezin diğerleri yanında çok önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Birkaç açıdan: Öncelikle tek ülkede devrim olabilir mi sorusuna verilen yanıtın dayanağı olmuştur. Lenin, emperyalizmin bir dünya sistemi olduğunu, bu sistemin en zayıf yerinden kopacağını belirtmişti. Böylece '*devrimci durum-zayıf halka*' kavramı '*Sol*' hareketlerin literatürüne girmiş oldu. (Emperyalist zincirin en zayıf olduğu yer devrimci durumun en yüksek olduğu yerdir.) Rusya gibi bir köylü toplumunda sosyalizmi kurmaya girişmek genel Marksist söylemle çelişkilidir. Marx, '*içerebileceği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşumun asla yok olmayacağını*' belirtmişti. Bu açıkça sosyalizme ancak kapitalizmin en gelişmiş olduğu ülkelerde, kendi gelişimini sağlayamaz duruma düşmesiyle geçilebileceği anlamına gelir. '*Sol*' hareketler bu görüşle pek yüz yüze gelmemişlerdir. Lenin bu çelişkiyi elbette görmezden gelemezdi. Kendi geliştirdiği emperyalizmin bir sistem olduğu, zincirin en zayıf halkasından kopacağı belirlemesi bu çelişkinin teorik düzeyde bir çözümüymüş gibi görülebilir. Ancak '*eşitsiz gelişim*' belirlemesi sadece bir çıkarsama, zorunlulukları gösterilmemiş önerme olarak duruyor.

Mantıksal tutarlılık, olgunun yasallığının düşüncedeki karşılığıdır. Tanıtlanmayan bilgi bir önerme, duygusal bir tepki veya bütünü oluşturan parçalardan birisinin öne çıkarılması biçiminde belirleme olarak kalır. O anki görünüşlerin etkisi altında doğruymuş izlenimi uyandırabilir. Ancak sürecin belirli bir görünüşüne, zincirin bir halkasına dayanarak bütünlüğü kapsayacak düşünsel genellemeler yapmak, buna dayanarak geleceğe yönelik ilkeler oluşturmak tarihin yasallığı karşısında çözülüp dağılmaktan kurtulamıyor.

Lenin'in, '*eşitsiz ve sıçramalı gelişim kapitalizm için kaçınılmazdır*' önermesi bilimsel bir tanıt göstermiyor. Onu izleyen son-

raki dönemde bu önermenin Marksist-Leninist ideolojiye bağlı kişi, parti ve ülkeler tarafından herhangi bir şekilde sorgulandığına rastlanmıyor. Dünyanın kimi bölgelerinde kabaran devrimci dalgaya ve zaman zaman kapitalist ülkelerde ortaya çıkan bunalımlara bakarak (1929 büyük bunalım) bu görüşlerin ne kadar doğru olduğuna ilişkin inanca dayalı kabuller kendini gösteriyor.

Gelişimin eşitliği veya eşitsizliği belirlemesi yapılırken kullanılan ölçüler nelerdir? Teknik gelişmişlik mi? Sermayenin organik bileşimi mi? Üretim kapasitesi mi? Soruları çoğaltmak mümkün; ancak şunu kolayca söyleyebiliriz: Tek tek işletmeler, tek tek ülkeler her durumda eşitlenme yönünde gelişim göstermek zorundadırlar. Çünkü teknik-ekonomik işbölümü, kendi aralarında hammadde, yatırım ve ara malları döngüsü vd. sistemin dengesi açısından gelişimin eşitlenme yönünde olmasını zorunlu kılar. Teknik gelişimin doğası açısından olduğu kadar Marx'ın ortaya koyduğu '*Genel Kâr Oranının Eşitlenmesi*' yasası açısında da böyle olmak zorundadır.

"*Rekabet, toplumsal sermayeyi çeşitli üretim alanları arasında öylesine taksim eder ki, her alandaki üretim-fiyatları, ortalama bileşime sahip bu alanlardaki üretim-fiyatlarının modeline göre şekil alır; yani bunlar =m+mk', (maliyet-fiyatı, artı, ortalama kâr oranı ile maliyet-fiyatı çarpımına eşit)olurlar...*"

"*Ama şurası da açıktır ki, farklı bileşimli üretim alanları arasındaki dengenin, bunları, ortalama bileşime sahip alanlar ile eşitleme eğiliminde olması ve tamamen ya da yaklaşık olarak toplumsal ortalamaya getirmesi gerekir. Ortalama bileşime az çok yaklaşık bileşimli alanlar arasında da, gene eşitlemeye doğru, ideal ortalamayı, yani gerçekte mevcut olmayan bir ortalamayı aramaya doğru bir eğilim, yani bu ideali bir ölçüt olarak almaya doğru bir eğilim vardır.*" (K. Marx, Kapital lll. Cilt, s.185)

Bilimsel bir öngörü günlük politik tartışmaların sürüklemesiyle ortaya çıkmaz. Belirlemeler olgular karşısında nesnel tutumla ortaya konmak zorundadır. Tinsel alan her ne kadar soyutlamalar yaparak olguların iç bağlantılarını ortaya koyuyor olsa da bu, bilimsel çözümlemelerin yapılamayacağını göstermez. K. Marx özellikle baş yapıtı '*Kapital*'de bunu güçlü bir şekilde ortaya koymuştur.

Eğer önermeler mantıksal olarak tanıtlanamıyorsa kaçınılmaz olarak bilimsellikten uzaklaşır. Olay ve olgular, hem sonuç hem de başlangıç olarak süreci belirleyen iç bağlantının oluşturduğu görünüşler dizisinin bir halkalarıdır. Ele alınan olgunun ortaya çıkış nedenleriyle oluşum süreci, iç dinamikleriyle olası sonuçları birbiriyle ilişkileri içinde açıklanmalıdır. Hayatı dönüştürmek hedefiyle yola çıkan ideolojik hareket için bu daha da önem kazanıyor; çünkü eylemler bu belirlemelere bağlı olarak gerçekleştiriliyor.

Öznel her duruş yanlışa düşmekten kurtulamaz. Olgular pratik amaca uygun olarak algılanır, ona göre bir çıkarsama yapılabilir ki, bu pragmatist diye ifade edilen yoldur. Bir başka yol ise görünüşe takılmaktır, o anda yaşananların evrensel olduğu, sürecin her aşamasını kapsadığı zannedilir. Belirli bir olayı ya da olgunun belirli bir özelliğini diğerlerinden öne çıkarmak kaçınılmaz olarak insanı tek yanlılığa sürüklüyor.

Lenin'in bu görüşü Marksist-Leninist ideolojinin evrensel ilkesi olarak kabul edilerek sonraki süreçte '*Sol*' hareket üzerinde etkili olmuştur. '*Zayıf halka-devrimci durum*' belirlemeleri bu teze dayandırılarak yapılagelmiştir. Bir adım daha atarak '*Devrimci Merkez*' kavramı ideolojik sistemin yapısına girmiştir. Her yeni olgu ve buna yönelik çözümlemeler '*Sol*' içinde yeni çalkantılar yaratıyor. '*Devrimci Merkez*' nedir ve neresidir tartışmaları da yeni ideolojik çekişmelerin konusu olmuştur. Tek yanlı belirlemeler özneleri kabule zorlar, bütünsel bakış ya da kavramsal çözümleme ideolojik ilkelerle ters düşebilir. Yeni olan her şeyi önceden belirlenmiş düşünce kalıplarıyla açıklamaya çalışmak örgütlü yapıları ya bildik söylemlerin tekrarına ya da ideolojik ve örgütsel bölünmelere sürüklüyor.

Emperyalizm çözümlemesi beraberinde başka tezlerin doğmasına da yol açmıştır. Demokrasi-diktatörlük, devrim-reform, emperyalist egemenlik-dünya savaşı gibi konular Leninizm'in ideolojik sisteme taşıdığı temel öğeler olmuştur. Marx'ın tarihsel bir zorunluluk olarak belirttiği kapitalizmin yıkılacağı tezi Lenin'le daha da pekişmiş oldu. Tekelci kapitalizm olarak belirlediği emperyalizmi bir çürüme, son aşama olarak nitelendiriyordu. Böylece bütün

dikkatler iktidarın ele geçirilmesine yoğunlaşmış oldu. Dünyanın hangi ülkesinde olursa olsun '*Sol*' örgütler kendilerini ülkelerinde iktidarı ele geçirmenin yol ve yöntemlerini aramaya yönelttiler. Bu çabaların tümünde, hangi ülke veya toplumsal-ekonomik koşul altında olursa olsun teorik söylemler ideolojik ilkelere ve Lenin'in emperyalizm çözümlemelerine dayandırılıyordu.

Devlet ve Devrim; bütün ideolojik çabaların (düşünsel-örgütsel-pratik) yoğunlaştığı nokta olmuştur. Lenin, emperyalizm ve devrimle ilgili çözümlemelerini 'Kautsky'ye karşı yönelttiği eleştirilerle birlikte yaptığını görüyoruz. '*Proletarya Diktatörlüğü ve Dönek Kautsky*' adlı eserinde ona ağır eleştiriler yöneltir. Diktatörlük-demokrasi ikileminde süren tartışma, devrimin şiddete dayalı mı yoksa seçim yoluyla parlamenter yöntemlerle mi olacağı konusuyla da doğrudan bağlantılı. Kautsky ikinci yolu önermekle Lenin'in şiddetli eleştirilerine hedef oluyor. Kautsky'nin görüşleri o dönem için önemlidir; çünkü Engels'in ölümünden sonra II. Enternasyonalin en güçlü teorisyeni, komünist hareketin etkili önderlerinden birisiydi.

Bu konular kendileriyle sınırlı kalmayıp başka ideolojik ilkeri de belirleyecek kadar geniş bir etkiye sahipler. Kapitalizm koşullarında demokratik mücadelenin sınırları ve hedefi, reform devrim ilişkisi, devrimde bağlaşıklar, demokrasinin sınıfsal karakteri gibi önemli konuları da doğrudan ilgilendiriyordu. Bunlar ülkemiz '*Sol*' hareketinin de doğal olarak en başat sorunları, ideolojik-örgütsel ayrılıkların ve çatışmaların kaynağı olmuştur.

Emperyalizm çözümlemesi pratik olarak dünya savaşlarının kaçınılmaz olup olmadığı gibi bir tartışmayı gündeme getiriyor. Bu konunun açıklanması ise sermayenin gelişim eğilimlerinin, dünya pazarlarını ele geçirme mücadelelerinin bilimsel çözümlemesini gerektirir. Lenin'nin Kautsky'yle karşı karşıya geldiği en ciddi teorik ayrılıkların başında emperyalizm çözümlemesi geliyor. Lenin savaşların kaçınılmaz olduğunu ileri sürüyor:

"*Kapitalizm gerçeğinde, 'inter-emperyalist' ya da 'ultra-emperyalist' ittifaklar -bu ittifaklar ister bir emperyalist grubun bir başkasına karşı ittifakı, ister bütün emperyalist devletleri kucakla-*

yan genel bir ittifak biçiminde olsun, zorunlu olarak, savaşlar arasındaki 'nefes molaları'ndan başka bir şey değildir."(Lenin, Emperyalizm, s.124)

Rekabet, sermayenin yaşamak için yeni pazarlara gereksinim duyması, dünya çapında egemenlik arayışı dünya savaşının nesnel temeli olarak görülüyor. Kautsky ise geliştirdiği ve *'ultra-emperyalizm'* diye nitelediği görüşleriyle savaşın kaçınılmaz olmadığını, buna bağlı olarak iktidarın seçim yoluyla, demokratik yöntemlerle ele geçirilmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

"*Ultra-emperyalizm evresi, yani 'bugünkü emperyalist politikanın, ulusal mali sermayelerin birbiriyle mücadelesi yerine, uluslararası düzeyde birleşmiş mali sermaye tarafından dünyanın ortak sömürülmesini koyan yeni ultra-emperyalist politika tarafından geriletilmesi' olanağını 'düşünmek' gerekir*" (Kautsky'den aktarma, Lenin, Emperyalizm, s.97)

Birinci dünya savaşı insanlığın bilincinde derin izler bırakmadan edemezdi; çünkü böylesine geniş çaplı bir yıkımı insanlık ilk kez yaşıyordu. Tekniğin gelişme düzeyi, ülkeler ve halklar arası ilişkilerin yoğunlaşması onların kaderlerinin ortak noktalar etrafında belirlenmesine yol açıyordu. Birleşmiş Milletler Örgütü bu tarihsel gelişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki yıllarda uluslararası ekonomik örgütler de kendini göstermiştir. (IMF, Dünya Bankası vd.) Bu durum Kautsky'nin öngörülerinin tarihsel eğilime uygun düştüğünü gösteriyor. Belirli bir olguyu oluşturan bütün öğeler göz önüne alındığında ve bunlar arasında var olan zorunlu ilişkiler açığa çıkarıldığında, sürecin taşıdığı eğilimleri ve doğuracağı sonuçları önceden görme olanağı doğuyor.

Alt yapı üst yapıyı belirler, sosyal koşullar bilinci belirler biçiminde birbirine bağlı olarak üretilen ideolojik ilkeler her somut duruma uygulanan reçete gibi işletiliyor. '*Her düşünsel üretkenlik bir sınıfın çıkarlarının ifadesidir, her kültür, demokrasi vb. belirli bir sınıfın çıkar ve isteklerini yansıtan üst yapı kurumlarıdır*', gibi. Temele kabul edilmiş bir ilkeyi koyarak yola çıkan her düşünsel dizge aşağıdan yukarıya birbirinden çıkarsanan önermelerle oluşturulduğunda, karşılaştığı olguları da indirgemeyle çözüme kavuştur-

maya çalışır. Demokrasi ve diktatörlük kavramları Lenin'le Kautsky arasında başka bir tartışma konusu olmuştur. Lenin, '*genel bir demokrasi olamaz, ya burjuva ya da proletarya demokrasisi vardır, her demokrasi aynı zamanda egemen sınıfın diktatörlüğüdür*' diyerek kesin bir ayrım yapıyor. Sosyalizme geçiş için proletarya diktatörlüğünü tarihsel bir zorunluluk olarak belirtiyor, bu aslında Marx'ın, '*benim keşiflerimden birisi*', dediği ideolojik ilkenin Lenin tarafından sürdürülmesidir. Lenin daha da ileri giderek '*Proletarya Diktatörlüğünü*' savunmayı Marksist olmanın ölçütü olarak göstermiştir. Bu konu Marksist-Leninst ideolojinin tarihi boyunca en çok tartışılan, ayrılıkların en yoğun şekilde kendini gösterdiği alan olmuştur. Türkiye '*Sol*' hareketi, ele alacağımız dönemde de görüleceği gibi bu ilkeyi deyim yerindeyse göz bebeği gibi koruma gayreti içinde olmuş, bilimsel ideolojiye ne kadar sadık olduklarını göstermeye çalışmıştır.

Lenin'le Kautsky arasındaki bu tartışma iki tarihi kişiliğin, Marksist düşünür ve politika insanının kişisel fikir düellosu değil, tarihin ereğinin özgürlük olup olmadığının kavranmasıyla ilgili bir tartışma olduğunu söylemek daha gerçekçi olur. Olgulara önceden belirlenmiş ilkelerin kalıplarıyla bakmakla, önyargısız, nesnel bir tutumla yaklaşmanın farkını görmek açısından da bize malzeme sunuyor. Kautsky'nin demokrasi, devrim ve diktatörlükle ilgili gözlemlerini ondan yapacağımız alıntılarla sunmak istiyoruz.

"*Bakış açısını sadece çalışma çıkarlarıyla sınırlamak zihni daraltır,...*" (Sosyalist Düşünce Tarihi, II.Cilt. Derleyen: Mete Tuncay, Bilgi yay. 1976, s.549)

Bu belirleme indirgemeci (alt yapı üst yapıyı belirler) anlayıştan farklı bir değerlendirmedir. Sosyalizmin işçi sınıfının diktatörlüğü yoluyla kurulabilir şeklinde ifade edilen evrensel Marksist-Leninist ilkeyi, Kautsky sorgulamaya alıyor. Sınıf egemenliği, örgüt yönetimi, demokrasi, diktatörlük ve bürokratik oluşum gibi konularda öngörülerde bulunuyor. Onun görüşlerinin ve geleneksel Marksist-Leninist söylemlerin tarih içinde ne derece geçerli olduklarını olaylara bakarak söylemek mümkün.

Bilincin sosyal koşullarla belirlendiği varsayımı, özünde, eko-

nomik etkinlik ve maddi çıkarların fikirlerin ve politik duruşların kaynağı olduğu sonucuna varır. Eğer sondan kalkarak, yani fikrilerin nitelikleri açıklanmak istendiğinde, ona hangi sınıfın ekonomik çıkarlarını ifade ettiği ölçüsü uygulanır. Bu, yöntem olarak tam bir indirgemeciliktir. İndirgemeyse bir sorunsalı düşünsel anlamda çözümleme biçimidir. Çözümleme ya da bileşenlerine ayırma olmaksızın anlama gerçekleşemez. Ancak çözümleme o noktada duramaz, yeniden bireşime varır, başka bir deyişle ilkesel sonuç çıkarır, tasarım üretip ortaya öneriler koyar. Çözümleme, anlama çabasının geçmek zorunda olduğu, daha ileriye gitmek için durmak zorunda kaldığı bir aşamadır; ancak tamamı değil. Sonuç her zaman başlangıçta örtük olarak bulunur; doğal olarak çözümleme yöntemi kendisi aracılığı ile türetilecek fikirleri de, önermeleri de belirler. Bilinenden kalkarak bilinmeyene ulaşma yöntemi de diyebileceğimiz indirgemeci çözümleme; tanıdık, dingin, doğruluğu kabul edilmiş belirlemelere varmak, başka bir deyişle kabul edilmiş ilkeleri olaylara uygulayarak onları bir daha onaylamaktır. Bu tarz çözümleme yöntemi nesnel davranamaz; çünkü olguları, önceden kabul ettiği ilkeleri ve belirli düşünceleri yeniden doğrulamak için bileşenlerine ayırır. Bilimsel tutum ise hiçbir ön kabule bağlanmadan, olgu kendinde nasılsa öylece anlama yöntemidir. Varılan sonuç ise, düşünmenin özgürce işletilmesiyle elde edilen ilkeler olur. Düşünce kendi akışını olgusunun hareketine bağlayarak gerçekleştirirken, diğerinde ise önceden kabul ettiği ilkelerin denetiminde yapar.

Demokrasi ve diktatörlük sorununda Kautsky'nin belirlemeleri ve Lenin'in söylemleri sonraki dönemde '*Sol*' hareketlerin ideolojik mücadelesinde hep gündemde kalmıştır. Doğal olarak '*Sol*' İdeolojik söylem yeni bir şey ortaya koymaksızın sadece Lenin'in fikirlerini tekrar edegelmiştir. Bilimsel olduğu konusunda son derece kararlı olduğunu söylemiş olan '*Sol*' ideoloji bu konuda da ne kadar tutarlı olduğunu test edebileceği fırsatlarla karşılaşmıştır. Ancak bilimsel tutum baştan sona aklı özgür bırakmayı, incelemeden çıkan sonucu herhangi bir ön kabul kalıbına dökmemeyi, yanlışlanabilirliği içermeyi gerektirir. Bu anlamda bilimsellik özgürlüğün ruhunda bulunduğu gibi, nesnel tutumun olmadığı yerde de

özgürlük oluşamaz. Düşünme özgürlüğü ile düşünce özgürlüğü ayrımı bu noktada kendini gösterir. Düşünme özgürlüğü insanın doğasında bulunan bir yeti olarak kendinden koparılamaz. Ancak onu hangi yetkinlikte kullandığı kendi bireysel çabalarına ve toplumsal koşullara bağlıdır. Toplumsal ortam ise düşünme özgürlüğü için bir alan, deyim yerindeyse bir atmosferdir. Düşünme özgürlüğü daha öncede belirttiğimiz gibi '*Temel İnsan Hakları*' arasında yer alır ve devredilemez bir haktır. Düşünce özgürlüğü ise onun açıklanması, başkalarına iletilmesi, gerçekleştirilmesi olduğu için politik haklar arasında yer alır. Bunlar aynı varlığın (düşüncenin) iki varoluş biçimi olarak birbirinden ayrılamazlar; sadece kendi gücünü kendinden almakla bu gücü ortaya koyma süreçleri olarak bir ayrım yapabiliriz.

Demokrasi ve diktatörlük kavramları kavram olarak düşüncenin kendini gerçekleştirip-gerçekleştiremeyeceği sorunuyla doğrudan ilişkilidir. Olgusal olarak ise politik yapılanmayla, toplumsal çok seslilikle, azınlığın ve onun ortaya koyduğu muhalefetin yasal güvence de olmasıyla ilgilidir. Genel olarak tüm zihinsel oluşumları ve etkinlikleri '*ideolojik*' üst yapı, bununda özünde belirli bir sınıfın çıkarlarının fikir düzeyinde ifadesi olarak gören anlayış doğal olarak düşüncenin özgürce yaşanmasına sınırlar koyabilir. Kendisine karşı olan herhangi bir politik tutum ve düşünsel çözümlemeyi gerici-sömürücü sınıfların çıkarına hizmet ediyor diyerek boğabilir. Gerek sosyalizm uygulamaları gerek dünyada ve ülkemizde '*Sol*' hareket içindeki ideolojik mücadelelerin şaşmaz bir öğesi şu olmuştur: '*Düşman sınıfların çıkarına hizmet ediyor.*' Guruplar arası (Ülkeler düzeyinde de aynı; örneğin Sovyet-Çin çatışmaları) bütün fikirsel ayrımların olduğu her yerde bu argüman sıkça kullanılmıştır.

Lenin'de Kautsky'nin tarihsel yerini belirlerken, emperyalist sömürüden pay alan ve belirli bir refaha erişmiş olan emperyalist ülke emekçi kesimlerinin ideolojisi olduğunu ileri sürmüştü. Bu tartışmaların özünün; politik yaşamı ekonominin bir yansıması ve yoğunlaşmış ifadesi (*'Politika ekonominin yoğunlaşmış ifadesidir.*' Lenin. '*...Devlet, özünde, üretim üzerinde egemen olan sınıfın*

ekonomik gereksinmelerinin yoğunlaşmış biçiminden başka bir şey değildir.' Engels.) olarak görmekle; insanı özgürlük enerjisi ile dolu bir güç olarak görmenin farklılığı olduğunu söyleyebiliriz. Sosyalizm uygulamaları ve '*Sol*'içi ayrışmalarda gösteriyor ki tarih; tarihi kişiliklerin keskin polemikleri, ekonomik ve politik kargaşa, hükümet darbeleri, savaşlar vb. olayların bitmez-tükenmez çeşitliliği içinde kendi ereğini adım adım gerçekleştiriyor. Kendisine keyfi, önyargılı ve geçici görünüşlerinin ışıltısına kapılarak yaklaşanları mahcup ediyor, deyim yerindeyse kullanıp bir kenara bırakıyor. (Hegel'in '*Usun hilesi*' dediği durum) Kautsky'nin belirlemelerine ondan yapacağımız alıntılarla kısaca bakmak istiyoruz. Önemli olan hangi kişinin ne dediği değil, öngörülerine temel olan düşünsel ilkeleridir.

"*Bir yönetim biçimi olarak diktatörlük, ellerinden oy hakkını, basın ve toplanma özgürlüğünü alarak muhalefetin silahsızlandırılması demektir. ... Eğer diktatörlükle sadece bir egemenlik durumunu değil de, bir yönetim biçimini kastediyorsak, o zaman, diktatörlük, tek bir kişinin veya örgütün, proletaryanın değil de bir proleter partisinin diktatörlüğü anlamına gelir.*" (age. s.556)

"*Bürokrasinin mutlak yönetimi, sürekli olmayı sağlamaya çalışır. Bütün muhalefetin zorla bastırılması bürokrasinin önde gelen ilkesidir. ... Bir sınıf egemen olabilir, fakat yönetici olamaz, çünkü sınıf şekilsiz bir kitledir; oysa sadece bir örgüt yönetici olabilir. ... Azınlıkların korunması demokratik gelişmenin vazgeçilmez bir şartıdır ve çoğunluğun yönetiminden daha az önemli değildir. ... Sosyalizm bürokrasi tarafından veya halkın bir bölümünün diktatörlüğü tarafından üretimin devlet eliyle örgütlendirilmesi demek değildir.*" ("Kautsky'den aktarma" age. s.549-551, 558-559)

Bu görüşler 1918 yılında daha Birinci Dünya Savaşının tam olarak sonuçlanmadığı, Rus Bolşevik devriminin birinci yılı dolmadan dile getirilmiştir. Böylece yeni bir toplum yapılandırmanın bireyi, devlet yapısını, yöneten ile egemen olanı ve ön önemlisi azınlık çoğunluk ayrımı yapmaksızın özgürlüğü göz önüne almanın önemine dikkat çekiliyor. Süreci oluşturan bütün öğeler ve bunların birbiriyle olan bağlantıları kurularak yapılan gözlem ve öneriler

geleceği şimdiden görebiliyorlar. Bağlantıları kurmak sürecin devindirici gücünü ve yönelimini kavramakla mümkündür. Sadece belirleme de kalmayıp şimdinin içinde örtük olarak bulunan geleceği görmekle toplumsal yapı ereğine göre dönüştürülebiliyor ancak.

Yapmış olduğumuz alıntılar Marxist İdeolojinin içinden doğan belirlemelerdir: Dile gelmiş, herkes tarafından ulaşılabilecek fikirler olarak, ideolojik dizgeyi gözden geçirmek için düşünsel uyarılardır. Bu görüşlere ek olarak bizzat sosyalist ülkeler, '*bilimsel ideolojinin*' temel ilkelerini sorgulayacak pratik olgular ortaya koyuyordu. Örneğin, adım adım devletin eriyeceği -söneceği- belirtilmişken, tersine güçlenen bürokrasi, hantallaşan devlet yapısının nasıl oluştuğu köklü bir şekilde sorgulanmamıştır. Tek seslilik buna izin veremez, işte burada '*azınlık haklarının*', '*at sineği*' türünden muhalefetin önemi kendini bir daha gösteriyor. Binlerce yıl öncesinden bir filozofun dile getirdiği görüşler evrensel gücüyle bugünlere kadar geliyor; ancak onu ölüme mahkûm edenlerin kim olduğu sorulmuyor bile.

"*Ben Tanrının, devletin başına tebelleş ettiği bir atsineğiyim; her gün her yerde dürtüyor, uyarıyor, azarlıyorum, ardınızı bırakmıyorum. Benim gibi birisini kolay kolay bulamayacaksınız yargıçlar, onun için beni esirgemenizi, kendinizi benden yoksundurmamanızı salık veririm*" (Platon, Sokrates'in Savunması, Remzi Kitabevi, 2001, s.39)

Bu sözler büyük filozofun bilgece öngörüleri olarakta anlaşılabilir; aslında onun ağzından tarih konuşuyor. İyi ki '*Atsinekleri*' var. Bizim tarihimizden de tanıdığımız ve gururla andığımız '*Atsineklerimiz*' olmuştur; Pir Sultan, Şeyh Bedrettin, Nazım Hikmet. ... Ancak onlara ve onun gibilere yaşam hakkı vermeyerek daha temiz bir toplum yaratmış olmadık, tam tersine onlarca yılların biriktirdiği ekonomik ve politik kirlilikten kurtulmaya çalışıyoruz hala. Dünyanın neresinde olursa olsun '*Atsineklerine*' yaşam şansı tanımayan toplumlar at pislikleri ile iç içe yaşamaktan kurtulamıyorlar.

Kendini hak ilkesine bağlayan, kaynağını özgürlüğün mutlak

gücünden alan "*sinek vızıltıları*"; dogmalara sarılarak, kendini hakkın yerine koyup her şeye hükmedeceğini sananların gürültülerini susturarak bin yılların derinliklerinden gelip insanların kulağında birer '*hoş sada*' olarak çınlıyorlar.

Lenin"den Kalan Mirası Anlamak Mı ? Tekrarlamak Mı?

Lenin'in geliştirdiği ve kendisinden sonraki '*Sol*' hareketlerin bağlı kaldıkları ilkeleri, yukarıda dile getirdiğimiz görüşlerinden kaynaklanır.

'*Kesintisiz devrim*' ve '*işçi köylü bağlaşıklığı*' sonraki dönemde de (Lenin'den sonra) dokunulmaz, tartışmasız kabul edilen ideolojik ilkeler düzeyine çıkarılmıştır. Kesintisiz devrim, söyleminden de anlaşılacağı gibi aşamalı bir devrim sürecinin '*kavramsal*' ifadesidir. Lenin Rusya'da öncelikle Otokrasiyi (Çarlık rejimini) ortadan kaldırmayı hedeflemiş, bununla çarlık rejimine karşı olan bütün toplumsal kesimin ortak eylemini temel amaç edinmişti. Bu birliktelikte işçi-köylü bağlaşıklığı belirleyici gücü oluşturuyordu. Politik olarak parlamenter, burjuva özgürlüklerin sağlanması olan ilk aşama; küçük mülkiyete dokunmadan büyük mülkiyeti ortadan kaldırıp, topraksız köylülere toprak dağıtılarak ekonomik yönüyle de tamamlanmış oldu. Lenin, devrim sürencin bu aşamasını '*Demokratik Devrim*' olarak belirledi; ancak burada durmanın intihar olduğunu, '*Sosyalist Devrim*' olarak nitelediği ikinci aşamaya geçmenin zorunlu olduğunu açıkladı. Demokratik devrimden sosyalist devrime geçiş süreci Marksist-Leninist ideolojik söyleme '*Kesintisiz Devrim Tezi*' olarak yerleşti. Hangi ülke ve koşuldan hareket edilirse edilsin sosyalizme geçişin bu yasallığı taşımak zorunda olduğu ideolojinin bilimsel ilkesi haline geldi. İşçi-köylü bağlaşıklığı da bu sürecin toplumsal gücü olarak görüldü. Devrimin süreci, onu gerçekleştirecek toplumsal güç ve bunu yönetecek parti, sosyalizme geçmenin olmazsa olmaz koşulları olarak evrensel ideolojik ilke olarak '*Sol*' hareketlerin pratik ve düşünsel kılavuzu oldu.

Marx'ın, '*üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesinin engeli haline geldiği*' noktada toplumsal devrimler çağının başlayacağı belirlemesini Lenin daha da ayrıntılı hale getirerek '*devrimin ob-*

jektif koşulları'ndan söz etmiştir. Yönetenlerin yönetemez, yönetilenlerin yönetilmek istememelerini, yoksulluğun dayanılmaz duruma gelmesini ve kitlelerin savaşı göze almalarını objektif koşullar olarak göstermiş, ancak bunları da yeterli görmeyip Marksist ideolojik ilkelerle donanmış işçi sınıfının partisinin öncülüğünün şart olduğunu iler sürmüştür.

Lenin'in 1917 Bolşevik Devriminden çıkarsadığı tezleri ideolojik dizgeyi daha güçlü kıldı. 'Politik örgütler ise iktidarı ele geçirmenin Lenin'in görüşlerine sadakatle mümkün olabileceğini kabul edip ona göre davranmışlardır. Yeni koşullar ortaya çıktığında bizzat Leninist söylemin içinden farklı görüşler doğmasına rağmen hiç kimse Marksist-Leninist ideolojik söylemin ilkelerine bağlılığını dile getirmekten geri durmadı. Bunun nedeni derinlemesine araştırılmadı. Marksist klasiklerden yapılan alıntılarla hem ideolojik bağımsızlığın korunduğu hem de yeni koşulların '*bilimsel dünya görüşüne*' uygun olarak çözümlendiği ileri sürüldü. Eğer bağlılık sadece duygusal bir bütünleşme değil, geliştirmeyi de içeriyorsa bu, hep bildik şeylerin tekrarıyla olamaz. İlkeler, uygulanmaktan çok keşfedilen bir düşünsel çıkarsamadır. Varlığın kendisi sürekliliği ve bütünlüğü ile zaten ilkelidir (*ussaldır*). Onun herhangi bir somut durumu kendine karşılık gelen bir ilke içerir, önemli olan onu bilince çıkarmaktır. Bilmek fark etmekse, anlamak dönüştürebilmek, yapabilmektir. Bu, her durumda düşünceyle varlığın buluşmasını gerektirir, her buluşma düzeyi kendince gerçektir ve bu sonsuza kadar akıp gider.

" *'Gerçek', kendisinde nasılsa öyledir. Ancak 'bizim için gerçek', onu 'bilme yöntemi'mize ve 'kuramsal-dizge'mize bağlı olarak nasıl yorumlanmış, nasıl anlamlandırılmışsa öyledir. Öyleyse gerçeği tüketen hiçbir yorum olanaklı değildir. Daha yakından bakıldığında, bizim 'gerçek' dediğimizin, deyim yerindeyse, 'ele geçen gerçek' olduğu görülür. Gerçekliğin bilince yansıması, yansıdığı düzlemin doğasıyla sınırlıdır.*" (M. Bobaroğlu, Aydınlanma Sorunu ve Değerler, Ayna yay. 2002, s.8)

Mutlak olan soyut ve belirlenimsiz olandır, bilmenin ilkesi olarak sadece düşüncede vardırlar. Bu anlamda birer düşünsel ilkedirler. Örneğin; yasallık, iyilik, orantı, doğruluk vb. gibi kavramlar

kendi başlarına yokturlar; ancak nesneler, olgular ve ilişkiler içinden soyutlamayla çıkarsadığımız belirlemelerdir. Bunlar olmaksızın bilme gerçekleşemez, onlarda kendilerini ancak olgularda açığa çıkarırlar. Süreçler, olgular ve nesneler, genel olarak varoluşlar mutlak olamaz; çünkü geçici ve sürekli değişim içindedirler. Herhangi bir özellikle biçimlenmiş, nitelik kazanarak varoluşa çıkmış olan her şey görelidir. Bilip-anlama özünde, mutlak olanla göreli olanın çelişik birliğidir. Düşüncede tutuculuk bu karşıtlığı birliğe getirememekten doğar. Göreli olanı mutlaklaştıran düşünme yöntemi kendi kendini sınırlamaktan, giderek donuk hale gelmekten kurtulamaz. Bu, bütün bağnaz, tutucu, dayatmacı, hoşgörüsüz düşüncelerin ortak niteliğidir.

Marksist-Leninist ideolojinin evrensel ilkeleri dünyada olduğu kadar ülkemizde de '*Sol*' hareketlerin biricik kılavuzu olmuştur. Ayrıntıya girmeden Lenin'in geliştirdiği temel fikirlerin ne olduğunu ortaya koymak gerekiyor; çünkü onlar 20. yüzyıl tarihi boyunca '*Sol*' hareketlerin her koşulda savundukları ve uygulamaya çalıştıkları ideolojik ilkeler olmuştur.

Daha öncede belirttiğimiz gibi '*Emperyalizm ...*' çözümlemesi öteki görüşlerin geliştirilmesinin temelini oluşturur. En önemli tespit '*Emperyalizm*' kapitalizmin, çürüyen, asalak, son aşaması olduğu düşüncesidir. Kapitalizmin üretici güçleri geliştiremeyeceği, varlığını sürdürmek için ise baskı ve zulüm uygulamak zorunda olduğu günlük politik çözümlemelerin genel geçer söylemi haline geldi.

Yıkılmak üzere olan bir toplumsal sistem karşısında yapacak en önemli görev, onun nasıl ortadan kaldırılacağının yollarını bulmaktır. Gerek Lenin, gerekse Komünist Enternasyonal her ülkenin kendi özgül koşullarıyla devrimini yapacağını belirtse de bu gene de evrensel ideolojik ilkelerin uygulanmasına bağlı kalarak olacaktır.

İşçi-köylü bağlaşıklığı her ülke ve koşul için vazgeçilemez bir ilke olarak kabul edildi. Ülkelerin ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın bütün '*Sol*' örgütler bunu göz önüne almışlardır. Her örgüt kendi ülkesinin koşullarına göre içerik vererek söz

konusu ilkeyi uygulamaya çalıştı. Gelişmiş kapitalist ülkeler için Anti-tekel; Türkiye gibi orta düzeyde sanayileşmiş ülkeler için anti-tekel, anti-emperyalist; sanayisi gelişmemiş ülkeler için ise sömürgecilik karşıtı anti-emperyalist ve anti-feodal güçlerin birliğini olarak formüle edildi.

Bağlaşıklar ilkesi doğal olarak bir başkasından doğmaktaydı; Kesintisiz devrim tezi. Sosyalizme geçiş aşamalı olacağı için her aşamaya karşılık gelen sosyal sınıf bağlaşıkları da değişik olmak zorundadır. İlk önce iktidardan uzaklaştırılması gereken egemen sınıfsal güce karşı olan bütün halk kesimlerinin birliği sağlanmalıdır. Böylece hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun devrimin bu ilk aşaması '*Demokratik*' olarak nitelenmiştir.

Örgütlenme ilkeleri, devrime öncülük edecek partinin niteliği, devrimin objektif ve sübjektif koşulları, kitlelere bilincin dışarıdan götürülmesi, iktidarın ele geçirilme yöntemi (Barışçıl mı, şiddet yoluyla mı?) gibi konulara yönelik belirlemeler de ideolojik sistemin ayrılmaz parçaları olarak ele alınmıştır. Bunlar daha çok, deyim yerindeyse yöntemle ilgili araç ve teknikleri kapsıyor, kapitalizmden sosyalizme geçişi sağlayacak araçların ve yöntemlerin belirlenip uygulanmasıyla ilgili sorunlardır. Hepsi de yukarıda saydığımız üç düşünsel-ideolojik ilkenin gerçekleştirilmesine hizmet ederler: *Kesintisiz Devrim, İşçi-Köylü Bağlaşıklığı, İşçi sınıfı partisinin öncülüğü.*

Bütün tarihi boyunca Marksist-Leninist hareketler içindeki ayrılık ve kopuşların bu alanda ortaya çıktığını gözlemliyoruz. Çünkü hiçbir '*Sol*' örgüt, kişi veya sosyalist devlet, Marx, Engels ve Lenin tarafından ortaya konulan görüşleri açıktan yadsımamış, sosyalizmin tarihsel bir zorunluluk olduğuna hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde inanmışlardır. Tarihsel, ekonomik ve düşünsel konularda fikir üretme çabaları '*ideolojinin*' temel ilkelerine bağlı kalarak yapılmış, varılan sonuç ise doğal olarak kavramaya dayanak olan ilkenin onaylanmasına varmıştır. Dolayısıyla 'Marksist-Leninist Bilim Kurumlarından' (sosyalist ülkeler bilim enstitüleri), örgüt ve düşünürlerden yeni fikirlerin doğmaması şaşırtıcı bir durum sayılmamalı. (Sanat, Felsefe, Politika, vb.) Yaşa-

mın ortaya çıkardığı yeni olguları çözümlemeye yönelik çabalar doğal olarak farklı gözlemlerin doğmasına yol açar. Bu noktada herkes, deyim yerindeyse güvenli bir şahit, onay makamı aramak gereği duymuş, ortak kaynaktan medet umar bir şekilde *'düşünce üretmiş'*, öte yandan ideolojik ilkelerden taviz vermediğini, ona ne kadar bağlı kaldığını göstermek istemiştir. Bunun içindir ki *'Sol'* harekete bağlı bütün öznelerde Marx'tan, Engels'ten ve Lenin'den bol miktarda alıntılara rastlanır.

Herhangi bir kesimi, kişiyi, örgütsel yapıyı vb. tembellik, çaresizlik, düşünce kıtlığıyla nitelemek mümkün değil. Marksist düşünce hareketleri insan yaşamında yer alan hiçbir konuyu görmezden gelmemiş, tam tersine büyük bir heyecan ve ilgiyle inceleyip kavramaya çalışmıştır. Hem de gerçekleştirmek istediği insanın insan üzerindeki egemenlik ve sömürüyü ortadan kaldırmak gibi en soylu idealler adına. Düşünmeye en büyük engel kendinden gelir. Hiçbir güç düşünce özgürlüğünü, aynı anlama gelmek üzere öznenin özgürlüğünü kalıcı şekilde engelleyemez. Düşünme, bir bilme ve anlama yetisi, eylem oluşturma potansiyeli olarak önceden belirleyip kutsadığı ilkelerle davrandığında kendi kendini ketliyor. Olgularla, onların niteliklerine bağlı olarak bütünleşmek yerine, kendi ön kabullerini nitelik olarak olgulara giydiriyor. Elbette böyle bir düşünme yönteminden nitelik olarak yeni ilkeler doğmaz, yeni fikirler türemez. Bu ideolojik aklın yapısına uygun bir tutumdur. 20. yüzyıl boyunca gerek dünyada gerekse ülkemiz *'Sol'* hareketi içindeki ideolojik ayrılıklar ve fikir tartışmaları bu konuda gözlem yapabilmemiz için bol miktarda malzeme sunmaktadır. Daha da ötesi Marksizm-Leninizm'i köklü bir şekilde sorgulamaya götürecek gelişmeler ortaya çıktığı halde bunlar bilimsel sonuçlar çıkaracak şeklide ele alınmamıştır.

Son Aşama Ne Zaman Sonlanacak?

Birinci Dünya Savaşının bitmesinden sonra dünyada yeni dengeler oluştu. Marksist ideolojik söyleme göre kapitalizmin kaçınılmaz olarak ortadan kalkması, yerine sosyalizmin gelmesiyle eşanlamlıdır. Sosyalist iktidar kurulduktan sonra ideolojik mücadele

devletler düzeyine yükseldi. Böylece kapitalizm-sosyalizm mücadelesi her alana yayılmış oldu. Artık iki ayrı ideoloji somut olarak, devlet ve ekonomik sistem olarak tarih sahnesinde yer almıştı. İdeolojik söyleme göre sosyalizm her alanda kapitalizmden daha üstün bir toplum olacaktır. 1917 Bolşevik Devrimiyle bunu kanıtlama fırsatı doğmuş oldu. Ekonomik verimlilik başta olmak üzere, daha güçlü demokrasi, bireylerin her yönden kendilerini geliştirme şansları, üretici güçlerin engelsiz gelişimi, insanın insanı sömürmediği daha özgür bir ortamda kültürel, sanatsal vb. alanlarda sosyalizm üstünlüğünü gösterecekti.

Bu andan itibaren sosyalizmin göstereceği etkinlikler, kapitalizmin atacağı adımlar doğrudan Marksist-Leninist ideolojinin köklü bir şekilde ve somut verilere dayanarak değerlendirilmesine olanak sağlayacaktı. Çünkü ideolojik söylem; kapitalizm son aşamasına girmiştir, üretici güçleri geliştiremez, yıkılmak zorunadır, sosyalizm onun yıkıntıları üzerine kurulacak, her açıdan daha yetkin ve tarihsel olarak daha üstün bir toplum biçimi olduğunu gösterecektir belirlemesine dayanıyordu.

Bu noktada olgu haline de gelmiş 'bilimsel dünya görüşünün' oluşum süreci hakkında ayrım yaparsak şunu söyleyebiliriz: Marx ve Engels onun bilimsel açıklamasını, tarihin yasası gereği sosyalizmin kurulmasının tarihsel bir zorunluluk olduğunu ortaya koydular, Lenin ise bu geçişin araç ve yöntemleri konusunda tezler geliştirdi. Sosyalist ülkeler aracılığıyla da bunun uygulanmasına tanık olduk. İktidar olmakla birlikte artık pratik açıdan da değerlendirme şansı ortaya çıkmış oldu.

Üretici güçlerin gelişimini engelleyen temel neden özel mülkiyettir, varsayımı, bunun karşısında kolektif mülkiyetin, planlı ekonominin toplumsal sorunları daha yetkin bir biçimde çözecektir kabulünü de beraberinde getiriyordu.

Bir yandan dünya savaşının ağır yükü bir yandan iç karışıklıkların doğurduğu yıkım, iktidarın ilk yıllarında Sovyet yönetimini çok ağır ekonomik sorunlarla yüz yüze getirdi. Yıkımı aşmak bir an önce ekonomiyi ayağa kaldırmak için '*Savaş Komünizmi*' ola-

rak belirlenen uygulamaya geçildi. Fakat bir süre sonra bunun kitleler üzerinde yarattığı hoşnutsuzluğu gören Lenin NEP politikasını hayata geçirdi. Bu, devletin denetiminde kapitalizm uygulamasıydı. Uygulama Lenin'in ölümünden sonrada devam etmiş 1928'de partinin aldığı kararla kaldırılmıştır. Beklendiği gibi bu uygulama Komünist Partisi içinde yoğun tartışmalara yol açmıştı. Bu tartışmaların ne olduğu, uygulamanın niteliği konusuna da girmek amacında değiliz. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta şu: Bir ekonomik-toplumsal sorun kapitalist yöntemlerle çözüme kavuşuyor. Sovyet yetkili organlarının deyimiyle bu "*Proletarya diktatörlüğünün kontrolü altında, belirli bir süre için uygulanan kapitalizmdir.*" Bu Marksist İdeolojinin köklü şekilde sorgulanmasına götürecek ilk işaretti. Kapitalizmin potansiyeliyle bir sorun çözüme kavuşuyorsa onun tarihsel olarak bittiği söylenebilir mi?

NEP politikası parti kararıyla uygulanmış ve parti kararıyla da kaldırılmıştır. Lenin'in ölümünden sonra muhalifler de adım adım partiden uzaklaştırılmış daha sonra bir çoğu öldürülmüştür. (Buharin, Troçki vd.) Bir yandan Marx'ın, '*hiçbir toplum kendi potansiyelini tam olarak geliştirmeden aşılamaz*' belirlemesiyle, Kautsky'nin, '*sınıf diktatörlüğü parti diktatörlüğüne dönüşür*' belirlemesi kendini hatırlatıyor olmalı.

Başka önemli bir olay ise *1929 Bunalımıdır. Önce Amerika*'da borsada başlayan bunalım kısa sürede ekonomiyi tümüyle etkisi altına alarak Avrupa'ya da sıçradı. İflaslar, işsizlik, ekonomik durgunluk toplumsal yaşamı alt-üst etti. Aynı dönemde Sovyet ekonomisi bunalımdan hiç etkilenmeden hem de yüksek bir gelişim göstererek yoluna devam edebildi. Bu durum sosyalist ekonominin üstünlüğüne bir kanıt olarak değerlendirildi, böylesi ağır bir bunalımdan etkilenmemek bu değerlendirmeyi haklı gösterebilir. Ancak bizzat bu ağır bunalımın kendisi bile, emperyalizm çözümlemesine ve ideolojik söylemlerin temel ilkesine bir kez daha eleştirel bakış için uyarıydı. Çünkü kapitalizm bunalımı atlattı. Bilindiği gibi talep arttırıcı politikalar (*Keynesgil)* uygulanarak sorunlar aşıldı ve ekonomik hayat belirli bir canlılık kazandı. İdeolojik ilkenin sözcükleriyle anlatırsak; kapitalizm üretici güçlerin geliştirmenin yo-

lunu bulabildi.

Bu ve benzeri somut olguların uyarısı Marksist politik lider ve düşünürler tarafından göz önüne alınmadı denemez. Geleneksel ideolojik söylemin öngörüleri gerçekleşmedikçe, sınırlı da olsa bazı çabalar ortaya çıkmaya başladı. '*Frankfurt Okulu*' diye bilinen '*Eleştirel Teori*' düşünürleri bu konuyu değişik açılardan ele aldılar. Yine İtalyan komünist Gramsci'nin ortaya koyduğu İdeolojik Hegemonya kavramı ve Althusser'in ortaya koyduğu '*Devletin İdeolojik Aygıtları*' kavramı bu arayışların sonucu ortaya çıkmıştır. Bir adım daha atarak şunu söyleyebiliriz: Kökeni Latin Amerika gerilla hareketinin önderlerine ait (Che Guevera) olan ve ülkemizde M. Çayan'ın ortaya koyduğu '*Suni Denge*' teorisi de özünde, emperyalizm -kapitalizm- varlığını nasıl sürdürüyor sorusuna verilen bir yanıttır. Frankfurt Okulu (Eleştirel Teori) öz olarak proletaryanın kendinden beklenen tarihsel görevi gerektiği gibi yerine getirmeyişinin nedenlerini sorguluyordu. Kapitalizmin yıkılmak zorunda olduğu, kendini ancak zorbalıkla ayakta tutabileceği öngörüleri gerçeğe uygun düşmeyince, kapitalizm varlığını nasıl devam ettiriyor, sorusu doğal olarak gündeme gelmek zorundaydı. '*Sol*' hareketlerin ciddi olarak ele alacakları bir sorundu bu.

İdeolojik olarak bir ikilem ortaya çıkıyordu; ya en temel ilkelerin doğruluğu sorgulanacak, ya da kapitalizmin bitmediği, üretici güçleri geliştirebildiği kabul edilecekti. Her iki durumda da bir açmaz kendini gösteriyordu. İdeolojik akıl kendi tutumunu değiştirmeden olgulara açıklama getirmek zorunda olduğu için kendi kendini köklü şekilde sorgulamaya alamazdı. Çünkü sonuçta kendi varlığını belirleyen tüm dayanaklarını ortadan kaldırmakla yüz yüze gelebilecekti.

'*Sol*' hareketler genel olarak ideolojinin ileri sürdüğü tezleri olduğu gibi korudu, başka bir söylemle önceden kabul edilen fikirleri tekrarladı. Yeni söylemler geliştirildi; fakat bunlar yeni çözümleme ve fikir getirmiyordu; çünkü anlama yöntemi nesnel değildi. Kapitalizm açıktan şiddete ve zorbalığa başvurmadan varlığını nasıl sürüyor sorusuna yanıtları kabaca dört gruba ayırabiliriz:

-İdeolojik hegemonyayla, (Gramsci)
-Devletin ideolojik aygıtlarıyla, (Althusser)
-Kapitalizm kendini yeni koşullara uyarlayarak, (Sovyetler-Birliği ve ona bağlı komünist partiler)
-Suni dengeyle (Gerilla hareketi önderleri; Che Guevera...)

Bu görüşler tek tek kişi, parti-devlet, ya da politik liderlerden gelsin, özünde tarihin sorduğu bir soruya verilmesi gereken yanıtlardı. Sözcükler değişik, çözümlemeye konu olan araçlar çeşitli olsa da bu yaklaşım biçimlerinin hepsi de ortak bir düşünsel sonuçta birleşiyorlar: Egemen sömürücü sınıflar yönetilenlerin onayını alarak iktidarlarını sürdürüyorlar. Moral, kültürel ve düşünsel yollarla kendi egemenliklerini emekçilere kabul ettiriyorlar: '*İdeolojik Hegemonya*'

Gramsci bu konuda Marksist ilkeleri kullanarak çözümlemelerde bulunuyor. İdeoloji kavramıyla ilgili görüşlerini toplumsal bilincin oluşum sürecini izleyerek şekillendirmeye çalışıyor. Siyasal güç ilişkileri adı altında ideolojik oluşumu ele alıyor ve '*kolektif siyasal bilinç*', ancak içerik olarak sınıf bilinci, kavramını kullanıyor. Bu bilincin oluşum aşamalarını ortaya koyuyor. Sınıf bilincinin gelişimine bağlı olarak devletle olan ilişki düzeylerinde de bir derinleşme olduğu belirlemesini yapıyor. En üst ya da onun deyimiyle '*üçüncü uğrak*' dediği aşamadaki devlet için şunları söylüyor:

"*...Böylece bağımlı bir gruplar dizisi üzerinde temel bir toplumsal grubun hegemonyasını kurarak, yalnız ekonomik ve politik ereklerin tekliğini değil, ama entelektüel ve moral birliği de sağlayan, daha katıksız siyasal evredir bu.*" (A. Gramsci, Hapishane Defterleri Seçmeler, Onur yay. 1986, s.134)

Gramsci, '*devlet bir sınıfın baskı aracıdır*', gibi bir gözlemle yetinmiyor. İdeolojik hegemonya olarak dile getirilen düşüncenin nesnel temelini ortaya koyuyor. Bu çıkarsamanın yeterli olup olmadığından çok, tarihsel bir olgunun fark edilmesi ve bunu çözümleme çabası daha önemli. Çünkü geleneksel ideolojik söyleme göre; kapitalizm sömürü düzeni olarak durmadan sefalet üretir, bu

haksız düzeni sürdürmek için baskı uygulamak zorundadır, devlet egemen sınıfın diktatörlük aracıdır, belirlemeleri Marksist-Leninist İdeolojinin kaderini belirleyen ideolojik ilkelerdir. Ancak hem ekonomik hem de politik gelişmeler bu öngörüleri doğrular yönde olmadı. 1929 *Büyük Bunalımını* atlatan kapitalizm II. Dünya Savaşından sonraki dönemde de hızlı gelişim gösterdi. Komünist partilerin politik yaşamda açıktan yer almaları, parlamentoya girebilmeleri, sendikal örgütlenmelerin yaygınlaşması, politik ve düşünce özgürlüğünün güçlenerek örgütsel ve yasal mevziler kazanması gibi olgular ortaya çıktı. Yeni koşullar emperyalizmin -kapitalizmin- yapısına ve geleceğine yönelik belirlemeleri gözden geçirmeyi gerekli kıldı. Yukarıda genel olarak dört gruba ayırdığımız arayışlar özünde bir sorgulamadır, ancak sorun köklü şekilde gündeme gelmeyince yanıtlarda kavramsal olgunluğa erişememiştir.

Althusser'in görüşlerinin, *İdeoloji Kavramı* tartışmalarında sıkça başvurulan kaynak olduğunu gözlemliyoruz. Ama onun ortaya koyduğu görüşler de belirli bir ön kabulden hareketle yola çıktığı için bilimsel nitelikte sonuçlar olamıyorlar.

Althusser devlet aygıtını iki gruba ayırır; devletin baskı aygıtları (yürütme, yargı, yasama) ve Devletin İdeolojik Aygıtları, kısaca DİA'lar. Bunların içine ise aile, partiler, sendikalar, haberleşme DİA'sı (basın, radyo-televizyon) kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.) sayar.

"*... devletin birleşik (baskı) aygıtının tümüyle kamu alanında yer almasına karşın DİA'ların en büyük bölümünün özel alanda bulunduğunu saptayabiliriz. Kiliseler, partiler, sendikalar, aileler, bazı okullar vb. özeldir.*" (L. Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İletişim yay. 2000, s.34)

"*Devlet'in (baskı) aygıtı 'zor kullanarak' işler, oysa DİA'lar ideoloji kullanarak işlerler. ... Devlet'in İdeolojik Aygıtlarında gerçekleşen de bütün çelişkileriyle, bu yönetici sınıfın ideolojisinin kendisidir. ... Bildiğimiz kadarıyla, hiçbir sınıf DİA'lar içinde ve üstünde hegemonyasını uygulamadan devlet iktidarını sürekli olarak elinde tutamaz.*" (age. s.35-36)

Her düşünce sistemi kendine bir başlangıç noktası seçer ve tüm

yapılanmasını bunun üzerine kurar. Bu aynı zamanda bir ilke, yani bir düşünsel belirlemedir. Söz konusu ilkenin içeriği doldurulmuş, somut olarak belirlenmiş bir düşünce olması durumunda ondan sonraki tüm belirlemeler bu ilkenin kabulüne bağlı olarak yapılır. Başka türlü olması beklenemez, yoksa düşünce kendini bütünleyemez, dizge haline getiremez. Örneğin Plato için bu '*idea*', Descartes için '*Cogito*', Hegel için Tin -geist- Marksizm için '*Madde ve onun bilinçte yansıması' vd. Bu temel öğe araştırma sonucunda da elde edilmiş olabilir. Önemli olan o düşünce sisteminin özünü oluşturan, onu özsel kılan öğenin her belirlemeye damgasını vuruyor olmasıdır. Althusser*'in düşüncelerini bir kişiye ait somut gözlemler olarak bakabiliriz; ancak belirli bir dünya görüşünün tarihsel süreç içinde kendini ortaya koyuşu olarak görmek daha doğru olur. Çünkü onun fikirlerinin kaynağı Marksist ideolojik ilkelerdir. Öz olarak, 'fikirler maddi gerçekliklerin bilinçte yansımasıdır, ideoloji bir üst yapı kurumudur ve sınıfsal karakter taşır, her ideolojik söylem ve kurum bir sınıfın çıkarlarının ifadesidir (yansımasıdır) ilkelerinin işletildiğini görüyoruz.

"*Uzun sayfalar boyunca cevapsız kalan temel sorumuza cevap verebiliriz öyleyse: Üretim ilişkilerinin yeniden-üretimi nasıl sağlanır?*

Topik'in (altyapı, üstyapı) diliyle söylersek: Büyük bir bölümünde, hukuki-siyasal ve ideolojik üstyapı yoluyla sağlanır." (age. s.38)

Gerek dünyada gerekse ülkemizde '*Sol*' hareketler ideolojik mücadeleyi ve uzlaşmazlığı her zaman en önde tutmuşlardır. Her toplumsal etkinlik, bireysel eğilim, özgün düşünceler ideolojik ilkeler ölçüsüyle sınıfsal bir temele oturtularak algılanıp yorumlanmıştır. Yeni olgular karşısında bildik ilkelerin değişik söylemler altında tekrar edilmesi düşünsel bir tıkanıklığa işaretti. Marksist yazın alanında her gün daha fazla alıntılara sığınmak bunun göstergesidir. Zaman ilerledikçe tıkanma kendini daha da şiddetli olarak gösterdi. Sosyalist ülkeler arasındaki ideolojik ayrımlar birebir ülkemize de yansımış, '*Sol*' örgütler arası ilişkiler giderek sertleşmiş (1970-80 arası) zaman zaman ölümlere varan çatışmalara dönüşmüştür. Ama ayrım ne kadar keskin olursa olsun, '*ideolojik müca-*

dele'ne kadar önde tutulursa tutulsun herkesin, her örgütün marksistim diyen her öznenin uyum içinde olduğu ideolojik kabulleri vardı: 'Emperyalizm bunalım içinde ve onun çıkışı yoktur.' Belirlemeler yeni belirlemelere ve sorulara kaynaklık ederler, burada olduğu gibi: Emperyalist sistem hala nasıl ayakta duruyor? Varlığını sürdürdüğüne göre dayanağı nedir? Nasıl ayakta duruyor sorusunun yanıtı mücadele biçim ve yöntemlerinin belirlenmesiyle ilgilidir. '*Sol*' içinde bütün ayrımların yaşandığı alan burası olmuştur. Dayanakları nedir sorusunun yanıtı ise; kendini kitlelerin gözünden gizleyerek, ideolojik egemenlik kurarak, olmuştur. İster kapitalizm kendini yeni koşullara uyarlıyor, ister Devletin İdeolojik Aygıtlarıyla, ister sınırlı demokrasi ve özgürlükler sunarak '*suni dengeyle*', densin bunların tümü aynı soruya verilen yanıttır.

Türkiye '*Sol*' hareketini içindeki ayrımları belirleyen ölçülerden biriside mücadele araçları ve yöntemleri konusunda odaklanıyordu. İster kitlelerin çoğunluğunu kazanarak yığınsal eylemlerle, ister silahlı şiddet yoluyla, ister köylerden gelişecek olan gerilla hareketleri yoluyla devrim yapacaklarını söyleyen grup olsun özünde hepsi şu noktada birleşiyorlardı: Ülkemizde kapitalizm derin bunalım içinde, iktidarı ele geçirmek olanaklıdır, yeter ki Marksizm-Leninizm ilkeleri (İdeolojisi) kitlelere ulaştırılsın, burjuvazinin ideolojik çarpıtmaları, aldatmacaları bertaraf edilsin!

İdeolojik düşünce temel özelliğine bağlı olarak kendi dışındaki her düşünceyi ideolojik sapma olarak görür. Türkiye '*Sol*' hareketleri içindeki bütün fikir ayrılıklarında her grup sapmalara karşı verilen mücadelenin egemen sınıflara karşı verilen mücadeleden ayrı tutulamayacağını her koşulda dile getirmişlerdir. Bu, bir yanıyla kendi ilkelerine bağlılığın doğal bir sonucuydu; ama bir yanıyla da sömürü düzeninin kendini nasıl sürdürüyor sorusuna verilen dolaylı bir yanıttı. Çünkü kapitalizm -emperyalizm- kendini sadece kitlelerin gözünden gizleyerek değil, işçi sınıfı hareketi içine sızarak onu içten zayıflatarak da sürdürür inancına dayanıyordu. Ülkemiz 'Sol' hareketi içindeki '*ideolojik mücadele*'ler doğal seyrini izleyerek öncelikle '*yanlış anlaşılıyor*' söylemiyle başlayıp sonuçta '*hain*', '*egemen sınıfların uşağı*', '*sınıf düşmanı*' suçlamalarına var-

mıştır. Ülkemizin özel koşullarında ideolojik algılama ve uygulama bu toprağın rengine uygun olmuştur. Böylece Marksist-Leninist İdeoloji Türkiye'nin 1970-80 döneminde kendini Türkçe olarak sergilemiş oldu.

Olgular hem masum hem de inatçıdırlar. Masumdurlar çünkü kendi gerçekliklerini nasılsa öylece ortaya koyarlar, bütün bilinçlere eşit ölçüde açık ve eşit mesafede dururlar. İnatçıdırlar çünkü öznelerin beğenisine, kavrayış düzeyine, algılarına, beklenti ve umutlarına göre nitelik değiştirmezler. Bu gerçeğe bağlı kalarak bizde şimdi Marsizm-Leninizmin Türkçe hayatına yakından bakabiliriz.

Dördüncü Bölüm

Kuşatılan Bireyin Başkaldırısı 68 Süreci

Türkiye'nin 1970 sonrası politik ortamının oluşumunda bütün dünyayı da saran *68 sürecinin*' etkisi büyüktür. 1968'de canlanan öğrenci hareketleri daha sonra işçileri, köylüleri ve aydınları da içine alacak kadar yaygınlık kazandı. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal ve bireysel taleplerin yükselmesi birden ortaya çıkmadı. Yıllardır olgunlaşan, dipten kabaran bir dalganın patlaması olarak kendini gösterdi.

Dipten gelen bu dalga özgürlük olarak hem ulusal, hem toplumsal hem de bireysel düzeyde kendini gösteriyordu. Sömürge ülkelerden alevlenen bağımsızlık savaşları, sosyalist ülkelerden yükselen demokrasi çığlıkları, gelişmiş kapitalist ülkelerden fışkıran özerklik arayışları ortak bir istekte buluşuyordu: Yaşamımız hakkında kararı biz vereceğiz, nasıl yaşayacağımızı biz belirleyeceğiz! Bu insani haykırış bütün dünyayı çabucak sardı. Biraz romantik, biraz anarşist, biraz barışçıl, biraz şiddet içeren istek ve eylemleriyle işlevini yerine getirerek tarih sahnesinde yerini aldı.

Yıllarca olgunlaşan birikimler ufacık bir kıvılcımla alevlenip, beklenmedik bir olayla büyük eylemlere yol açacak şekilde aniden patlayabilirler. *68* fırtınası bir kelebeğin kanat çırpmasıyla patlamasa da dünya ölçeğinde bu süreci ateşleyecek güçlü etkenler mevcuttu. Vietnam savaşı, Çekoslovakya'nın işgali, Çin'de uygulanan '*Kültür devrimi*', dünya kamuoyunun en çok dikkatini çeken olaylardı. Bunlar, *68* sürecinin patlak vermesinin tek başına nedenleri değil elbette; ancak başkaldırı ateşinin tutuşmasını hızlandıran kıvılcımlardı. Bu yangının dünyanın dört bir yanını sarmış olması

insanlık tarihinde evrensel olgunluğa erişmiş bir sorunun göstergesiydi: Kıstırılmış bireyin başkaldırısı, özgürlük ve bağımsızlığın (Bireysel, toplumsal, kültürel, vb.) kazanılıp güvence altına alınması.

İstenç özgürlüğün temelidir, gerçekleştirildiği ölçüde kazanılmış hak olarak yaşanır. Önce düşüncede oluşan istekler soyut özgürlükler olarak belirlenebilir. Bu istekler ulusların, toplulukların ve bireylerin eylemlerini belirler ve yönlendirirler. Tarih, belirlenmiş istekleri peşinde koşan güçlerle bunu engelleyen kurum, gelenek, yaşam biçimi ve iktidar güçleri arasındaki karşıtlığın oluşturduğu bir süreç olarak akıyor. Dipten gelen dalga onlarca hatta yüzlerce yılın birikimi olarak patlayabilir. Toplumsal koşulların oluşumu ve bireylerin tutkulu çabalarıyla büyük tarihsel dönüşümler gerçekleşir. Örneğin Rönesans, Fransız Devrimi, sömürgeciliğin ortadan kaldırılması gibi.

İnsanın kendi olması, kaderini kendinin belirlemesi gerektiği binlerce yıl öncesinden, felsefede, kutsal kitaplarda, düşünürler tarafından ortaya konulmuştur. Bunun ilk olarak sistemli şekilde ele alınışı Sokrates'te görüyoruz. Onun şu özlü sözü binlerce yıldan beri dirimselliğini koruyor:

"*Sorgulanmamış bir hayat, hayat değildir.*"

Her sorgulama tutarlı bir sonuca varmayabilir; fakat tutarlı yargılara varmak ancak sorgulamayla mümkün olur. Akıl kendini sorgulama yapmaktan uzak tutamaz. İnsan sonsuz bir güç olan ussal yetkinliğiyle kendi dünyasını kendi aydınlatabilir. Aydınlanma kendi aklının yol göstermesiyle yaşama cesaretidir. Onun özgürleştirici etkisi, bir potansiyel olarak özgürleşmenin kökünün bizde olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Gerek tarihte olup bitenlerin gerekse kişisel eylem ve seçimlerin sorumluluğunun başkasında olduğu inancını yıkması açısından aydınlanma aklın özgürleşmesidir. Başından beri işlevi, insanlardan korkuyu kaldırarak onları kendi kendilerinin efendisi yapmanın yolunu açmak, bu yolda özgür düşünsel çabaya çağırmak olmuştur. Bu çağrı; insanların bir otoriteye, örgütlü bir güce, yönlendirici bir inanç sistemine, doğaüstü güçlere vb. bağlı olarak değil, doğuştan sahip oldukları us-

sal yetkinliğini harekete geçirmesine yöneliktir. Düşüncede, anayasal hak olarak politik alanda benimsenen bireysel özgürlük ancak eylemli olarak yaşandığında bütünlüğüne kavuşur. Bu gerçekleşme öznel olanla nesnel olanın, istençle koşulların bütünleşmesi olarak tarihsel nitelik taşır. Düşüncede beliren istekler, koşullar oluştukça gerçeğe dönüşürler, bu anlamda düşünce eylemlerin tözü, başka bir söylemle tarih Tinin kendini gerçekleştirmesinin sürecidir. Bireyin özgür ve bağımsız olduğu evrensel gerçeği binlerce yıl öncesinden belirlenmiş olmakla beraber hak olarak nesnellik kazanması koşulların oluşmasına bağlı kalmıştır.

Fransız devrimiyle bu evrensel gerçeklik politik olarak onaylanarak anayasal güvence altına alındı. Burada sadece bilince çıkarılıp insanlığın evrensel değeri olarak görülmesini ve hak olduğunun kabul edilmesini dile getiriyoruz. Hemen eksiksiz olarak yaşandığını elbette söylemek mümkün değildir. Nesnel özgürlük olarak hak, güncel yaşamda bile bireylerin eylemlerinin yönlendirici ilkesi durumuna gelirler. Elbette kullanılmayan hak özgürlük olarak yaşanamaz, bunun için her durumda bireysel ve toplumsal çaba gerekir. Nesnel-tarihsel koşullar özgürlüğün toprağı, öznel etkinlikler besini, yasal hak düzeyine çıkarılması ise meyvesidir. Özgürlük her durumda çabayla gerçekleşmeyi gerektiren, süreç içinde edimselleşen bir kavramdır; öz olarak kendi belirlenimini kendinden almak, bilinçli ve gönüllü olarak sorumluluk üstlenmektir. Bireysel özerklikte, her ne kadar bilince çıkmış ve yasal olarak tanınmış olsa da yaşanabilir koşullar olmadıkça soyutta kalır. *68 süreci* bireyin kendi yaşamına kendinin karar vermesi, her türlü otoriteye karşı bireysel özerkliği yaşamak için bir başkaldırı olması anlamında aydınlanma sürecinin doğal bir uzantısı olarak görülebilir. Çünkü bu süreç bireyin özerkliğini kaybetmesine, her türlü otoriteye karşı bir isyanıdır; devlete, ekonomik mekanizmaya, geleneğe, aileye vd., öz olarak bireyin yaşamını dışardan belirleyen ne varsa.

Sanayideki gelişmeler bireysel emeği yetkinleştirip, mesleki uzmanlaşmayı derinleştirdi. Bu durum bireyleri yeteneklerine ve becerilerine bağlı olarak ekonomik açıdan da kendilerine yeterli olmanın koşullarını yarattı. Öte yandan iş disiplini, dev sanayi ku-

ruluşlarının tek düze seri üretim yöntemleri, insanı her taraftan kuşatan bürokratik yapı, geleceği planlayıp gelecek adına şimdiyi denetlemek, aile ilişkileri, geleneklerin baskısı, cinsel kurallar bireyin doğasında olan özerk ve özgür olma isteği üzerinde boğucu etki yaptı. Yabancılaşmaya, bir robot haline gelmeye, yaşamına başkasının karışmasından bunalan insanlar buna er ya da geç tepki vereceklerdi. Her şeyin disiplin altında olduğu, hazır davranış kalıplarına girmek istemeyen, sistemle entegre olmakta zorlanan gençlik ilk başkaldıran güç oldu. *68* olaylarının dünyanın her tarafında ağırlıklı olarak bir gençlik hareketi olarak başlaması bir rastlantı olmasa gerek.

Otoriteyle kuşatılmış bireyin tek tip yaşama biçimine, anlamsız kurallara karşı çıkışı alternatif yaşama biçimlerini doğurmuştur. Örneğin '*Hippilik*', komünal yaşam, doğaya dönüş, mistik yaşama ilgi gibi. Ancak alternatif yaşam biçimleri toplum içinde uygulanmak zorunda olduğu için yine onun kurumları, ideolojisi ve gelenekleriyle ilişkide olmayı gerektirmektedir. Değişim istekleri özünde her türlü anti-otoriter ve özerklik temeline dayandığı için devrimci düşüncelerle de kaynaştı. *68* süreci Marksist İdeolojiyle buluşmuş olmakla beraber bu durum komünist partilerin inisiyatifi dışında gerçekleşmiştir. Çünkü o dönem sosyalist ülkelerdeki otoriter yapı, bürokratik mekanizma, özellikle 1968'in Ağustos ayında Sovyetler Birliğinin öncülük ettiği Varşova Paktı ülkelerinin Çekoslovakya'yı işgali *68*'in ruhuyla taban tabana zıttı.

İnsancıl, anti-otoriter, özerklik yanlısı, kültürel nitelikli bir başkaldırı doğal olarak her türlü kurala ve yönetici-yönlendirici tutuma tepki vermiştir. Hiyerarşiye dayalı, belirli disiplin altında yönetilmeye karşı çıkan '*Özerklik Hareketi*' Marksist söylemlere uzak kalmamakla beraber Leninist parti yapısına, devrimci öncülük gibi anlayışlara da karşı çıkmıştır. Dönemin önemli liderlerinden olan D. C. Bendit bir söyleşide *68*'in ruhunu yansıtan şu düşünceleri dile getiriyor:

"*Önderlik iddiasında olmadan eylemi teşvik eden, sürekli coşkunluk yaratan unsur rolünü üstlenen etkin azınlığa ait bir diğerini benimsemek üzere, 'yol gösterici öncü' kuramını terk etmek ge-*

rekir. ... Belirli nesnel koşullarda, etkin bir azınlığın katkısıyla, kendiliğindenlik toplumsal hareket içinde yerini bulur. İleriye dönük atılımı sağlayacak olan, öncü bir grubun sloganları ve komutları değil, kendiliğindenliktir." ('İtalya 1968: Özerklik Hareketinin Gelişimi', Birikim, Mayıs, 1998)

Tarihsel olarak kültürde, politik örgütlerde, devlet yapısında, yaşam biçiminde bir kabuk değişimi kenedini dayatmıştı. İçerik olarak anti-otoriter, özerklik istemi biçiminde olan başkaldırı, doğal olarak, değişim talebini en kesin biçimde dile getiren ve bunun örgütlü mücadelesini veren Marksist-Leninist ideolojik söylemler ve uygulamalarla yüz yüze gelecekti. Çünkü her tepki bir seçim, aynı zamanda bir önermedir. Attığı adımın sorumluluğunu üstlenerek yaşamın nasıl olması gerektiğine dair bir çağrıdır. Hiçbir toplumsal hareket, talep, kabuk değiştirme vb. için atılan adım kendine, bütünlüğü olan düşünsel sistem yaratmadan ya da farklı akımlardan etkilenmeden var olamaz. *68* süreci de bu evrensel ilişkiyi yaşamıştır. Sosyalist ülkelerin gerçeği hayal kırıklığı yaratmış olmasına rağmen Marksist söylemlerin etkisinden tamamen uzak kalamamıştır.

'*Frankfurt Okulu'nun önde gelen isimlerinden olan H. Marcuse*'nin düşünceleri gençlik üzerinde derin etkiler yaratabilmişti. Marcuse, işçi sınıfının tarihsel görevini yerine getirmediğini, çünkü sisteme fazlasıyla entegre olduğunu iler sürüyordu. Bunun için '*kenar grupların*', kaybedecek bir şeyi olmayanların toplumu dönüştüreceğine, '*katalizör etkisi yapacağına bunların eylemlerinin proletaryayı harekete geçireceğine inanılıyordu.*'

"*Bunun için sistem tarafından dışlanmış olanlara yönelmek gerektiğini, değişimin taşıyıcılarının bunlar olabileceği ileri sürülüyordu. Örneğin Amerika'da siyahlar*" ('Almanya'da *68* Gençlik Hareketi', Wolfgang Kraushaar ile söyleşi, Birikim, Mayıs, 1998)

Bu görüşler temel olarak kapitalizmin kaçınılmaz olarak yıkılacağı inancına dayanır. İşçi sınıfının sistemle bütünleşmiş olduğu söylemi, gerek '*ideolojik hegemonya*', gerekse '*Devletin İdeolojik Aygıtları*' tezleriyle içerik olarak benzerlikler taşıyor. Hepsinde görülen ortak görüş şu: Kapitalizm kendini yıkacak olan işçi sınıfını

denetim altına almayı başarabiliyor. Bunun hangi yöntemlerle sağlandığının belirlenmesi aralarındaki farkı oluşturuyor.

68 süreci ideolojik bir düşünsel yapılanma, politik örgütlenme modeli değil temel olarak yaşamı sınırlayan, denetim altında tutan her türlü otoriteye bir başkaldırı olmakla beraber, belirli düşünce sistemlerinden ve felsefi kaynaklardan beslenmiştir. Frankfurt O-kulu -Eleştirel Teori- ve Varoluşçuluk *68* dönemin ruhuna uygun görüşler üretmiş olmakla, kolayca buluşabilmişlerdir. "*Varoluş özden önce gelir*", Varoluşçuluğun en temel önermesidir, bu önermeye bağlı olarak türetilen görüşler, kuşatılmış bireyin isyanını anlatabiliyor, duygularına tercüman oluyor, arayışlarına belirli ölçüde yanıt verebiliyor. Varoluş özden önce geldiğine göre her insan ne olduğuna-olacağına kendisi karar verir. Kendini nasıl kavrıyorsa öyledir. Varoluşunu gerçek kılmak için yaptığı bu adımdan sonra olmak istediği gibidir, kendini nasıl yaparsa öyledir. İnsanın yapıp-etmeleri öncelikle bir seçimde bulunmasını gerektirir, böylece insan '*kendi kendini de seçmiş olur*'. Var olmak kendi seçimini yapmaktır, dışardan yapılmış ve dayatılmış seçimlere katlanmakla birey olmak mümkün değildir. İşte *68* sürecinin özerkçi başkaldırı ruhu bu belirlemeyle uygun düşüyordu. Birey kendini seçmek ve oluşturmakla kendi kendinden sorumludur ve özgürlüğe mahkûmdur. *68* sürecinde J. P. Sartre'ın görüşlerinin öne çıkması bu uyumun bir ürünüdür.

"*İşte, varoluşçuluğun ilk işi de her insanı kendi varlığına kavuşturmak, varlığının sorumluluğunu da omzuna yüklemektir. ...Ne önümüzde ne de ardımızda -değerlerin ışıklı alanında- bizi haklı, suçsuz kılacak şeyler vardır. Yalnız ve özürsüz (mazeretsiz) kalmışızdır. Bu durumu, 'insan özgür olmaya mahkûmdur, zorunludur' sözleriyle anlatıyorum.*" (J. P. Sartre, Varoluşçuluk, Say yay. 2003, s.30- 37)

Genel olarak yanlış düşünce yoktur, eksik ve dağınık düşünce vardır. Bizim yanlış dediğimiz şey aslında düşüncenin kendi nesnesine uygun düşmemesi veya özdeşliğe gelmemiş olmasıdır.(Sokrates-Platon'un '*pay alma*' dediği) Hangi biçim altında olursa olsun her söylem gerçekliğe ait öğeler kullanmak zorunda kalır. Anlatım kendi içinde dağınık, tutarsız, akıl dışı vb. olabilir; ancak hiç-

bir zaman varlığın (varoluşların ilişkilerinin birlik bütünlüğü) dışına çıkamaz çünkü o sonsuzdur.

Söylemler, fikirler ve olaylar evrensel olanı, görünüşlerin sonsuz çeşitliliği içinde kalıcı olanı ortaya koydukları ölçüde dönüştürücü olabilirler, işlevlerini yerine getirip sürekliliğin bir halkası oldukları anlamında da tarihsel nitelik kazanırlar. Somut olarak bu, evrensel değerleri gerçekleştirip nesnel kılmasına, kendinden önceki olumlu birikimleri kapsamasına ve sonraki aşamanın oluşumuna katkıda bulunmasına bağlıdır. Yaşayıp gitmiş olan her kişi, olay veya düşünce tarihe ait olabilir ancak tarihsel olamaz.

68 süreci Aydınlanma da dahil Marksizm'le, Varoluşçulukla ve Frankfurt Okuluyla uygun düşen nitelikler taşıyor olmakla beraber, belirleyici özelliği onlarla olan ortak yanları değil, Barış, Özgürlük, Bağımsızlık, vd. evrensel değerlerle ve alternatif yaşam modelleri önererek ortaya çıkmış olmasıdır. Böylece iktidar olmadan; ama ona boyun eğmeden, yerleşik kurallara bağlı kalmadan kendi ilkesini kendi belirleyerek insanın yaşaması gerektiğini savunarak dönüştürücü güç olabilmiştir. Yukarıda sözünü ettiğimiz düşünsel sistemlerin de insanın özüne, toplumsal yaşamın nasıl olması gerektiğine ve tarihin akışına yönelik fikirler ortaya koydukları inkâr edilemez. *68* sürecinin bireysel yaşamı kuşatan donuk güçlerle, insanın özgür istencinin çatışkısından doğan tarihsel bir olgu olduğunu söyleyebiliriz.

Sürecin Bıraktıkları

Değişim; bir olguyu, değişime yol açan koşulları ve olgunun bu etkiyi içselleştirerek kendine yeniden bir biçim vermesini kapsar. Değişim dışardan bir gücün keyfi müdahalesiyle değil olgunun kendi iç dinamiklerinin geriliminden doğar. Dış etkilerde bu sürecin zorunlu bileşeni olarak bulunurlar; ancak koşul olarak.

Tarihsel süreçte değişim doğal olarak her toplumun kendi yapısına bağlı kalarak ortaya çıkacaktır. Toplumsal bileşenler yeniden birliğe gelerek kendi niteliklerine göre yeni bir biçim kazanırlar. Kültürel değerler, politik yapılanma, ekonomik süreç, toplumsal

talepler yeni bir düzlemde yeni bir bütünlük oluşturarak toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlarlar.

68 sürecinin dönüştürücü etkisi dünyanın değişik bölgelerinde farklı sonuçlar doğurdu. Gelişmiş kapitalist ülkelerde daha çok; çevreci, feminist, cinsel tabuları yıkan, bireyin her alanda özerkliğini güçlendiren kültürel değerler üretip bunların örgütlü güç haline gelmesine de yol açmıştır.

Türkiye'de de benzer gelişmelere kapı aralarken, bir yandan da yoğun politik hareketlenmenin, iktidarı ele geçirmeye yönelik örgütlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Öncelikle üniversitelerde sıradan öğrenci istekleri biçiminde görülen hareketlenme hızla ideolojik nitelik kazanarak ülkede toplumsal bir devrim yoluyla sosyalizmi kurmayı amaçlayan siyasi kimliğe bürünmüştür.

Türkiye'nin kendi toplumsal yapısından kaynaklanan gözle görülür sorunlar (yoksulluk, işsizlik, siyasal özgürlüklerin kısıtlılığı, vd.) gençliğin tepkisinin içeriğini oluşturan özgün unsurlar oldu. Marksist klasiklerin Türkçe'ye çevrilmesiyle de sosyalist fikirler hızla yayıldı. Verili toplumsal koşulların etkisi ve sosyalist fikirlerin çekiciliğiyle gençlik hızla ideolojik düşünmeye ve eylemlerde bulunmaya başladı.

Üniversite gençliğinin daha önceden oluşturduğu FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu) 9-10 Ekim 1969 yaptığı kurultayında adını Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu olarak değiştirdi. Kısa adı Dev-Genç olan bu federasyon üniversite gençliği arasında etkili bir örgüt olarak güçlendi. Giderek köylü eylemlerinin, işçi direnişlerinin, toplumun öteki kesimlerinin örgütlenmesini ve sorunlarını da çözmeye aday bir güç olarak kendini ortaya koydu. FKF'nin bu kongresinde tüzüğünü değiştirirken amaçlarının ne olduğunu şöyle açıklıyordu:

"*Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu (TDGF/Dev-Genç) Emperyalizme ve feodal kalıntılara karşı verilen halkımızın Milli Demokratik Devrim Mücadelesinde sosyalist gençliğin düşünce ve eyleminin geliştirilmesi amacıyla kurulmuştur', deniyordu. 3. Madde ise, 'Federasyona bağlı dernekler sosyalizm bilimini eylem kılavuzu edinen üyelerden oluşur', açıklaması yapılıyor ve fede-*

rasyona işçilerin, köylülerin kurdukları Devrimci Gençlik Dernekleri'nin de üye olabileceği belirtiliyordu." (Tanzer Sülker Yılmaz, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, Toplumsal Dönüşüm yay. 1997. s.135)

Kendine sosyalizmi ideolojik kılavuz seçen ve devrimi hedefleyen kitlesel üniversite gençlik örgütü bu çerçevede eylemlere başladı. Marksist-Leninist ideolojinin klasik devrim teorileri tartışmalarda öne çıkan konu haline geldi. Latin Amerika gerilla hareketleri, Mao'nun Halk Savaşı tezleri, Vietnam Kurtuluş Savaşı'nın da etkisiyle Dev-Genç devrim stratejilerini belirlemeye başladı. Bu tartışmalar sonucunda Dev-Genç üç ana kola ayrıldı.

-Proleter Devrimci Aydınlık; PDA. Öncülüğünü Doğu Perinçek'in yaptığı hareket. Tezlerinin temel özelliklerini şöyle belirliyordu:

"*Marksist-Leninistler, hakim sınıfların devlet cihazının parçalanması, onun yerine işçi sınıfı önderliğinde halk devletinin kurulma için savaşırlar. Yarı sömürge, yarı feodal ülkelerde bunun yolunun işçi sınıfı önderliğinde HALK SAVAŞI yolu olduğunu savunurlar...*

KASTRO'cu, GUEVARA'cı akımlar, proletarya partisinin, dolayısıyla proletaryanın önderliğini reddederler. Silahlı halk kitlelerinin değil, üstün silahlarla donatılmış bir avuç aydının devrim yapacağını zannederler.

... Köylük bölgelerde kurtarılmış bölgeler kurulması, bu yollar şehirlerin kuşatılması ve nihayet bütün ülkede iktidarın ele geçirilmesiyle zafere ulaşır." (Proleter Devrimci Aydınlık Dergisi, 5 Şubat 1971, Aktaran '*Türkiye Gerçekleri ve Terörizm*': s.25)

-Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu; *THKO* Liderliğini Deniz Gezmişin yaptığı hareket.

Önce parti örgütlenmesine gitmemiş küçük gerilla grupları halinde eylemleri öne çıkarmışlardır. Kırsal bölgelerde gerçekleştirilecek eylemlerle halk savaşının yaratılacağı inancına bağlı kalmışlardır.

"*THKO'nun eylemleri, emperyalizmin ve gericilerin kağıttan kaplanlar olduklarını göstermesi bakımından çok önemlidir. Bu olay (4 Mart 1971 günü 4 Amerikalı askerin kaçırılması) SICAK MÜ-*

CADELEYİ seçen yürekli devrimcilere de bir çok objektif dersler vermiştir." (Amerikalı askerlerin kaçırılmasından sonra yayınladıkları bildiriden, Türkiye Gerçekleri ve Terörizm, s.26)

-Türkiye Halk Kurtuluş Partisi- Cephesi, THKP-C. Mahir Çayan'nın liderliğinde gelişen hareket. Görüşleri temel olarak gerilla hareki eksinli. Mahir Çayan '*Teorik Yazılar*' adlı kitap altında toplanan yazılarıyla düşüncelerini geniş olarak açıklamıştır. Türkiye'nin toplumsal yapısından gençliğin niteliklerine, devrim anlayışından yayın politikasına, Kemalizm'den emperyalizm çözümlemesine kadar geniş bir yelpazede düşüncelerini belirtmiştir. THKP -C'yi belirleyen temel görüşleri kısaca belirtmekle yetineceğiz.

- "*Leninizm'in dünyanın yarı-sömürge ve sömürge ülkeler için öngördüğü devrim teorisi; işçi sınıfının önderliğinde köylü ordusunun halk savaşıyla kırlardan şehirleri kuşatması teorisidir.*

Biz, hiçbir sömürge ve yarı-sömürge ülkenin, kıtanın veya bölgenin Leninizmin bu evrensel ilkesini geçersiz kılabilecek kendine özgü şartlar taşıdığını kabul etmiyoruz." (Mahir Çayan, Teorik Yazılar, Gökkuşağı yay. 1996, s.189)

-"*Emperyalizmin işgali altında olan, dolayısıyla halk savaşının zorunlu bir durak olduğu ülkelerde, sosyalistlerin temel mücadele metodları, politikleşmiş askeri savaş metodudur.*" (age. s.200)

- "*Gerilla savaşının devrimci politik amaçlarla, siyasi gerçekleri açıklama kampanyasının bir aracı olarak yürütülmesine, yani politik kitle mücadelesi olarak ele alınmasına politikleşmiş askeri savaş stratejisi denir.*" (age. s.280)

- "*Artık geri bıraktırılmış ülkelerdeki oligarşik devlet aygıtı, mevcut üretim ilişkilerini uzun bir süre koruyabilecek seviyeye gelmiş, bu ülkelerdeki halk kitlelerinin özellikle geniş emekçi yığınlarının tepkileri pasifize edilerek, bu tepkiler ile oligarşi arasında suni bir denge kurulmuştur.*" (age. s.302)

- "*Oligarşi ile halkın düzene memnuniyetsizlik ve genellikle bilinçsiz tepkileri arasında kurulmuş olan suni dengeyi bozmanın, kitleleri devrim saflarına çekmenin temel mücadele metodu silahlı propagandadır.*" (age. s.309)

Bu görüşler ele alacağımız ve Türkiye için '*78*' kuşağı (12 Ey-

lül 1980 öncesi dönem) dönemi dediğimiz yıllarda '*Sol*' içi tartışmaların gündeminden hiç düşmedi. İster karşısında olsun ister sınırlı eleştiriler getirmek biçiminde olsun hiçbir '*Sol*' grubun görmezden gelemeyeceği ölçüde ideolojik tartışmalara konu olmuştur.

Sorunları Çözemeden Çözülüp Giden Süreç 12 Mart Rejimi

1971'in başlarında Türkiye'de politik hareketlilik iyice yoğunlaşmış, olaylar parlamenter yöntemlerle önüne geçilemez boyutlara erişmişti. Değişik toplumsal kesimlerin huzursuzlukları giderek artarken,. Dev-Genç kökenli örgütler de banka soygunu, adam kaçırma (4 Mart 1971 Amerikalı 4 askerin kaçırılması, İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un kaçırılıp -17 Mayıs 1971- sonra öldürülmesi -22 Mayıs 1971-) bombalama gibi eylemlerini yoğunlaştırdılar. Belirledikleri stratejilere uygun olarak gerilla eylemlerini başlattılar.

Ordu hiyerarşik yapısı içinde 12 Mart 1971'de Süleyman Demirel'in başkanı olduğu hükümete muhtıra verdi. Üç maddelik muhtıra içerik olarak şunları kapsıyordu:

-Anayasanın öngördüğü reformlar gerçekleştirilememiş, Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır tehlike altına girmiştir,

-Mevcut anarşik durumu düzeltecek ve anayasanın öngördüğü reformların yapılması zorunlu görülmüştür,

-Bu koşullar yerine getirilmediği takdirde 'Türk Silahlı Kuvvetleri' idareyi doğrudan doğruya ele alacaktır.

Demirel hükümeti yönetimden uzaklaştırılarak yerine Nihat Erim'in başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. 26 Nisan 1971'de öncelikle 11 ilde olmak üzere sıkıyönetim ilan edildi. Böylece Türkiye'nin toplumsal yaşamında derin yaralarda açan yeni bir süreç başlamış oldu. Yeni rejim hızlı bir şekilde '*Sol*' eylemci güçlerin üzerine şiddetle gitti, arkasından bir çok bilim adamı, gazeteci aydını cezaevine doldurarak baskıcı programının uygulamaya koydu.

İşkenceler, tutuklamalar yanında çok yoğun bir şekilde anti-komünist kampanya başlatıldı. Bu dönemle ilgili olarak genel bir görünüş ortaya koyabilmek için kimi uygulamaları belirtmekle yeti-

neceğiz. Yazar, Yaşar Kemal 1 yıl 6 ay hapse mahkûm edildi; gerekçe Emile Burns'un '*Marksizmin Temel Kitabı*' adlı eseri Türkçe'ye çevirerek komünizm propagandası yapmak. 20 Temmuz 1971 TİP (Türkiye İşçi Partisi) Anayasa Mahkemesi tarafından oybirliği ile kapatıldı. Ezra Erhat ile Vedat Günyol 141. maddeyi ihlalden tutuklandılar. Prof. Muammer Aksoy 27 Temmuz 1971 141. maddeye aykırı hareket etmekten tutuklandı. Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Hüseyin İnan 6 Mayıs 1972'de asılarak idam edildi. 31 Mart 1972 Mahir Çayan ve on arkadaşı Kızıldere'de güvenlik güçleri ile girdiği çatışmalarda öldürüldü.

Bunlar dönemin göze batan önemli olayları; ancak binlerce insan tutuklanıp, işkencelerden geçirildi. Oluşan ortamda gerici ve baskıcı uygulamalar, yasal düzenlemeler yanında komünizm karşıtı propagandaya girişildi. Bu propagandaların ve psikolojik saldırıların niteliğini gösteren birkaç örnek vermek dönemi algılamaya yardımcı olabilir:

"*Atatürk Üniversitesi Rektörü Kemal Bıyıkoğlu, ... Tıp bayramı nedeniyle öğrenciler tarafından yayınlanan 'Homongolos 73' adlı dergide komünizm propagandası yapıldığını bildirmiş, savcılığa şikayette bulunmuştur. Son hece tersten okununca 'sol' şekline dönüştüğünü böylece komünizm propagandası yaptıklarını bildirmiş*" (28 Haziran, 1973, Cumhuriyet)

"*Seks ihtiyacı duyan çevreler daha ziyade üniversite gençliğidir. Örgüt mensubu evlendiği kadından bir süre sonra boşanmakta, boşanan kadın örgütün diğer mensuplarıyla ev tutarak beraber yaşamaktadır. Genç kız ve kadınlar genç erkeklere yaklaşmışlar, arkadaşlık kurmuşlar, fakat arkadaşlığın devamı için politik görüş teatisi yaşamayı şart koşarak, kitap verip okutmuşlardır*" ('Türkiye'de Gençlik Hareketleri s.247' ve'Genel Kurmay Bşk. 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı, '*Komünistler Gençlerimizi ve İşçilerimizi Nasıl Aldatıyorlar*'? "aktarma" s.15)

Bu ortamda Türkiye 14 Ekim 1973'te genel seçimlere girdi. 1974 Ocak ayında CHP ve MSP (Milli Selamet Partisi) arasında koalisyon hükümeti kuruldu. Nisan 1974 yılında çıkarılan af yasasıyla cezaevlerinde yatan siyasi hükümlüler özgürlüklerine kavuştular. Koalisyon hükümeti 18 Eylül 1974 yılında düştü. 31 Mar

1975'te Süleyman Demirel başkanlığında dört partiden oluşan (Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi) 1. "*Milliyetçi Cephe hükümeti*" kuruldu. Böylece Türkiye'nin politik yaşamında politik cinayetlerin, toplu kıyımların, ekonomik çöküşün ve toplumsal cinnet diyebileceğimiz sürecin kapısı da aralanmış oluyordu. Türkiye '*Sol*'u için ise sorumluluklar içeren, acılı ve kanlı bir tarihinde yeni bir sayfası açılıyordu. '*Sol*' hareketlerin ve örgütlerin bu süreci nasıl algıladıkları, neler önerdikleri, ne gibi politik açılımlar sundukları ve birbirleriyle ilişkilerinin nasıl olduğuna bu noktadan sonra bakabiliriz.

Beşinci Bölüm

12 Eylül Öncesi Türkiye Marksizm-Leninizm Pratiğe Nasıl Aktarılır?

12 Mart 1971 darbesi Türkiye'nin hiçbir sorununa köklü çözüm getiremeden yerini parlamenter rejime bırakmak zorunda kaldı. Siviller aracılığı ile kurumlaşan askeri rejim kendini pekiştirmesinden sonra baskıcı kurumları ve yasaları daha da ağırlaştırarak yerini sivil yönetime bıraktı. İtalyan faşist yasalarından aktarılan ünlü 141 ve 142. olduğu gibi korunmuş, yargının bağımsızlığına aykırı olarak DGM (Devlet Güvenlik Mahkemeleri) kurulmuş (26.6.1973), bu mahkemelerin süresi 11 Ekim 1976 yılına kadar uzatılmıştı.

Yeni hükümet ekonomik sıkıntılar yanında yeni uluslararası sorunlarla da yüz yüze geldi. 1974 Kıbrıs Savaşı ekonomiye yeni yükler ekledi. 1973 Arap-İsrail Savaşı sonucu ortaya çıkan petrol krizi (ham petrol fiyatlarının artışı) bu yükün daha da ağırlaşmasına yol açtı. ABD-Türkiye ilişkileri gergin bir dönemden geçiyordu. 12 Mart döneminin başbakanı olan Nihat Erim hükümeti tarafından Amerika'nın isteğiyle haşhaş ekimine yasak getirilmişti. 1973 genel seçiminden sonra kurulan CHP-MSP hükümeti 1 Temmuz-1974'den itibaren bu yasağı kaldırdı. ABD Kıbrıs çıkarmasını da bahane ederek 5 Şubat 1975'den itibaren Türkiye'ye her türlü silah ve askeri 'yardımı' kesti, o günkü söylemi ile Türkiye'ye silah ambargosu uygulamaya başladı.

Döviz darlığı, bütçe açıkları, istihdam yetersizliği gibi kronik sorunları olan Türkiye'nin bu olaylarla durumu daha da ağırlaşıyordu. Bunun günlük yaşama yansıması ise yeni zamlar, yoksulluk

ve kıtlıktı. '*Sol*' hareketler bu koşullarda kendilerini yeni baştan toparlayıp örgütlenmeye ve politik mücadeleye katılmaya başladılar. Af yasasıyla özgürlüğüne kavuşan eski kadroların yeni kuşakla buluşup kaynaşmasıyla '*Sol*' hareket yeni koşullarda Türkiye'nin politik yaşamına güçlü bir şekilde katıldı.

12 Mart sonrası üniversitelerde canlanan devrimci gençlik hareketleri, özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir'de olmak üzere değişik illerde okul dernekleri biçiminde örgütlenmeye başladı. Bunlardan en güçlüsü İstanbul'da bulunuyordu. Kasım 1973'de İ-YÖKD (İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği) kuruldu. Gerek İstanbul gerekse öteki şehirlerde kurulan bu dernekler devrimci düşünceyi paylaşan gençleri kapsıyordu. Fakat zamanla ideolojik ayrımların olgunlaşmasıyla parçalanıp dağılmak zorunda kaldı. Kökleri 12 Mart öncesine dayanan ayrımlar daha da derinleşip herkes kendi 'ideolojik ilkeleri' çerçevesinde toparlanmaya başladı.

Öğrenci gençlik içinde Mahir Çayan'ın görüşlerinin etkinliği ağırlıklı olarak kendini gösteriyordu. Dev-Genç'in ve M. Çayan'nın mirasına sahip çıkan çevreler '*Devrimci Gençlik*' adlı dergiyi çıkararak örgütlenmelerini hızlandırdılar. 20 Kasım 1975'te ilk sayasını çıkaran dergi, geçmişle ilgisini ve değerlendirmesini şöyle dile getiriyordu:

"*Ülkemiz solunda tam bir teorik keşmekeş hüküm sürmektedir. Öyle ki, aynı revizyonist tezleri temel alan ve bunları değişik ambalajlarla piyasaya süren, kendi öz gücünün dışında başka güçlere bel bağlayan çeşitli oportünist fraksiyonlar en sert bir şekilde birbirlerini pasifizmle, oportünizmle, ihanetle, vs. suçlamaktadırlar.*"

Bu satırlar ilk bakışta bugüne aitmiş izlenimini uyandırıyor. Ama hayır! 12 Mart'ın eşiğindeki Türkiye solunun içinde bulunduğu durumu belirtmek için yazılmıştı. Evet! 12 Mart eşiğindeki Türkiye solunun bugüne benzer bir görüntüsü vardı. En temel karakteristiklerini sıralamak gerekirse: İşçi sınıfının devrimci bir partisi yoktu. Güçlü bir işçi sınıfı hareketinin bulunmayışı nedeniyle teorik seviye düşüktü ve sol hareket genel anlamda bir aydın hareketi sınırlarını aşamamış, emekçi halk yığınlarına mal olmamıştı. İşte revizyonizmin belirleyici olduğu solun 50 yıllık geçmişinin 12

Mart önlerinde bize getirdiği tablo." (Devrimci Gençlik, 20 Kasım 1975 sayı: 1)

Yeni dönemde Türkiye 'Sol' hareketi içinde dikkat çekici olaylardan birisi de TKP'nin gücünü ortaya koymasıydı. *68* sürecinde, 12 Mart döneminde etkisi pek görülmeyen TKP kendi deyimiyle '*atılım*' dönemine girmişti. Yıllara dayalı deneyimi, uluslararası komünist hareket tarafından tanınması gibi avantajları yanında ortaya koyduğu görüşleri ve örgütlenme yöntemleriyle kısa sürede güç kazandı. Kendini dünya komünist hareketinin Türkiye kolu olarak gören TKP, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin görüşlerine bağlı kalarak tezler ortaya koyuyordu; sosyalist sistem olarak bilinen sosyalist ülkeler topluluğunun uygulamalarını ve ideolojik söylemlerini ideolojik ilke haline getirerek, politik kimliğini belirginleştiriyordu.

Türkiye '*Sol*' hareketi içinde önemli bir kesimde Çin Komünist Partisinin görüşlerini savunarak politik sahnede yer alıyordu. Bunlar Sovyetler Birliğini kapitalizme geri dönmüş emperyalist bir ülke olarak görüyorlardı.

1974'den itibaren gelişen süreçte Türkiye '*Sol*' hareketi örgütsel olarak değil ama anlayış olarak bu üç merkez etrafında toparlanıyordu.

Dünyanın iki kutuplu yapısı, ulusal kurtuluş savaşlarının başarıya ulaşması, (Vietnam, Kamboçya, Laos, Angola, Yemen, vd.) Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar, politik ortamı gerilimli bir canlılık içine sokuyordu. Dünya'da ve Türkiye'de her türlü haksızlık ve baskıya karşı '*sosyalizmin*' en güçlü seçenek olarak durması, yine ilk elden üniversite gençliğini derinden etkiliyordu. Devrimci düşünceler gençlik arasında geniş bir taban bularak yaygınlaşıyordu. Ancak bunun karşısında, MHP önderliğinde, kendilerine Ülkücü Gençlik diyen kesim de örgütleniyordu. 12 Eylül Askeri Darbesine kadar ülkenin kana bulanmasında baş etken olmuş bu kesim daha 19 Aralık 1974'de Şahin Aydın adlı genci, 22 Aralık 1974'de (14 gün komada kaldıktan sonra) CHP'li genç Hüseyin Örek'i öldürerek gelecekte de neler olacağının işaretini veriyorlardı.

Bu dönemin önemli bir boyutu cinayetler, kaos ve toplumsal cinnet diyebileceğimiz şiddetin topluma egemen olmasıydı. Ancak biz bu süreçte '*Sol*' hareketin ideolojik söylemlerini, somut durum karşısında aldıkları tutumları ve birbirleri ile olan ilişkilerini ele almaya, kendilerini fikir ve eylemleriyle belirlerken ideolojik dayanaklarını nasıl oluşturduklarını göstermeye çalışacağız.

Yaşamı Kavramak veya İdeolojinin İlkelerine Bağlı Kalmak

Türkiye'de egemen olan bağımlı kapitalist toplumu bir devrimle dönüştürmek kararlılığında olan 'Sol' hareketler bu amacın hem bilimsel, hem ahlaki, hem de düşünsel dayanaklarına sahip olduklarına inanıyorlardı. Marksizm-Leninizm bilimsel bir dünya görüşü olarak bunu açıklıyordu. Kapitalizm bir sömürü düzeni, insanın insan üzerindeki egemenliği olmakla aynı zamanda adaletsiz ve ahlak dışıydı. Tarihsel olarak dayanağı kalmayan bu toplum biçiminin ortadan kaldırılması için işçi sınıfının ve öteki emekçi kesimlerin birliğinin sağlanması ve bunlara yol gösterecek öncü bir partinin bulunması gerekiyordu.

Bütün gruplar ayrıntıda ne kadar farklı şeyler söyleseler de özünde belirli ideolojik kalıpların içinin nasıl doldurulduğu konusunda fırtınalar koparıyorlar. Kesintisiz devrim, Türkiye'nin sosyal sınıf analizinin yapılması, bağlaşıklar politikası, proletarya diktatörlüğü hedefi ayrımsız tüm grupların, kendilerini bağlı kıldıkları ideolojik ilkelerdi. İlkeler hedefe ulaşmak için, deyim yerindeyse yol haritası olarak işlev görürler ve bu ölçüde anlamlıdırlar. Ancak ilkelerin kutsanması öylesine ileri boyutlara varıyor ki onun bir araç olduğu gözden kaybolup başlı başına amaca dönüşüyor. İlkeler de kendi başına alındığında soyuttur, o sadece ilişkilendirmenin yöntemini, hedefe giden yolun yönünü belirler. İlişki araçları, yolun aşamaları somut koşullara göre belirlenir. Lenin'nin '*somut koşulların somut analizi*' diye dile getirdiği ilke. İlkenin kendisi somut durumu kavramanın bir aracıdır. Ancak belirli hale getirilen bir ilke değişmezlik düzeyine çıkarılırsa düşünce yaratıcılığını kaybeder, ilkeler gerçeği kavramaya yarayan bir araç olmaktan çı-

kıp tapınılan bir buyruğa dönüşür. Dinsel yaşamda simgelerin kültürel bir öğeye dönüştürülüp putlaştırılması gibi. Örneğin '*Sol*' söylem tarafından kapitalizmin yıkılması ortak amaç olarak belirlenmişken, devrimin hangi yöntemlerle yapılacağı sadece bir araçtır. Devrimin şiddete dayalı mı, barışçı yoldan mı olacağı gibi bir konu her türlü fikir tartışmasının önüne geçebiliyordu. İdeolojik ilkelere bağlılık adına neredeyse kelimelerin anlamı üzerine yorumlar yapılarak örgütsel ayrılığa temel yapılabiliyordu. Birbirine en uzak uçlarda duran TKP ile Mao'nun söylemi arasında temelde bir ayrım olmayabiliyor :

"*Belirli bir evre hakkında 'saptanan' stratejik çizgi yanlışsa, bunu yürütmek için uygulanan taktikler kendi içlerinde ne kadar tutarlı olurlarsa olsunlar; ... hiçbir şeye yarayamazlar. ... Bir parti yanlış strateji izlemekteyse, önerdiği taktikler soyut olarak ne kadar tutarlı, 'teorinin' lafzına ne kadar uygun olursa olsun, sonuç tam ve nihai bir bozgun olacaktır.*" (Enternasyonalizme ve TİP, Ürün Sosyalist Dergi, Eylül 1975, Sayı: 15)

Burada aslında vurgulanmak istenen devrim aşamaları ve bağlaşıklar sorunudur, başka bir deyişle '*Leninist Kesintisiz Devrim*' tezine uygun davranıp davranılmadığıdır. Bir kere sağlam bir strateji belirlenirse yanlışa düşmemek gibi bir güvence elde edilir zannı, öte yandan strateji yanlışsa atılacak küçük adımlarda sonuç almak mümkün görülmüyor.

"*Bir sürecin gelişmesindeki her aşamada önder rolü oynayan sadece tek bir baş çelişmenin bulunduğu kesindir. ... bu baş çelişme bir kere kavrandığında, bütün meseleler kolayca çözülür* (Mao, Seçme Eserler c.1, s. 387'den aktarma. Devrimci Yol Sayı 15, 21 Şubat 1978. 'Temel Çelişme ve Baş Çelişme Üzerine')

"*Türkiye'de milli mesele konusunda hatalı yaklaşımlar genel olarak dünya ve ülke devrimi süreçlerine yaklaşımlardaki yanlışlıklardan kaynaklanmaktadır. Ülkemizde SBKP ve ÇKP revizyonizminin izleyicilerinin ... 'ağızlarıyla kuş tutsalar' dahi milli mesele konusunda Marksist bir değerlendirmeye sahip olmaları mümkün değildir.*" (Devrimci Yol, 20 Mart 1978, Sayı: 16)

-Belirli bir evre için '*saptanan*' çizgi yanlışsa, ... sonuç tam ve nihai bir bozgun olacaktır.

-Baş çelişme bir kere kavrandığında, bütün meseleler kolayca çözülür.

-Marksist değerlendirmeye sahip olmaları mümkün değildir; çünkü dünya ve ülke devrim sürecine yaklaşım doğru değildir.

Merkezde duran ölçü aynı: 'Baş düşman-baş çelişki' belirlemesi yapmak ve bağlaşıkların kim olduğunu belirlemek, konuyla bağlantılı olarak devrimci şiddet konusunda tutumun ne olduğunun açıklanması gerekiyor; yanlışa düşmemek için.

Reçeteler düşüncede bulunur ve birer ön kabul niteliği de taşırlar. Uygulamaya konduğunda hayatın zenginliği, sonsuz gelişme belirtileri karşısında yetersiz kalabilirler. Bu durumda tutum ne olacaktır? Reçete, reçete olarak korunacak mı, yoksa gerçekliğin özelliklerine uygun yeni yöntemler mi geliştirilecek? Özünde nesnel tutum olan '*olgusal inanç*'la mı yaksa '*ideolojik inanç*'la mı sorunlar çözülecek? İkinci yol öznelerin hazır reçetelere sarılması demektir. Önceden bir strateji belirlemekle, bir kere baş çelişkiyi kavramakla topulumu dönüştürmenin kestirme ve güvenceli yolu bulunduğu zannedilse dahi bu durum kendi kendini köklü şekilde gözden geçirmeye engel olmamalı.

Olguların donuk olmadığı, bunların zihindeki imgelerinin de değişime bağlı olduğu söylemi her zaman dile getirilmesine rağmen uygulamada bu ilkenin gerektiği gibi işletildiği söylenemez. Nesnel durum bütün önyargıları, inançları ve ideolojik ilkeleri geçersiz kılacak şekilde kendini gösterirse bilinç kendini özgür kılabilmelidir. Bunun yolu ise kendini, önceden kabul ettiği ilkelerin bağlarından kurtarmasından geçer. İlkesizlik önerilemez; ancak ilkenin kendisi olgunun yapısını da belirleyemez. Olguları değiştirmek için yöntem -ilke- olgunun dizgesel yapısından düşünsel soyutlamayla çıkarsanır. Kalıp belirlendikten sonra doğruyu-yanlışı saptamak '*kolaylaşır*' gibi bir zan oluşursa, bu yolla fikir üretimi değil fikir yargıçlığı ortaya çıkar. Yargılama ise karar alma ve yaptırımı gerektirir. '*Sol*' içi ideolojik mücadelede bu durum kendini '*sapma*', '*oportünizm*', '*revizyonizm*', vb. suçlamalar şeklinde gösteriyor. Yanlışı gidermek, daha ileri bir söylemle bir fikri çürütmek onun eksikliğini gidermektir, toptan yok saymak değil.

'*Kavramak*', '*saptamak*' vb., bilmenin yetkinliğine bağlı bir düşünsel süreçtir. İster araştırma-anlama çabası olsun, isterse toplumu dönüştürmeye yönelik öngörüler ve eylemler olsun her durumda insanlar şu soruları ortaya koyup yanıt almak isterler: '*Niçin*' ve '*Nasıl*'? Birincisi bir çabanın kaynağını, ikincisi ise amacını ortaya çıkarmaya yönelik sorulardır. Kaynak ve amaç kendi içinde bağlantılı olmalıdır. Toplumu dönüştürme süreci aslında niçin ile nasıl sorularını birbirine bağlayan yanıttır. Bu bağ sürecin kendi içinde zaten vardır, önemli olan onu görebilmektir; ancak bu önceden oluşturulmuş düşünce kalıplarını olguya -olaylara- giydirmekle olmuyor. Düşünce kendi başına buyruk, varlığın karşısında ayrı bir töz değil, kendi içeriğini ve üretimlerini varlığın özelliklerinden alır, onun dışına çıkamaz; ama onu dönüştürebilir. Tarihsel süreç keyfi tutumlara olanak verdiği için tutarsız düşüncelerin oluşmasına, donuklaşmış ön kabullerin uygulamasına yaşama şansı tanıyor; fakat geçici olarak.

Stratejik çizgiyi, baş çelişkiyi ya da devrim süreçlerini belirlemek; günlük yaşamda bile ortaya çıkan her olgunun kavranmasının anahtarı olabileceği zannediliyor. Bu zanna göre eğer reçete tutarlı değilse doğal olarak en ufak bir olay dahi doğru dürüst kavranamaz. Doğal olarak bu tutum düşünce üretmek yerine kendini tekrarlayan söylemlerle yetinir.

Genel ilkeler ne kadar soyut olsa da somut olaylar karşısında yeni şeyler söylemek zorunda kalırlar. Bu durum onu taşıyan öznelerin niyetlerini, kavrayış derinliklerini ortaya çıkarır. Hiçbir ideolojik belirleme veya genelleme somut yaşamın sınavından kendisini bağışık tutamaz, nesnel yargısından kaçıramaz. Olgular ve olaylar ortaya çıkan belirtilerdir, özneler onları algılayıp kavrayacaklardır. Süreçler açılıp-kapanır, olgular kaybolup farklı şekilde yeniden belirirler, olaylar akıp giderler; ancak kavranmadıkça hiçbir anlam taşımazlar. Anlama yöntemi hem bu akışın içinden doğuyor, hem de onlara biçim verip yön çiziyor, başka bir deyişle yaşamı şekillendiriyor.

*'Sol'*un Dünyayı ve Türkiye'yi Analiz Sonucu: Kapitalizmin Bunalımı Derinleşiyor, Sosyalizm Güçleniyor

Marksist-Leninist ideolojiye bağlı olarak düşünen ve örgütlenen, toplumsal yaşama katılan her örgüt, devlet, parti vb. ekonomik analizler yaparken bıkmadan usanmadan bir belirlemeyi tekrarlamaktan kurtulamamıştır: Kapitalizmin bunalımı derinleşiyor. Bu öylesine sıradan bir ileri sürüm haline geldi ki *'Sol'* içinde, gerek Dünya'da gerek ülkemizde belki de tam uyumun olduğu tek söylemdi.

Ekonomiden politikaya, kültürden bilime, uluslararası ilişkilerden yerel olaylara, günlük yaşamın ortaya çıkardığı geçici sorunlara kadar her konuda kapitalizmin bunalımının izleri tekrar tekrar keşfediliyordu. Sosyalist ülkelerle aynı konumda duran TKP, onu Rus uşağı olarak niteleyen Çin yanlısı gruplar, her ikisine karşı eşit mesafede duran Dev-Yol dahil herkes aynı şeyi söylüyordu: Kapitalizmin bunalımı giderek derinleşiyor, çıkışı yoktur; sosyalizm üstünlüğünü kanıtlamıştır!

'Bilimsel ideolojik' çözümleme bu gerçeği ortaya koymuştu ve bu ilkeleri kendine kılavuz edinen öznelerin farklı şeyler söylemesi elbette mümkün değildir. Lenin *'emperyalizmin çürümekte olduğunu, sosyalizmin öncülü haline geldiğini'* belirtmişti. Kapitalizmin bunalımının derinleştiği söylemi özgün, ayrıntılı bilimsel araştırmaların sonucu değil, bu ideolojik kabulün yönlendirmesiyle olmaktan kurtulamamıştır. Buna karşılık sosyalist ülkelerin her alandaki *'başarıları'* da aynı şekilde bilimsel dayanaktan yoksun duygusal propagandif içerikli abartılı söylemlerle ileri sürülmüştür. Bu abartıyı sosyalist ülkelerin kendi verilerinde ve onları Türkiye'de tartışmasız kabul edip savunan TKP yayın organlarında rahatlıkla görebiliyoruz.

"*... Kapitalizm eskinin, yitmekte ölmekte olanın simgesi; sosyalizm ise yeninin, doğmakta, gelişmekte olanın simgesidir.*" (Ürün, Ocak 1977, sayı: 31)

Sosyalist ülkeler ortaya çıktıktan sonra genel ideolojik söylemler devam ediyor. Kapitalizmin ağır bunalımlar yaşadığı, karşılaş-

tığı sorunlara çözüm getiremeyeceği tekrarlanıyor. Kapitalizm ölüme doğru giderken sosyalist ülkelerin her türlü sorundan (enflasyon, işsizlik, durgunluk vd.) uzak kalarak parlak gelişmeler gösterdiği kanıtlanmaya çalışılıyor. Önceleri birer ideolojik önerme biçiminde dile getirilen geleceğin cennet toplumu artık somut, yaşayan gerçek haline gelmiştir. Kanıt olarak kapitalist ülkelerle kıyaslamalı rakamlar veriliyor.

'*Ürün*' dergisi rakamsal verilerini ve sosyalist ülkelere ait bilgileri genel olarak Sovyetler Birliği kaynaklarına dayandırıyor. Verilen rakamların gerçeği ne derece yansıttığı bir yana; kapitalist ülkelerle ilgili karşılaştırmalı rakamlar öylesine farklı ki, insan bu durum karşısında bilimsel olarak kuşkuya düşmekten kurtulamıyor; çünkü sonuçlarının görülmesi gerekir. Kapalı toplum olması nedeniyle bilgi edinmenin kolay olmadığı sosyalist ülkelerde bu kadar yüksek tempoda seyreden gelişmelerin herhangi bir şekilde bilimsel açıklamasına rastlanmıyor. Sadece bu dergide değil sosyalist ülke kaynaklı yazılarda da bu hızlı gelişme temposunun bilimsel analizlerine rastlanmıyor. Sadece son derece hızlı geliştiğini ileri süren iddialar ve güvenirliliği belli olmayan rakamlar veriliyor.

"*... Bu büyüyen gücün en çarpıcı biçimlerde dile geldiği alanların başında, hiç kuşkusuz ki ekonomik alan gelmektedir. ...*

1950-1970 yılları arasında, Ekonomik Yardımlaşma Konseyi ülkelerindeki (Bulgaristan, Macaristan, D. Almanya Cumhuriyeti, Küba, Moğolistan, Polonya, Romanya, SSCB, Çekoslovakya) ulusal geliri 6,5 kez artarken, bu artış Avrupa Ortak Pazar ülkeleri için, 2,8 olmuştur. (agy.)

Böylesi bir farkın olması kendini günlük yaşamda bir biçimde göstermesi gerekir. Ayrıca teknik verimlilik, iş-gücü verimliliği, üretimde tasarruf yöntemleri vd. somut ölçülerle bunların tanıtlanması istenir. Sadece mülkiyetin kolektif olması bu başarıların tanıtı olduğunu söylemek güvenli ve bilimsel bir nitelik taşımaz. Fakat ideolojik akıl; kendisinin bir bileşeni olan ön kabulleri aracılığıyla akıl dışılığa, olmayan şeyi gerçekmiş gibi kabul etmeye yatkındır.

"*Sosyalist ülkelerdeki kalkınmanın akıllara durgunluk verecek hızı ...*"

" *İnsanın insan tarafından sömürülmesinin ortadan kalktığı, halk kitlelerinin tüm sorunlarına çözüm getirildiği, maddi ve kültürel yaşam düzeyinin yükseldiği sosyalist sistemin hızla kalkınması sosyalizmin üstünlüğünü ve insanlığın geleceğini temsil ettiğini göstermektedir*" ('*Barış İçinde Yan yana Yaşama Politikası ve Dünya Devrimci Süreci*' Ürün, Aralık 1978, sayı 54.)

"*var olan sosyalizmin dünya üzerindeki etkisinin öteki yanlarına gelince, bu etkinin ana kaynağı sosyalist topluluğun sürekli büyüyen ekonomik, bilimsel ve teknolojik potansiyelidir. Bugün Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (EYK) ülkeleri dünya sanayi üretiminin yarısından çoğunu üretiyor.*" ('SBKP MK sekreteri Boris Ponomaryov: Komünist ve İşçi Partileri Sofya Uluslararası Teorik Konferansı' Ürün, Ocak 1979 sayı: 55)

Propaganda ve ajitasyon çalışması günlük gerçeklikleri açıklamak, ideolojik mücadeleyi süreğen kılmak ve örgütsel dinamizmi korumak için bir politik etkinlik biçimi olarak kullanılır. Propaganda düşünsel anlamda, çürütmenin ve kabul ettirmenin telkin edildiği bir söylem biçimidir: Bir yandan haksızlıkların, kötülüklerin gizli yüzünü açığa çıkarmak, bunları örtmek isteyen düşünceleri çürütmek, öte yandan tüm bu kötülüklerin ortadan kaldırıldığı bir dünyanın güzelliklerini açıklamak, insanları bunlara inandırmak. Düşünsel düzeyde bir mücadele biçimi olduğu için gerek övgülerde gerekse suçlamalarda abartılara düşebilir, dahası karşıtını aşağılayan, yandaş olduğunu yücelten söylemlerde bulunabilir. Propaganda daha çok nesnel verilere dayanarak duygulara seslenir. Temel amacı doğru kabul ettiği fikirlere insanları inandırmaktır. Daha öncede söylediğimiz gibi inancın bir yanı anlamadan kabul etmek, bir yanı da bilmeye dayanır. Propaganda, somut verileri de kullanarak insanların duygularına seslenip inancı güçlendirmeyi hedefler. Telkinler, abartılar, yüceltmeler kitleleri belirli koşullarda etkileyebilir; örneğin çaresizlik, haksızlığa uğrama, nefret, egemen olma tutkusu, vd. buna temel olabilir. Ancak somut gerçekliğin karşısında nesnel dayanaktan yoksun duygusal, önyargılı, abartılı söylemler suya çizilmiş çizgi gibidirler. İnanma yoksa eylem oluşmaz, çünkü inanç eylemi sürekli olarak besleyen bileşendir. Bir fikrin gerçek olduğuna olan inanç ne kadar güçlü ise eylem o ölçü-

de kararlı olur. Övgüler insanları etkiler; çünkü genel olarak onaylayıcı, başkalarına da örnek olacağına inanılan özellikleri dile getirir. Övgüyü alan her kimse onun *Ben*'i şişirip ayağının yerden kesilmesine yol açabilir; ancak bu bir politik-ekonomik programın uygulanması, toplumsal yaşamın belirlenmesinin sorumluluğunu üstlenmiş devlet, parti, kurum, birey, vb. ise yerilmeye de eşit ölçüde açık olmalıdır. Kendisine yönelik eleştirel tutumları yaşatmayan bir güç giderek kendisi de yaşamını sürdürmez; çünkü eksiklik ve hatalarını gösterecek olan yolları kapatır. Gerçeği olduğu gibi söylemekten daha etkin bir övgü olamaz. İnsan doğası gereği gerçeğe bağlanmayı yanlışa bağlanmaya her zaman tercih etmeye yatkındır. Haksızlıkların sürece bağlı olarak azaltılması, ortaya çıkış koşullarının yolunun kesilmesi insanlığın ortak idealidir, istençler buluştukça bu idealler gerçeğe dönüşüyorlar.

Bunalan Kapitalizm Neden Yıkılamıyor?

Kapitalizmin bunalımının sürekli olarak derinleştiği, arttığı, vb. belirlemeler ideolojik bir kabulün tekrarından öte bir şey ortaya koymamıştır. Bunu söylemek özenli olmayı gerektirdiğinin farkındayız. Ancak söylemlere ve ortaya konulan verilere baktığımızda yeni bir şeyin olmadığını görebiliyoruz. Dünya ekonomisi hakkında yapılan analizler, Lenin'in emperyalizm üzerine varmış olduğu yargısını onaylayıp tekrarlama noktasında kalmıştır. Tekelci kapitalizm çürümektedir, emperyalizm üretici güçleri geliştiremez. Bu ön kabul komünist partileri, kendini Marksist kabul eden herkes için bağlayıcı bir belirleme olmuştur. '*Sol*' için teorik bunalımın kaynağında en başta '*emperyalizm*' konusunda yeni bir şey söyleyememenin yattığını ileri sürmek bir abartı olmasa gerek. Çünkü bütün ideolojik kurgu bunun üzerine yükseliyor. Kapitalizmin yıkılacağı tartışmaya gerek olmayacak kadar gerçek olduğuna göre, şimdi onun nasıl ve hangi güçler tarafından yıkılacağını belirlemek gerekmektedir. Eğer kapitalizmin kendini yenilediği, üretici güçleri geliştirebildiği kabul edilirse bu, genel ideolojik söyleme ters düşecektir. Bu durumda devrimden söz edilemeyeceği için, öteki tüm ideolojik ilkeler de anlamsızlaşacaktır; kesintisiz devrim, işçi-köylü bağlaşığı, proletarya diktatörlüğü vd.

Kapitalizmin bunalımını aşamayacağı tezinin temeli Marx'ın '*Kapital*' adlı eserinde ortaya koyduğu görüşlere dayanır. Marx'a göre üretim araçları üzerindeki özel mülk ile üretimin sosyal karakteri arasındaki çelişkinin keskinleşmesi belirli bir noktada üretici güçlerin gelişmesinin önünde engel haline gelir. Bu nokta toplumsal devrimler çağıdır. Devrevi bunalımlar, oransal nüfus fazlalığı, süreğen işsizlik bunların göstergesidir. Birbirinden bağımsız kapitalistlerin bilinmeyen bir pazar için yaptıkları üretim plansız olduğu için bunalımlara düşmekten kurtulamaz. Marksizmin önermelerine göre; bütün üretim araçlarının toplumsal mülkiyetini sağlamakla planlı bir ekonomiye geçilir ve böylece piyasanın belirsizlikleri ortadan kalkar. Her türlü bunalımdan uzak bir üretim süreci başlar, üretim güçleri de bu yolla engelsizce gelişirler.

Tekelciliğin ortaya çıkmasıyla sömürgecilik dünyaya egemen olmuş, böylece emperyalizm çağı başlamıştır. Lenin bu döneme yönelik çözümlemeleri sonucu ünlü tezini ortaya koymuştur. Emperyalizm kapitalizmin son aşamasıdır. Lenin bundan ileri bir aşamanın olamayacağını da belirtir.

"*Tekelci devlet kapitalizmi, sosyalizmin en kusursuz maddi hazırlayıcısıdır; sosyalizmin basamağıdır; öyle ki bu dönemi sosyalizmden hiçbir ara aşama ayıramaz*" (Lenin, Toplu Eserler -Paris- c. 25, 'TKP Üzerine' , Kurtuluş Sosyalist Dergi, Sayı: 6 , s. 390,)

Kendine sağlam ideolojik dayanak bulan 'Sol', bıkıp usanmadan bunalımın derinleştiğini tekrarlayıp durmuştur. Ülkemizde olduğu gibi sosyalist ülkeler bilim kurumları, bağımsız Marksist ekonomistler hep bu yönde fikirler ileri sürdüler. Bir insana kırk kere delisin dendiğinde belki deli olduğuna inandırılabilir; ancak kapitalizmin bunalımı daha da derinleşiyor söylemini her gün tekrarlamak bilimsel bir tanıtlama sunmuyor.

Birinci Dünya Savaşı sonucunda Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde devrim olacağı beklentisi boşa çıktığında, 1929 Büyük bunalım aşıldığında, İkinci Dünya Savaşı sonrası kapitalizm hızlı bir gelişim gösterdiğinde, 1973 Petrol krizini aşıldığında, hep aynı önerme tekrarlandı; Kapitalizmin bunalımı derinleşiyor. Bunların her birisi ideolojik öngörülerin tutarlılığını sorgulamak için önemli ta-

rihsel olgulardı. Elbete Marksist araştırmacılar, komünist partiler, devrimci örgütler bu sorunu ele aldılar. Varılan sonuç her zaman önceden kabul edilen ilkenin onaylanması olmuştur. '*Sol*' ideolojik söylemin ölçülerine göre ister '*pasifist*', '*revizyonist*' '*ister maceracı*', '*küçük burjuva hayalciliği-milliyetçiliği*' görüşler olsun hepsi de bir noktada birleşiyordu: '*Kapitalizm kitlelerin devrimci tepkisini dengeliyor.*' Farklılık bunun dile getirilme biçiminden ibarettir.

"*Sermaye ülkelerinin yönetici çevreleri, işçi sınıfı mücadelesinin bir devrimci kitle hareketi biçimini almasını görmekten her zamankinden fazla korkmaktadırlar. ... Buradan da, kitleleri, elverdiği ölçüde ideolojik ve siyasal kontrolü altında tutabilmek için, bazı durumlarda kısmi reformları kabullenmek eğilimi doğmaktadır.*" ("SBKP 24. Kongre Raporundan, Ürün, 9 Mart 1975, sayı: 9)

"*Bilimsel-teknik devrimin, emeğin üretkenliğinin alabildiğine artmasının ve öteki ülkeler halklarını sömürgenin verdiği olanaklarla tekelci burjuvazi emekçi yığınlar üzerinde politik etkinlik sağlıyor. Devlet tekelci kapitalizmi, göreceli olarak dayanıklı, geniş bir yığın tabanı elde ediyor.*" (Türkiye ve Dünya Olayları, Ürün yay. Mayıs 1979, s.23)

Kapitalizmin egemenliğini sürdürmek için 'halkın rızasını' alabilmesi yanında bilimsel teknik devrimin olanaklarından da yararlandığı, sosyalist ülke yazınında da sıkça vurgulanıyor. Ancak bilimsel teknik devrim olgusunun nasıl ortaya çıktığı, daha açık bir söylemle kapitalizmin bu başarılarının olup olmadığına ait herhangi bir söyleme rastlanmıyor. Genel olarak Bilimsel Teknik Devrim denen bir olanak var ve kapitalizm bu olanaktan yararlanıyor biçiminde açıklamalar yapılıyor. Öte yandan emeğin üretkenliğinin artması doğrudan üretici güçlerin gelişmesine işaret eder. Kapitalizmin ideolojik olarak kitlelerin onayını alarak varlığını sürdürüyor eksenli yaklaşımlar, onun üretici güçleri geliştirip geliştirmediği olgusuna da bakarak sorunu ele almamaları dikkat çekici. Bir yandan emeğin üretkenliğini arttırdığını söylemek, bilimsel teknik devrime belirleyici katkılarının olduğunu kabul etmek, Lenin'in emperyalizm hakkında yaptığı en temel belirlemeyle yüzleşmeyi gerektirecektir.

Dünya komünist partilerinin zaman zaman yaptıkları bilimsel konferanslarda bu sorunların ele alındığını görüyoruz. Olguya doğrudan parmak basılıyor; ancak yanıt nesnel olmuyor. Bilimsel yaklaşım mı, kabule dayalı onay mı sorunu kendini gösteriyor:

"*A. Haba, konferansa katılanlara şu soruyu yöneltti: Bilim, teknik ve teknolojinin yadsınmaz başarıları, emperyalizmin yarattığı kokuşmuşlukla, üretim güçlerinin gelişmesinin frenlenmesiyle, burjuva toplumunda nasıl olup da genel olarak, bir araya gelebilmektedir.* (La Nouvelle Revue İnternational Dergisi, 1975/2, Ürün, Aralık 1975, sayı: 18)

Bu tarz sorulara verilen yanıt genel olarak kapitalizmin yeni koşullara kendini uyarladığı, sömürücü ve baskıcı yüzünü ideolojik, kültürel yozlaşma, vb. yollarla gizlediği biçiminde açıklamalarla sonlanıyor. Buna karşılık sosyalizmin başarıları görünüşlere dayalı verilerle öne sürülüyor.

"*Artık geri bıraktırılmış ülkelerdeki oligarşik devlet aygıtı, mevcut üretim ilişkilerini ... uzun bir süre koruyabilecek seviyeye gelmiş, bu ülkelerdeki halk kitlelerinin özellikle geniş emekçi yığınlarının tepkileri pasifize edilerek, bu tepkiler ile oligarşi arasında suni bir denge kurulmuştur:*" (Mahir Çayan: Teorik Yazılar, Gökkuşağı yay. 1996, s.302)

"*Seçeceğimiz köylük bölgelerde kısa süreli bir propaganda-ajitasyon ve örgütsel hazırlıktan hemen sonra derhal silahlı mücadeleye girişebilir ve girişmeliyiz. Bu mücadelenin kitleleri muazzam bir şekilde uyandırıp eğiteceğini, sadece o bölgedeki değil, ülkenin diğer yerlerindeki kitleleri de uyandıracağını ... unutmayalım.*" (İbrahim Kaypakkaya, Bütün Yazılar, Tufan yay. 1976, s.30)

'*İdeolojik Hegemonya' kavramı ve 'Devletin İdeolojik Aygıtları*' tezi, H. Marcuse'nin dile getirdiği işçi sınıfı sisteme entegre olmuştur görüşleri aynı soruya verilen yanıtladır. Bütün bunlar bunalımı derinleştiği ileri sürülen kapitalizm neden yıkılmıyor sorusuna '*Sol*' ideolojik arayışın ortaya koyduğu düşünsel çözüm olarak kendini gösteriyor

'*Alt yapıda*' (üretim ilişkileri alanında) yaşam potansiyelini

kaybetmiş olan kapitalizm, bu yaklaşıma göre, varlığını sürdürmek için bir takım göz boyayıcı manevralar yapmak zorunda kalır. Bu noktada politik çalışma, propaganda etkinlikleri hep görünenin aldatmaca olduğunu ileri sürüp, artan bir oranda niyet dedektifliği yapmak durumuna düşüyor. Egemen sınıfın, toplumsal yaşamın her alanını denetim altına aldığını kabul etmek, olguları da öznel niyetlerin, isteklerin ürünüymüş gibi ele almaya varır: Egemen sınıf(lar), karşıt güçler tarafından sıkıştırıldığında, geçici ödünler verip reformlarla, göstermelik uygulamalarla egemenliğini korur. Eğer bunu yapamazsa elinin altında hazır tutuğu devlet gücünü açık diktatörlüğe çevirir, göstermelik demokrasiyi de ortadan kaldırır.

"*...Ne var ki faşizm geçmişe ait bir olgu değildir. Egemen güçler, burjuva demokrasisi sınırları içinde, istedikleri 'düzeni' sağlayamayınca açıkça faşist tipte terörcü rejimlere sık sık başvurmaktadırlar.*" ('Günümüzde Demokratik Mücadele', Ürün, Eylül 1975, Sayı : 15)

Bir taraf hep mutlak olarak egemen kalır; ancak zaman zaman ideolojik, siyasi, vb. yollarla kitleleri ikna etmenin yolunu bulur. Bir taraf kontrol eden, duruma göre manevralar yapan, göz boyayan egemen sömürücü güçler; diğer taraftan uyutulabilen, verilen ödünlerle ikna edilebilen '*edilgenleştirilen*' emekçi güçler. Sömürü ve haksızlık var olduğuna göre bu durum kitlelere açıklanmalıdır. Egemen sömürücü sınıfın her uygulaması ve politik söylemi bir aldatmaca içerdiği varsayılmış, böylece günlük politik çalışmalarda hep '*hayır*' noktasında kalmak '*Sol*'un ağırlıklı tutumu haline gelmiş, bu durum ise giderek adım adım erimesine, kendi içine kapanmasına yol açmıştır. Öte yandan örgütler ve kadrolar kendilerini birer öncü, kitleleri burjuva propagandaları karşısında uyandıran ('*Sol propaganda çalışmalarında 'Halkı uyandıralım' önermesi çok sık kullanılmıştır*), devrim yoluyla toplumu dönüştürmek için olmazsa olmaz bir güç olarak kabul etmişlerdir. Onun için '*işçi sınıfı partisinin öncülüğü*' evrensel ideolojik ilke olarak ortaya konmuştur. Bilinçlendirme ve öncülük etmenin hangi yöntemlerle yapılacağına karar vermek '*Sol*' içi keskin ideolojik çatışmaların önemli noktalarından birisi olmuştur. Silahlı propaganda, kırlardan

başlatılacak gerilla hareketleri veya halk kitleleriyle geniş örgütsel bağ kurarak olsun bunlar yöntem olarak farklı olmakla beraber söz konusu tarihsel işlevin nasıl yerine getirileceğinin arayışıdır.

20. yüzyıl boyunca Marksist söylemde kapitalizmin bunalım içinde olduğu tespitine emperyalist ülkelerarası çelişkinin şiddetlendiği söylemi eşlik etmiştir. Emperyalistler arası çelişkinin derinleştiği söylemi de bilimsel olarak tanıtlanmak istenmesine rağmen, bunun yüzeysel bir takım verilere ve güncel olaylar karşısında ortaya konulan politikalara bakılarak yapıldığını söylemek bir abartı olmaz. İdeolojik ön kabul burada da belirleyici ölçü olmuş, olguların anlaşılmasının yöntemi olarak gerçekliği kavramanın kaderini belirlemiştir.

"*Bilimsel-teknik devrim, belli başlı kapitalist ülkelerin ekonomik gelişmesinin belli bir eşitlenme düzeyine varmasını sağlamıştır.*

Günümüzde ise, emperyalist ülkeler arasındaki çelişkiler, gitgide daha fazla yeni faktörler tarafından tayin edilmekte ve bilimsel-teknik üstünlük için mücadele, emperyalistler arasındaki çelişkilerin gitgide daha fazla bir kızışma ve yeniden üreme kaynağı olmaktadır." ('*Emperyalistler Arası Rekabetin Yeni Bir Aşaması.*' SSCB Bilimler Akademisi, Ürün, Mart 1975, Sayı: 9)

Nesnel tutumla, inanca dayalı tutum arasındaki farklılık kendini olguları ele alışlarında ve vardıkları sonuçta gösterir. Gerçeklik hiçbir saptırmaya meydan vermeyecek kadar olgunlaşıp ortaya çıktığı durumda bile ideolojik ilkeler ağırlığını hissettiriyorlar. Yaptığımız alıntı en güçlü sosyalist ülkenin bilim akademisi üyeleri tarafından geliştirilen tezler ve ideolojik yandaş olarak Türkiye Komünist Partisi'nin de paylaştığı görüşlerdir. İdeolojik aklın inanca dayalı çelişik özelliği kendini burada da gösteriyor. '*Kapitalist ülkelerin ekonomik gelişmesinin belli bir eşitlenme düzeyine varması*', söylemi Lenin'in; '*eşitsiz gelişim kapitalizm için kaçınılmazdır*' belirlemesiyle çelişir. Ancak buna dayanarak emperyalistler arası çelişkinin şiddetlendiğini söylemekte ideolojik ilkelere sadık kalma kaygısından doğmaktadır. Rekabet kendi içinde karşıtlık taşıyan bir ilişki biçimi olmakla beraber, aynı zamanda yaratıcı bir

yarış, gelişmenin bir itici gücüdür de. Rekabetin kendisini ölümcül bir çelişki olarak görmek ön kabullere dayalı bir abartma niteliği taşır. Dahası bu rekabetin kaçınılmaz olarak yeni dünya savaşı çıkaracağını Lenin ileri sürmüş, Stalin bunu devam ettirmiş, Mao ise daha da kesin bir dille savunmuştur. Marksist-Leninist ideolojik dünyanın önemli tarihsel kişilikleri olan bu liderlerin görüşleri Türkiye'nin 12 Mart 1971 ile 12 Eylül 1980 yılları arasındaki 'Sol' hareket içinde ideolojik mücadelenin tartışmasız düşünsel dayanakları olmuşlardır. Çoğunlukla, bir somut olguyu çözümlerken bu liderlerin sözlerini tekrarlamak yeterli görülmüş, bu durum ise düşünsel kısırlığın adım adım yaygınlaşmasına yol açmıştır. Emperyalistler arası çelişkinin arttığı gibi iddialı bir önerme bilimsel yöntemlerin uygulanmasından çok, bir takım istatistiklere, devletlerarası ekonomik ve siyasi anlaşmalara bakılarak bildik bir önermenin tekrarlanması şeklinde ortaya konulmuştur. Örneğin, '*Kâr Oranının Düşme Eğilimi Yasası*', '*Genel Kâr Oranının Eşitlenme Eğilimi*', '***Artı-Değerin Sermayeye Dönüşümü***', vb. Marx'ın kapitalizmin yasaları olarak belirlediği ölçülerle çözümleme yapıldığına rastlayamıyoruz. Kapitalizme özgü bu yasallıkların rekabetçi döneme özgü olduğu söylense bile -ki bunu söyleyen olmamıştır- yeni koşulların belirleyici özünün ne olduğu bilimsel olarak açıklanmıyor. Daha çok belirli firmaların piyasadaki pazar gücü, bir devletin başka bir ülkeye yapmış olduğu yatırımın para cinsinden miktarının belirtilmesi, uluslararası tekellerin ve devletlerin pazar içindeki paylarının değişmesi ve bu yoldaki rekabet, emperyalistler arası çelişkinin ve 'çok yönlü bunalımın' kanıtı olarak gösterilmiştir.

Gelişme kavramı kendi içinde aynı zamanda problem üretmeyi de taşır. Problem ve onun çözümü birlik-bütünlük içerir; bu durum, Gelişmenin kendisini görünüşe çıkarması, nesnel kılması anlamına gelir. Her zaman bir problemi çözmek ona bir yöntem uygulamaktır.Yöntem ise o olgunun kendi sisteminden, özünden bağımsız olamaz. Marx'ın belirttiği gibi:

"*... İnsanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecek-*

tir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddi koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar." (Ek. Pol. Eleştirisine Katkı, Önsöz)

Bu, toplumsal olgulara, öznelerin isteklerine, öznel seçimlerine göre yaklaşılamayacağının bir uyarısıdır aynı zamanda. Bunalım, ortaya çıkan soruna çözüm yollarının tükenmesi demektir. Toplumsal süreç geçici olarak belirsizliğe, karmaşaya ve kontrol dışına çıkabilir, ancak bu durum bilimsel çözümlemeler, politik müdahaleler, yasal ve kurumsal yapılanmalarla yeniden düzeltilebilir. Önemli olan bu tedbirlerin toplumun tarihsel gelişim eğilimine uygun düşmesidir. Yaklaşım yöntemi ne kadar nesnel olursa bu tutarlılık o ölçüde yüksek olur. Toplumsal bir olguyu açıklamaya çalışırken ön kabullere ne kadar uygun düştüğüne bakarak çözümleme yapmak, özneyi (Özneyi; insan, parti, düşünce, vd. anlamında geniş olarak kullanıyoruz) temel sorundan, olgudan uzaklaştırır.

Marxist-Leninist ideolojinin kurucularının düşüncelerinin pratik olarak tanıtlandığına olan inanç, '*Sol*' hareketleri aynı konuda teorik incelemeye girmekten uzak tutmuş olabilir. Ancak farklı ideolojik ilkeler çerçevesinde mücadele veren örgütlerin yayın organlarının neredeyse her sayısında ve aynı sayının bütün yazılarında bu belirlemenin tekrarı düşünce üretimi konusunda bir kısır döngüye işaret ediyor.

"*Bugün emperyalist sistemin içine girdiği genel bunalım bir dizi ekonomik-politik etmenin sonucu olarak giderek derinleşmekte ve emperyalist-kapitalist sistemin açmazları her geçen gün çoğalmaktadır. Emperyalizmin genel bunalımı her geçen gün derinleşmektedir. Emperyalistlerin kârlı yatırım alanı, ucuz hammadde ve Pazar sorunları büyümektedir. Eşitsiz gelişim yasasının işlemesi sonucu emperyalistler arası çelişkiler giderek derinleşmektedir. Derinleşen ekonomik çelişkilerin, politik planda genişleyen çatışmaların, askeri plana sıçramasıyla oluşacak bir paylaşım savaşı ile çözüme ulaşması mümkün görülmüyor.*" (Devrimci Yol, Bildirge Nisan 1977)

"*Bugün, kapitalist ve revizyonist ülkelerin tamamı şiddetli bir*

ekonomik buhranın pençesi altındadır. Sokakları dolduran milyonlarca işsize her gün yenilerinin katılması, hayat pahalılığının önüne geçilememesi, paranın değer kaybetmesi, fabrikaların, atölyelerin üretebileceklerinin çok azı kadar mal üretmeleri, ... bir çok malın, ihtiyaç maddesinin darlığının çekilmesi vb. ... Bütün bunlar kapitalist sömürü düzenin kaçınılmaz olarak içine düştüğü ekonomik buhranla birlikte daha da derinleşen açmazların bölümüdür." (Halkın Kurtuluşu, 3 Ocak 1977, Sayı: 38)

"*Kapitalist dünyada üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çatışma günümüze kadar hiçbir zaman böylesine derinleşmemişti.*" (Komünist ve İşçi Partileri 4 Toplantısı, 1960 Moskova Toplantısı bildirisi,Ürün yay. 1976, s.32.)

Emperyalizmin bunalımı ile ilgili değerlendirmeler ister istemez Lenin'le Kautsky arasındaki tartışmaları hatırlatıyor. 'Sol' kendi içinde keskin ideolojik mücadelelerde birbirlerini Kautsky'ci görüşlere saplanıp kalmakla suçladıklarına sıkça rastlanıyor. Bilimsel çözümleme gerektiren konularda, olgunun betimlemesi yapılırken nesnel kalmak mümkündür ve düşünce bu düzeyde yansızlığını koruyabilir. Çünkü bu aşamada gözlemlenen nesnelerin duyu organları tarafından fark edilmesi gerçekleşir. Olgularla öznenin duyu organları arasındaki bir ilişki söz konusu olduğu için yanılgı; ancak yeterli verilere ulaşılamadığı, duyusal algılamada bir yetersizlik olduğunda görülebilir. Deyim yerindeyse bilme süreci burada, kavramak ve düşünce üretmek için malzeme toplama aşamasındadır. Ancak toplanan verilerin analizini yapmak ve tekrar ilişkilendirip sonuç çıkarmak -fikir üretmek- gerekmektedir. Düşünsel yanılgılar bu aşamada oluşur. Algılama özneyle nesnenin ilişkisini kurar. Bu noktadan sonra yorum yapmak, düşünsel sonuçlar -ilkeler- üretmek gerektiğinde bilimsellikten uzaklaşma olabiliyor. Çünkü burada soyut düşünsel verilerin birbirleriyle ilişkilendirilmesi ve bütünlüğün sağlanması gerekmektedir; artık deneysel gözlem yaparak değil, sadece düşünsel soyutlama yoluyla sonuca gidilebilir. '*Sol*' örgütlerin baş düşman belirleme, ekonomik analizler yapma, toplumsal sorunların nereden kaynaklandığını ortaya koyma aşamasında birbirlerine yakın şeyler söylerken, buna karşılık ajitasyon-propaganda çalışmalarında ileri sürdükleri öner-

melerin, devrim stratejileri belirlerken çok '*uzak*' uçlarda bulunmalarının düşünsel temeli budur.

İşte bu noktada, önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz düşünme yönteminin önemi ortaya çıkıyor. Nesnel tutum genel olarak gerçeği kavramanın koşuludur; ancak güvencesi değil. Örneğin analizde kalmak, sadece görünüşlerle yetinmek, süreci gözden kaçırıp bir olgunun belirli bir özelliğini onun tümüymüş gibi değerlendirmek doğru sonuçlara ulaşmayı engeller. Kendini önceden onayladığı ilkelerle bağlayan bir fikir üretme yöntemi de aynı şekilde özneyi bilimsel yaklaşımdan uzaklaştırır.

"*Emperyalizmin bir sistem olarak örgütlendirilmesi, tek tek emperyalist ülkelerin girişimlerinden arıtılmış ... uluslararası kurumlar ön plana geçmiştir. Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu bu örgütlerin en başta gelenleridir.*" ('*Kapitalist-Emperyalist Dünya Stratejisi Üzerine Düşünceler*' Ürün, Mart 1975, Sayı: 9)

Buradaki görüşler Kautsky'nin ileri sürdüğü '*Ultra Emperyalizm*' görüşüyle uyum içinde. Birleşmiş Milletlerin emperyalist bir kuruluş olup olmadığı tartışması bir yana, Dünya Bankası ve IMF'nin emperyalist bir kuruluş olmadığını söyleyen tek bir 'Sol' grup bulunamaz. Bu durumda Lenin'in ağır eleştiriler yönelttiği Kautsky ile görüş ayrılıklarının ve ortaya çıkan yeni olguların herhangi bir Sol' hareket tarafından nesnel bir şekilde ele alındığına da rastlanmıyor.

Bunalım olarak nitelenen istatistik veriler devrimin '*objektif koşullarının*' gelişmesi olarak ta değerlendirildi. Leninist bir ilke olarak sübjektif koşulların da olgunlaşmasıyla devrim olabileceği için devrimci örgütler bunun araç ve yöntemleri üzerine yoğun tartışmalar yaptılar. Kesintisiz devrim ilkesine bağlı olarak demokratik devrimin içeriği; baş düşman, ittifaklar, ekonomik ve politik dönüşümler, bunun barışçı yoldan olup olmayacağı gibi temel sorunlar programatik olarak belirleniyordu. Türkiye'nin sınıf yapısı, emperyalizmle olan ilişkisi, kapitalizmin bunalımı üzerine yapılan düşünsel çözümlemeler, devrim tezleri üretmelerinin temelini oluşturuyor.

Bunalımın Türkiye'deki Görünümü

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda kapitalist ülkelerde görülen ekonomik gelişme 1970'lerde tıkanmaya başlamıştı. Özellikle 1973 Arap-İsrail savaşı sonrası ortaya çıkan petrol krizi bu ülkelerin ekonomisi üzerindeki durgunluğu daha da arttırdı. Türkiye'de bu krizden fazlasıyla etkilendi. Çünkü dışalımlarının büyük bir kısmını petrol oluşturuyordu. Orta düzeyde gelişmiş bir ülke olan Türkiye için kronik sorunlar daha da ağırlaştı.

Enflasyon, ekonomide bunalımın en açık göstergesidir. Genel olarak döviz yetersizliği, önüne geçilemeyen bütçe açıkları, artan dış borç ve faiz ödemeleri, yatırım ve ara malları dışalımının yapılamaması, vb. ekonominin yapısından kaynaklanan sorunlar yaşamı çekilmez hale getiriyordu.

Devletçiliğin ekonomideki ağırlığı, siyasal iktidarların ekonomide keyfi davranmalarına; yolsuzluk, rüşvet, siyasi rant elde etme gibi toplumu tahrip eden yozlaştırıcı ilişkilerin yaşamasına yol açıyor. Türkiye'nin ve ekonomik yapı açısından Türkiye'ye benzeyen ülkelerin aynı sorunlarla bunaldığı görülüyordu. Arjantin, Brezilya, Filipinler, Meksika, vb. ülkeler artan enflasyon, döviz kıtlığı, bütçe açığı gibi birbirini besleyen kronik sorunlar sarmalında kıvranıyorlardı. Ekonomideki bu açmazlar artan işsizlik, peş peşe gelen zamlar, bozulan gelir dengesi biçiminde kendini gösteriyordu. Komünist partileri ve öteki devrimci hareketler bu sorunların kaynağı ve çözüm yolu konusunda görüşlerini doğal olarak ideolojik ilkelerine bağlı kalarak belirliyorlardı. Yerli ve yabancı tekelci sermaye, büyük toprak sahipleri, feodal kalıntılar ve tefeci sermaye egemenliği bunalımın kaynağıdır. IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar aracığıyla ülke ekonomisi denetim altında tutulmaktadır. Çözüm yolu, soruna yol açan güçlerin belirlenmesiyle ortaya çıkıyordu: Egemen güçlerin iktidarına son vermek, yerine demokratik bir halk diktatörlüğü kurmak.

Değişik sözcüklerle dile getirilse de her '*Sol*' örgüt kendi politik kimliğini de belirleyen demokratik devrim tezi oluşturuyordu. İleri Demokratik Devrim (TKP), Anti-oligarşik Halk Devrimi

(Devrimci Yol), Ulusal Demokratik Halk Devrimi (Halkın Kurtuluşu), vd. Çok keskin tartışmalara konu olmakla beraber tüm bu tezler arasında nitelik olarak bir ayrımdan söz etmek zor. Düşünce kalıbı aynı, sadece kalıbın içine doldurulan malzeme farklı. Herkesi böyle bir strateji oluşturmaya iten şey; Leninist Kesintisiz Devrim tezi çerçevesinde her aşamaya karşılık gelen sınıfsal güçleri belirlemek ve ekonomik uygulamanın ne olacağını kararlaştırmaktır. Uygulama ise; yerli ve yabancı tekellere, büyük toprak mülkiyetine el koymak; sigortacılığı, bankacılığı, dış ticareti ve madenleri devletleştirmek biçiminde olacaktır. Böylece baş düşmanı oluşturan bileşen güçlerle, bunların karşısında olan Demokratik Devrimin bileşen güçlerinin savaşı sonucu belirleyecektir.

Türkiye'deki ekonomik bunalımı aşmak için '*Sol*' hareketlerin önerileri genel olarak '*Demokratik Devrim*' olarak belirlenmiştir. Sosyalist devriminde ön koşulu olan bu ilk aşama tamamlandıktan sonra tüm özel mülkiyeti ortadan kaldıracak ve proletarya diktatörlüğünün kurulmasına götürecek yol olacaktır.

Türkiye 1980 öncesi ağır bir ekonomik krize girmişti. Enflasyon her yıl bir öncekini katlarcasına artarak devam ediyordu. 1970'lerin sonunda döviz kıtlığından dolayı hammadde ve ara madde dışalımı yapılamaz duruma gelmişti. Dahası günlük tüketim ürünlerini bile bulmak zorlaşıyordu. Öncelikle petrol ürünleri, tüpgaz, temizlik ürünleri, yemeklik yağlar, vd. en temel tüketim maddeleri bulunmuyordu.Yokluklar özellikle dışardan alınan mallarda görülüyordu; çünkü döviz tükenmişti. O dönemin başbakanlarından Süleyman Demirel'in şu sözü yaşananları net olarak açıklıyordu: '*70 sente muhtacız.*'

Ekonomik alanda uzun dönemleri kapsayan ilkeler ve buna dayalı yöntemlerin uygulanması egemen olmaktadır. Türkiye'nin ve onun gibi ülkelerin ortak sıkıntıları vardı. Bu sıkıntılar özünde korumacı -ithal ikameci- ekonomik politikanın döneminin sonunun geldiğine işaret ediyordu. Devletçilik 20. yüzyıl boyunca ekonomik kalkınmada etkili bir model oluşturabilmişti. Yaşanan iki büyük dünya savaşı, bağımsızlığını yeni kazanmış ulusların kendi ekonomilerini ayağa kaldırma çabaları birçok ülkeyi ulusal pazarını

korumaya yöneltmiş; yüksek gümrük oranları, kimi malların dışalımının yasaklanması, sabit döviz kuru uygulaması ulusal pazarların kendi içine kapanmasını doğurmuştur. Öte yandan, 1929 Büyük Bunalımının ortaya çıkardığı sorunların üstesinden gelme arayışları ekonomide kamu kesimin gücünü arttırdı, başka bir deyişle devleti ekonominin düzenlenmesinde belirleyici güç haline getirdi. Devlet hem yatırımcı, hem tüketici; buna karşılık vergi politikaları, sosyal harcamalar yoluyla yönlendirici güç olarak işlev görmeye başladı. Bütün bu uygulamaların dönüm noktası diyebileceğimiz 1929 Büyük Bunalımı o zamana kadar egemen olan bir ekonomik ilkenin sona ermesinin de başlangıcı oldu. Klasik İktisat Teorilerine göre ekonomi kendi doğal dengesini kendisi kurar; "*her arz kendi talebini yaratır*", ilkesine dayanıyordu. Bu ilkenin temel niteliği; "***Bırakınız Yapsınlar, Bırakınız Geçsinler***" özdeyişinde dile getirilmişti. Birbirinden bağımsız kapitalistin, hem talep, hem de metaların paraya dönüşümü açısından bilinmeyen bir pazara yönelik üretim yapması belirli aralarla bunalımlar doğursa da, bunun, ekonominin doğal işleyişi içinde kendi dengesini bulacağı görüşü, 1929 Büyük Bunalımı ile değerini yitirmiş oldu. Yerine '*Keynesyen*' diye dile getirilen '*Talep Yönlü*' ekonomik ilke öne çıktı. Klasik anlayışın tersine '***Her Talep Kendi Arzını Yaratır***' ilkesi, bu ekonomik politikanın özünü oluşturur.

Talep canlanması arzın artmasına yol açacağı, yatırımların gelişeceği, istihdamın güçleneceği vb. gibi makro ekonomik dengelerin kurulacağı görüşü kapitalist dünyada uygulamaya sokuldu. Krediler, vergiler, sosyal yardım, devlet yatırımları gibi politikalar uygulanarak ekonomide yeni tüketim alanları yaratıldı. Artan tüketimi karşılamak için beklenen gelişmeler gerçekleşebildi. Böylece, devletin ekonomik yaşam içindeki ağırlığı eskiye oranla hızla artmaya başladı. Devlet hem yatırımcı olarak hem de özel firmalara büyük siparişler vererek güçlü bir tüketici kimlik de kazanmış oldu. Özellikle silah alımları, büyük yapım projeleri devletin büyük firmalarla iç içe geçmesini sağladı. Bu durum kamu harcamalarının artmasına da yol açarak politik söylemle '*sosyal refah devleti*' kavramını doğurdu. '*Sol*' söylemde ise '*Tekelci Devlet Kapitalizmi*' olarak nitelenen iktidar biçimi. Devlet vergi politikaları yoluy-

la gelir dengesini düzenleme gücünü de elinde tutabiliyordu. Böylece politik akımlar kendi politikalarını uygulayabilmek için devleti ele geçirmenin en temel sorun olduğunu görüyorlardı.

Talep Yönlü ekonomik ilke 1970'lerin ortasına kadar korumacı politikaların da ekonomik aklı olmuştur. Sosyalist ülkelerin belirli bir tutarlılık içinde gelişmeleri, bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin sermaye yetersizliği ve teknolojik geriliği, KİT'lerin ekonomide yararlarının görülmesi, devletçiliği öne çıkarmıştır. Devlet egemenliğinin temeli olan ülke topraklarının ve ulusal bağımsızlığın korunması, politik yaşamda doğal olarak en başat değer olmuştur.

Teknik gelişmeler, üretimin seri halde yapılması uluslararası ticareti ve sermaye akışını hızlandırdı. Fabrikalarda 'Fordist' (seri ve kitlesel üretim yöntemi) üretim sisteminin çözülmesi, esnek üretim sistemine geçilmesi üretimin değişik merkezlerde yapılmasını zorunlu hale getirdi. Bir firma ya da fabrika temelinde olduğu gibi uluslararası düzeyde de herhangi bir malın üretilmesi sürecinde iş bölümünün artması karşılıklı bağımlılığı yoğunlaştırdı. Korumacı tedbirler ekonominin yeni taleplerini karşılayamaz oldu. Uluslararası düzeyde gümrük duvarları, ülke içinde devletin ağırlıkta olduğu bir ekonomik yapı yeni koşulların önünde engel olmaya başladı. Devletin faaliyet alanı ve buna bağlı olarak harcamaların çok büyümesi vergi yükünün arttırılmasını zorunlu kılıyordu. Kamu kuruluşlarındaki kadro şişkinliği ekonomik verimliliği düşüren başka bir etken olarak kendini gösterdi.

Bu gelişmeler artık '*Keynesyen*' ekonomik uygulamanın da tıkandığına işaret ediyordu. Yıldızı parlayan yeni görüşler ortaya çıktı. Genel olarak '*Monaterist*' olarak adlandırılan politikanın temeli ise özelleştirmeye dayanıyordu. Devletin ekonomiden çekilmesi, Kamu İktisadi Kuruluşlarının özel sermayeye devri önerileri gündeme geldi. Friedmancılık, Neo Liberalizm olarak ta adlandırılan bu politikalar öncelikle Avrupa'nın gelişmiş sanayi ülkelerinde (İngiltere, Fransa, Almanya..., uygulanmaya kondu. Türkiye'de ise bu politikanın mimarı ve uygulayıcısı Turgut Özal olmuştur.

Türkiye'nin 1980'lere gelindiğinde belkide en önemli sorunla-

rının başında döviz kıtlığı geliyordu. Merkez Bankasının tekeline bağlı döviz alım-satımı, sabit kur politikası ve dış rekabete kapalı ekonomik uygulama tamamen tıkanmıştı. Dışalıma dayalı malların bulunamaması bu tıkanmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Belirli bir düzeye gelmiş olan sanayi üretimi için gerekli ara ve hammadde alımı, teknoloji transferi yapılması engellerle karşılaşıyordu. Bir yandan döviz yokluğu, diğer yandan devletin ekonomideki ağırlığı bunların başında geliyordu.

Grevler, kitle eylemleri, sık sık değişen hükümetler, önlenemeyen fiyat artışları ve sayıları durmadan çoğalan işsizler bu bunalımın günlük yaşamdaki görüntüleri idi. Bunalım belirgin ve oldukça yoğun olarak yaşanıyordu. Önemli olan bu bunalımı aşmaktı. 'Sol' gruplar bunun için anti-emperyalist demokratik bir devrimi tek çıkış yolu olarak gösteriyordu. Her grup egemen güç-baş düşman çözümlemesi yaparken aralarında bazı farklılıklar olmasına rağmen hepsinin stratejik politikasında anti-emperyalizm ortak bir öğe olarak bulunuyordu.

İster '*Sosyal Refah Devleti*', ister '*Ekonomik Ağırlığı Olan Devlet*', ister '*Tekelci Devlet Kapitalizmi*' densin 1970'lerin ortalarına gelindiğinde Dünya da ekonomik bir durgunluk vardı ve bu yeni bir ekonomik çıkış yolunun bulunmasını zorunlu kılıyordu. Emperyalizmin bunalım içinde olduğunu tekrarlayan sosyalist ülkelerin kendileri de aynı bunalımın içine girmişlerdi. Bunalımların, tıkanmaların vb. gibi olumsuzlukların ekonomide ortaya çıkmayacağının garantisini kimse veremez; ancak bunalımı yaşayan toplumsal sistem kendi güçleriyle bunu aşma yetkinliğini gösterip göstermeyeceği önemlidir. Her sorunun kendini çözüme kavuşturacak olan maddi koşulları da beraberinde getiriyor olması varlığın doğasından kaynaklanıyor. Olumsuzlanarak gelişme bunun bir göstergesidir. Özneler bu soyut ilkeyi bilimsel gözlemler sonucu somut hale getirerek sorunlara çözüm yolu bulurlar. '*Somut koşulların somut tahlili*' yöntemiyle. Sorunların çözümünden doğan deneyimin sonuçları tarihsel sürecin oluşumunda bir yapıtaşı olarak varlıklarını sürdürürler.

Tarım ve Köylülük Sorunu;
Demokratik Devrime Giden Yol

Tarım sorunu öncelikle işçi-köylü bağlaşıklığını sağlamak için can alıcı önem taşıyor. Sadece propagandif çağrılarla köylülük devrim mücadelesine katılmayacağına göre onun çıkarının ne olacağı belirtilmelidir. Marksist-Leninist ideolojik söylemde, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun az topraklı ve topraksız köylüye bedelsiz toprak dağıtılacağı dile getirilmiştir. Büyük toprak sahiplerinin topraklarına el konulup köylülere dağıtılacaktır. Bu ilke özellikle feodal ilişkilerin ağırlıkta olduğu ülkeler için önem taşıyordu. Çağ dışı ilişkilerin ortadan kaldırılması, köylülüğün ağa sömürüsünden kurtarılması ve burjuva demokratik devrimin tamamlanması için bu evrensel bir ilke olarak uygulanmak zorundaydı.

Köylülük sorunu genel olarak baş düşmana karşı demokratik devrimin bir sorunu olarak ele alınıyordu. Sanayisi son derece gelişmiş kapitalist ülkeler (Almanya, Norveç, Fransa, Kanada, vd.) için de bu ilke geçerliydi. Sosyalizme devrimci yoldan geçişin olmazsa olmaz koşullarından birisi de işçi-köylü bağlaşıklığı olduğuna göre elbette ayrımsız tüm ülkelerde uygulanmak zorundadır.

Tarımsal üretim öncelikle doğal koşullara, mevsimsel döngülere bağlı olduğu için insanın ve teknolojinin etkisi tek başına belirleyici olamaz. Tarımsal üretim alanları birbirinden kopuk, kendi aralarında hammadde ve ara madde aktarımı olmadığı, doğrudan üretim etkinliği (çalışma, emeği harekete geçirme) belli aralarla (mevsimlere bağlı) olduğu için politik hareketlilik şehirlerden daha geriden gelir. Bundan dolayı 'Sol' ideolojik söylemde işçilerin köylülere de öncülük edeceği kabul edilir. Tarımda mülkiyet ayrışması, tekniğin daha fazla kullanımı insan emeğine olan gereksinimi azaltır. Sanayinin gelişmesine ve nüfus artışına bağlı olarak tarımsal nüfus giderek azalır. Tarımsal alanda sadece işgücünü satarak yaşamak zorunda kalan insan sayısı zamanla yok denecek düzeye iner. Bu durum tarımın doğasından ve ekonominin yasallığından kaynaklanan kaçınılmaz bir süreçtir. Bizim için önemli olan ekonomik anlamda tarımsal değişmeler; köylü nüfusundaki a-

zalma, ücretli emekçinin yok denecek kadar azalması, toprak mülkiyetindeki hızlı değişmelerin olduğu koşullarda işçi-köylü bağlaşıklığının nasıl kurulacağıdır. Sosyal sınıfların politik hareketlerinde temel itici güç ekonomik çıkarlar olduğuna göre, köylü kesimde işçi sınıfıyla çıkarlarının örtüştüğünü görmelidir. Özellikle demokratik devrim aşamasında köylülüğün mutlaka işçi sınıfının saflarına çekilmesi zorunludur. Feodal ilişkinin yaygın ve toprak ağalığının güçlü olduğu, yoksul köylü kitlelerin ülke nüfusunun ağırlıklı bir bölümünü oluşturduğu ülkelerde belirli ölçüde anlamı olan işçi köylü bağlaşıklığı ilkesi, sanayisi gelişmiş ülkeler için uygulanmaya konduğunda sorunlar kendini daha da açık gösteriyor. Feodalizmin yaygın olduğu ülkelerde demokratik devrim anti-feodal bir içerik taşırken, sanayisi gelişmiş ülkelerde anti-tekel içerik belirleyici olmaktadır. Doğal olarak gelişmiş kapitalist ülke komünist partileri ve devrimci hareketler köylülüğü, işçi sınıfının anti-tekel devrim mücadelesinde bağlaşık olarak gördüler. Böylece Leninist kesintisiz devrim ilkesi bu ülkelerde anti-tekel aşamadan geçerek sosyalizme varmakla işlerlik kazanmış olacaktır. İleri Demokratik Devrim -İleri Demokrasi- olarak dile getirilen görüşler ideolojik ilke niteliği kazanarak, kapitalist ülke komünist partilerinin programlarında yer aldı.

Ülkemizde İleri Demokratik Devrim tezini (ileri demokrasi) kabul edip programına koyan TKP olmuştur. Gerek Türkiye'de gerekse gelişmiş kapitalist ülke komünist partileri için işçi-köylü bağlaşıklığını gerçekleştirmek öncelikle köylü kesiminin tekeller tarafından sömürüldüğünün ortaya konulmasını gerektiriyordu. Politik önermeler bilimsel çözümlemelerle beslenmek durumundadır. TKP, gerek programında, gerekse öteki yazılı belgelerinde köylülüğün yerli ve yabancı tekelci sermayenin sömürüsüne hedef olduğunu ekonomik verilerle ortaya koyuyor. Bu verilere dayanarak köylülüğün işçi sınıfının bir bağlaşığı olduğunu bilimsel yöntemlerle de kanıtlama çabasını gösteriyor.

"*Büyük çiftlik sahipleri, ucuza mal ettikleri ürünü, orta köylünün yüksek maliyet fiyatından satıyor; böylece daha da palazlanıyor.*" ('TKP Konferansında Yapılan Konuşma', Ürün, Kasım 1977, Sayı: 41)

İdeolojik mücadele adı altında, daha çok tepkisel duygulara dayalı sert sözcükler kullanılarak yapılan suçlamalar somut düşünce ortaya koymaz. Somut fikir, bilimsel düşünsel etkinlik ele aldıkları olguların herkes için geçerli özelliklerinin açıklanmasıdır, burada olsa olsa gerçeğin dili konuşur, suçlamaya, taraf olmaya yer yoktur. '*Sol*' hareketler, kendi içinde acımasız bir şekilde birbirini suçlayanlar bile somut bir olgu hakkında fikir ortaya koymak istediklerinde yuvarlak, içeriksiz söylemlerle yetiniyorlar. '*Azap*' adlı bir köy için sınıf analizi yapan dergilerden birisi şu gözlemleri ortaya koyuyor:

"*Özellikle orta köylüler tarım araçları ve gübre yoluyla sömürülürler. Emperyalistlerin ve işbirlikçi tekelci burjuvazinin ürettiği traktörler pahalıdır. Toprak beyleri traktör karaborsacılığı yaparak milyonlar kazanmaktadırlar.*" ('*Azap Köyünün Sınıf Yapısı.*', Halkın Kurtuluşu, 6 Aralık 1976, Sayı: 34)

Sloganlar, düşünsel çözümlemelerle eylemlerin arasında dururlar. Politik önermeler araştırmaya dayalı düşünsel çözümlemeler sonucunda ortaya konurlar; ancak sloganlara dönüştürülerek kitlelere iletilirler. Her slogan kendi içinde bir yönü fikir, öteki yönü eyleme dönük talepler olmak üzere anlam bütünlüğü içerir. Hem yoğunlaştırılmış ve sadeleştirilmiş bilgi, hem de formüle edilmiş isteklerin dile getirilmesidir. Tutarlılık düzeyi az ya da çok olabilir; ancak onun temel niteliği ve kavramsal içeriği budur.

Sloganlara temel olan bilgiler ne kadar bilimsellik taşırsa etkisi o ölçüde fazla olur. Tarıma ve köylülük sorununa yönelik ortaya konulan fikirlerde, işçi-köylü bağlaşıklığının ekonomik- toplumsal koşullarının olduğunu tanıtlamak kaygısı ağırlık kazanıyor. Bu durumda bilimsel yöntem, -ideolojik ve örgütsel- programatik kabullerin belirlediği sınırların içinde kalıyor. Alıntıya bağlı kalarak ortaya çıkacak şu sorulara yanıt verilmesi gerekir: Aynı girdiler kullanıldığı halde aynı ürünü nasıl olurda büyük çiftlik sahipleri orta köylüden daha ucuza mal edebiliyor? Ya da toprak beyleri nasıl traktör karaborsacılığı yapabiliyor? Türkiye için tarım girdileri bellidir. Eğer mutlak toprak rantı söz konusu değilse, ki burada da mülkiyetin büyük veya küçük olmasının hiçbir önemi yoktur. Güb-

re, sulama, ulaşım, tarım makineleri yakıt (mazot, benzin, vb.) fiyatları, işçilik giderleri herkes için eşittir. Ürünlerin satılması söz konusu olduğunda ise zaten devletin belirlediği taban fiyatlardan alım yapılıyor, bu alanda da bir farklılığın doğması mümkün görünmüyor. Toprakta mülkiyetin el değiştirmesi, küçülmelerin ve dağılmaların olması genel olarak miras yoluyla ve makineleşme sonucunda gerçekleşir. Açığa çıkan atıl nüfus ise şehirlere akar. Bu tür gelişme ise sadece kapitalizme özgü bir yasallık değil teknolojinin tarıma girmesiyle ortaya çıkan ekonomik bir gerçekliktir. Aynı süreçten geçen sosyalist ülkeler de köyden şehre göç sorununu yaşamak zorunda kalmışlardır.

Tarımsal alanda bilimsel çözümlemeler rakamsal verilere dayandırılarak yapılırken, zaman içinde ortaya çıkan gelişmeleri izlemekte mümkün oluyor. Sorunları belirlemek onun çözümü için ilk koşuldur, tamamlayıcı adım onu çözüme kavuşturmakla atılmış olur. Kapitalist sistem içinde tarım alanındaki soruna çözüm yolu bulunuyorsa kitleler bu sistemin yıkılması için devrimci mücadeleye atılırlar mı? Marx'ın ve Lenin'in tezleri ekonomik ve politik bunalım oluşmadan devrimci durumun olamayacağını gösteriyor. Nesnel koşullardan ise, üretim güçlerinin kapitalizmin sınırları içinde gelişme olanaklarının tükenmiş olması anlaşılır. Tarımsal alanda ise; köylülüğün mülkiyetini kaybederek yıkıma uğraması, giderek yoksulluğunun artması, ücretli işçiye dönüşmesi köyde de sınıf mücadelesinin keskinleşmesine yol açacaktır. Yoksullaşan köylülük doğal olarak işçi sınıfının bağlaşığı olacaktır. '*Sol*' hareketler bu fikirlere her zaman bağlı kalmışlardır.

"*Finans kapitalin egemenliği ve tekelci devletlerin 'tarım programlarının' gerçekleşmesi, küçük ve orta çiftçilerin gittikçe büyüyen bir kısmını yıkıma götürmektedir. Son zamanlarda, köylüler, bu duruma artan bir dirençle karşı koymakta ve kentli emekçilerin de desteğiyle yığın eylemlerine yönelmektedir. İşçi ve köylü ittifakının güçlenmesi, tekellere ve iktidarına karşı savaşımın başarıya ulaşması için gereken temel ön koşullardan birisidir.* (Komünist ve İşçi Partileri 4 Toplantısı, Ürün yay. Kasım 1976, s.144)

Toplumsal gerçeklik genel gözlemler ve ilkelerle açıklanmaya çalışıldığında somut olguya yönelik net bir şey söylemek mümkün

olmaz. Çünkü olgunun nitelikleri ayrıntılarıyla, sürecin aşamaları birbiriyle bağlantı içinde ve değişmenin kökeni bilimsel titizlikle dile gelmez. Politik ilkeler ve amaçlar dokunulmaz doğrularmış gibi kabul edilip tarihsel olgular açıklanmak istendiğinde düşünce kalktığı noktaya geri döner. Alıntısını yaptığımız bu gözlemlere temel olan araştırmalar gerçekliğin niteliğini bilimsel olarak ele almak istiyor; ancak ortaya çıkan gerçek ideolojik ilkelerle uygun düşmüyor. Bu durumda bilimsel sonuçlar politik söylemleri doğruluyormuş gibi yorumlanıyor. Araştırma ve inceleme sürecinde görülen nesnel tutum bilimsel verilerin politik hedeflerle ilişkilendirilmesi noktasında kayboluyor.

Bilimsel-teknolojik devrim, gelişmiş kapitalist ülkelerde kırsal alanda emek üretkenliğinin -büyük çiftçiler yararına ve küçük çiftçiler zararına olarak- artmasına olanak vermiştir. Örneğin FAC (Federal Alman Cumhuriyeti) %147 artmıştır (1950-66). ABD'de, 30 yılda bir işçinin mısır üretiminden harcadığı zaman 108'den 8'e, buğdayda ise 67'den 11 saate düşmüştür. Durum diğer bazı gelişmiş kapitalist ülkeler içinde aynıdır.

"*Yüz yıl başlarında Kuzeybatı Avrupa'da yıllık buğday verimi oranı %0,7 iken, 1960'larda %2,6'ya fırlamıştır. Hayvancılık alanında da benzeri gelişimler vardır. 'Son 20 yılda inek başına süt verim % 50, hatta bazı ülkelerde daha fazla artmıştır.'*

Çok karmaşık ve çoğu kez çelişkilerle dolu olan bu süreç, doğal olarak, Marx'ın belirlediği iki ön koşulu barındıran işletmeler için geçerli olup, küçük işletmeler için herhangi bir süregen verim artışı söz konusu değildir." (*'Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Marksist Tarım Programı.'*, Ürün, Kasım 1977, Sayı: 41)

Tarımsal alanda ortaya çıkan teknik gelişmeler, bu alandaki mülkiyetin büyük veya küçük olmasına bağlı olmaksızın ortalama maliyete etki eder. Çünkü üretim araçları (toprak ve hayvan) doğal varlıklardır ve belirli bir teknik gelişim bunlara uygulanır. Mülkiyetin büyük, orta ya da küçük olmasının toprağın verimliliği ve hayvanın niteliğiyle ilgisi yoktur. Belirli bir toprağın işlenmesi için gerekli emek, verilecek gübre, ilaç, vb. bakımı için harcanacak enerji ve işçilik aynıdır. O toprak üzerindeki mülkiyet bu zorunla

harcamaların miktarını değiştiremez, aynı ölçüler hayvan içinde geçerlidir. Örneğin süt verimini arttırmak için uygulanan bir teknolojik yöntemin doğurduğu sonucun süt hayvanının kime ait olduğuyla ilgisi olamaz. Bilimsel teknolojik devrimin emek verimliliğini büyük çiftçilerin yararı, küçük çiftçilerin ise zararı yönünde arttırması nasıl olabiliyor? Emek verimliliği teknoloji ile canlı işgücünün birliği sonucu doğayı ve doğal nesneleri dönüştürme derecesine bağlı olduğuna göre, aynı teknik aynı doğal nesne üzerine uygulandığında küçük mülkiyet zararına sonuç doğurmasının nesnel temeli ne olabilir? Büyük mülkiyet, gücü sayesinde, ortaya çıkan bir olanaktan daha fazla -verimli- yararlanabilir, böyle olsa bile bu durum üretici güçlerde bir gelişimdir.

Kapitalizmin üretici güçleri daha fazla geliştiremez söylemi, tarımsal alanda da sorgulanmayı gerektirecek olgularla karşılaşıyor. Sosyalist ülkeler araştırmacıları, kapitalist ülkeler komünist partileri tarımdaki verimlilik artışını görmezden gelmiyorlar. Ancak daha çok, işletme sayısındaki azalma ve tarımsal işgücünün toplam işgücü içindeki oranının düşmesine dikkat çekiliyor. Fakat böyle bir gelişme kapitalizmden çok sanayinin tarıma girmesiyle ilgilidir. Bunlar, politik bir seçimden çok ekonominin doğal gelişim ilkelerinin kendini gerçekleştirmesidir. Ancak devrimci hareketler için temel amaç kapitalizmin ortadan kaldırılmasıydı. Tarıma yönelik araştırmalar ve politik gözlemler bu amaca bağlı olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda yapmış olduğumuz alıntıda da görüldüğü gibi yapılan çözümlemenin bilimsel dayanaklarının gösterilmemesi, sadece bir önerme düzeyinde bulunması ideolojik ilkelere sadık kalmanın bir sonucu olarak görülüyor. Kapitalizmin sınıfsal ayrıştırmayı arttırdığı, orta ve küçük mülk sahiplerini mülklerinden ettiği tezi, somut olguları anlamaya çalışırken ölçü olarak kullanılıyor. Tarımsal alanda yapılan gözlem ve analizler şu ideolojik ilkelerin haklılığını göstermek yönünde yapılıyor: Tekeller, tekel dışı orta ve küçük mülkiyeti yok etmektedir, köylü kesimi demokratik devrimde işçi sınıfının bağlaşığıdır; çünkü sürekli olarak mülklerini kaybediyorlar. Ekonomik analizler ve sınıf çelişkilerinin belirlenmesi devrimci programın ne olacağını da belirler.

"*Büyük toprak sahiplerinin, hazinenin, vakıfların toprakları be-*

dava kamulaştırılır ve bedava topraksız ve az topraklı köylülere dağıtılır ve tapuları verilir. Orta köylünün toprağına ve malına dokunulmaz" (TKP Programı, Ürün yay, s.52)

"*...Toprak reformu ve bu arada, özellikle topraksız ve az topraklı köylülere toprak verilmesi, kendi başına sosyalist bir önlem niteliği taşımasa bile, işçi-köylü bağlaşıklığının güçlenmesi ve UDC'nin (Ulusal Demokratik Cephe) eylemlerine küçük köylülerin daha kitlesel katılımının sağlanması yolunda olumlu bir söyleşi platformu yaratır.*" ('Toprak Reformu Üzerine' Ürün, Haziran 1978, Sayı: 48)

Ekonominin yasaları kendilerini farklı görünümler altında gösterirler. Teknikteki gelişmeler, ister kapitalizm, ister sosyalizm olsun tarımda insan işgücünü açığa çıkarır ve parçalanmış toprak büyük toprak işletmeleri karşısında daha az verimlidir. Her ne kadar ideolojik inanç çerçevesinde bir takım dönüşüm programı açıklansa da evrensel sağduyu önyargıdan kurtularak hakikati dile getiriyor:

"*... İşçi sınıfı küçük ölçekli değil, büyük ölçekli üretimden yanadır.*" (agy.)

Marx, kapitalizmin ekonomik yasalarını çözümleyerek sosyalizme geçişin kaçınılmaz olduğu sonucuna vardı. Ünlü, 'Üretim ilişkileri üretici güçlerin gelişimine engel olduğu durumda devrim çağı başlar' formülü ile bunu bilimsel ilke olarak ileri sürdü. Marx, kapitalizm artı-değer sömürüsüne dayandığı, kitleleri yoksulluğa ittiği, bunalımlar yaşamak zorunda olduğu vb. sebeplerden ötürü yıkılacağını söylemedi. Toplumun ilerlemesini sağlayamaz, üretici güçleri geliştiremez duruma düşeceğinden dolayı yıkılacağını belirtmiştir; Artı-Değer olgusunu bunun bilimsel tanıtı, artan yoksulluğu ve bunalımları da göstergesi olarak ortaya koymuştur. Marksist ideolojik ölçülerle bakılsa bile tarımsal alanda mülkiyette görülen değişmeler, köylü nüfusun azalması vb., devrimci olgunlaşmanın ve kapitalizmin bunalımının bir işareti olarak görülemez. Temel ölçü üretici güçleri geliştirip geliştiremediğidir, emek verimliliği ise bunun göstergesi olabilir ancak. Bir yandan bilimsel teknolojik devrimi var edip onu emeğin üretkenliğinde kullanabil-

diğini, üretici güçlerin geliştirdiğini söylemek, öte yandan bunalımının derinleştiğini ileri sürmek nesnel bir düşünce olamaz. Ön kabullere bağlı kalan aklın ikilemi kendini burada da gösteriyor; olguları kavrama sürecinde nesnel tutum sergilerken, düşünsel sonuç çıkarma noktasına geldiğinde, dokunulmaz kabul ettiği ilkeleriyle ters düşmeyi göze alamıyor.

Marksist düşünceye bağlı olarak hareket eden özneler sanayi kesiminde olduğu gibi tarımsal alanda da işletmelerin piyasadaki payı, üretim kapasitesi, mülkiyet yapısındaki değişmeleri öne çıkardıkları görülüyor. Gelişmiş kapitalist ülkelere ait büyük sanayi ve banka kuruluşlarının etki alanlarına bakarak emperyalist sömürü ve rekabetin derinliğini, bunalımın yoğunluğunu ortaya koymaya çalışırken, tarımsal alanda da benzer yöntem izleniyor. Toprakta işletme sayısı ve işletmelerin büyüklüğü göz önüne alınarak sınıfsal ayrışmanın düzeyi ortaya konuyor. Politik istemler de bu tespitlere bağlı olarak oluşturuluyor. Ancak emek verimliliğindeki artış, üretici güçlerin gelişmesinin en güçlü göstergesi olduğu halde bu konuya gereken ilgi gösterilmiyor. Asıl üzerinde durulacak nokta bu olması gerekirken, üretici güçlerdeki niceliksel değişmeler, kapitalizmin bunalımının sürekli derinleştiğinin kanıtı olarak gösterilmiştir. Görünüşlerle oyalanan düşünsel yolculuk görünüşleri oluşturan dinamikleri yakalayamıyor, bildiği ve emin olduğu yoldan ayrılamıyor. Sonuç olarak '*Sol*' hareketler ekonomik alanda da (sanayi ve tarımda) yeni fikirler üretemedi. Kanıksanmış ideolojik söylemler tekararlanagelmiştir. Gerek Türkiye'de gerekse dünya'da tüm yazılı ve sözlü söylemlerde en çok dile getirilen sav, '*kapitalizmin bunalımı derinleşiyor*', olmuştur.

Ulusal Sorun ya da Uluslar Kaderini Neye Göre Tayin Edebilirler

Emperyalizm ve sömürgeler olgusu kendisine bağlı olarak Ulusların Kaderini Tayin Hakkı sorununu da ortaya çıkarmıştır. Uluslaşmanın sanayiye bağlı olarak olgunlaşması, sermayenin ulusal sınırların dışına taşması sömürgeciliği yaratırken Ulusal Bağımsızlık kavramını da beraberinde getirmiştir. Sadece coğrafi olarak u-

zak ülkeler arasında değil bir devletin sınırları içinde de ulusal sorun ve azınlık hakları toplumsal politik yaşamın temel olgularından birisi olmuştur.

Lenin'in emperyalizm tezi kapsamında ele alınan ulusal sorun, emperyalizme karşı savaşımla ayrılmaz bir bağa sahip olmuştur. Tek ülke sınırları içinde ise demokratik devrim aşamasında çözüme kavuşacak tarihsel bir sorun olarak kendini göstermiştir. Ulusal sorun da ötekiler gibi '*Sol*' hareketlerin kendi aralarında ayrı bir ideolojik-politik mücadele alanına dönüştü. Türkiye'de ulusal sorun deyince ilk önce akla Kürt Sorunu gelir. Kürt sorununu kendileri için en önemli konu olarak ele alan '*Sol*' hareketlerin değerlendirilmesi ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Biz burada ulusal sorunla devrim mücadelesinin birleştirilmesini, ulusal bilincin sınıf bilinci karşısındaki yerini ele almak istiyoruz.

Marksist-Leninist dünya görüşünün düşünsel özünü, insanlar arasındaki her türlü baskı, sömürü ve ayrıcalığın ortadan kaldırılması ilkesi oluşturur. Üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet, sömürü ve haksızlıkların temeli olarak görülür. Toplumsal mülkiyetin ortadan kaldırılmasıyla insanın insan üzerindeki her türlü egemenlik biçiminin ortadan kalkacağı kabul edilir. Sadece ekonomik farklılık ve sömürü değil, kültüre, ulusa, dine, cinsiyete vd. dayalı tüm ayrımcılık ortadan kaldırılacaktır. Marksist söylem bu talepleri ve amaçları ile insanlığın en büyük ütopyasını ortaya koymuştur. Uygulamada ne derece başarılı olduğu -olamadığı- ayrı bir sorgulama konusu; ancak, insanı hiçbir ayrım gözetmeden sadece insan olarak alıp kimsenin kimseye hükmedemeyeceğini ileri sürmesi onun göz ardı edilemeyecek tinsel değeridir. Bunların insanlığın evrensel bilincine yazılmış olmasında, pratik-politik mücadeleler yoluyla yaşama katılmasında payı büyüktür. Toplum, öznelerin gelip geçici heveslerine ve amaçlarına göre değil; fakat onların bilip-kavramaya dayalı, tutkulu eylemleriyle özgürlük ve adaletin kazanılması yönünde dönüşüyor. Dönüştürücü eylem hatalar içerebilir, önemli olan yapılan hataların görülmesidir. Eylemleri ve onun doğurduğu sonuçları hangi ölçüyle değerlendireceğiz? Elbette eylemlere yol gösteren ilkelerle. Amaca eylemlerle varılacaktır, ilkeler a-

maç ve eylem birliğini sağlayan düşünsel güçtür. Pratik dönüşümler görünüşte oldukları ve yaşantımızı doğrudan etkiledikleri için daha etkin gibi görülürler. Ancak onların ruhunu, başka bir deyişle anlamını oluşturan ise ilkelerdir. Her toplumsal-politik program önceden kabul edilen ön kabullerle harekete geçer. Bu ise, her politik programın ve uygulamanın kendi içinde ideolojik özellikler taşıdığı anlamına gelir. Öyle olmak zorundadır; çünkü programlar ve uygumlalar öncelikle kendi kendinin tarafıdır. Önemli olan, olgular bu ilkelerin yanlış olduğunu gösterdiğinde onları terk edebilmek, kendi kendine karşı da eleştirel olabilmektir, dahası kendi dışında kendi karşıtlarının varlığını kabullenmektir

Ulusların Kaderini Tayin Hakkı ilkesini, Marksizm-Leninzmin insanlar arası tam eşitlikçi tutumunun doğal bir sonucu, insancıl söyleminin bir ürünü olarak görebiliriz. Ulusal konuda da en köklü önerme ortaya konulmuş; tek devlet sınırları içinde olsa bile ezilen ulusun devlet kurma hakkının var olduğunu kayıtsız şartsız savunmuştur. '*Sol*' hareketler kapitalizmi devrimci yoldan yıkıp sosyalizmi kurmayı mutlak amaç edindikleri için ulusal sorunu da bu bağlamda ele almışlardır. Demokratik bir nitelik taşımasından dolayı ezilen ulusun ulusal talepleri işçi sınıfının amaçlarıyla çelişmez olduğu ileri sürülmüştür. İşte bu nokta '*Sol*' hareketlerin Ulusların Kaderini Tayin Hakkı ilkesine yaklaşımlarının ölçüsü olmuştur. Daha açık bir ifadeyle sosyalizmin kurulması amacına engel olan bir tutum olduğunda ulusların kaderini kendileri değil '*işçi sınıfının çıkarlarının biricik savunucusu olan parti belirliyor.*' Ulusların kaderini tayin hakkına, işçi sınıfının sosyalizm uğruna verdiği savaşıma destek olduğu sürece saygı gösteriliyor.

"*Ayrılma sorunu, her özgül durumun genel olarak toplumsal gelişmenin çıkarları ve özel olarak da proletaryanın sosyalizm için savaşımı ile uygunluğu ve yararları oranında münferiden ve yalnızca Sosyal Demokrat Parti (Komünist) tarafından karalaştırılacaktır.*" (*Ulusal Sorun üzerine Bir Söyleşi.*'V. İ. Lenin. Toplu Eserler, C.19. , Ürün, Ekim 1978, Sayı: 52 's.427-429'dan aktarma)

Ulusal duygular ve ulusal kimlik arayışının insan doğasıyla bağının ne kadar güçlü olduğu Türkiye'de ve Dünya'da yaşanan o-

laylarda kendini göstermiştir. Kendini Marksist kabul etmekle ve Türkiye devleti sınırları içinde yaşamakla beraber, örgütlenmelerini Kürt sorunu üzerine kuran grupların bulunması ulusal duyguların ne kadar güçlü olduğuna bir işarettir. Her ne kadar '*Sol*' söylem ulusların kendi kaderini tayin hakkını tanıdığını söylese de kendi içinde bir çelişki taşıyor; çünkü bu hakkı '*tanıma*' belirli bir yere kadardır, sosyalizmi kurmayı amaç edinmeyen ulusal talepler burjuva milliyetçiliği olarak değerlendirilir. Tek devlet sınırları içinde yaşayan farklı uluslara mensup işçilerin tek parti içinde örgütlenmesi Leninist bir ilkedir. Ezen ve ezilen ulus devrimcilerinin günlük propaganda çalışmalarında milliyetçi duyguların gelişmesini engellemeleri, öte yandan karşılıklı güven aşılayıcı tutum sergilemeleri gerektiği yine ideolojik bir ilke olarak ortaya konmuştur.

Özellikle Lenin ve Stalin'in konuyla ilgili düşünceleri '*Sol*' gruplar tarafından neredeyse satır satır bilindiği halde kendi aralarında sert tartışmalara, ağır suçlamalara giderek ölümlere yol açan çatışmalara varmıştır. Diğer konularda olduğu gibi Ulusal sorunda da '*Lenin derki*' diye başlayan alıntılarla bildik önermelerin tekrar tekrar dile getirilmesinden öte yeni bir şey söylenemedi.

Sınıfsal bakış açısı ve buradan üretilen ideolojik ilkelerin ulusal kimlik ve ulusal bilincin gücünü yeterince kavramış olduklarını söyleyemeyiz. Yüzyılların birikimiyle oluşan kültürel değerler, yaşam mücadelesinin oluşturduğu alışkanlıklar ve sosyal-psikolojik etkenler; sosyalizm hedefiyle, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile ulusal değerlerin içerik değiştireceği öngörüsü ne derece nesnel olabilirdi? Bu nokta, ulusal soruna ideolojik bakışın varsayıma dayalı yüzeyselliğini ortaya koyar. Yüzeysellik nitelemesini, ulusal değerlerin kökünün ne kadar derinde olduğunu, bireysel varoluşla ne kadar iç içe geçtiğini görmekte yetersiz kalmak anlamında söylüyoruz. Bunun kaynağının ise '*Sol*' dünya görüşünün; tarihi devindiren gücün sınıf savaşı olduğunu öngören, üst yapının alt yapı tarafından belirlendiğini kabul eden ilkelerinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca uluslaşmanın kapitalist gelişimin, ve buna bağlı alarak sermayenin pazar gereksiniminin bir ürünü olduğu (Haklı olarak) gerçeğinin de etkili olduğu açıktır. Bu açıdan kapi-

talizmin ortadan kaldırılması ile ulusal-milliyetçi duyguların yerini enternasyonalist değerlere bırakacağı zannedilmiştir. Ulusların Kaderinin Tayin Hakkı ilkesinin işçi sınıfının çıkarlarına bağlamanın temelinde de bu düşünce yatar.

Büyük Oktobr, ulusal sorunu kökünden çözümledi. Ulusların zindanı olan Çarlık Rusya'sının sosyal politik yapısına son veren Büyük Oktobr, halkların kardeşçe birliğini ve onların ortak devletini yarattı. ("TKP 'nin Sesi Radyosu. 7 Kasım 1977' Ürün, Ocak, 1978, Sayı: 43)

Ulusların ne kadar kardeşçe duygularla dolu olduğu Sovyetler Biriliği dağıldıktan sonra, özellikle Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinde kendini göstermiştir. Her şey ortaya çıktıktan sonra gözlem yapmak kolaydır denilebilir; ancak bu '*kardeşlik duygularının*' olup olmadığı daha sosyalizm koşullarında gözlenebiliyordu. Sovyetler Birliği Komünist Partisi daha ileri düşünceler ortaya koyarak, insanlık tarihinde yepyeni bir insan topluluğunun ortaya çıktığını ileri sürdü: Bu da her türlü ayrımın (sınıfsal, ulusal) ortadan kaldırıldığı '*Sovyet Toplumuydu.*' Kendi toplumunda her türlü ayrıcalığın ortadan kaldırıldığı kabulü doğal olarak devletin niteliğinin de değişimini zorunlu kılar. Sovyetler Birliği Komünist Partisi kendi ülkesinde üzerinde baskı uygulanacak sınıf kalmadığı için devletinde bir sınıfın devletinden Tüm Halkın Devletine dönüştüğü savını ortaya koydular. Her yeni söylemde olduğu gibi bu tezlerde Türkiye '*Sol*'u içinde yeni ideolojik tartışmalara yol açmıştır. Bunun, '*Leninist Devlet Tezi*'nin inkârı olduğunu söyleyen gruplar SBKP ve onun görüşlerini savunanları revizyonistlikle suçladılar. Ayrıca Sovyetler Birliği ve Çin arasındaki ideolojik çatışmaların temel noktalarından birisini de bu tez oluşturdu.

Her ne kadar, niyet düzeyinde nesnel ölçülerden kopmamaya çalışsa da, kendini düşünsel birtakım ilkelerle belirlemiş olan anlayış, fikir üretiminde tam olarak özgür davranamaz; çünkü ön kabulleri tarafından sınırlanmıştır. Kendinden farklı olana ancak kendi inançlarının sınırlarına, temel ilkelerine ters düşmemek koşuluyla hak tanıyabilir. İdeolojik teorik belirlemeler özellikle partinin kongresi (ya da örgütün en yetkili organları) tarafından onay-

lamışsa artık onun tartışılması bitmiştir. Bu andan itibaren örgütün, taraftarların, halkın ... görevi bu ilkeleri kavramak ve topluma mal etmektir. Tarih hakkında, hangi düşünsel ilkeler çerçevesinde, hangi örgütsel güç (Parti, devlet, bilim kurumu, vb.) tarafından hangi yargılar verilirse verilsin, hangi belirlemeler yapılırsa yapılsın, eğer bunlar tarihin nesnelliğine uymuyorsa sonunda yine tarihin çöplüğüne düşüyorlar. Çin'de, 1950'nin sonlarında başlatılan 'İleriye Doğru Büyük Hamle ve Kültür Devrimi uygulamaları, Sovyetler Biriliğinde Halkın Devleti, Yeni Tarihsel Topluluk: Sovyet Toplumu tezleri, Bulgaristan'da Türklerin zorla Bulgarlaştırılma çabaları bunun örnekleridir. Tek doğruya sadakatin yarattığı yanılsama, tek sesliliğin egemen olduğu politik baskı, düşünsel kısırlık ülkenin yaşamına damgasını vuruyor.

Yönetilenler yönetenler üzerinde yaptırımcı güç oluşturamazsa, yöneticiler baskı ve sindirmeye, düşünceler karşı düşünceler tarafından sorgulanmıyorsa tek sesliliğe ve bağnazlığa düşerler. Karşıtını inkâr eden kendi varlığını da koruyamaz, kendi içinden kendi başkalığını doğuramayan gelişmeye yol açamaz.

Her Şey İdeolojinin Saflığını Korumaya Bağlı

Teorik belirlemeler Marksist-Leninist hareketler için can alıcı öneme sahiptir; çünkü günlük politik uygulamalar ve gelecek tasarımları bunlar üzerinden yapılır. İdeolojik ilkelere bağlılık pratik yaşamda olup bitenlerden daha önemli bir yer tutar. Başka bir deyişle somut bir eylem ve toplumsal dönüşüm gerçekleştirilirken ilk önce bunun Marksizm-Leninizmin evrensel ilkelerine uyup uymadığına bakılır, ideolojik ilkeler her şeydir. Her türlü toplumsal sorunu anlamayı sağlayan ve gelecek mutlu dünyanın kurulmasına gidecek yolu gösteren odur. İlkelerde herhangi bir kuşku, yanlış anlama, değiştirmeye kalkma bütünüyle bu umutların yıkılması demektir. Öte yanan herhangi bir başarısızlık yaşanmışsa, ilkeler anlaşılamadığı, pratiğe tutarlı şekilde aktarılamadığından dolayıdır. Gerek iktidarı ele geçirmek isteyen örgütlenmelerde, gerekse iktidarın ele geçirildiği ülkelerde ideolojik ilkeler mutlu bir yaşama ulaşmanın yol göstericisi olarak görülmesi yanında, düşünsel ve pratik her adım ideolojinin bağımsızlığının ve saflığının korun-

masına bağımlı kılınmıştır.

'*Sol*' hareketlerde '*davaya bağlılık*' duygusu son derece güçlü, öznelerin kendilerine güveni çok fazlaydı. İdeolojinin bilimsel niteliğinden ve pratik olarak da kendini tanıtlamış olduğundan en ufak bir kuşku duyulmuyordu; sarsılmaz bağlılığın temeli buna dayanır. İnsan için, fikirlerle-eylemin, düşünceyle -varoluşun bütünleşmesini görmekten daha ikna eden koşul ne olabilir ki? İkna olmak, bir olgunun sorgulama süzgecinden geçirilerek kavranması sonucu oluşabilir. Bir özne ikna olduğu ölçüde inanç besler ve eyleme geçmekte kararlı olur.

'*Sol*' söylem Marksizm-Leninizmin bilim olduğunu her zaman kararlı bir şekilde dile getirmiş; aynı zamanda onun sonsuza kadar yaşayacağı konusunda hiçbir kuşkuya da yer vermemiştir.

"*Marksizm-Leninizm, gelişen ve zenginleşen, sonsuzluğa kadar canlı bir doktrindir. ... 'Marx'ın teorisi tarafından çizilen yolu takip ederek objektif gerçekliğe gitgide daha çok yaklaşacağız; başka bir yolu takip edersek ... yalandan ve kargaşalıktan başka bir şeye varamayacağız*' -Lenin'den aktarma- (S. Trapeznikov, 'Revizyonizme Karşı Mücadele' Ürün, Ocak 1976)

Bir düşünce sisteminin sonsuza kadar canlı kalması nasıl mümkün olabilir sorusuna bilimsel olarak yanıt verilemez; çünkü geleceğin neler getireceği bilinemez, en fazla ileride ne tür sorun ortaya çıkarsa çıksın bunun kavranabileceği söylenebilir. Düşünce ele aldığı her şeyi bilebilme yetkinliğine sahiptir, başka bir söylemle hiçbir nesne Us'un önünde bilinmez olarak kalamaz. Herhangi bir şeyi bilebiliyor olmamızın nedeni önceden belirlenmiş ilkelerle değil, düşüncenin geliştirdiği yöntemlerle olur. Yöntem ise öznel tercihlerle değil, olgunun bütünsel yapısından, niteliklerinin bağıntısından türetilir.

Marksizm-Leninizmin bilim olduğu inancı bu kadar güçlü olmasına rağmen, giderek bölünmelerin çoğalması, kendi içinde düşmanca tutumlar üretecek kadar ayrıksı şeylerin söylenmesi, vb. ilişkilerin ortaya çıkmasının kaynağı nesnel bir şekilde ele alınmamıştır. Yanlış anlamak, kavrayamamak, sınıfsal (devletsel, ulusal,

vb.) bakış açısından dolayı bu ayrılıkların ortaya çıktığı ileri sürülürse o zaman onun bilim olduğu nasıl söylenebilir, olsa olsa olayları anlamak için kullanılan bir bakış açısıdır. Bu durumda ise o bilim değil, bakış açısının daha yetkin ve olgun hali olarak bir ideolojidir. İdeoloji, bilim olmadığı gibi bilimsel bir yöntem de değildir. Daha önce de söylediğimiz gibi bilimsel verileri de kullanarak olayları anlamak için başvurulan bir ilkeler dizgesidir.

İlkeler ne kadar kutsanırsa kutsansın, uygulamaya konulduğunda ayrılıklar kaçınılmaz olur. Çünkü bireylerin algılamaları, kültürleri ve tasarımları farklıdır. Toplumsal yaşama uygulanan ilkeler ekonominin, geleneklerin, teknik durumun ve doğal koşulların sonsuz çeşitliliği içinde farklı uygulamalara konu olacaktır. Uygulama sonuçları düşünsel değerlendirilmeden geçerken yepyeni ilkeler ortaya konabilir ve bunlar daha önceki ilkeleri geçersiz kılabilir. Bu noktada ya eski söylemler -ilkeler- tekrarlanıp duracak ya da yeni fikirler geliştirilecektir. '*Sol*' söylem ideolojik ilkelerini evrensel, takip edilecek tek yol olarak gördüğü için düşünsel kısırlığa gömülmüştür. Ele aldığımız önemde (1970-80) '*Sol*' içindeki bölünmelerin artması aslında ideolojik bunalımın derinleşmesinin işaretiydi.

"*Marksizm-Leninizm bir bilimdir. Her bilim gibi gelişmeye açıktır. Fakat yine her bilim gibi bağlı olduğu temel ilkeleri vardır. Buna Marksist-Leninist öğreti diyoruz. Revizyonistlerin tüm çabalarına rağmen, bu öğreti dimdik ayaktadır. Öğreti, dogma demek değildir. Dünyanın dönmesi, yer çekimi kanunu nasıl yadsınamaz bilimsel gerçeklerse, Marksist-Leninist öğreti de öyledir.*" ('*Legal Marksizm ve Legal Sosyalist Partiler*' Ürün, Ocak 1978, Sayı: 43)

'*Sol*' gruplar içinde Marksizmin bilim olmadığını söyleyen olmamıştır. Bu tutum bilimi en güvenilir dayanak olarak almak anlamına gelir. Bilimin kanıtı kendisidir, başka bir deyişle onun dışardan başka referanslara gereksinimi yoktur. İnsan her türlü düşünsel söylemin ve inanç dizgesinin tutarlı olup olmadığını ortaya koymak için bilimi ölçü olarak almak zorunda kalır. Daha önce de dile getirdiğimiz gibi ideoloji bir inanç dizgesidir ve kendini kabul ettirmek için bu güvenli referansa -bilime- başvurmaktadır. Eğer

bir söylem kendi tutarlılığını kanıtlamak için bir ölçüye başvuruyorsa, tutarlı olup olmadığını anlamak için söylemin kendisine bakarak değil ölçüsüne bakmak, referansını verimli şekilde kullanıp kullanmadığına bakmak gerekir. Bilim en güvenli yöntemdir; çünkü herkes tarafından test edilebilir, olgular ve nesneler deney yoluyla gözlenip ölçülebilir. Bu, bilimin yöntemsel açıdan nesnelliğini gösterir. Önemli olan öteki nokta ise mantıksal nesnelliktir, başka bir deyişle yanlışlanabilir olduğunu da görmek ve bunu ilke olarak kabul etmektir.

'*Sol*' söylemde Marksizm için kimi zaman '*Bilimsel Dünya Görüşü*', kimi zaman da bilim olduğu ileri sürülmektedir. Ancak bunun ikisi farklı farklı içeriklere sahip. Dünyayı algılayıp yorumlamak ve geleceğe yönelik projeler -önermeler- sunmak dünya görüşlerinin özsel yanıdır, elbette bu süreçte bilimsel veriler kullanabilir; ancak kendileri bilim değildir.

Geçmişin değerlendirilmesini, şimdinin reddedilip dönüştürülmesini, geleceğin yüceltilmesini birbirine bağlayarak dünyayı görme biçimleri, tasarıma dayalı düşünsel dizgelerdir. Dünyayı dönüştürmek asıl amaç olduğu için '*Özneyi*' (Sınıfı, örgütü, ideolojiye bağlı bireyi) her zaman temel olarak alır. İdeoloji, işçi sınıfı bilincinin saflığının korunması, kitlelerin örgütlenmesi, savaşkanlığının arttırılması, vb. için her zaman başat önem taşımıştır. Düşünsel çözümlemeler, toplumsal araştırmalar, güncel eleştiriler bu amaçlar için yapılır. Onun için '*Sol*' hareketler ancak pratiğe döküldüğü ölçüde teoriyi önemsemişlerdir: '*Teori pratik içindir*', temel bir ilkedir ve teori ile somut yaşamın ilişkisini ortaya koyar. Günlük politik söylemlerde sık sık dile getirilen bu önermenin kaynağı Marx'a kadar gider; '*Filozoflar dünyayı yorumladılar önemli olan onu değiştirmektir*', ilkesi Lenin tarafından '*devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz*' biçiminde ortaya kondu. Sonraki dönemlerde ise '*teori pratik içindir*' olarak daha da sade ve somut hale geldi. Doğal olarak '*Sol*' hareketler teoriyi pratik eylemlerine, daha da ileri giderek kendi özgün ideolojik söylemlerine uygun düştüğü ölçüde önemsediler. Kendi politik kimliklerini belirleyen ilkelerine uygun düşmeyen her belirleme birer '*burjuva ideolojisi -düşünce-*

si-', olarak damgalanıp dışlanmıştır.

Bilimin yöntemi deney-gözlem-ölçü, ilkesi ise nesnelliktir. Bilimde dokunulmaz, sorgulamaya uğratılmaz mutlak ilkeler yoktur. İdeolojiyi bilim katına çıkaran belirleme bunun ölçülerini de veriyor. Kendi içinde bütünlüğünü sağlamak, tutarlılık kazanmak için bu zaten yapılmak zorundadır.

"*Marksizm-Leninist doktrinin iki temel taşı vardır: Bunlar PROLETARYA DİKTATÖRLÜĞÜ ve PROLETARYA ENTERNASYONALİZMİ'DİR. Her iki ilkeye açıklıkla yer vermeksizin 'bağımsız ideoloji'den, 'uzlaşmaz ideolojik savaşım'dan söz edilemez*"(agy.)

"*Bütün komünist partileri için temel ilke proletarya diktatörlüğünün kabul etmek ve onun gerçekleştirilmesi uğruna mücadele etmektir.*" ('*Barış mı Şiddet mi?*' Halkın Sesi, 6 Mayıs 1975, Sayı: 4)

Kendini Marksist-Leninist ideolojiye bağlı kabul eden hemen her örgütlü hareket aynı ilkeleri ödünsüzce savunduğunu ileri sürüyordu. Farklı örgütsel merkezler aynı ilkeyi savunduğunu kabul ettikçe, '*gerçek 'Sol'biziz*', ötekiler '*sağ'ya da 'sol*' sapma içindedirler, demekten öteye bir şey kalmıyordu.

Proletarya diktatörlüğünü kabul etmek tüm '*Sol*' gruplar tarafından Marksist olmanın ölçüsü sayılır. Evrensel ilkeler bütününe bağlı kalarak '*İdeolojinin*' bağımsızlığı korunabilir; ancak kimi gruplar kendilerine göre özgün evrensel ilkeler geliştirdiği de olmuştur.

"*Oktobr'ın (Ekim 1917 Rus Bolşevik Devrimi) bir ürünü olan SSCB'nin günümüzdeki varlığı, Oktobr'ın getirdiği ve uyguladığı ilkelerin tüm dünya devrimci süreci açısından genelgeçer bir nitelik taşıdığını tartışılmaz bir biçimde kanıtlamıştır. ... Marksizm-Leneinizmin tek ölçütü SBKP'ye (Sovyetler Biriliği Komünist Partisi) karşı tavırdır.*" ('*Altmışıncı Yılında Oktobr'ın Aydınlık Yolu*' Ürün, Kasım 1978, Sayı: 53)

Türkiye '*Sol*' hareketlerine göre, ideolojinin evrensel ilkeleri ortadan kalkmaz ancak yenileri ortaya çıkabilir. Yeni '*evrenseller*' genellikle örgütlerin kendi politik kimliklerini belirleyen söylemlerinin mutlaklaştırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kendini

belirli sosyalist ülkelerin politikası ile özdeş duruma getiren gruplar, bu ülkelerin her türlü uygulamasına onay vermek durumuna düşmüştür. Dahası bunu ideolojik evrensel ilke düzeyine çıkararak.

Sovyetler Birliği 1979 yılında Afganistan'ı işgal ettiğinde Türkiye Komünist Partisi bu eylemi koşulsuz olarak desteklemiştir. Afganistan'ın toplum yapısına dair istatistikler verilip bu ülkede sınıfsal nitelikli bir devrimin olduğunu kabul etmiştir.

"*TKP, Türkiye işçi sınıfı ve halkımız, Sovyetler Birliği'nin Afganistan Hükümetinin isteği üzerine yaptığı bu enternasyonalist yardımı doğru buluyor. ... Her devrim için geçerli öyle genel yasallıklar vardır ki, bir ülkenin özgüllükleri ne olursa olsun, bunlar bu genel yasallıkları yürürlükten kaldıramaz. ... Bu genel yasallıkları yoğurur, somutlaştırır. ... Afganistan'da gerçekleşen devrim politik erkin sınıfsal içeriğini değiştirmiş, onu eski toplumsal ve ekonomik düzeni ortadan kaldıracak bir öze kavuşturmuştur. ... Her devrimin utkusunun kaçınılmaz bir başka yasallığı, proletarya enternasyonalizmidir. ... Bu dayanışma olmadan, devrim kazanımlarının savunulması, ... ekonomik, toplumsal, politik, kültürel her alanda devrim kazanımlarının ilerletilmesi, sonul amaca doğru yol alması olanaksızlıktır.*" ('TKP'nin 31 Aralık 1979 günlü bildirisinden, Çağ, Nisan, 1980, Sayı: 1)

Sovyetler Birliği Afganistan hükümetiyle daha önce yaptığı antlaşmayı (5 Aralık 1978) gerekçe göstererek Aralık 1979 yılında Afganistan'a girdi. Büyük tepkiler uyandıran olay kapitalist ve sosyalist ülkelere dayalı iki kutuplu Dünya'da yeni bir gerilim odağı oldu. Dünyanın birçok komünist partisinin de desteklediği bu olay Afgan devrimi olarak nitelendirildi. Marksizm-Leninizm temel ilkeleri sonsuza kadar canlı kalacağına göre yeni olaylar onun teorik hazinesini zenginleştirecektir. '*Sol*' söylemde örneğin '*Halk Savaşı*', '*Kültür Devrimi*' gibi kavramlar buna örnek olarak gösterilmiştir. Afganistan '*Devrimi*'de ideolojik kabule zenginleştirici bir işlev göstermelidir.

"*Afganistan'da gerçekleşen devrim yeni tip bir devrimdir. Bizim deneyimlerimiz açıkça şunu ortaya koymuştur: Eğer halk ilerici ideolojiyi ve ona uygun örgütleri benimser, eğer köylülüğün ve*

işçi sınıfının en iyi evlatlarından oluşan bir parti yaratılır ... eğer parti silahlı güçler arasında çalışır ve ordu saflarına ilerici ideolojiyi iletirse, eğer subaylar köylü ve işçi kökenliyse, bu durumda halkın en iyi evlatlarınca gerçekleştirilen devrim yenilmeyecek niteliktedir. Afganistan'da bu devrimi işçi sınıfının öncüsü olan bir parti gerçekleştirdi. (S. M. Zerai, 'Afganistan Demokratik Halk Partisi Polit. Büro üyesi. Afganistan'da Yeni Bir Çağın Başlangıcı' Barış ve Sosyalizm Sorunları, -BSS-, Ocak 1979)

'*Sol*' hareketler, iktidar konusunu öylesine önemli bir noktaya çıkardılar ki, toplumun doğal gelişim aşamasının belirli koşullarda atlanabileceğini ileri sürebilmişlerdir. Kökeni Lenin'e dayanan 'Kapitalist Olmayan Yol' tezi önemli bir ideolojik çatışma konusu olmakla beraber savunulmuştur. Bağımsızlığını yeni kazanmış, sanayisi olmayan, feodal ekonominin egemen, köylü nüfusun ağırlıkta olduğu ülkelerde iktidarın ele geçirilmesi ve sosyalist ülkelerin ekonomik desteğiyle kapitalizm yaşanmadan sosyalizmin kurulabileceği ileri sürülmüştür. Bunun için iki temel koşulun bir araya gelmesi gerekiyor; birincisi iktidar Marksist ideolojiyi benimsemiş örgütlü bir güç tarafından ele geçirilmeli; ikincisi ise sosyalist ülkelerin teknolojik desteği olmalıdır.

Afganistan'da askeri darbeyle iktidara geçen güçler sosyalizmi hedeflemiş olmakla, ideolojik dayanağı da olduğuna göre bu amacı gerçekleştirebilirlerdi. Eğer tarihin gelişim sıralamasına göre belirli bir aşama -kapitalizm-, iktidarların ve sosyalist ülkelerin işbirliği ile aşılabiliyorsa, karşıt olarak iç gerici çevreler ve dış emperyalist güçler tarafından da süreç tersine çevrilebilir -ki öyle olmuştur- . Bu durumda tarihin kendi yasallığının olduğu tezi ne derece geçerli olabilir? 18 milyon nüfusun 230 bininin işçi olduğu bir ülkede işçi sınıfının öncüsü bir partiden söz ediliyor. Yine kendi rakamlarına göre (Agy.) okuma bilmeyenler %90, nüfusun %85'nin köylerde yaşadığı (1973 rakamları), yaklaşık olarak 1,5 milyon nüfusun göçer olarak yaşadığı bir ülkede sınıfsal niteliği olan bir devrimin gerçekleştiği savı ileri sürülüyor.

Türkiye '*Sol*' hareketi içinde bu olaya şiddetli tepkiler veren gruplar olmuştur. Düşüncenin herhangi bir önyargıya bağlanmadan

işletildiği durumda sağduyu kendi gücünü ortaya koyuyor, insanlar ve örgütler nesnel tutum sergileyebiliyorlar. Kendi görüşlerini herhangi bir sosyalist ülkeye göre belirlemeyen, bu anlamda bağımsız davranan Dev- Yol, Afganistan 'Devrimi' konusunda sağlıklı görüş belirtmenin örneğini vermiştir.

"SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Biriliği) Afganistan'ı ABD'ye kaptırmamak için askeri müdahale yapmak zorunda kaldı. Bu askeri müdahalenin devrimle-mevrimle bir alakası yoktur. Müdahale, Afgan Halkları ve Afganistan toprakları üzerindeki SSCB ile ABD nüfuz alanı çatışmasının bir sonucudur. ... Hepside Sovyetlerden yana olan yönetimlerin peş peşe cuntalarla düşürülmesi ve yeni gelen yönetimlerin de Sovyetler'in desteğini almış olması ve Sovyet yanlısı olmuş olması nasıl izah edilebilir? ('SSCB'nin Afganistan'a Müdahalesi Halkların Kurutuluş Mücadelesine İndirilen Bir Darbedir.' Devrimci Yol, Ocak 1980, Sayı: 34)

'Afganistan Devrimi' denen süreç nasıl yaşanmıştı? Davud Han 17 Temmuz 1973 yılında askeri darbeyle iktidara geldi ve ülkede cumhuriyet ilan etti. 27 Nisan 1978 yılında Davud Han'da bir askeri darbeyle iktidardan uzaklaştırıldı. 'Darbenin liderleri, Nur Muhammed Taraki, Hafizullah Amin, Babrak Karmal ve General Abdülkadir idi.' (20. yüzyıl Siyasi Tarihi, F. Armaoğlu, Alkım yay. s.764)

Adı geçen bu kişiler daha sonra sırasıyla birbirlerini askeri darbeyle iktidardan uzaklaştırmışlardır. Hafızullah Amin iktidarı ele geçirince N. Muhammed Taraki'yi ördürdü, daha sonra iktidarı ele geçiren B. Karmal ise H. Amin'i halk mahkemesinde yargılatarak idam ettirdi. Sovyetler Birliği birbirini öldüren bu liderlerin hepsiyle de iyi ilişkiler içinde kalmaya özen gösterdi.

Devrimin evrensel ilkelerinin, ülkelerin özgül durumlarına bakmaksızın geçerli olduğunu savunmak ideolojik anlayışın doğası gereğidir; eğer öyle olmasaydı Marksizm-Leninizmin bilimsel nitelik taşıdığı ve evrensel geçerliliği olduğu savunulamazdı. İdeolojik akıl olguların kendi özelliklerinin belirlenmesinden çok ön kabulleriyle tavır belirledikçe, bunları olgulara giydiriyor; başka bir deyişle olguların ve uygulamaların ideolojik ilkelere uygun olduğunu savunmak durumunda kalıyor. Toptancı yaklaşım özgün

bir olay veya sürece bakarak genel geçer ilkeler çıkarmaya yatkındır. Afganistan olayında görüldüğü gibi, bir devletin daha çok kendi çıkârının göz önüne alarak yaptığı işgalci bir hareket, '*devrimin kazanımlarının enternasyonalist dayanışma ile korunması*' biçiminde evrenselleştirilebiliyor. Analizler ve düşünsel belirlemeler '*Sol*' gruplar için politik kimliklerinin de ortaya konmasını sağlayan ayrım çizgileridir. Bu belirlemelere ideolojik bir nitelik yüklemek onların varlık temelidir.

Belirli bir olgu veya süreç hakkında çözümleme yapmak; sorunun ortaya çıkış nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymak, onu genel bir ilke düzeyine çıkarmak için yeterli olabiliyor. '*Sol*' örgütlerin bu tarz belirlemeleri, onların politik-örgütsel kimliklerinin olgunlaşmasını ve aynı zamanda güncel olaylar karşısında tavır belirlemelerini sağlar. Bu fikirler gelecekte de onların eylemlerinin ilkesi olduğu ölçüde örgütsel kimliklerini ortaya koyan sınır olurlar. Devrimci örgütler ilkesel düzeyde kolay kolay fikir değiştirmezler; çünkü bu örgütsel yapının tüm yanlarını (Örgütlenme biçimi, devrim anlayışı, kadroların eğitimi, vd.) ilgilendiren bir konudur. Toptancı düşünsel kavrayış esnek bir yapı gösteremediği için köklü fikir değiştirmeleri de hızlı olabiliyor.

"*Şüphe yoktur ki, dünya devrimini nihai zaferine uluslararası proletarya hareketinin birleşik gücü oluşturacaktır. Emperyalizme nihai darbeyi başta devrimini yapmış ülkeler proletaryası olmak üzere tüm dünya proletarya hareketinin birleşik gücü vuracaktır. (Nisan 1977. Devrimci Yol, Bildirge) "Ama bugün emperyalizmi gerileten ve nihai zaferi yakınlaştıran dinamik güç geri bıraktırılmış ülke halklarının kurtuluş mücadelesidir*" (Devrimci Yol, 1 Haziran 1977, Sayı: 3)

Verdiğimiz bu alıntıda; '*nihai darbeyi ... devrimini yapmış ülkeler ...ile dünya proleter hareketinin birleşik gücünün vuracağını*', söylerken iki ay gibi kısa bir süre sonra '*... geri bıraktırılmış ülke halklarının kurtuluş mücadelesidir*', belirlemesi farklı içerik taşıyor. Bu cesur adım '*Sol*' hareketler açısından önemli bir belirlemedir. Başka bir örnek ise Arnavutluk-Çin arasındaki ideolojik ayrım ve bunun Türkiye'ye yansımasıdır.

"*7.7.1978'de Çin Arnavutluk ile arasındaki askeri ve ekonomik yardım ve ödemeleri kesmeye, teknik elemanlarını çekmeye karar vermiştir.*

'*Çin önderliği, ülkemizle ekonomik işbirliğinin, Arnavutlak'un bu anti-Marksist siyaseti (Üç Dünya Teorisi, M. A.) kabul etmesine ve bu siyasete tabi olması şeklindeki şarta bağlamaktadır*'-Tiran Radyosu, 13 Temmuz, (1978 Halkın Kurutuluşu, 17 Temmuz 1978, Sayı: 118)

Bu durum, Türkiye 'Sol' hareketi içinde önemli bir güç odağı olan ve Sovyetler Birliğini emperyalist olmakla suçlayan gruplar arasında yeni bir parçalanmanın nedeni olmuştur. Arnavutluk Çin'i bir çırpıda anti-marksist olarak suçlayınca bunun Türkiye'ye yansıması da kendini hemen göstermiştir. Ölüme yol açacak düzeyde şiddet ortaya konabilmiştir.

"*Üç Dünyacı Aydınlık TİKP taraftarları Adana'da iki Marksist-Leninisti satırla boyunlarına vurarak alçakça katlettiler*" ('*Aydınlık-TİKP: Karşı Devrim Taze Kuvveti*' Halkın Kurtuluşu, 7 Ağustos 1978, Sayı:121)

Yaşam ile düşünce, ilkelerle uygulamalar birliğe getirilip bütünleştiğinde, tarihin ereğine (Özgürlük) uygun dönüşümler mümkün olabiliyor. Sadece ilkelere bağlı kalarak bunun olabilmesi mümkün değildir. Somut yaşamın gereksinimleri her türlü öznel eğilimi, samimi inancı bir yana bırakarak kendi gerçekliğini dayattığında tüm soylu ilkeler işlevsiz kalabilir. İlkelerin (ideolojik) bağımsızlığını korumayı en önemli değer haline getiren '*Sol*' hareketler kendilerini somut gerçekliğin karşısında keskin çelişkiler içinde bulabiliyorlar. Bir ülkenin silah gücüyle işgali onaylanabiliyor (TKP ve Afganistan'ın işgali), kutup yıldızı gibi yön belirleyici olarak görülen bir dost ülke (Çin) bir anda hain olarak değerlendirilebiliyor (Çin-Arnavutluk ilişkisinde kimi grupların tutumu). Sadece ilkelerin yüceltilmesiyle, dokunulmazlık katına çıkarılan 'Doğrular'la hayatı yapılandırmaya kalkışmak, bütün iyi niyete ve büyük özverilere rağmen öznelerin amacını boşa çıkarıyor.

İdeolojinin Bağımsızlığı İdeolojik Mücadeleyle Korunur

İdeolojinin bağımsızlığını korumak ideolojik mücadeleyi gerektirir. Bir düşünceyi çürütmek onun eksikliğini gidermek olduğu gibi, ideolojik mücadelenin de en etkili yolu daha güçlü fikirler ortaya koymaktan geçer. Mücadele doğası gereği; yarışı, etkisiz kılmayı vb., içerir. Yaratıcılık ile yıkıcılığı içinde taşıyan gerilimli bir ilişkidir. Yaratıcılığın, başka bir deyişle üretkenliğin olmadığı noktada yıkıcılık güç kazanıyor. Genel olarak '*Sol*' gruplar içinde fikir ayrılıkları ideolojik mücadele adı altında ortaya kondu. Herkesin başvuru kaynağı doğal olarak Marx, Lenin ve öteki tarihi kişiliklerin görüşleri olmuştur. Ele aldığımız döneme baktığımızda ortaya yeni fikirler koymaktan çok, 'Ustalar'dan yapılan alıntıların ağırlıkta olduğu görülüyor.

İdeolojik anlayış, yapısı gereği kendi ilkelerini geçersiz kılacak fikirlerin ortaya çıkmasına hoşgörüyle bakamaz. Her grup kendi politik kimliğini daha belirgin şekilde ortaya koymak zorunda olduğu için öncelikle kendileri ile ötekiler arasındaki ayrım noktalarını net olarak belirtme gereğini duymuştur. Bu tutum, zaman içinde giderek farklı yanların öne çıkarılmasını, ideolojik mücadelenin en güçlü eğilimi haline getirdi. Evrensel geçerliliği olan düşüncelerle donanımlı olduğunu kabul eden örgütlü bir hareket, daha baştan, farklı fikirler karşısında nasıl davranacağını da belirtmiş olur. Kendi özgün görüşlerini Marksist-Leninist ilkeler ışığında oluşturduklarını da belirterek, ideolojik mücadelenin niteliği daha da netlik kazanmış oluyordu. '*Biz*' ve '*öteki*' ayrımı her bir '*Sol*' grup için örgütsel varlığı ve '*ideolojik bağımsızlığı*' korumanın güvenli yolu olarak görüldü. Teorik yazılar ve politik yorumlar incelendiğinde söylemler çoğunlukla '*ötekileri*' suçlamaya, '*oportünizm*', *revizyonizm*' gibi sapmaların belirlenmesine ayrıldığını görmek mümkün. Daha öncede belirttiğimiz gibi ideolojik düşünce yapısı kendisine bir karşıt yaratmadan varlığını sürdüremez. Çünkü ortaya çıkış nedeni; '*kötü, haksız, baskıcı*' olan bir dünyayı yıkıp yerine daha güzel bir dünya kurmaktır. Daha mutlu ve güvenli bir yaşamı kurmanın önünde sömürücü sınıflar ve bu haklı mücadeleyi zayıflatan '*sapma içinde*' olan öteki gruplar vardır. Bunun içindir

ki bütün '*Sol*' gruplar ideolojik mücadeleden söz ederken, sınıf düşmanlarına karşı verilen mücadelenin '*oportünizme, revizyonizme*' vb. verilen mücadeleden ayrılamayacağını kabul etmiş, bunu her fırsatta dile getirmişlerdir. İdeolojik birlik her şeyden önemli görüldüğü için bu birlik ancak her türlü sapmaya karşı verilecek mücadeleyle sağlanabilir. İdeolojik birlik olmadan irade birliği kurulamayacağı, fikirler kitlelerle bütünleşemeyeceği için devrimci mücadelenin de başarı kazanması mümkün olmayacaktır. İşçi sınıfı partisinin öncülüğü olmadıkça sınıf mücadelesini yürütmek ve yönetmek diye bir şey olamaz, bunun yolu da yine ideolojik birlikten geçmektedir; birlik ise ancak mücadele içinde kurulabilir.

Görüş belirtme, ikna etme, eleştirme, suçlama ve giderek tehdit etme ideolojik mücadelenin kızışmasıyla kendini gösteren aşamalar olur. Ele aldığımız dönemde Türkiye'nin sert koşullarının da etkisiyle fikir ayrılıkları tehdit boyutunu da aşıp silahlı çatışmalara ve adam öldürmelere kadar uzanmıştır.

"*Ama dost da, düşmanda biliyor ki, meydan boş değil. ... Türkiye işçi sınıfı, onun öncü politik örgütü hem baş düşmana, hem de her soydan ve boydan sapık akımlara vura vura bu savaşı yürütüyor. ... Kabasından, incesinden, dolaylısından, dolaysızından her türlü anti-komünizm, anti-sovyetizme karşı savaş durmayacak, daha da hızlanacak. Ona göre saflar tutula, ona göre bir an önce ayaklar denk alına*" (Türkiye'de Anti-Komünizmin 'Solcu' Biçim ve YöntemleriÜrün, Nisan1977, Sayı: 3)

* * *

"*Bugün dünya çapındaki mücadelelerin önündeki en büyük engel, uluslararası proletarya hareketine musallat olan revizyonist sapmadır.*" (Devrimci Yol Bildirge'den, Nisan 1977)

* * *

"*...Oportünist bir gruba karşı, proleter devrimci mücadele, sadece ideolojik planda yürütülmez. Bu mücadele telkin ve iknadan, yani ideolojik mücadeleden, hakim sınıflara uygulanan bütün yöntemleri kapsar:*" (Teorik Yazılar, Mahir Çayan, s.173)

* * *

"*Marksizm-Leninizm tektir. Proleter devrimciler birlik uğruna ilkelerden taviz vermezler. ... Birlik uğruna en karalı mücadele aynı zamanda yanlış görüşleri yıkma yönünde en kararlı bir ideolo-*

jik mücadele demektir. (*'Proleter Devrimcilerin Birliği Uğrunda Enver Hoca Ruhuyla Mücadeleye Atılalım'* Halkın Yolu, 28 Şubat 1977, Sayı: 6)

Türkiye *'Sol'* hareketinin önemli sorunlarından birisi de aydın çevreler ve bilim insanları ile güçlü bağlar kuramamış olmasıdır. İdeolojik anlayış, kendi bütünlüğünün bir parçası olan eylem boyutunu öne çıkarmak zorunda olması, o günlerin cinayetlerle dolu sert koşulları bu bağın kurulamamasının nedenlerinden birisidir. Geçmişten devralınacak zengin pratik ve teorik mirasın olmayışı da düşünsel kısırlığa yol açan başka bir neden olmuştur. Yeni fikirlerin geliştirilemediği yerde genel ideolojik önermelerin sık sık dile getirilmesi, tepkisel tutum, salt inanca dayalı kararlılık devrimci hareketlerin belirgin özelliği haline gelmiştir.

Bilinç Dışardan Götürülür.
İdeolojik Birliğin ve Bağımsızlığın Yöntemi:
İdeolojik Mücadele

Önermeler, düşünsel belirleme olarak öncelikle soyut nitelik taşır. Politik önermeler yaşama uygulanmak için oluşturulur. İdeolojinin bağımsızlığını ve saflığını korumak gibi iddialı bir söylemin nesnel olarak bir temeli olması gerekir. Başka bir deyişle gerçekten bilimsel olduğu söylense de tasarımsal bir düşünsel dizgenin saf, kendi içinde bütün ve bağımsız -bozulmamış- olması ya da bağımsızlığının korunması mümkün mü?

'Sol' hareketler bunun olanaklı olduğuna herhangi bir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde kabul etmektedirler; bunun kendi içinde turtalı bir yaklaşım olduğunu söylemek gerekir. Genel olarak tarih, birey, bilincin oluşumu, sosyal koşullar ile tüm zihinsel ürünlerin ilişkisi gibi konularda düşünsel belirlemeler, yukarıdaki soruya olumlu yanıt vermenin dayanağını oluşturur. 'Her ideoloji bir sınıfsal nitelik taşır' savını karşı yönden şöyle de dile getirebiliriz: Her sınıf kendi çıkarını hukuksal, sanatsal, felsefi, politik biçimler altında dile getirir. Bütün olarak *'İdeoloji'* olarak kavramsallaştırılan bu zihinsel süreçler alt yapı tarafından belirlenirler. Somut yaşam, ekonomik ilişkiler nesnel-yasallık içerirler. Bilinç bunların yansıtılması olduğuna göre ideolojik saflığın ve bağımsızlığın somut te-

meli vardır. Yine '*Sol*' söyleme göre ideoloji bir üst yapı olmakla beraber kendine göre bir özerkliği vardır. Nesnel gerçeklik mekanik olarak bilinçte birebir kendiliğinden yansımaz, özneyle nesne ilişkisi sonucu bilinebilir. İnsanın alışkanlıkları, bilgilenme düzeyi, çıkarları, vb. etkenler toplumsal gerçekleri doğru olarak kavramasını engelleyebilir. İşte bu öznel koşullar üst yapının -ideolojiningörece özerkliğinin temelini oluşturur.

Özellikle Lenin'den sonra 'Sol' hareketin, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de ideolojik mücadele aşırı vurgu kendi içinde haklı bir temele dayanıyor. Çünkü sömürücü sınıflar egemenliklerini ideolojik olarak -kitleleri uyutarak- gizleyebilmektedirler. Diğer önemli bir neden ise devrimin gerçekleşmesi, kitlelerin yolunun aydınlatılması için ideolojik netlik olmalıdır.

Burjuva aldatmacasını ve onun bir uzantısı olan '*ideolojik sapmaları*' bertaraf edebilmek için ideolojik mücadele merkezi bir öneme sahiptir. Aldatmaca, gerçeklerin ortaya konulmasıyla aşılabilir. Sadece sözlü propaganda yeterli değil eylemler yoluyla da kitleler bilinçlenirler, burjuva ideolojisinin etkisinden kurtulabilirler. '*Kitleler eylem içinde eğitilir, ideolojik birlik mücadele içinde sağlanabilir*' önermeleri buradan kaynaklanır. '*Sol*' örgütlerin ideolojik mücadeleye önem vermeleri iki yönlüdür; bir yanıyla kitleleri bilinçlendirmek, diğeri ise örgütsel birliği sağlamak.

Marx, ideolojiyi ters bilinç olarak, başka bir deyişle bilincin bir yanılsaması olarak belirtmiştir. İdeolojik mücadele vurgusuna Marx ve Engels'de fazla rastlanmaz. '*Yanlış Bilinç*' kavramını Marx '*Alman İdeolojisi*' adlı eserde dile getirirken bu çözümlemenin bilimsel dayanaklarını '*Kapital*' adlı eserinde görüyoruz.

"Ve her ideolojide insanlar ve onların ilişkileri, bize camera obscura'daymış (karanlık oda) gibi baş aşağı görünüyorsa, bu görüngü de, tıpkı, nesnelerin, gözün ağtabakası üzerinde ters durmasının doğrudan fiziksel yaşam sürecinden ileri gelmesi gibi, onların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir." (K. Marx - F. Engels, Alman İdeolojisi. s.45)

Olguların özneler tarafından kavranması yukarıda da değindiğimiz gibi kolayca ve kendiliğinden olmuyor. Bilinci şaşırtan etken-

ler hem onun dışında hem de içinde bulunur. Süreçler ve olgular, görünüşler halinde duyu organlarımıza açıktırlar. Bunlar gerçekliğin dışlaşması, nesnel olarak açınırnı olduğu gibi, hakikatin örtüsü olarak ta işlev görürler. Bu örtünün kaldırılması, bilincin, nesnesinin özüne erişmesi, o görünüşün arkasındaki gerçekliği kavramasıyla eş anlamlıdır. Görünüşler, bilmenin oluşması için zorunlu bir koşuldur. Buna karşı, her belirli varlık (süreç, olgu, olay, nesne) sonsuz biçimlerden -görünüşlerden- birisi olarak bilinci dışardan şaşırtabilir. Düşünce ise bilgi yetersizliğiyle, anlama yöntemiyle ve ön kabulleriyle de kendi kendini içten yanıltabilir.

Marx, mitolojiyi ve dini gerçekliğin bilinçte fantastik bir yansıması olarak görür. Ayrıca kapitalist toplumun bazı olgularının da bilinç tarafından ters algılandığını ortaya koyar. 'Meta Fetişizmi' kavramı bunların başında gelir: Üreticilerin kendi aralarındaki toplumsal ilişki, kendi emek ürünlerinin elden ele geçmesi gibi görülür. Kapitalist toplumda insanlar arasındaki sömürü ilişkisi, malların para aracılığı ile değiştirilmesinden dolayı özgür ve eşit bir ilişkiymiş gibi algılanır. Kapitalist toplumun plansız ve bunalıma mahkûm yapısı insanların düşüncesinde '*bir doğa yasası*'ymış (Marx) gibi yer eder. Kâr oranının düşmesi rekabeti arttırdığı halde, rekabetin kâr oranını düşüren nedenmiş gibi görülmesi '*Ters Bilincin*' nasıl oluştuğunu gösteren süreçlerdir. Bilincin yanılsamaları bilimsel bilgiyle aşılabilir; yanılsamaya yol açan toplumsal yapının ekonomik yasallıklarının açığa çıkarılması kitlelerin bilincini yükseltecektir. Bu anlamda '*ideolojik mücadele*' özünde toplumsal gerçekliklerin sergilenmesini gerektirir. Yeni olgular yeni çözümlemelerle açıklanamadığı zaman fikirsel boşluk, ideolojik ilkeye bağlılık adı altında eski bilgiler tekrarlanıyor. Marksizmin '*bilimsel bir dünya görüşü*' olarak görülmesinin bir nedeni de, toplumsal olguları bilimsel yöntemlerle açıklama ilkesinden dolayıdır; ancak zaman içinde bilimsel yanı, dünya görüşü olma özelliğinin oldukça gerisinde kalmıştır. En azından Türkiye '*Sol*' hareketinin 12 Eylül 1980 öncesi döneminde durumun böyle olduğunu söyleyebiliriz.

İdeolojik ilkelerin içi yeni fikirlerle doldurulmadan tekrar edilmesi arttıkça, farklı düşüncelere karşı hoşgörü de o oranda azalı-

yor. Farklılık tehdit olarak algılanıyor. '*Doğruların*' biricik temsilcisi ve savunucusu olduğuna inanan bir anlayış farklı olanı kolayca ötekileştirir. *Öteki* olan *Biz* olanın karşıtıdır ve bir biçimde bertaraf edilmesi gerektiği sonucuna varılır. Türkiye'de '*Sol*' içi ideolojik mücadelenin '*Ötekileştirme*' yoluyla ne kadar şiddetlendiği, ele aldığımız dönemde acı deneylerle kendini göstermiştir. '*İdeolojinin bağımsızlığını koruma*' titizliği düşünsel yenilenme yaratmadı. Buna karşın farklı fikirlere hoşgörülü bakmakta, yozlaşmaya yol açacak diye bir şey de söz konusu olamaz. Yeni koşullar karşısında kendini üretemeyen bilinç doğal olarak güvenli sığınağına geri döner. Bu süreç sadece katı ideolojik tutuma özgü bir gerçeklik değil, bireylerde, politik hareketlerde, düşünce sistemlerinde de görülebilir.

Sorgulamaksızın ilkelere bağlılık, giderek, politik söylemlerin tekrarına ve böylece onları tartışılmaz gerçekler katına çıkarır. Gelişme; kendi kendini aşma, eskinin değerlerini yeni koşullarla ilişkilendirerek işlevli kılabilmektir. Bunun için düşünceyi, eski olanın değişmez donukluğuna bağlamak yerine, nesnel bir tutumla anlamanın özgür akışına bırakmak gerekir.

Bilinç Dışardan Götürülür (Mü ?)

İdeolojik mücadele, ideolojik birlik, ideolojinin bağımsızlığı kavramları birbirinden ayrılamaz. Mücadele, birliği doğuracak, birlik ise bağımsızlığın güvencesi olacaktır. Eylemlerde ve davranışlarda insanları aynı kalıplar içine sokmak mümkün; ancak düşünce, fikir ve inanç söz konusu olduğunda tam bir birlik olabilir mi? Nesnel olarak böyle bir şey mümkün değildir; çünkü özne-nesne ilişkisi (bilgi oluşturma süreci olarak) dışardan birilerinin koyduğu kurallarla, sunduğu düşünsel reçetelerle değil, insanla olgu arasında kurulan biricikliği olan bir ilişkidir. Kurallar ne kadar kesin, ilkeler ne kadar net olsa da, bunu algılayan birey kendi akıl düzeyine, alışkanlıklarına, kültürel yapısına, vb. bağlı olarak içselleştirebilir. Bireyin bizzat kendisi istese bile düşünsel alanda bir başkasıyla tam olarak uyum içinde olamaz.

İdeolojik alanda belirli ölçülerde ve belirli koşullarda birlikten

söz edilebilir. Çünkü ideoloji; bilgi, inanç ve amaç birliğinden oluşur. Amaca ulaşmak için ortak inançlar etrafında bir araya gelen insanlar eylemler yoluyla umutlarını gerçekleştirmek isterler. Ortak amaçlar için irade birliği ne oranda sağlanmışsa o kadar ideolojik birlikten söz edilebilir. Ancak amaç kendi içinde çok değişken bir olgudur. Bireylerin, toplumsal grupların, sosyal sınıfların kendi içlerinde bile tam olarak birliği olamaz. Alt yapının zihinsel bir yansıması, düşünsel ifadesi anlamında üst yapı olarak görülen ideoloji bu haliyle de '*saf*' ve '*bağımsız*' olamaz. Özellikle mülk sahipleri, işçiler, vb. gibi dağınık bireylerden oluşan bir toplumsal kesim arasında bu hiç mümkün değildir. Fakat birliğin mümkün olduğu alanlar ve düzeyler de vardır. Ortak ekonomik çıkarlar, ortak tehlike, ortak toplumsal amaçlara dayanan belirli düzeyde inanç ve eylem birliği olabilir. Koşulların değişmesiyle bozulabilecek bir birlik. Gramsci'nin ortaya koyduğu, '*tarihsel topluluk*' ve '*ideolojik hegemonya*' kavramı daha çok bu gerçekliğin bir düşünsel karşılığıdır.

'*Sol*' söylemde ideolojik birlik kavramıyla temel olarak düşünsel ilkeler etrafındaki birlikten söz edilir, bundan dolayı ayrıca örgütsel, politik, eylem birliklerinden söz edilir. İdeolojik birlik merkezi öneme sahiptir ve öteki birliklerin oluşması buna bağlıdır. Düşünsel boyutta ise ideolojik birlik, her ne kadar mücadele içinde sağlanır dense de bunun mümkün olmadığı Türkiye'de ve dünya'da ideolojik bölünmelerin artmasıyla kendini göstermiştir. Her şeye rağmen bu birliğin olduğu, sağlandığı yaşanmış gibi görülse de bunun geçici bir durum olduğunu tarih ortaya koymuştur.

Herhangi Marksist bir kişi veya örgüt, kitleler (sosyal sınıf, toplumsal kesim vb.) için ideolojik birlikten söz etmemiştir; çünkü ideolojik birlik parti (politik örgüt) için söz konusudur. Böyle olsa da değişik kültürel, sosyal, kişisel özelliklerle yapılanmış insanların oluşturduğu organize birliklerde tam bir düşünce birliği sağlanamaz. Bu ancak ortak ilkelerin kabul edilmesi düzeyinde olabilir, söz konusu ortak ilkeler dizgesi ise örgütsel programdır. Program, örgüt üyelerinin düşensel olarak buluştukları ortak zemin, tüzük ise bu birliği koruyan yaptırımlar toplamıdır. Söz konusu bir-

lik bu örgütsel yapılarda oluşur ve örgüt propaganda çalışmalarıyla kitleleri bilinçlendirir. Lenin'in '*bilinç kitlelere dışardan götürülür' ilkesi bunu dile getirir. Bu ilke ise Marx*'ın, '*fikirler kitlelerle buluştuğunda maddi güce dönüşür*' belirlemesinin yaşama geçirilmesidir. Türkiye'deki '*Sol*' gruplar da tıpkı tüm dünyada olduğu gibi görüşlerini kitlelere ulaştırmak için hiçbir özveriden kaçınmaksızın yerine getirmeye çalışmışlardır. Ancak bu görev her zaman '*ideolojik sapmalara karşı mücadele ve ideolojinin bağımsızlığını koruma*' konusundaki yüksek duyarlılığın eşliğinde olmuştur.

"*Günümüzde ideolojik çalışmayı her alanda daha da geliştirmek partimizi güçlendirmede tutulacak ana halkadır. ... Her yıl yarım milyona yakın insan emek-gücü pazarına giriyor. ... Bir zamanlar toplumda ayrıcalıklı konumlara sahip olan orta katmanlar; aydınlar hızla işçileşiyorlar.*" (Ana Halka, Ürün yay. Temmuz 1979, Sayı: 42)

"*-Ayrıca işçi sınıfı işkolları, meslekleri, vb. bakımından da farlı kesimlere ayrılıyor. Metal işçileriyle hizmet sektöründe çalışan işçilerin aynı toplumsal psikolojiye sahip olmadığı açıktır.*

-Bunun dışında, işçi sınıfının dinsel (Alevi, sunni, vb.) ulusal (Türk, Kürt vb.) bakımından da homojen olmadığının içi sınıfı içinde yarattığı farklılıklar var." (agy.)

* * *

"*Bugün içinde bulunduğumuz sorunlar ancak sistemli ve örgütlü bir ideolojik mücadele ile çözülebilir. ... Birlik mücadele içinde gerçekleşecektir.*" ('Gençliğin Devrimci Eylem Birliği İçin' Devrimci Gençlik, 20 Kasım 1975, Sayı: 1)

* * *

"*Bizim gibi ülkelerde Marksizm tek yanlı bir kavranılışına müsait bir ortam vardır. Bu şekilde tek yanlı ve eksik kavrayışlar da teorik tartışmanın bir laf yetiştirme şeklinde anlaşılarak yozlaştırılmasına sebep olacaktır.*" ('*İdeolojik Mücadelenin Önemi ve Temel Siyasi Görevlerimiz*' Devrimci Gençlik, 24 Ocak 1977)

Sosyal koşullarla tinsel yaşam arasında çelişik bir birlik bulunur. Nesnel şartlar bireysel yaşamı ve toplumsal ilişkileri sınırlamaya başladığında bu durum öznelerin müdahalesiyle şu veya bu

biçimde değiştirilir. Öte yandan düşünceler, planlar, vb. gerçekleştirildiğinde '*Nesnel Tin*'i, başka bir deyişle sosyal koşulu oluştururlar. Sosyal koşullar ve onun bağrında yaşanan tüm zihinsel-düşünsel etkinlikler birbirilerini etkileyip dönüştürürler.

'*İdeolojik birlik, ideolojik bağımsızlık vb.*' olgulara bu çerçevede bakmak gerekir. Yukarıda verdiğimiz alıntılarda da görüldüğü gibi bir olgunun çözümlemesi yapılırken nesnel yaklaşım gösteriliyor; ancak önceden belirlenmiş bir kabulü hayata geçirmek amacıyla yapıldığı için varılan sonuç aynı nitelikte olamıyor. '*Sosyal sınıfların psikolojilerini*' ve sosyal bilinçlerinin '*onların sahip oldukları maddesel varlık koşulları olduğu*' (Ana Halka, agy.) söylenirken ve bu konuda gerçekçi çözümlemeler yapılırken ideolojik bağımsızlığın -netliğin- olabileceğini kabul etmek bir çelişki taşıyor. Kendi aralarında ne kadar sert söylemlerle ideolojik mücadele ettiklerini söyleseler de bütün '*Sol*' grupların ortak ölçüleri vardır; çünkü söz konusu ölçüler '*Bilimsel Dünya Görüşünün*' temel ilkeleridir: Her sınıfın bir ideolojisi vardır ve bunu üretim araçlarına sahip olup olmamaları, üretim ilişkileri içindeki yerleri belirler; kültür, demokrasi, devlet, felsefe, sanat, vd. sınıfsal nitelik taşırlar. Maddi koşulların kendileri de; mesleki ayrılıklar, iş ortamının teknik düzeyi, çalışma alanları, dinsel ve ulusal kökene bağlı etkenlerden oluştuğuna ve bunlar da durmaksızın değiştiğine göre '*İdeolojik netliğin*' maddi temeli ne olabilir?

İdeolojik sapmaların ekonomik temeli bulunduğu savı 'Sol' söylemin başka bir ortak yanını oluşturur. İdeolojik birlik örgütsel yapı için söz konusudur. Her grup kendi kimliğini özgün söylemleriyle, sloganlaştırılmış politik talepleri biçiminde ortaya koyuyordu. Bunları ise tutarlı Marksist-Leninist olmanın ölçüsü olarak dokunulmaz ilke düzeyine çıkarıyorlardı. Örneğin TKP diğer ilkeler yanında SBKP'ye karşı tavrı, Çin Komünist Partisi'nin görüşlerini savununlar Sovyetlerin emperyalist kabul edilmesini, M. Çayan'ın tezlerini savunan gruplar gizli işgal, sürekli faşizm, devrimin ancak silahlı şiddete dayanacağı tezlerinin kabul edilip edilmemesini gerçek Marksist olup olmamanın ölçüsü olarak görüyorlardı.

Doğal olarak her grup en tutarlı ideolojik donanıma sahip oldu-

ğunu ileri sürmektedir. O halde slogan haline getirilmiş düşünceler kitlelere ulaştırılmalıdır. Üye ve taraftarların ideolojik birliği özünde bu sloganları ikircimsiz kabul etmesi anlamına gelmektedir. Sloganların oluşumuna temel olan düşünsel çözümlemeler teorik ayrıntı içerir, onun için ideolojik birlik somut olarak örgüt merkezinin belirlediği sloganlar ve ortaya koyduğu gözlemlerin onaylaması demektir. Pratik olarak komünist partilerde politik büronun, daha da ötesi parti genel sekreterinin görüşlerine bağlı kalmakla, ideolojik birlik sağlanmış olur. Ancak onları da bağlayan parti programı ve kongre kararları vardır. İster partileşmiş, ister farklı örgütsel biçim altında mücadele veriyor olsun hiçbir '*Sol*' örgütte, merkez yayın organı veya liderin görüşleriyle çelişen düşüncelere izin verilmez. Çünkü bu ideolojik birlik ve giderek örgütsel birlik için bir tehlikedir. Farklı görüşlere hoşgörü göstermemek ideolojik aklın yapısından kaynaklanır. Dünya'da ve Türkiye'de yeni toplumsal-politik olgular ortaya çıkmasının da etkisiyle farklı gözlemler ve mücadele yöntemleri öneren fikirler oluştuğunda, buna, örgüt içinde yaşam hakkı tanınamaz. Yaşamın gerçekleri özneleri yeniden sorgulama yapmaya zorlar. İşte bu noktada '*Sol*' hareketler bir ikilemle karşı karşıya gelmekten kurtulamıyorlar; yeni durumlar karşısında ya yeni fikirler ortaya koyacaklar, ya da önceden kabul ettikleri ilkelerine bağlı kalacaklardır. Yeni fikirler derken dokunulmaz kabul ettikleri ilkelerini de terk edecek adımı atıp kendilerini yenilemelerini kastediyoruz. Kendilerini evrensel ilkelerle bağlamış düşünce yapıları -ideoloji- bu değişimi gösteremezler. Onun için gerek Dünya gerekse ülkemizde zaman ilerledikçe 'Sol' ideolojik söylemde ayrılıklar artmıştır.

Dünyada sosyalist ülkeler topluluğunun oluşmasıyla yepyeni uluslararası ilişkileri geliştirmek gerektiğinde, sosyalizme barışçıl yollardan geçme olanağı doğduğu söylendiğinde, nükleer silahların ortaya çıkmasıyla barış içinde bir arada yaşama politikası uygulandığında, vd. ideolojik ayrılıklar kendini göstermiştir. Bunlar Türkiye '*Sol*' hareketine doğrudan yansımış, ülkeye özgün başka koşulların da etkisiyle bölünmeler giderek hızlanmıştır. Sosyalist ülkeler arasında silahlı çatışmaya (Düşük düzeyde Çin- Sovyet sınırında, Çin'in Vietnam'a saldırısında) Türkiye'de '*Sol*' grupların

kendi aralarında adam öldürmeye varacak kadar keskinleşen ayrılıklar hep ideolojinin bağımsızlığını koruma kaygısıyla başlamıştır. '*Din elden gidiyor*', '*Atatürk ilke ve inkılapları korunacaktır*', '*Marksizm-Leninizmin ilkelerinden ödün verilemez*' şeklinde dile getirilen inanç ve kararlılık dolu söylemler ideolojik aklın değişik içeriklerle kendini ortaya koyuşudur. Karşılaştıkları sorunları, ilkelerinden ödün vermeksizin çözmeye çalışan, devlet, örgüt, kurum veya birey; uygulamada zorbalığa, düşüncede ise tutuculuğa düşmekten kurtulamıyor. İktidarı ele geçirmiş ideolojik anlayışlar iktidar olduklarında somut yaşam da problemlerle yüz yüze geldiklerinde ilkelere göre değil koşullara göre adım attıkları görülmüştür. 1920'lerin başında Lenin tarafından uygulamaya konulan NEP 23 Ağustos 1939'da Stalin'in Hitler'le yaptığı saldırmazlık paktı tarihsel örneklerdir. Koşullar bu politikaların uygulanmasını gerektirmiş olabilir. Bunların yanlış olup olmadığından çok şuna dikkat çekmek istiyoruz: Uygulama sürecinde pratik çözüm için ölçü, ilkelerden çok somut yaşamın gerçekleri olmuştur. Dondurulmuş ilkeler toplumsal yaşamın canlı gövd.esine giydirilemiyor. İlkeler öznelerin duygusunda, düşüncelerinde, niyetlerinde vb. değil gerçekliğin içinde bulunur ve düşünce yoluyla açığa çıkarılır.

Dışardan Götürülecek Bilinç Dışarıyı Nasıl Algılıyor?

İdeoloji bir toplumsal dönüşüm projesi olduğu kadar, bir bilme ve anlama yöntemidir de. Bilinç bildikleriyle sınırlıdır ve kendisiyle dış dünya arasında kurduğu ilişki biçimi bilgilenmenin çapını ortaya koyar. Gerçekliği kavramak ona yöntem uygulamak, aynı anlama gelmek üzere onu belli ölçü ve ilkelerle ele almak demektir. Yöntem ve ölçülere, olguların Özüne ulaşmak için izlenen yol da diyebiliriz. Böylesi bir tutumu nesnel dediğimiz yaklaşım biçimi de gösterir ki, yanlışa düştüğünü fark ettiğinde yöntemini değiştirir. Ancak mutlak doğrularla, başka bir deyişle değiştirilmez ön kabullerle olguları anlamaya çalışan bir anlayış sonuçta kendi ilkelerinin doğrulandığını ileri sürer. '*Olaylar bizi doğrulamıştır*' çıkarsamasına '*Sol*' hareketlerin söylemlerinde sıkça rastlanması bunu gösterir. En azından her grup her toplumsal olaydan kendi düşüncelerini doğrulayacak bir yan bulabiliyor. Bunun nesnel olana-

ğı da vardır; çünkü her olgu, nesne, vd. birden çok öğenin ve niteliğin birliğinden oluşur. Gerçekliğin içinden herhangi bir özellik öne çıkarılıp kendi düşünsel ilkesiyle bağlantıya sokulabilir. Sonuç olarak bir düşünce yapısı ne kadar içe kapalı olsa da yaşamın sayısız olanakları ve görünüşlerinden biriyle kendini bütünleştirip haklı olduğuna kendini inandırabilir. İdeolojik bilinç tipi doğası gereği pragmatizme açıktır. Bu özelliğine bağlı olarak olguları kendi amaçları için yorumlayıp, düşünsel çıkarsamalar yapabilir. Dünya görüşünün egemen kılınması her şeyin üzerindedir, her şey onun gerçekleşmesi için bir olanaktır. Tarihsel olayları ve kişileri bu ölçülerle ele aldığı için gerçekliği bütün yönleriyle ortaya koyamaz.

Ülkemizde devrimci hareketlerin '*Kemalizm*'e yaklaşımları ilgi çekici bir örnektir. Hiçbir örgüt Atatürk ve onun attığı adımlara değinmeden edemezdi. Bütün '*Sol*' gruplar ayrıntılarda farklı şeyler söylese de Atatürk Devrimleri'ni ve ulusal kurtuluş savaşının burjuva karakterli olduğu konusunda birleşirler. Ancak bu konuda tüm gözlemler özgün araştırmalara dayanmaktan çok Lenin ve Stalin'in belirlemelerinden besleniyordu... Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın sınıfsal niteliği konusunda belirlemelerin teorik kaynağı o dönem Sovyet araştırmacılarının, komünternin, Sovyetlerin Ankara elçilik görevlilerinin gözlemlerine dayandırılıyor. Yetersiz araştırma, belgeye ulaşamama, bilgi eksiliği, fırsat bulamamak düşünsel üretkenliği engelleyen koşullar olabilir; ancak ortaya iddialı gözlemler konuyorsa bunların sağlam dayanakları olmalıdır. '*Sol*' örgütlerin söylemlerinde '*Kemalizm*' konusunda bol miktarda belirlemeler yapıldığına ve değişik kaynaklardan alıntılar yapıldığına rastlanıyor. Ne yazık ki doğrudan Atatürk'ün kendi görüş ve söylemlerinin düşünsel kökleri, tarih bilincinin niteliği ve felsefi boyutu ele alınmamıştır. Kendi tarihine son derece yüzeysel, aslında ideolojik amaçlarla bakan '*Sol*', doğal olarak özgün fikirler geliştiremezdi. Yakın tarihine olduğu gibi uzak tarihine de üstünkörü bir ilgiyle yaklaşmıştır. Örneğin insanlığın düşünsel evriminde belirli bir yeri olan '*Tasavvuf öğretisi*', sosyal yaşamın örgütlenmesi konusunda dayanışmacı-paylaşımcı öğeler taşıyan '*Ahilik*' konusunda herhangi bir değerlendirmeye rastlanmıyor. Şeyh Bedrettin, Türkiye toplumunun gurur duyacağı bir mutasavvıf olarak, Nazım

Hikmet'in şiirleri sayesinde '*Sol*' fikirlerin gündemine girebilmiştir.

Atatürk ve onun düşüncelerinin anti-emperyalist içeriği, Leninist Kesintisiz Devrim tezinin bağlaşıklar ilkesiyle paralellikler taşıdığı için de '*Sol*'un ideolojik değerlendirmelerine konu olmak zorundaydı.

"*Görüşümüze göre, Kemalist ideoloji; Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti hakim sınıf ve tabakalarının, bir toplumsal oluşumdan başka bir toplumsal oluşuma geçiş süreçlerinin belli bir anında, başta Mustafa Kemal ve yakın çevresi olmak üzere belli bir kadroda odaklaşan ideolojik sentezidir. ... Bunun dışında başka bir şey değildir ve olamazda.*" (Osmanlı-Türkiye Hakim Sınıf ve Tabakalarının İdeolojik Sentezi: KEMALİST İDEOLOJİ, Ürün, Mayıs 1975, Sayı:11)

"*... Kısacası, Kemalist hareket ve ideoloji Türkiye'nin bugünkü toplumsal oluşumunun hazırlanmasında önemli bir duraktır: Devraldığı Osmanlı ideolojisi'ne göre ileri bir harekettir. Fakat, bundan başka bir şey değildir. Oluşumundan günümüze kadar, kesinlikle anti-komünist ve işçi sınıfının her türlü siyasal-ekonomik örgütlenmesine karşı burjuvazinin silahıdır.*" (*Kemalizm ile Sosyalizm Arasında Aşılmaz Bir Duvar Var mıdır?*' Ürün, Ağustos 1975, Sayı: 14)

"*Kemalizm yalnızca bir tavır değil düşünüş ve davranışla birlikte bir dünya görüşüdür, bir ideolojidir. Milli burjuvazinin ideolojisidir.*" ('*Yol Ayrımı*' Kurtuluş Sosyalist Dergi, Haziran, 1976)

"*Kemalist diktatörlük, sözde demokratik, gerçekte askeri faşist bir diktatörlüktür.*"(İ. Kaypakkaya, Bütün Yazılar I. Tufan yay, 1976, s.59)

"*Kemalizmin faşizmle bağdaşması bir yana, Kemalizm, bizzat faşizm demektir.*" (age. s.149)

"*Sınıfsal durumu gereği küçük burjuvazi emperyalizmin karşısındadır. Kaldı ki, Türkiye'deki asker-sivil aydın zümre bu sınıfın en bilinçli ve uyanık kesimidir. Ve dünyanın ilk milli kurtuluş savaşının yöneticisi olmuş, "laiklik ve milli kurtuluşçuluk" diye tanımlayabileceğimiz Kemalist düşünce ve eylemin mirasçısıdır.*" (Mahir Çayan, Teorik Yazılar s.88)

Sekiz yıl aralıksız savaşmış, her açıdan sürekli kan kaybetmiş (Askeri, ekonomik, insan kaynağı, toprak.) bir ulusun yeniden ayağa kalkıp ölüm kalım savaşı vermesi ve başarıya ulaşması daha ciddi ele alınmayı gerektirir. 1911-12'de Trablusgarp Savaşı, 1912-13 dört Balkan Savaşı, arkasından 1914-18 Birinci Dünya Savaşlarına katılmış bir ulusa bu direnme ruhu nasıl aşılandı? Elinde doğru dürüst ordusu kalmamış, Avrupa'nın güçlü ülkeleri tarafından işgal edilmiş, ekonomik olarak son derece zayıflamış bir halkı harekete geçiren bir liderin kararlılığının ve tutkusunun kaynağı neydi? Resmi ağızlar Atatürk'ün askeri ve devlet adamlığına içeriksiz övgüler dizerken onu bir puta çeviriyordu. '*Sol*' ise kurtuluş savaşına ve onun önderinin yaptığı tarihsel dönüşümlere sınıfsal nitelikler yükleyerek gerçek gücünü göremiyor. İdeolojik anlayışın, tarihi ilerleten güç sınıf savaşlarıdır, her politik tutumun bir sınıfsal niteliği vardır, ilkesi, Atatürk'ü ve onun devrimlerini anlamak için uygulanan ölçü oluyor. Elbette, '*Sol*' hareketler kendi '*bilimsel dünya görüşleri*'nin yönlendirmesiyle hareket edeceklerdi. Ancak önemli bulduğumuz bir soruna dikkat çekmek istiyoruz; bu kadar ağır koşullara rağmen Atatürk'ü bu kadar kararlı ve inançlı kılan neydi? Hem de neredeyse cumhuriyetin ilanına kadar düşünsel anlamda tek başınayken. Bizce bunun kaynağı tarih bilincinde, bir ulusun ruhunu tanımakta, tarihsel gelişimin itici gücünün ne olduğunu kavramakta gizli. Resmi ağızların Atatürk'ü bir puta çevirmelerinin altında siyasi çıkarları olmakla beraber, O'nun tarih bilincinin derinliğini yeterince kavranamamış olması da yatar. '*Sol*' hareketleri ise bu konuda sınırlayan şey ideolojik söylemin tarih anlayışı olmuştur.

Tarih bilinci; tarihte yaşanmış olayların hatırlanması, belleğe kaydedilmesi olmadığı gibi, tarihten ders almakta belli uygulamaların ve söylemlerin birebir tekrarı olamaz. Tutarlı bir tarih bilinci, tarihin yasallığını (Ussal olanı) kavrayıp bunu somut koşullara uyarlayabilmektir. Geçmişte kaldığı için bütün olay ve kişiler tarihin malzemeleridirler, bunlardan bazılarına '*Tarihsel*'dir derken ölçümüz nedir? Genel bir söylemle ilerlemeye yol açanlar diyebiliriz, daha da somutlamak gerekirse şunları söyleyebiliriz: Kendinden sonraki adımların atılmasına yol açabilmiş, akıp giden sürecin

bir halkası olarak kalabilmiş olanlardır. Bu anlamda bir insan, bir fikir, bir olay veya kurum, insanlığın evrensel nitelik taşıyan deneyimlerinden ne kadar beslenmiş, sonraki sürece ne kadar değer aktarabilmiş ise o ölçüde '*Tarihsel*'dir. Tarihsel değerler ve geçmişle bugün arasındaki evrensel bağlar ancak düşünceyle kurulabilir. Toplumsal sürecin iç yasallığının bilinci olan bu bağlar somut fikirler olarak kendini gösterirler. Fikirler soyuttur ve sadece düşünsel güçler olduğu için eylemi her şey zannedenler tarafından hafife alınabilir; oysa onlar olmaksızın herhangi bir adım atılamaz. '*Fikirler kitleler tarafından kavrandığında maddi güce dönüşürler*' derken Marx bu gerçeğe dikkat çekiyor. Lenin ise '*Devrimci teori olmadan devrimci pratik olmaz*' diyerek aynı gerçeği başka bir biçimde dile getiriyor.

Atatürk'ün tarih bilinci, bireylerin ve fikirlerin tarihsel süreç üzerindeki etkisiyle ilgili düşünceleri, '*Sol*' hareketler tarafından nesnel olarak değerlendirildiği söylenemez. Kendine aşırı güven, bilinci uyuşturabilir, olup biten olaylara karşı yeni düşünceler üretmekten alıkoyabilir. Bu durum düşüncelerin adım adım donuklaşmasına yol açarken bir yandan da farklı fikirleri rahatlıkla yargılayıp mahkûm etmek gibi bir kolaycılığa düşürebilir. Herhangi bir olay veya kişiliğe sınıfsal bir nitelik yüklemekle anlaşıldığı zannediliyor. Bir tarihi kişiliğin tutarlılığı, fikirlerinin derinliği gözden rahatlıkla kaçabiliyor.

"*İnsanlar, ancak, emelleri, fikirleri kişiselleştirilerek sevk ve idare olunabilir.*"

Musa, Mısırlıların kamçıları altında inleyen Yahudilerin bu baskı ve esaretten kurtulmaktan ibaret olan eğilimlerini ortaya çıkardı. İsa, zamanının sonsuz sefaletlerini gördü ve umumi ıstıraplar devrinde ortaya çıkmaya başlayan şefktaperverlik lüzumunu din halinde tercüme edip anlatmanın yolunu bildi.

"Özetle, insanları istediği gibi kullanan kuvvet, fikirler ve bu fikirleri kişiselleştirip yayan kimselerdir. Fikrin özelliği de, hiçbir itirazın bozamayacağı bir mutlak şekille kendi kendini kabul ettirmektir. Bu ise, fikrin yavaş yavaş hissiyat haline geçerek inanca dönüşmesi ile mümkündür; ve böyle olduktan sonradır ki, onu

sarsmaya başka hiçbir mantığın, muhakemenin hükmü yetmez." (Atatürk'ün Bütün Eserleri, II Cilt, Kaynak yay. s.168)

Bu görüşlere katılıp katılmamak bir yana, önemli olan pratik adımlar atılırken, geleceğe yönelik projeler oluştururken hangi ilkelerle hareket edildiğine bakmaktır. Toplumsal dönüşüm mücadelesi veren veya bu yolda tasarılar oluşturan özneler; Fikir-Lider-Toplum ve gelecek projesinin ilişkisini kurmak durumundadırlar. Atatürk'ün uygulamaları ve söylemleri, böylesi bir ilişkilendirmeyi nasıl yaptığını, temel değerlerin ve ilkelerinin ne olduğunu ortaya koymaktadır. Eylemlerin doğru değerlendirilmesi onun ruhu olan ilkelerin kavranmasından geçer. Niyetler ve anlayışlar bilinmeden yapılan değerlendirmeler görünüşlerde kalır. Böylece belirli bir aşamanın geçici özellikleri genelleştirilir ya da genel ilkelere bağlı kalarak somut durum buna uydurularak açıklanır. Nesnel gerçeklik ön kabullere kurban edilir.

Kültür-Felsefe-Edebiyat-Sanat Üstyapı Olduklarına Göre

Bilincin değişimi bilinç sahibi olan insanın kendi etkinliklerine dayanır. Dış dünyayla kurduğu ilişkide onu nasıl içselleştirdiği, alışkanlıklarına, inançlarına, düşüncesine hangi nitelikte kattığı bireyin kendi çabasına bağlıdır. Olanaklar ve bu olanakları kullanan, değiştiren, yerine yenisini koyan insan bu süreçte tinsel yanını da oluşturur. Toplumsal bir ilişki içinde olduğu için her insanın yapıp-ettikleri öteki insanların yaşamını da etkiler. Böylece tarihsel süreç içinde insanların yaşam deneyimlerinden türeyen yeni bir dünya, yaşamsal ilişki bütünlüğü oluşur. Kültür dediğimiz bu ortam, hem bireylerin etkinlikleri ile yapılanır, hem de onların kendilerini gerçekleştirdikleri, korundukları nesnel güç olarak işlev görür.

İnsanın yapıp ettikleri sonucu ortaya çıkan değerlerin tamamı kültürü oluşturur. Günlük yaşam biçimi, töreler, inançlar, vb. kültürün bileşenleridir. İnsan kendi kültürünü kendi üretirken, bireysel yaratımlarda bulunurken içinde bulunduğu kültürün olanaklarından beslenir. Düşünsel, alanda bunun damıtılmış, en üst düzeye çıkarılmış biçimleri din, sanat ve felsefedir. Tinsel varlıklar bu di-

siplinler altında nesnel hale getirilir. Kültür ise dışlaşmış, biçim almış Tin olarak yaşamın doğal akışı içinde gerçekleştirildiği, yaşamla ilgi biçimi olduğu ölçüde bilinç dışı bir nitelik taşır; ancak bu onun kendine göre düşünsel ilkeleri olmadığı anlamına gelmez. Bu ilkeler tek tek bireyler tarafından sorgulanıp anlamlandırılmasa da yaşamın günlük akışı içinde bireyleri yönlendiren güç olarak varlıklarını sürdürürler.

Kültürün en temel özelliği birlikte yaşam koşuludur. Bireyin ilişkileri hem kendi kendisiyle, hem toplumla hem de bu ikisinin birleşik gücü yoluyla doğayladır. Böylece kültür, tarihsel süreç ve doğal koşulların altında bireylerin ilgisiyle biçimlenir. Bu ilgi yaşam bağı ilgisidir. İlgi duyma ile yaşam tarzı arasındaki ilişki kültürün hem yaşantılandığı hem de üretildiği alandır. Birey ilgilendiği şeyleri eğilimlerine, eğitim düzeyine, alışkanlıklarına, düşünce sistemine, vb. bağlı olarak kavrayıp anlamlandırır. Aynı gerçeklik ortamından farlı dünyalar kurulması buradan kaynaklanır.

Kültür toplumlara bir kimlik kazandıracak güç olarak, bireylerin duygu, düşünce ve eylemleriyle yaratıldığı ölçüde onların bilinç dışı belleğidir. Dünya görüşleri ise yaşam gerçeğinin algılanıp yorumlanmasından çıkarsanır, uygulamaya sokularak kültürü etkileyip dönüşmesine katkıda bulunabilir. Kültürel süreç yaşam gerçeğiyle birbirine bağlanarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Söz konusu yaşam gerçekleri beslenme, korunma, üreme, iletişim gibi evrensel alanlardır. Kültürel değerler bu evrensel temelden kaynaklanır. İnsanın ilgilerini besliyorsa, onların yaratıcılığına, özgürce etkinlik göstermesine yol açıyorsa etkileri toplumsal yaşamdan dışlanamaz. Ekonomik, teknolojik, kurumsal alanlarda program yapılıp geleceğin temeli şimdiden atılabilir; ancak kimin nasıl düşüneceği, nasıl ilişkiler yaşayacağı, zihinsel yaratımları nasıl yapacağı programlanamaz, ilkeleri önceden belirlenemez.

Marksist ideolojik söylem genel olarak üst yapı diye nitelediği kültürel olguları da sınıfsal nitelik taşıyan zihinsel güçler olarak görmektedir. Demokrasinin evrensel olamayacağı, sınıfsal nitelik taşıdığı ilkesi kültüre, felsefeye ve sanata da uygulanmaktadır. Kültür yaşam biçimi olarak ekonomik ilişkiler temelinde oluştu-

ğuna göre sosyalist mülkiyetin kurulmasıyla eski kültürel tortuların ortadan kaldırılması gerekir. Lenin'e göre, kapitalizm yıkılsa bile burjuva ideolojisinin etkisi uzun süre varlığını sürdürecektir. Daha sonraki yıllarda sosyalist ülkeler ve '*Sol*' hareketler '*Kültür Devrimi*'nin önemine dikkat çekmişlerdir. Toplumun bilincinden tüm burjuva kültür kalıntılarını silmek, komünist partiler ve öteki devrimci örgütler tarafından ideolojik bir görev olarak kabul edilmiştir. Bunun ne anlama geldiğini ve doğurduğu sonuçları '*Sol*' grupların yazılarında ve sosyalist ülkelerin uygulamalarında görkmek mümkündür.

" ... *Çağdaş koşullarda, artık sosyalist dünya görüşünün geliştirilmesi, yükselen burjuva kültürüne muhtaç değil. İki nedenle: Birincisi, artık burjuva kültürü yükselmiyor. Çöküyor. Ait olduğu sınıfla birlikte. İkinci neden, bir dünya sistemi olarak var olan sosyalizm, yani işçi sınıfının yükselen akıl almaz bir hızla gelişen kültürü.*

Gelişmiş, azgelişmiş ülkelerde bireyler, dehalar, akıllı adamlar değil, devrimi gerçekleştirmiş partilerin, ülkelerin ışığında yürüyen partiler, bu zenginliğe kendi deneyimlerini katıyorlar." ('*İşçi Sınıfına Bilincin Dışardan Götürülmesi*' Ürün, Mart 1978, Sayı: 45)

Toplumsal süreç, ereği özgürlük olan insanın kendini var etme, varlığını güvenceye alma mücadelesinin ürünüdür. Tek tek bireylerin ilgileri, çıkarları, tutkuları ve bunları gerçekleştirmeleri tarihin temel devindirici gücüdür. Her bireyin etkinliği içinde bulunduğu teknik-ekonomik koşulların olanaklarıyla belirlenir, bireylerin etkinlikleri de bu koşulları dönüştürür. Toplumsal yaşam dediğimiz süreç sosyal sınıfların ortaya çıkışı ve kayboluşu, yeni ilişki biçimlerinin ortaya çıkmasıyla akıp gitmektedir. İnsanlar birbirleriyle belirli örgütlenmeler ağında, sanat, hukuk, bilim, felsefe, din, ahlak, vb. değerler üretirler. İkinci Doğa olarak belirlenen bu alan sınıf ilişkilerini, hatta coğrafyaları aşan bir güce sahiptir. Elbete siyasal örgütler, ideolojik söylemler, devlet mekanizmasının kamu alanını kuşatması kültürün üzerinde etkiler yapar. Kültür, günlük ilişkilerde kendiliğinden üretilip gerçekleştirilen yaşam biçimi olduğu için kesintisiz bir işleve sahiptir. İnsanlar tarafından içselleş-

tirilmeleri politik ya da düşünsel bir yetke tarafından değil, günlük yaşamın sürdürülmesi yoluyla kendiliğinden olur. Kaynağını yaşamın kendini devam ettirmesinden aldığı için ideolojiden daha dayanaklıdır. İdeoloji kendini var olan bir kültürün içinde gerçekleştirir; ancak kültürü aşamaz ve belirleyemez, sadece sınırlarını genişletip zenginleştirebilir. İdeoloji tasarımsal, öznel iradeyle ve önceden belirlenmiş hedeflere bağlı olarak vardır; baştan sona bilinçli planlı ve ilkeli bir bütündür. Uygulanması ve denetlenmesi örgütlü bir yetkeyi gerektirir. Kültürde böylesi bir ön tasarım ve denetleyici olarak belirlenmiş ayrı bir yetke bulunmaz, onun denetleyeni yaşamın bizzat kendisidir. Sonuç olarak kültür ideolojinin bir alt bileşeni değildir: Kültür ideolojisiz olabilir; ancak tersi olamaz.

Sınıfsal ayrışmaların olduğu bir toplumda kültür bu ayrımların ilişkisinden doğan öğeler taşır; ancak kesin hatlarıyla '*Burjuva kültürü*', '*Proleter Sosyalist Kültür*', diye bölmek onu giderek politik sloganların ve hedeflerin içine sıkıştırmaya vardırır. Kültür devrimi yapmak, burjuva kültürünün etkisini ortadan kaldırmak gibi bir hedef tüm kültürel-sanatsal çalışmalarını zamanla, komünist partinin (Devrimci politik örgütün) benimsemiş olduğu düşünce kalıplarının, çizmiş olduğu ideolojik-politik doğrultunun propagandasına dönüştürür.

Dünya görüşü, dünyevi olan her şeyi kapsadığına göre kültür, sanat ve edebiyat bunun dışında kalamazdı. Marx ve Engels'in felsefi ve düşünsel yoğunluk taşıyan belirlemeleri pratiğe uygulanma süreci içinde giderek sloganlaşmış, politik hedeflerin kabul ettirilmesinin aracı düzeyine inmeye başlamıştır.

"*Onun için tezli bir roman, benim kanımca, gerçek koşulların gerçeğe uygun bir çizimini yaparak ... kendisi doğrudan bir çözüm getirmeksizin, hatta bazı hallerde, açıkça yan tutmaksızın, ortada var olan şeyin sonsuza dek geçerliği konusunda kuşku uyandırıyorsa, kendine düşen görevi tam olarak yapıyor demektir.*" ('*F. Engels'ten Minna Kautsky'ye Mektup*' Marx-Engels-Lenin, Sanat ve Edebiyat Üzerine, Ekim yay. 1990, s.67)

* * *

"*Edebiyat proletaryanın genel davasından bağımsız, bireysel bir girişim olamaz kesinlikle. Kahrolsun partisiz yazarlar! ... Ede-*

biyat proletaryanın genel davasının bir parçası haline gelmeli, bütün proletaryanın politik olarak bilinçli bütün öncüleri tarafından harekete geçirilen o tek ve büyük Sosyal-Demokrat mekanizmanın 'küçük bir çarkı ve vidası olmalıdır. ... Fikirlerin özgürce çarpışmasını, eleştiri özgürlüğünü, edebi yaratım özgürlüğünü, vs., vs., alçaltıyor, öldürüyor, 'bürokratlaştırıyor' diye böyle bir benzetme karşısında çığlığı basacak isterik aydınlar bulunacaktır belki de. Ancak bu gibi çığlıklar, burjuva aydın bireyciliğinin bir ifadesinden başka bir anlama gelmeyecektir."('Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı' Lenin, age. s.236-267)

Edebiyatın işlevi belirtilirken sanatın kaderi de belirlenmiş oluyor: Partinin politik hizmetçisi olan sanat ve edebiyat. İdeolojik anlayış, düşünce düzeyinde olan ilkelerini pratiğe uyguladığında, bireysel özgünlüğe, kişisel eğilimlere hoşgörüyle bakamıyor. Herhangi bir ayrıksı görüş, bireysel beğeni, komünist partisinin politikasına ters düşen sanatsal etkinlikler, edebi yaratımlar olursa bunlar kolayca '*burjuva bireyciliği*' olarak suçlanıyor. Giderek yasakçı tutumlar ağırlık kazanıyor. Rusya'da 1917 devriminden sonraki sürece baktığımızda Lenin'in bu fikirlerinin sanat politikasını belirlediği görülmektedir. Bu durum, ülkenin sanat ve edebiyat hayatını köklü şekilde etkilemiştir. Örneğin Puşkin, Gogol, Turganyev, Dostoyveski, Tolstoy, Çehov gibi dünya çapında yazarları çıkarmış bir ülke devrimden sonraki süreçte bu gücünü neden kaybetti? Bireyselliği yozlaşma olarak kabul eden bir anlayış, bağımsız-bireysel yaratımı, kendi denetimine alamadığı ölçüde onu tehlikeli görüp yaşam hakkı tanımıyor. Sanat ve edebiyat doğası gereği aykırı, sorgulayıcı, eleştirel, sorun çözmekten çok sorunlara dikkat çeken bir niteliğe sahiptir. Talimatlara, çerçevesi çizilmiş konulara ve içeriği belirlenmiş hedeflere bağlanmış sanat kendini geliştiremez.

1934 yılında, Sovyet Yazarlar Biriliği'nin birinci kurultayında SBKP-MK üyesi A. Jdanov'un konuşması ideolojik anlayışın edebiyata biçtiği rolü ortaya koyuyor.

"*Edebiyatımız iyimserdir. Çünkü yükselen sınıfın, biricik ilerici ve öncü sınıfın, proletaryanın edebiyatıdır. ... Stalin yoldaş yazarlarımız 'Ruh mühendisleri' diye adlandırmıştır.*

"*Bu sanatsal temsilin doğruluğunu ve somut tarihsel niteliğini emekçilerin sosyalizm ruhuyla eğitilmesi ve ideolojik dönüşümlerin sağlanması göreviyle birleştirmek gerekir. ... Sosyalist görüşle insanların bilincini yeniden eğitecek en etkin örgütleyiciler olun*" (Asım Bezirci, 'Kapitalist Toplumda Sosyalist Gerçeklik' Sanat Emeği, Nisan 1979, Sayı: 14)

Bunlar, Lenin'in 1905 yılında edebiyatın işlevi konusunda ortaya koyduğu ilkeye tamamen uygun görüşler. İlkesel tutum geçmişle bağını koparmadan sürüyor.

Ülkemiz '*Sol*' hareketleri de sanat ve edebiyat konusunda farklı düşünceler ortaya koymadılar. İdeolojik söylemin geleneksel tutumuna bağlı kalarak bu konuyu ele aldılar. Sanat, edebiyat, felsefe, vd. elbette politik mücadelede bir araç olarak kullanılabilir, hatta kullanılmalıdır da. Çünkü bunlar gerçekliği algılamanın ve kavramanın bir yolu olarak ufuk açıcı, sorgulayıcı, toplumsal ve bireysel sorunlara daha derin ilgi uyandırıcı etkilere sahiptirler.

Başka başka sanatsal etkinlik alanları politik sorunları kendilerine konu edinebilirler, sorgulamanın yolunu açtığı gibi gerçeklikleri, başarıları kitlelere ulaştırmak için çaba gösterebilirler; ancak hangi konuyu işleyeceği ve onu nasıl ifade edeceği gibi sorunlar sanatın özgür seçimine bağlıdır. Fakat toplumsal projelerin ve ideolojik ilkelerin propagandasına, Partinin (Politik öncü örgütün) belirlemiş olduğu düşünceleri yaymakla görevlendirilmiş bir araca indirgenemez. '*Bilimsel Dünya Görüşü'nün, başka bir deyişle ideolojik ilkelerin her şeyin üzerine olduğunu kabul eden anlayış doğal olarak sanatı, edebiyatı, felsefeyi vd. denetimi altına almayı kendine hak görüyor.*

"*...Nefsiyle iyice hesaplaşan, tüm benliğiyle işçi sınıfı saflarına gelen kişinin de işçi sınıfı aydını, sanatçısı, yazarı olduğu bilinen şeyler.*" ('İşçi Sınıfı ve Edebiyat.' Sanat Emeği, Ocak 1979, Sayı: 11)

"*Sanatın bir amacı da bütün halkı proletaryanın öncülüğü zihniyetiyle eğitmek olmalıdır. Bu işçi sınıfı ideolojisinin benimsenmesi demektir. Sanat halkın ideolojik eğitiminde bir araçtır.*" (Sanat Emeği, Eylül 1979 Sayı: 19)

"*Devrimci sanat devrimci davanın bir parçasıdır; dişli çarkı ve vidasıdır. Diğer daha önemli parçalara kıyasla az önemli, az acil ve ikinci derecede olsa da tüm devrim makinasının pek gerekli bir dişli çarkı ve vidasıdır. ...'Devrimci edebiyat ve sanat olmadan devrimci hareket ilerleyemez ve zafer kazanamaz.*' Devrimci halk ozanı MAO ZE DUNG'un bu önemli sözlerini göz önüne almalı ve şevkle ileri atılmalıdır. ... *Devrimci bir halk ozanı kendi hayatını, işçilerin, köylülerin hayatından koparmamalı, onların mücadelesine katılmalı ve onların bir parçası olmalıdır. Bütün burjuva ve küçük burjuva duygularından arınıp proleter duygularla yeniden kendisini biçimlendirmelidir.*" ('*Devrimci Sanat İçin En Büyük Kaynak Halkın Hayatıdır.*' Halkın Kurutuluşu, 12 Nisan 1976, Sayı: 10)

Kültür ve sanat alanı insanların kişisel duygularını, günlük ilişkilerini, alışkanlıklarını da kapsar. '*Devrimci Ahlak, Devrimci Kişilik*' gibi kavramları '*Sol*' kültürün temel öğeleridir. İnanca dayalı örgütlü bir yaşam bireylerden özveri ister, hele Türkiye'nin o günkü (12 Eylül 1980 öncesi) koşullarında mücadele vermek tam bir adanmışlığı gerektiriyordu. Kişisel herhangi bir kaygı, kendi bireysel güvenliğini, refahını, gelecek kaygısı taşımak kadrolar için bir zaaf olarak görülebiliyordu. Bunda yadırganacak bir yan yoktur. Türkiye'nin o günlerde, can güveliğini sağlamak, çılgınca işlenen cinayetlerin önüne geçmek, faşist bir diktatörlük tehlikesini önlemek için yola çıkmak her türlü bireysel kaygıyı bir yana bırakmayı gerektiriyordu.

Duygusallık ve devrimci romantizm, yaşamın maddi tüketim boyutunu zenginleştirmeye yönelik adımları bir yozlaşma eğilimi olarak görüyor. Bu anlayışın bir sonucu olarak örneğin Sovyetler Birliğinin '*verimi arttırmak için maddi teşvik uygulaması, kârlılığın arttırılması ve maddi tüketimin geliştirilmesine yönelik politikaları -ki bunlar aslında tıkanan sosyalist ekonomiyi düştüğü darboğazdan çıkarma çabalarıydı-*, Türkiye '*Sol*' hareketinin bir kesimi tarafından '*revizyonizm*', Çin yanlısı gruplar tarafından 'kapitalizme geri dönüş' olarak değerlendirilmiştir.

"*Güncel sorunlara çözüm getirmek, üretimi arttırmak ve ekonomiyi rasyonelleştirmek gibi sebeplerle yürütüldüğü ifade edilen uygulamalarla, toplumdaki sınıf farklılıkları azalacağına arttırıl-*

makta, ... böylece Sovyet Toplumu adeta bir tüketim toplumu olma yönünde gelişmeye, çürümeye sevk edilmektedir." (*'Revizyonizme Karşı Mücadele ve 'Sosyal Emperyalizm' Teorileri Konusunda Tartışma'* Devrimci Gençlik, 25 Haziran 1976, Sayı: 9-10)

İdeolojinin Hizmetinde Felsefe ya da Felsefe Yanlı Olabilir mi?

İdeolojik bütünlüğün temel sacayaklarından birisi de felsefe olarak kabul edilir. Bütünsel bir dünya görüşü, yaşamın her alanına yönelik bilimsel çözümlemeler ve genel ilkeler getirmeden kendi kendini tamamlamış bir ideoloji olarak göremez. Marx-Engels tarih, ekonomi, birey, bilinç, din, politika ve bilimin niteliği konusunda genel geçerliliği olan görüşler ortaya koyarak bir düşünce dizgesi yaratmışlardır. İnsanlığın yaşamının bu kategorileri birbirinden kopuk olamaz, biri diğeri aracılığı ile var olabilir ve birbirini dönüştürürler. Marksizm bu kategoriler arasındaki ilişkiyi kavrayıp gösterdiği içindir ki *'bilimsel'* ve *'bütünsel'* bir dünya görüşü olarak kabul edilir.

Felsefeyi; İdealizm ve Materyalizm olarak iki kampa ayıran Engels, kendilerinin *'Materyalist'* kamp içinde bulunduklarını belirtiyordu. Felsefeyi de ideolojinin bir biçimi olarak görüyor ve ideolojinin belirli temel ilkeler üzerinde kendini geliştirmesi gerektiğini söylüyor.

"*Ama her ideoloji, bir kere oluştuktan sonra, verilmiş belli tasarım öğeleri temel üzerinde gelişir ve onları işlemeye devam eder; yoksa o bir ideoloji olamazdı.*" (F. Engels, Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, s.65)

Sonraki dönemde ideolojik yapılanma bu tespite uygun olarak geliştirildi. Kültür, demokrasi, sanat, vb. olduğu gibi Felsefe de ideolojik anlayışın ölçülerine göre algılandı: *'Sınıfsal nitelik taşımayan felsefe olamaz.'* Skolastik dönem bütün tinsel güçleri; (Engels'e göre ideoloji biçimlerini) felsefeyi, hukuku, siyaset bilimini tanrıbilimin bir alt bölümü, onun doğruluğunu sorgulamak değil doğruluğunu kabul ettirmenin aracı haline getirdi. *'Sol'* hareketler ve fikir adamları da benzer şekilde düşünce disiplinlerini ideoloji-

nin bir altbölümü olarak ele aldılar. Bu yaklaşım, zihinsel tüm üretkenliği üst yapı; üst yapının ise alt yapı tarafından belirlendiğini ileri süren düşüncenin doğal bir uzantısıdır. Üst yapı kurumları bütünlüğü içinde ideoloji olarak kavramsal hale getiriliyor. Bütün ideolojiler sınıfsal bir nitelik taşıdığına göre felsefe de bundan bağışık olamaz. Her sınıfın bir felsefesi vardır söylemi tarih içinde giderek daha da kararlı şekilde dile getirilmeye başlanmıştır.

"Felsefe nedir? Niçin felsefe öğrenmeliyiz? Felsefeyi nasıl öğrenebilir? ... Cevaplanması gereken sorulardır.... Felsefe genel tanımı (sınıflar üstü tanımını) yapmak mümkün değildir. Ortaya çıktığından bu yana, tarih boyunca, felsefe taraflı olmuştur çünkü. ... Sömürenlerin felsefesi ve sömürülenlerin felsefesi. ... Bu iki felsefi akım esas olarak evrene (doğaya ve topluma) bakışta ayrılmışlardır. Maddi olan (insanın bilinci dışında ve ondan bağımsız olarak var olan, nesnel olan) ile manevi olan (insan bilincinde var olan, öznel olan) şeyler arasındaki ilişkinin ele alınış tarzındaki ayrılık, evrene bakıştaki ayrılık olarak belirmiştir. ... Bu bakımdan felsefenin tanımı, evrene genel bir bakış şeklinde yapılabilir. .. İşte sömürücü sınıfların felsefesi bu bakışta, manevi olana öncelik tanımıştır, insan bilincinde var olanı almıştır. Sömürülen sınıfların felsefesi ise evreni açıklamanın maddi olandan, insan bilinci dışında var olan gerçeklerden, bilimsel olandan hareket etmiştir.

Kısaca birincilerin felsefi görüşleri idealizm genel başlığıaltında toplanırken, ikincilerin felsefi görüşlerine materyalizm demiştir. ... olayları kavrama ve inceleme yöntemi de iki genel başlık altında toplanabilir. Diyalektik yöntem ve metafizik yöntem. ('Marksist Felsefe Eğitimi Üzerine' Devrimci Yol, 1 Haziran 1977, Sayı: 5)

* * *

"*İdeolojik mücadele; doğaya ve topluma uygulanan iki ayrı felsefenin karşılıklı mücadelesidir.*" ('Proletaryanın İdeolojik Mücadelesi.' Kurtuluş Sosyalist Dergi, Aralık, 1977, Sayı: 19)

* * *

"*-Ama Başkan Mao'nun 'Felsefeyi filozofların, konferans salonlarının ve ders kitaplarının cenderesinden kurtaralım ve kitlelerin elinde güçlü bir silah haline getirelim*', çağrısıyla kitleler Marksist Felsefeyi azimle okudular. ... Boru tamircisi Li-Kuo

Zay, şöyle diyor: ... Bana, felsefe az eğitim görmüş kimselerin harcı değildir, ... dendiğinde korkardım. *'Bu doğru olamaz dedim. ... Onların cesaret kırıcı konuşmalarına kulak asmayıp çalışmama devam ettim ve bunları pratikle birleştirerek, Başkan Mao'nun felsefi eserlerindeki bazı temel kavramları öğrendim ve devrimin birçok gereğini kavradım.'* (s.163'ten alıntı) -"

Her sınıfın bir felsefesi vardır. Proletarya ve devrimci halkların felsefesi, diyalektik ve Tarihi Materyalizmdir. Çelişkiler ve zıtların birliği, diyalektiğin temel taşıdır. (*'Bir Kitap; Felsefe Bir Sır Değildir, Köylüler Felsefe Çalışmalarını Pratiğe Uyguluyorlar.'* Halkın Yolu, 14 Mart 1977, Sayı: 7)

Felsefi yetersizlik genel olarak tüm sol için belirgin bir sorundu. İdeolojik kalıplarla her şey açıklanmak istenirken felsefe de bu tasnifçi tutumdan payına düşeni alıyor. Temel eserlerin (Felsefi düşünceyi yetkinleştiren filozoflar) Türkçe'ye çevrilmemiş olması elbette bir eksiklikti. Çevrilmiş olanlarda akademik çevrelerde bir uzmanlık konusu olarak dar sınırların dışına çıkarılamamıştır.

Felsefe, kavramlarla işlem yapar ve kavramayla ilgilidir. Olguların kendilerinde bulunan yasallık, bilinçte mantıksal zorunluluk olarak kendini gösterir. Olgunun yasallığı ile bilincin bütünleşmesi anlamanın gerçekleşmiş olması, başka bir deyişle kavrama varmak demektir. Kavramsallık ya da gerçek, her bilince eşit derecede açıktır. Onun doğasında taraf olmak, öznelerin seçimine göre nitelik kazanmak diye bir durum yoktur. Bilinecek şey kendinde ne ise düşünce onunla bütünleşmeye, örtük yanlarını açığa çıkarmaya çalışır. Bilmek ve anlamak etkinliği taraflı olamaz; çünkü bilinecek olan nesne öznelerden bağımsız olarak vardır. Felsefe, bilmenin bilgisi olarak emin bilgiye erişmek, olguları bilen düşüncenin bu süreçte kendini de nasıl yapılandırdığını ele almaktır. Ancak özneler toplumsal çıkarlarına, bilinç durumlarına, ön kabullerine, beklentilerine vb. şeylere bağlı olarak gerçekliği şu veya bu biçimde algılayabilirler, algılarını da hakikat zannedebilirler. Toplumsal pratiklerine yansıtırlar. Bildiklerini ve anladıklarını kendi tasarımlarına uyarlayıp dönüştürücü etkinlikleri için yararlanabilirler. Bu olmalıdır da. Bilimin üretim ve teknolojiyle ilişkisi gibi, felsefi di-

siplinde toplumsal pratikle ilişkilendirilmelidir. Bilimi, kullanıldığı alan ve niyetlerle değil, nesnesi ve yöntemiyle nitelik yükleyip anlıyoruz. Ancak bu, onun değişik amaçlarla kullanılmasına engel oluşturmaz. Felsefe de doğası gereği yansızdır. Fakat yanılsamalı olarak genel-evrensel bilgi olarak kabul edildiği için, değişik yaşam alanlarında ileri sürülen genellemelere felsefe ya da alanın felsefesi dendiği oluyor. Anlayışlar, ilkesel duruşlar felsefe zannediliyor. Bu zanlar keyfi söylemlerin doğmasına neden oluyor. Felsefeyle ilgisi olmayan nitelikler ve işlevler, felsefeye yükleniyor.

Sonuç olarak; felsefe doğası gereği yanlı olamaz, hangi toplumsal sınıfın çıkarlarına hizmet edeceği gibi bir nitelik taşıyamaz, böyle bir amaç edinemez; edinirse de felsefe olmaktan çıkar.

Düşünceler eksik ve tutarsız olabilirler; ama ne kadar yanlış olursa olsun doğru fikirlerin ortaya çıkmasına yol açarlar. Çünkü bir fikrin yanlışlığını tanıtlamak yeni düşünceler geliştirmeyi gerektirir. Ancak eleştirilen düşünce tam olarak kavranmadan onu aşmak mümkün olamaz. '*Sol*' söylemde '*Aristo Mantığı*' sıkça eleştiriye uğramıştır. Aristo'nun çelişmezlik ilkesi diyalektik bir nitelik taşımaz. O'na göre A eşittir A'dır, bir şey ya A'dır ye da B'dir, hem A hem de B olamaz. Buradan da hareketle üçüncü halin olmazlığı ilkesine varılır. İdeolojik söyleme döndüğümüzde örneğin demokrasi ya burjuva demokrasisi ye da proleter demokrasisidir, ilkesinin Aristo'nun bu söyleminden farkı nedir? Bu ilke ideoloji, kültür, sanat, devlet içinde kullanılmıştır. Tek fark Aristo'nun simgelerle dile getirdiği önermenin '*Sol*' söylemde somut olgular halinde dile getirilmesidir.

-Bir şey ya A'dır ya da B'dir: Aristo'ya göre,
-Bir demokrasi (Kültür, ideoloji, felsefe) ye burjuva (A) ye da proleter (B) demokrasisidir: ideolojik söyleme göre.

Olguların sonsuz biçim alışları ve kesintisiz akışları '*ya o, ya da bu*' ilkesine göre değil, hem o hem de bu karşıtlarının birliği ile sürüyor. '*Sol*' söylem her ne kadar '*Diyalektik*' yöntemi kendine kılavuz edindiğini söylese de pratikte bunun gerçekleştirildiğini söylemek çok zor. Ön kabullü düşünce sistemlerine göre, dokunulmaz

ve ebedi doğru ilkelerle tamlığına ermiş bir dünya görüşü vardır, bunun dışında olanlar yanlıştır. '*Biz*' ve '*Ötekiler*' vardır. '*Ötekiler*' '*Biz*'leştirilmelidir. '*Sol*' grupların ideolojik mücadele çalışmaları özünde, 'Biz'leştirme temelinde kendi politik belirlemelerinin tekrarı düzeyinde kalmıştır.

Bu anlayışı taşıyanların, deyim yerindeyse, ülkemizde kan gövd.eyi götürdüğü ortamda, ideolojik mücadeleyi nasıl uyguladıklarına ve '*faşizme karşı birliği*' nasıl sağlamaya çalıştıklarına göz atabiliriz.

Hem İdeolojik Mücadele Hem Eylem Birliği

'*Sol*' hareketler içinde eylem birliği arayışları önemsenmekle beraber, ideolojik mücadele her zaman bu arayışa eşlik etmiştir. Eylem ve güç birliğinin ideolojik kökeni, kesintisiz devrimde bağlaşıklar ilkesinden kaynaklanır. Faşizmin bir güç olarak ortaya çıkmasıyla anti-faşist cepheler kurmak komünistlerin en önemli politik görevlerinden birisi olmuştur. Bunun başarılı örnekleri, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş süresince İspanya'da, Bulgaristan'da, Fransa'da görülmüştür. İşbirliğine katılan politik güçler birbirlerinin bağımsızlığına saygılı kaldıkları ölçüde başarılı olabilmişlerdir.

Türkiye 12 Eylül öncesi dönemde, her ay onlarca insanın öldürüldüğü cinnet ortamını ve faşizm gerçeğini şu veya bu biçimde yaşadı. Günlük yaşamın adım adım bir belirsizliğin içine sürüklenmesi '*Sol*' içinde birlik arayışlarını yoğunlaştırdı. MC (Milliyetçi Cephe) hükümetlerinin desteğiyle de, MHP ve Ülkü Ocağı üyelerince kışkırtılan cinayet ve şiddet ortamında eylem birliğinin önemi daha da artmıştı. Şiddetin giderek tırmanması '*Sol*' örgütler arasında güçbirliği çağrılarının artmasına paralel olarak, karşılıklı suçlamaları ve bölünmeleri de yoğunlaştırıyordu. Her şeye rağmen birlik arayışları kesintisiz olarak devam ettirildi. Ne yazık ki can güvenliğinin en önemli sorun haline geldiği ortamda bile istenen eylem ve güç birliği sağlanamadı.

Genel bir çıkarsamayla söylersek buna, ideolojik ilkelerden ö-

dün verilmez ilkesiyle, örgütsel rekabetin önemli birer engel olduklarını söyleyebiliriz. '*İdeolojizm*', düşünsel sınırlılık, tarihsel deneyim yetersizliği, şiddet ortamının yarattığı gerginlik, her grubu kendi dünyasının güvenli sınırlarında kalmaya ittiğini gözlemleyebiliyoruz. Bu durum örgütsel rekabeti öylesine keskinleştirdi ki, yapılan bir eylemde kimin belirleyici olduğu kaygısıyla kusur aramak ve suçlamak politik değerlendirme biçimi haline geldi. Doğal olarak bu süreç ideolojik mücadele adı verilen ilişkilerin niteliğini de belirlemeye başladı. Dalga geçmek, küçük düşürmek, aşağılamak, fiziki saldırılarda bulunmak gibi davranışlar birbirini kışkırtarak, '*Sol*' örgütler arası ilişkiyi giderek gerginleştiren, hoşgörüyü ortadan kaldıran bir atmosfere soktu.

Genel bir belirleme yaparsak ideolojik mücadele Marksizm-Leninizme aykırı fikirleri etkisiz hale getirme çabasıdır diyebiliriz. Hangi görüşün gerçek Marksist, bir düşüncenin '*bilimsel ideolojiye*' aykırı olduğuna kim karar veriyor gibi sorunların ne anlama geldiğini yukarda ele almıştık. Şimdi bu mücadelenin nasıl yapıldığına ve neler getirdiğine yakından bakmak istiyoruz.

Bu kavramdan ne anlaşıldığı belirlendikten sonra ne için mücadele verildiği daha iyi anlaşılır. Marksist söylem çerçevesinde bu kavramı doyurucu bir şekilde açıklayan şu alıntıyla devam edebiliriz:

"*İdeolojik mücadele, bir sınıfın doğayı, toplumu, bilimi, kültürü, sanatı, ahlakı ve akla gelen her şeyi kendi sınıf çıkarlarına uygun değerlendirmesi; bu değerlendirmeyi sistemleştirip, diğer sınıfların değerlendirmeleriyle, sistemli sistemsiz yargı ve düşünceleriyle bir savaşa sokmasıdır.*" ('Dev-Genç'in Mücadelesini Doğru Kavrayalım' Devrimci Gençlik, 29 Aralık 1975, Sayı: 3)

Zihinsel üretimleri sistemli hale getirerek belirli bir sınıfın çıkârlarını düşünsel düzeyde dile getirmek, öteki değerlendirmelerle arasındaki sınırı kesin olarak belirtmek ideolojik bağımsızlığı koruyabilmenin en temel koşuludur. Her genel belirleme bir çerçeve çizer, fakat zamanla onun içi doldurulur, soyut söylemler somut çözülmemler tarafından anlamlı kılınır. Eğer soyut belirlemeye yol

dersek, somut çözümlemeye de atılan adımlar diyebiliriz. Yol, belirli bir yöne gidecek bütün yolculara açıktır; ancak yolcuların aynı yolda giderken birbiriyle ilişkilerinin nasıl olacağını kendileri belirlerler. '*Sol*' hareketler bu yolculuğu beraber yaptılar; ancak faşist terörün, onlara arka çıkan devlet güçlerinin cinayet ve baskılarına göğüs gererken, birbirlerine karşı hiç de dostane olmayan tutumlarıyla, güzelliğine inandıkları bir dünya için büyük bedeller ödeyerek yürüdüler. O dönemin belgeleri incelendiğinde, yazıların daha çok birbirlerini suçlayan, küçük düşürücü söylemlerle dolu olduğu görülüyor.

"*... Kısacası, bugün anti-komünizmin iki temel taşı şunlardır*:

1-Bilimsel sosyalizmi toptan reddin yanı sıra, onu sulandırmaya çalışmak;

2-Anti-Sovyetizm.

"*Mahçup 'Maocu' parti ve gruplar: Bunlar arasında ... Türkiye Birlik Partisi, Garaudy'ci Aybar'ın yeni Sosyalist Devrim Partisi, sözüm ona "Ho Şi Min" ya da" Kim İl Sung" çizgisi izleyen Türkiye Emek Partisi gibi cep partileri ve kendini Althusserci yapısalcı ilan eden Birikim Dergisi çevresindeki üçüncü yolcular sayılabilir.*" ('*Türkiye'de Anti-Komünizmin 'Solcu' Biçim ve Yöntemleri*' Ürün, Nisan 1977, Sayı: 34)

* * *

"*Kendilerini sosyal emperyalistlerle birleştirmiş veya birleştirmekte olan revizyonistlerin ... kurmak istedikleri rejimin, Demirellerin, Türkeşlerin, Milliyetçi Cephesi'nden esasta farkları yoktur. ... Sosyal-faşist diktatörlük peşinde koşmaktadırlar.*" ('*15-16 Haziranın 5. Yılı*' Halkın Sesi, 17 Haziran 1975, Sayı: 10)

* * *

"*Bu grupların (TKP, TİP, TSİP, vb.) işçi sınıfını burjuvazinin kuyruğuna takmakla birbirleriyle nasıl bir mücadeleye girdiklerini görüyoruz. Bu uydu hareketlere, işçi sınıfı şüphesiz gereken cevabı verecektir.*" ('*İlerleyiniz Baylar*' Kurtuluş Sosyalist Dergi, Eylül 1976, Sayı: 4)

* * *

"*TKP'ye özgürlük kampanyası, Rus Sosyal-Emperyalizminin ülkemizdeki ekonomik ve siyasi etkinliğinin artmasına, işbirlikçi büyük burjuvazinin ve feodal toprak ağalarının siyasi temsilcileri*

arasına bir sosyal-faşist partinin daha katılmasını amaçlamaktadır." (*TKP'ye Özgürlük Kampanyası Hangi Amaca Hizmet Ediyor*' Halkın Kurtuluşu, 18 Nisan 1977, Sayı: 53)

'*Sol*' yayınlarda bitmez tükenmez söz düellosu her geçen gün şiddetlenerek devam ediyor; çünkü her bir yayın organının yazıları bir başkasına eleştiri malzemesi oluyor. Eleştiriye yanıt tekrar karşı yanıt, böylece sonu gelmez kısır döngü biçiminde söz düelloları, dişe dokunur bir fikir içermeyen niteliksiz söylemler tekrarlanıyor. Sadece Lenin ve otoritesi kabul edilen öteki tarihi kişiliklerin yazdıklarından bol miktarda alıntıya başvuruluyor. Her gurup kendi politik kimliğini ortaya koyan sloganlarına daha bir kararlılıkla sarılarak ideolojik mücadele vermek gibi bir yöntem uyguluyor

Eylem birliği, 1975'den itibaren Türkiye 'Sol' hareketi için giderek can alıcı bir sorun haline geliyordu. Güç birliği, belirli bir düşünsel çerçeve içinde ortak amaca yönelmekle mümkün olabilmektedir. Her grup doğal olarak kendine göre ideolojik bağımsızlıktan ödün verilemeyeceğini dile getiriyordu. Bu, somut olarak herkesin kendi politik kimliğini belirleyen özgün söylemlerine bağlı kalacakları anlamına geliyordu. Altta yatan nesnel bir gerçeklik gruplar arası ilişkilere damgasını vuruyordu; şöyle ki: Öznel; kuşkucu, tepkisel, sorumsuzca, vb. tutumlar olsa da ideolojik bağımsızlıktan ödün vermeksizin farklı anlayışta olan güçlerin eylem birliği nasıl sağlanacaktı?

* * *

"*Değişik politik akımlara bağlı ilerici güçlerin eylem birliğini gerçekleştirme sürecinde ilkesel ideolojik savaşım araklıksız sürecektir. Maoculuk, goşizm, serüvenci eğilimlerle olduğu kadar, sağcı sapmalarla, küçük burjuva sosyalizmiyle ideolojik savaş zorunluluktur*" (*TKP Konferansında Yapılan Konuşmalardan'* Ürün, Nisan, 1978, Sayı: 46)

* * *

"*Bugün ülkemizde ideolojik mücadele sorunu da gruplar arası bir laf yetiştirme, bir düello olarak çarpıtılmaktadır.* (*'Çıkarken'* Devrimci Yol, 1 Mayıs 1977, Sayı: 1)

* * *

"*Halkın Birliği, aramızdaki en temel görüş ayrılığı noktasını oluşturan 'Prusya Tipi Kapitalist gelişme' meselesini sürekli olarak arka plana itmeye çalışıyor. O, aynı zamanda bu konuda İ. Kaypakkaya ile olan farkını da sahtekarca gizliyor.*" (Halkın Kurtuluşu, 5 Haziran 1978, Sayı: 112)

İdeolojik mücadelenin zorunluluğu, ideolojik mücadelenin içeriği ve ayrılığın hangi konulara kadar indiğini ortaya koyan örneklerdir bunlar. Bu tarz söylemlere '*Sol*' yayınların hepsinde rahatlıkla rastlanabilir. İdeolojik mücadelenin birlik için yapılıyor olduğu söylense bile gerçekte süreç; örgütsel yapıların parçalanması ve gruplar arası ilişkilerin gerginleşmesi yönünde akmıştır. Bu, somut bir olgu olduğu halde nesnel bir tutumla ele alınmadı. Herkes bir başkasını, kendi politik kimliğini belirleyen söylemlerle eleştirerek doğru fikirleri egemen kılacağını zannetti. Böylece parçalanmanın ve örgütler arası ilişkinin kötüleşmesine yol açan nedenin kendisi, eylem ve işbirliğinin yolunu açacak araç olarak kullanıldı. Her somut olguda her grup kendi bildik söylemlerini ortaya sürerken ötekini ikna edeceğini, belki de yakınlaşma olabileceğini umdu. Ama bu durum bir diyalog yolu açmak yerine yeni suçlamalar, eleştiri adı altında tehditler, ölçüsüz yargılar üretmekten öteye gidemedi.

Ön kabullere sıkı sıkıya sarılmış bir anlayış, kendi kimliğini korumayı, ötekilerle arasındaki ayrım noktalarını her şeyin önüne koyar. Bu, bir anlamda değişen koşullar karşısında kendini yenileyemeyen öznelerin doğal savunma mekanizmasının harekete geçmesidir. Yeni fikirler geliştirilmediği sürece eski söylemlerin tekrarına sarılmaktan başka yol kalmıyor. Ayrıca ortamın giderek sertleşmesi ve bilimsel araştırmaların yetersizliği, bilim çevreleriyle üretken ilişkilerin kurulamaması Türkiye '*Sol*' hareketinin düşünsel cılızlığına yol açmıştır. Türkiye '*Sol*'u tarafından Türkiye toplumuna özgü ne tarihsel, ne kültürel, ne düşünsel anlamda ses getiren bir araştırma-inceleme ürünü ortaya konduğu görülmemiştir, dahası düşünsel sürekliliği sağlayacak herhangi bir kurumlaşma yaşanamamıştır. Elbette cumhuriyet tarihi boyunca '*Sol*' hareket üzerindeki ağır baskılar bunun başlıca nedenlerinden birisidir. Soğuk savaşın etkileri, Türkiye'nin NATO'da bir ön karakol olarak ABD

tarafından kullanılması, sanayinin yetersizliği ve köklü bir demokratik geleneğin olmayışı politik olgunluğu ve düşünsel üretkenliği büyük ölçüde engellemiştir.

'*Nasıl bir dünyada yaşıyoruz*' sorusu sıkça sorulup buna yanıt aranmıştır. '*Sol*' grupların yayın organlarında, kongre ve konferanslarında, ekonomik-politik analizlerinde bu soru hep sorulmuş; ancak yanıt genel olarak '*kapitalizmin bunalımı derinleşiyor*', '*bunalımdan çıkış yolu bulamıyorlar*', '*onun için baskıları arttırıyorlar*', vb. gibi önermelerin tekrarlanmasıyla sonlanmıştır. Dünya ve ülke koşulları hakkında yapılan gözlemler yüzeysel açıklamalardan öteye gidemezken, kendi içlerinde de '*oportünist*', 'revizyonist', '*goşist*' vb. akımlara karşı mücadelenin yapılması gerektiği aynı açıklamalara eşlik ediyordu. Gözlemler ve analizler öncekilerden daha derin olmaksızın sürdürüldü. Yeni fikir ortaya koyamamak, hep gözlemde kalmak çözüm üretememenin de bir belirtisi, tekrarlayıp durmak ise yakınmanın bir biçimidir. Başkalarına görev hatırlatma, eylemlerini yetersiz görme, düşüncelerini kategorize ederek toptan suçlama bunun göstergesidir.

1974 yılından itibaren gelişen olaylar; cinayetler, toplu kıyımlar, büyük kitle eylemleri, ekonomik kriz, seçimler gibi olaylar '*Sol*' grupları tavır belirlemeye zorluyordu. Böylece pratik içinde de görüşlerinin tutarlılık derecesini görme olanağını yakalamış oluyorlardı. İdeolojik mücadele zaman içinde ağırlıklı olarak somut eylemler üzerinde yoğunlaşmaya başladı. Milliyetçi Cephe hükümetinin iş başına gelmesinden sonra Türkiye'de yaşananlar ve '*Sol*' grupların kendi aralarındaki ilişkileri, yazılı belgeleri bunu gösteriyor.

Cinayetler ve terör yoğunlaştıkça '*Sol*' hareketlerin mücadele yöntemleri de giderek sertleşmek zorunda kalıyordu. 18 Eylül 1974'de CHP-MSP koalisyon hükümetinin düşmesi üzerine 31 Mart 1975'de Süleyman Demirel başkanlığında, tarihe 1. Milliyetçi Cephe adıyla geçen bir hükümet kuruldu. Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisinden oluşan dörtlü koalisyon hükümeti daha baştan, komünizme ve bölücülüğe karşı bir hükümet olduklarını belirttiler. Bu

hükümetin açıktan açığa yanlı tutumuyla ve baskıcı yöntemleriyle Türkiye'nin adım adım bir belirsizliğe gömülmesinin kapıları da aralanmış oluyordu.

Bunun ip uçları hemen kendini göstermeye başladı. 19 Aralık 1974 günü Şahin Aydın adlı öğrenci Ülkücü Komandolar tarafından bıçaklanarak, öldürüldü. Hüseyin Örek adlı bir genç, yine Ülkücü-Komandoların saldırısı sonu 14 gün komada kaldıktan sonra 22 Aralık 1974 günü öldü. 1974 yılında toplam 27 kişi öldürüldü. Bunların 20'si Viranşehir'de jandarmalar tarafından öldürülen köylülerdi. 22 Haziran 1974'de TSİP (Türkiye Sosyalist İşçi Partisi) kuruldu. 1975 yılında ise M. Ali Aybar Sosyalist Parti'yi kurdu.

MC. hükümetinin kurulmasını izleyen günlerde bombalama ve cinayetler günden güne artış gösterdi, demokratik kitle örgütleri kapatılmaya başladı. 1975 yılının ilk cinayeti İstanbul'da Kerim Yaman adlı solcu bir öğrencinin Ülkücü Komandolar tarafından öldürülmesiyle gerçekleşti. Aynı yıl içinde 34 kişi siyasi cinayetlere kurban gitti. 1976 yılında ise hükümetin demokratik kuruluşlara saldırısı yoğunlaşırken, siyasi cinayetlerin sayısı da giderek yükseliyordu. 4 Eylül 1976 da çıkan olaylarda Elazığ'da üç kişi öldü, CHP ve TÖB-DER tahrip edildi, 7 eylül 1976 günü CHP Kahramanmaraş binası saldırıya uğradı. TÖB-DER (Türkiye Öğretmenler Birliği Derneği) 2 Ekim 1976'da kapatıldı, '*bozuk anlayışlı diye 21 öğretmen başka yerlere atandı*' (Milliyet,16 Eylül 1976), '*İstanbul'da yeniden benzin darlığı başladı*' (Milliyet, 14 Eylül 1976)

Olaylar genel olarak hükümetin kuruluş amacına uygun adımları attığını gösterirken Türkiye için en önemli olay DGM'lerin (*Devlet Güvenlik Mahkemeleri*) yasalaştırılması sorunuydu. Çünkü devlete karşı işlenen suçlara bakacağı gerekçesiyle kurulmak istenen bu mahkemeler tamamen siyasal iktidara bağımlı kuruluşlar olacaktı. 16 Eylül 1976 günü parlamentoya getirilen DGM yasası oylamasının olduğu gün DİSK Türkiye çapında eyleme girişti. CHP'nin de parlamento içinden karşı koymasıyla bu yasanın parlamentodan geçirilmesi engellenmiş oldu. Türkiye'nin politik yaşamında önemli bir yer tutan bu demokratik direniş '*Sol*' gruplar tarafından değişik biçimlerde yorumlandı. Özellikle '*ideolojik mü-*

cadele' ve '*eylem birliği*' anlayışının uygulamada kendini nasıl ortaya koyduğunu görmek açısından önemli bir deneyimdi.

DİSK Genel Başkanı; Kemal Türkler; '*DGM sıkı yönetimsiz sıkıyönetim demektir*' açıklamasını yaptı. DİSK işçileri aynı gün ülke çapında işi bırakma eylemi gerçekleştirdiler. DİSK 300 bin işçinin direnişe katıldığını açıkladı. Türk-İş ve işveren örgütlerinden, hükümetten değişik tepkiler gelmeye başladı. Olaylar üzerine DİSK başkanı ve dört yürütme kurulu üyesi tutuklandı. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ise şu açıklamayı yapıyordu: '*Bu rejim çökerse DİSK'in başına çöker ama, bu rejim çökmeyecek.*' MC. Hükümeti'nin DGM yasa tasarısını meclisten geçirememesi Türkiye demokrasisi adına önemli bir kazanımdı. Hiç kuşkusuz bu, tüm '*Sol*'cu grupların, DİSK'in ve CHP'nin, demokratik kitle örgütlerinin ortak başarısıydı.

Karşı güçlerde boş durmuyordu, işveren örgütleri, devlet güçleri ve kimi basın organları da DGM'nin yasalaşması yönünde mücadele veriyorlardı. Bu yasanın çıkmasını ısrarlı savunan ve keskin anti-komünizm yapan o dönemin gazetelerinden bir köşe yazarı şunları söylüyordu:

"*DGM ... İnsan deli olur. ... Kapıların altından broşür atıyorlar. ... Orada yazdığına göre bakın neden kuruluyormuş bu mahkemeler.*

-Fakiri daha fazla ezmek için.

-Köylünün çiftini çubuğunu elinden alıp ağalara vermek için

-öğretmenleri açlıktan öldürmek için ve daha neler neler.

... Bilirdim ama solun bu derece hayasız, bu derece aşağılık, bu derece yalancı olduğunu yeni öğrendim." (Rauf Tamer, Tercüman, 2 Ekim 1976)

MESS, (Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası) kanunsuz eylemde elebaşı olan 691 işçiye iş verilmeyeceğini açıkladı. ... Bu işçilere hiçbir işveren iş vermeyecektir. (16-17 Ekim Tercüman)

DGM direnişi Türkiye demokrasi hareketi açısından önemli bir aşamadır. Örgütlü, planlı ve somut hedef taşıyan bir başkaldırı olması yönünden de sınıfsal nitelik taşıyan tarihsel bir olaydır. '*Sol*'

gruplar bu olay hakkında değerlendirme yaparken önemli bir ideolojik ilkeyi de tekrar gündeme getiriyorlardı; reform-devrim ve devlet-demokrasi ilişkisi.

'*Sol*' ideolojik söylemde reformizm, Marksizm'den bir sapma olarak kabul edilir ve ona karşı mücadele her zaman gündemde tutulur. Reformizm belirlemesi, sosyalizme reformlar yoluyla geçilebileceğini savunan görüşler için yapılır. İdeolojik anlayışa göre bu iki açıdan tehlikelidir: Birincisi burjuva devlet çarkının parçalayıp yerine proletarya diktatörlüğünü kurmanın bir tarihsel zorunluluk olduğu gerçeğini sulandırır, ikincisi ise kitlelerin kapitalist toplumla bütünleşmesini, düzene uyum sağlamalarına, böylece sosyalizm hedefinin gözden uzaklaşmasına yol açar. Aslında reform-devrim ilişkisi '*Sol*' ideolojinin bir paradoksudur. Reform genel olarak kitlelerin politik ve ekonomik olarak kazanımlar elde etmesidir. Kapitalist toplum yapısı içinde emekçilerin refahını ve özgürlüğünü arttıran başarılar onları belirli ölçüde tatmin eder. Toplumsal düzenin köklü bir şekilde değiştirilmesi gibi bir istekte bulunmazlar, sosyalizmden yüz çevirirler. Bu durum ise Lenin'in belirttiği '*devrimin objektif şartları*'nın olgunlaşmasını engeller. Emekçilerin kapitalist düzenin sınırları içinde ham hayallerle avutulmasını, '*Sol*' gruplar, reformizm olarak belirlemiş ve buna karşı koymayı ideolojik bir görev edinmişlerdir. Her ne kadar kitleler demokrasi savaşı vererek devrime hazırlanırlar dense de durum böyle olmamıştır. Tüm dünyada sosyalist iktidarlar işgallere, savaşların ağır yüklerine, yoksulluk ve diktatörlüğün egemen olduğu ülkelerde hiçbir demokratik çıkış yolunun kalmadığı durumlarda, bir tepki hareketi olarak kurulabilmişlerdir.

20. yüzyıl boyunca Marksist hareket içindeki ideolojik mücadelelerde reformizm eleştirisi ile serüvenci suçlamaları birbirine eşlik etmiştir. Leninist devlet ve demokrasi tezi, '*Sol*' hareketlerde reform-devrim konusunda her zaman bir ikileme neden olmuştur. Demokrasi ya burjuva ya da proletarya demokrasisidir, her demokrasi egemen bir sınıfın diktatörlüğüdür, devlet egemen sınıfın diktatörlük aracıdır biçimindeki görüşler ideolojik ayrılıkların temelini oluşturuyor. Burjuva demokrasisi özünde burjuva diktatörlüğü-

dür. Kapitalizmin sınırları içinde kaldıkça demokrasi ne kadar geliştirilirse geliştirilsin onun özü değişmeyeceğine göre reformlar ve bir takım demokratik kazanımların anlamı nedir sorusu, '*Sol*' örgütleri yakından ilgilendirmiştir. Genel bir ayrım yaparsak iki eğilimin oluştuğunu söyleyebiliriz: Demokrasinin genişletilmesi ve ekonomik-politik reformları geliştirmenin önemine dikkat çeken anlayış, diğeri ise kapitalizmin sınırları içinde bunlar reformist umutların doğmasına, işçilerin düzenle uzlaşmasına yol açar görüşünü öne çıkaran eğilim. Her iki görüşte Leninist devlet ve demokrasi tezleriyle çelişmez. İkinci eğilim, demokrasi bir devrim sorunudur tezini geliştirmiş, demokrasi taleplerini ve faşizm karşıtı mücadeleleri devrim sorunu olarak ele almıştır. Bu ideolojik ilkelere bağlı '*Sol*' gruplar, '*DGM direnişi'ni değerlendirirken özgün anlayışlarını ortaya koymuşlardır. İdeolojik bağımsızlık için gösterilen titizliğin yanında, demokrasinin özünde bir sınıf diktatörlüğü olduğu düşüncesinin de katkısıyla* '*Sol*' un kendi içindeki ayrımları da keskinleştirmiştir.

* * *

"*Türkiye'ye parlamenter yoldan bir demokrasi gelebileceğine inanmıyoruz. Çünkü demokrasi bir devrim meselesidir.*" (Halkın Sesi, 4 Ekim 1975)

* * *

"*Ve biz biliyoruz ki demokrasi bir devrim sorunudur. Yoksa DGM yasasının, ya da şu yasanın, bu yasanın çıkmasını engellemekle gerçekleşmez. ...Önce DİSK yönetiminin pasifist ve özünde uzlaşıcı tavrı işçilerin daha geniş boyutlu ve daha aktif eylemler yapmasını engellemektedir.*" (KSD, Kasım, 1976, Sayı: 6)

* * *

"*Devrimci işçiler DİSK içindeki 5. kol revizyonistlerini iyi tanımalıdır. Bunlar tekelci burjuvazinin temsilcileridirler. İşçi sınıfıyla, işçi sınıfının mücadelesiyle ilgileri yoktur.* (Halkın Yolu, 28 Şubat 1977, Sayı: 6)

* * *

" ... *Yani DGM'lerin çıkması önlenirse, demokrasi mücadelesi başarıya ulaşmış, demokrasi korunmuş olacak.*" ... *Yığınlara bu şekilde yanlış hedefler gösterilmesine, faşizme karşı mücadelenin siyasi iktidar mücadelesinden kopartılarak nispi demokratik hak-*

ların korunması çizgisine indirgenmesine karşı mücadele gereği, bugün revizyonizme karşı mücadele gereğinin somut olarak gerçekleştiği noktadır." ('*... Devrim, Faşizme Karşı Mücadeleyi Zafere Ulaştıracaktır.*' Devrimci Gençlik, 6 Ekim 1976, Sayı: 13)

'*Yaşamın gerçeği ne kadar açık olursa olsun ideolojik ilkelerine sıkıcı bağlı kaldığına inanan* '*Sol*' gruplar, düşünsel ilkelerinden o ölçüde kopamıyor. Bu, her ne kadar bir güvenlik sağlar gibi görülse de, aslında bir korkuyu da içinde barındırır; çünkü ilkelerinden kopması durumunda farklı bir politik kimliğe bürünmüş olacaktır; bunu yapmadığı sürece kendini tanıyamadığı için kendini aşamıyor da. Yaşamın dayattığı sorunlara yönelik çözüm yolu ortaya koymak ya da düşünsel önermelerde bulunmak, aslında herkesin kendi '*ideolojik ilkelerini*' test etmek için bir fırsattır da. Bunun için aklın kendini özgür bırakması, değişmez ilkelerinin kesin sınırlarına değil, ele aldığı olguya bağlanması gerekir. İdeolojik ilkeler ve örgütün politik kimliğini oluşturan görüşler, somut durum karşısında gerçekçi tutum almayı engelliyor. Her ne kadar '*somut durumun somut tahlili*' önermesi dillerde dolaşsa da temel ölçü yinede örgütün, ideolojik ilke dediği kabuller olmaktadır. '*Sol*' bir grup sorunlar karşısında tutumunun somut olup olmadığına nasıl karar verecek? Elbete kendi kimliğini belirleyen politik söylemlerle. Düşünsel açmaza düştüğünde ise bir yandan politik kimliğine damgasını vuran sloganlar ışığında soyut fikirler ileri sürüyor, diğer yandan da ideolojik mücadele adı altında öteki gruplara suçlamalar yöneltiyor. Genel söylemler olgulara giydirilerek somut durumun üzerinden atlanıyor.

DGM direnişi '*Sol*' gruplar arasındaki ilişkilerin yumuşamasına, herhangi bir yakınlaşmanın doğmasına yol açmamış, daha çok suçlayıcı ve gözden düşürücü yeni söylemlere malzeme olmuştur.

Günlük politik yaşamın giderek sertleşmesi, cinayetlerin artması '*Sol*' içi ittifaklar arayışlarını, bu yolda karşılıklı birlik çağrılarını da yoğunlaştırıyor. Eylem birliği yönünde herhangi bir grubun girişimleri ötekileri tarafından anında reddediliyor, '*karşılıklı söz düello*'su doğuran bir malzemeye dönüşüyordu. Birlik arayışları '*devrim anlayışları*', ve '*ideolojik ilkelerden ödün verilmez*' gibi

kararlı tutumları önünde tuz-buz olurken örgütsel rekabet duyguları da canlanıyor, aynı süreçte sokakta can güvenliği de giderek azalıyordu. Her yıl işlenen cinayetler bir öncekini kat kat aşarak devam ediyordu. 1975'de 37 kişi öldürülmüşken bu sayı 1976'da 108'e çıkmıştır.

'*Sol*' hareketlerin yayın organları anti-faşist birlik, faşizm, demokrasi, devlet, vb. konuları uzun uzun yazılarla ele aldılar. Birliğin nasıl olacağı, ilişkilerin hangi ilkeler çerçevesinde sürdürüleceği vb. hakkında fikirler ortaya koydular. Ancak İdeolojik anlayışın doğasından kaynaklanan zorluğa ek olarak şiddetin giderek artması, can güvenliğinin en önemli sorun haline gelmesi, grupların düşünsel ve örgütsel birikim açısından yetersiz olmalarının da etkisiyle bu birlik arayışları elle tutulur bir sonuç vermedi. Her birlik çağrısı, olmayan bir birliğin düşünsel çerçevesi olmaktan çok, çağrıyı yapan grubun kendini egemen kılmak için bir manevra olarak algılanıyordu. Birlik arayışının kendisi, karşılıklı olarak, yeni eleştiri ve küçük düşürücü söylemlerin zeminine dönüşüyordu.

TKP anti-faşist eylem birliğine önem veren ve bu yolda yoğun çaba harcayan hareketlerden birisidir. Parti programının ruhuna da uygun olarak UDC (Ulusal Demokratik Cephe) çağrısı yaptı. Tekellerin ve emperyalizmin egemenliğine, faşizme karşı olan tüm güçlerin birliği anlamına gelen bu girişim, o dönem, '*Sol*' hareketler tarafından farklı tepkilerle karşılandı. Geniş çaplı olması umulan UDC, sonuçta sadece TKP'nin görüşlerinin egemen olduğu örgütler tarafından desteklendi. 'Cephe'nin nitelikleri, işlevi ve sınırları konusunda sayfalar dolusu yazılar yayınlanıyordu. '*Sol*' gruplar arası eylem ve işbirliği ilişkilerinin nasıl olduğunu görmek açısından, farklı grupların yayın organlarından yaptığımız alıntılarla bu süreci yakından görmeye çalışalım.

"*-UDC hareketinde öncü işçi sınıfı ve onun devrimci partisidir.*

-UDC hareketinde işçi sınıfı ve onun öncü partisi, hiçbir partiye, hiçbir örgüte daha baştan bir program, bir taslak dayatmamaktadır.

-UDC içinde ideolojik savaşım verilmesi kaçınılmazdır. ('*Emperyalizme, Faşizme ve Gericiliğe Karşı: BİRLEŞİK CEPHE IV*' Ürün, Nisan 1978, Sayı: 46 .)

" *...Maocusunun da, goşistinin de, revizyonistini de, oportünistini de 'sosyalist' görüp aynı kefeye koymak, daha baştan, bu işi kesinlikle olanaksızlaştırmaktan başka bir anlama gelmez.*" (*'Emperyalizme, Faşizme ve Gericiliğe Karşı Birleşik Cephe III'* Ürün, Mart 1978, Sayı: 45)

"*UDC önerisi, bir fraksiyonun tekelinde kalmamak şartıyla olumlu, devrimci bir öneridir*" (agy. '*Bağımsız Türkiye*' adlı dergiden alıntı)

Önermeler, belirli bir düşünsel sistemin değerleriyle, belirli bir sorunun çözümü için eylemlere yön vermek amacıyla üretilirler. Aynı zamanda amacı, bunu gerçekleştirecek gücü, araçları ve yöntemi göz önünde bulundurarak var olan durumu değiştirmek için yapılan bir çağrıdır. Doğası gereği uzlaşmaya yöneliktir; etkinliği ise ortak amaç doğrultusunda bağımsız ve özgür ilişkiler yaratmasına bağlıdır. İlişkiler örgütsel güçler arasında olduğuna göre, herkesin kendi politik kimliğini güvende görmesi gerekir. Bu süreç her grubun hem kendi iç ilişkisini hem de ötekiyle olan ilişkilerini kapsar. İş ve eylem birliği arayışına giren kesimler kendi ilkelerini ne kadar kesin sınırlarla belirlerlerse o ölçüde uzlaşma zemininden uzaklaşırlar.

Cephe çağrıları '*işçi sınıfının öncülüğünde, onun partisinin hegemonyasında olabileceği*', ideolojik bir ilke olarak kabul ediliyor. Ancak kendini işçi sınıfının gerçek temsilcisi olarak görmeyen hiçbir grup yoktu. Herkes kabul görmüş genel söylemi dile getirse de göz önünde tutulan asıl nokta şuydu: '*Her şey bizim denetim ve yönlendirmemiz altında*' olmalıdır. Grupsal rekabet kendini eylemler aracılığı ile açıkça gösteriyor. Örgütsel varlığı ve örgütsel gücü koruma kaygısı, '*ideolojik bağımsızlık*' adı altında her türlü birlik çabasını daha baştan çıkmaza sokuyordu.

* * *

"*Demokratik Kitle Örgütleri ve eylem birliği ... iki yönden engelleme çabalarına ve saldırılara hedef oluyor. ... Birinci engel ülkemizde 'ilerlemeci' olarak bilinen 'TKP' çizgisinden gelmektedir. .... Ne idüğü belirsiz bir UDC maskaralığı icat ederek herkesi kendi peşlerine takmak isterken herkesi kendine karşı birleştirmeyi başarmıştır.*" ('*Faşizme Karşı Mücadelede Birlik Sorunu ve De-*

mokratik Kitle Örgütleri Eylem Platformu' Devrimci Yol, 21 Ekim 1977, Sayı: 10)

* * *

"*CHP'nin Rus sosyal-emperyalistlerinin işbirlikçisi revizyonistlerle işbirliği siyaseti sosyal-faşist TKP'nin güçlenmesine hizmet etmektedir.*" (Halkın Kurtuluşu, 6 Aralık 1976, Sayı: 34)

Önceleri genel Marksist ilkeler temelinde sürdürülen ideolojik mücadele giderek günlük sorunların eksenine oturuyor. Düşünsel içerikli yazılarda da yeni fikirlere pek rastlanmıyor. Bildik konuların (emperyalizm, devlet, ulusal sorun, vd.) bol alıntılarla ortaya konması bir düşünsel kısırlığa işaret ediyordu. Bu kısırlıkla somut olayları kucaklamak elbette beklenemezdi. Genel olarak ideolojizmin toptancı ve soyut söylemleri '*Sol*' grupların fikirsel kısırlığıyla da birleştiğinde, somut olaylar karşısında bocalamalar kendini açıkça gösteriyor. DGM direnişi bunun için canlı bir örnek oluştururken, önemli olan başka bir deneyim de 5 Haziran 1977 yılında yapılan erken genel seçimlerde ne yapılacağına karar vermek olmuştur. Genel olarak devrim-reform, devlet-demokrasi olgularının ideolojik ilkelerle ele alınması, '*Sol*' hareketlerin tavırlarının ölçütü olmaktadır. Seçimler karşısında ne yapılacağını da bu ilkelere bakarak belirliyorlar. Kendi örgütsel bağımsızlıklarını koruma kaygısı, her grubu bir gerilime sokuyordu. Çünkü somut sorunlar, örneğin seçim gibi bir olayın lafla geçiştirilmesi mümkün olmadığı için her grubu açık tutum belirtmek zorunda bırakıyor. Tarih talep eder özneler duruş belirler, özneler amaçlı etkinlik gösterir tarih dönüşür.

1977 genel seçimleri tarihsel sorumlulukla, ideolojik ilkelerin birleştirilmesi becerisini göstermeyi gerektiriyordu. Ülkede her gün daha fazla kan dökülüyor, sokağa çıkmak bile giderek büyük tehlikeler içeriyordu. Parlamentoda, kentlerde, okullarda, işyerlerinde politik ayrımlaşma aşırı bir gerilim içindeydi. Aynı yılın en kanlı olayı İstanbul Taksim Meydanı'nda yaşandı. 1 Mayıs kutlamaları sırasında toplam 34 kişi can vermiş yüzlercesi yaralanmıştı. 1977 yılı içinde öldürülen insan sayısı 319'u bulmuştu. Bu yaklaşık olarak önceki yıla göre %300 bir artışa karşılık geliyordu. MC. hükümetinin yanlı tutumu, MHP'nin hükümet ortağı olması

ülkücü komando saldırılarının daha da artmasına yol açıyordu. Dönemin başbakanı Süleyman Demirel, gazetecilere; '*bana sağcılar adam öldürüyor dedirtemezsiniz*' diyerek hükümetin tutumunu açıkça ortaya koyuyordu. 1977 seçimleri MC. Hükümetinin iktidardan uzaklaştırılması açısında önem taşıyordu. O günkü koşullar içinde bunun tek somut seçeneği de CHP'nin iktidar olmasıydı. İşte bu noktada '*Sol*' gruplar CHP'nin desteklenmesi, bağımsız adaylar gösterilmesi, seçimin protesto edilmesi gibi farklı tavır aldılar. Gerekçe ise genel olarak iki temel ilkeye göre oluşturuluyordu; işçi sınıfının ideolojisinin bağımsızlığını korumak, burjuvazinin kuyruğuna takılmamak, ya da faşizm tehlikesine karşı CHP'nin iktidar olmasını demokrasi açısından daha yararlı görüp onu desteklemek.

TKP bu seçimlerde CHP'yi destekleme kararı aldı. Farklı tutum alan gruplar ise kendi gerekçelerine uygun olarak önerilerini kamu oyuna açıkladılar.

"*Tekelci Burjuvazinin önde gelen isimleri (Sabancı, Koç) bu sorunların çözümlerinin ertelenmesinin imkansız olması nedeni ile erken seçim talebinde bulundular. İçinde bulunduğumuz koşulların bir başka özelliği de siyasi sorunların seçim dışı bir çözümünde olanaksız olmasıdır.*" ('*Seçimlerde Devrimci Tavır Ne Olmalıdır.*' Devrimci Yol, 1 Mayıs 1977, Sayı: 1)

"*Seçimlerde CHP ve TİP gibi ilerici demokratik görünümdeki burjuva partilerinin desteklenmesi tavrı devrimciler açısından söz konusu olamaz.*" ... "Ne var ki, CHP'nin desteklenilmemesi ve onun burjuva muhtevasının açıklanması şeklindeki politika genel olarak CHP'ye oy verdirtmemek için özel bir gayret sarf etmeyecek, ... CHP'ye oy veren kitlelere CHP konusundaki görüşlerimizi açıklayacaklardır."(agy.)

Seçimlerin çare olmadığını, seçim dışı bir siyasi çözümün de mümkün görülmemesi gibi ikilem taşıyan düşünce, seçimlerde kime oy verilmesi gerekiyor kararında da kendini gösteriyor. CHP'ye oy verilemez, fakat CHP'ye oy verdirtmemek gibi bir gayrette sarf edilmeyecek.

"...*Reformizmin etkili olduğu bir dönemde seçimleri boykot et-*

mek hatalıdır. ... Öyleyse proleter devrimcilerin seçimlerde tutumu ne olmalıdır? Proleter devrimcilerin tutumu, geniş bir siyasi hareketlilik dönemi olarak seçimleri, halkın devrimci muhalefetinin yükseltilmesi, devrimci taleplerin kitlelere mal edilmesi ve halkın bağımsız güçlerinin yaratılması için her türlü (imkanı) ve aracı kullanarak değerlendirmektir." ('*Erken Seçim Proleter Devrimcilerin Tutumu*'Halkın Yolu, 12 Nisan 1977, Sayı: 9)

* * *

"*Seçimler, bir kurutuluş değil, tersine, kitlelerin uyuşturulması, avutulması, hakim sınıfların kendi iktidarlarının kitlelerin gözünde meşrulaştırılmasının bir aracıdır. Seçimler bir aldatmacadır.*" ('Halkın Kurutuluşu Devrimle Olacaktır' Halkın Kurutuluşu, 30 Mayıs 1977, Sayı: 58)

Cinayetlerin Nitelik Değiştirerek Arttığı Yıl: 1978

Bülent Ecevit, Adalet Partisinden transfer ettiği 11 milletvekiline 11 bakanlık vererek 10 Ocak 1978'de hükümet kurdu. Türkiye'nin en önemli sorunu olan can güvenliğini sağlamak, terörü engellemek kararlılığını dile getirerek göreve başladı. Bu sorunun çözümü halkın önemli bir beklentisi idi. Dağılan MC. Hükümetini oluşturan partiler, özellikle MHP ve AP CHP hükümetinin bu konu başarısızlığını gündeme getiriyorlardı. Bu açıdan 1978 yılı siyasi cinayetlerin farklı boyutlara taşındığı yıl olmuştur. Adam kaçırıp işkence ederek sokağa atma, kahvehaneleri rasgele tarayarak sıradan vatandaşların öldürülmesi gibi cinayetlerle beraber; toplu kıyımların başlatıldığı, demokrat bilim adamlarının katledilmesi bu yıl içinde özellikle yoğunlaşmıştır.

MHP sık sık sıkıyönetim ilan edilmesi gerektiğini dile getirmeye başlıyor. Bu çağrılara paralel olarak MHP-Ülkücü komandoların işlediği cinayetler daha da yoğunlaşıyor, kitlesel kıyımlara dönüşüp dinsel ayrımcılığa dayalı katliam ve kışkırtmalar hız kazanıyor.

"*MHP Genel İdare Kurulu 2 Ekim 1978'de yayınladığı bildiride şunları istiyor. 'Sıkıyönetim ilanına gidilmeli ve anayasanın emri olan DGM kurulmalıdır.*" (Tercüman, 3 Ekim 1978)

Önceki yıllardan beri süregelen cinayetlere şunlar ekleniyor: 16 Mart 1978 yılında *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden* toplu halde çıkan solcu öğrencilerin üzerine bomba atılıp kurşunlanması sonucu 7 genç öldü, onlarcası yaralandı. 24 Mart 1978 Ankara Cumhuriyet Savcısı Doğan Öz öldürüldü. 7 Nisan 1978 Prof. Server Tanilli silahlı saldırı sonucu felç oldu. 11 Temmuz 1978 Doç. Bedrettin Cömert katledildi. Ayrıca 9 Ekim 1978 günü Ankara Bahçelievlerde oturan TİP (Türkiye İşçi Partisi) üyesi 7 genç evlerinden kaçırılarak ülkücü faşistler tarafından kurşunlanıp öldürüldüler. Bu cinayeti işleyenlerin başı Susurlukta trafik kazasında ölen MHP'li Abdullah Çatlı, Haluk Kırcı ve arkadaşlarıydı.

20 Ekim 1978'de Prof. Bedri Karafakioğlu, 8 Aralık 1978'de Prof. Necdet Bulut öldürüldü. Bu bilim insanlarının hepsi de sol ve demokrat kimliğiyle bilinen kişilerdi.

Kuşkusuz 1978 yılının en kanlı ve kapsamlı cinayetleri Kahramanmaraş katliamıdır. 21 Aralık 1978 günü başlayıp 26 Aralık sabahına kadar devam eden olaylarda 100'den fazla insan öldürüldü. Genellikle alevi vatandaşların ev ve iş yerleri yakılıp yıkılmış insanlar yaşlı-genç, kadın-çocuk demeden katledilmiştir.

"*AP'li parlamenterlerin yolunu kesen bir kadın, 'sizi başımıza getirdik. Alacağınız olsun. Eğer kapımızda MHP yazsaydı başımıza bunlar gelmezdi', dedi*" (Milliyet, 25 Aralık 1978)

Maraş olayları üzerine A. Türkeş Konya'da yaptığı basın toplantısında şunları söylüyor:

"*Türkeş, 'Barış çağrılarının geri çevrildiğini, uzatılan kardeşlik elinin havada bırakıldığını, iktidarın komünist cinayet şebekeleriyle ittifak ettiğini', öne sürdü.*" (Milliyet, 25 Aralık 1978)

Süleyman Demirel'in demeci:

"*Devlet radyosu ve Anadolu Ajansı ve hükümet resmen bu olayları sağın üzerine yıkmaya çalışmaktadır.*" (Milliyet, 25 Aralık 1978)

Maraş Olayları üzerine 26 Aralık 1978 sabahından itibaren İstanbul, Adana, Ankara, Elazığ, Bingöl, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Kars, Kahramanmaraş, Malatya, Sivas, Urfa illerinde

sıkıyönetim ilan edildi. Sıkıyönetimin kapsamı genişletilerek 12 Eylül Askeri darbesine kadar devam etti. Aynı yıl içinde siyasi cinayetlere kurban giden insan sayısı 879 olmuştur. (Bir önceki yıl 319)

17 Ekim 1979 yılında Ecevit hükümeti istifa etti. Yerine, 13 Kasım 1979'da MSP ve MHP'nin dışardan desteğiyle Süleyman Demirel başkanlığında yeni hükümet kuruldu. Cinayetler hız kesmeden devam etti. 29 Mayıs 1980'de *Çorum*'da, yine halkın dinsel duygularının kışkırtılmasıyla çıkan olaylarda 26 kişi öldürüldü. 14 Temmuz 1980 CHP İstanbul milletvekili Abdurrahman Köksal, 19 Temmuz 1980'de 12 Mart dönemi başbakanlarından Nihat Erim, 22 Temmuz 1980 günü DİSK Genel Başkanı; Kemal Türkler öldürüldü. S. Demirel Hükümetinin kurulduğu 13 Kasım 1979'dan Ağustos 1980 sonuna kadar toplam 2723 kişi siyasi cinayetlere kurban gitmiştir. 12 Eylül 1980 yılından geriye doğru olan son iki yılda öldürülen insan sayısı 5241 olmuştur.

Ordu, 1 Ocak 1980 günü cumhurbaşkanına bir uyarı mektubu verdi. Olayların durulmamasını gerekçe göstererek 12 Eylül 1980'de yönetime el koyarak parlamentoyu dağıttı. Bugünden itibaren Türkiye'nin yaşamında çok derin izler bırakan, etkileri günümüze kadar süren tahribatlar yaratan; işkencelerle, idamlarla, gözaltında kaybolmalarla, sürgünlerle dolu acılı günler ülkeye egemen oldu. Toplumsal yaşamın her alanında; politik yapısında, kültürel ilişkilerinde, insani değerlerinde büyük aşınmalara yol açan sürecin yükünü sonraki kuşaklar da çekmek zorunda kalmıştır.

Bu acılı dönemde en ağır bedel ödeyen kesim hiç kuşkusuz '*Sol*'cular olmuştur. Hayatlarını, ülkelerine daha mutlu ve güvenli bir gelecek sağlamak amacıyla ortaya koyan bu insanların emekleri ülkemizin tarihinde olumlu-olumsuz katkılarıyla yerini almıştır. İnsanın insan üzerindeki her türlü baskı ve egemenliğini ortadan kaldırıldığı, özgür ve eşit ilişkilerin yaşandığı bir toplum idealine bağlanmış çabalar elbette daha güzel bir yaşamın yapı taşı olurlar. Bu uğurda düşünsel ve politik yetersizlikler olabilir; ancak '*Sol*'un temel varlık gerekçesi olan eşitlik ve özgürlük idealleri, onların haklı bir davanın neferleri oldukları gerçeğini gözden uzak tutamayacağımızı bize hatırlatıyor

Altıncı Bölüm:

İdeolojinin Tarihsel İşlevi

İnsanlığın en özlü istekleri evrensel ilkeler halinde *Fransız Devrimiyle* somutluk kazanmış, kendine yasal ve kurumsal temel yaratmıştı. Onun doğurduğu umut sonraki yıllarda Avrupa halklarının özgürlük arayışlarının tinsel kaynağı olmuştur. Her ne kadar 1815 yılında Napolyon'un yenilgisinden sonra Avrupa'da uzun yıllar gericilik dönemi yaşanmış olsa da özgürlük ateşi söndürülememiştir. 1848 yıllarında patlak veren ayaklanmalar, köylü savaşları özgürlük kıvılcımlarının aleve dönüştüğünün göstergeleri olmuştur. Tarih sahnesine etkin bir politik güç olarak giren işçi sınıfı sosyal kurtuluş mücadelesinin en güçlü sosyal temeli olarak kendini göstermiştir. 1848'de yayınlanan '*Komünist Manifesto*'da da belirtildiği gibi komünist fikirler Avrupa kıtasını bir hayalet gibi sarıyordu. *Eşitlik-Özgürlük- Kardeşlik* kavramlarını gerçekleştirmeyi, yaşam biçimi haline getirmeyi bilimsel önermelere de dayandıran Marksizm, bu idealleri kendine ilke edindi. '*Bütün ülkelerin işçileri birleşin*' sloganı tüm dünya işçilerini ortak düşmanlarına karşı uluslararası dayanışma ruhuyla mücadeleye çağırıyordu. Daha sonra '*bütün dünyanın ezilen halkları birleşin*' sloganıyla da birleştirilen bu çağrı sadece işçilerin eğil emperyalizm tarafından baskı altında tutulan halkların da kardeşliğini öne çıkarmıştır. Böylece Marksist dünya görüşü dünya barışının temel koşullarını yaratmayı, ulusal bağımsızlığa dayalı ilişkilerin hayata geçirilmesinin ilkesini belirtmiş oluyordu. İnsanlar arasındaki her türlü ayrıma, baskıya ve zulüme yol açan nesnel temeli de ortadan kaldırmayı kendine vazgeçilmez amaç edindiğini belirtmiş oluyordu.

İnsanlık tarihi ilk olarak; cinsiyete, ulusal kökene, dinsel inanca, vb. dayalı ayrımcılığa, egemenlik ve baskılara köklü bir biçimde karşı olan düşünce sistemiyle; insanın, bencil ekonomik çıkarlar için aşağılanmasına, acı çekmesine, birbirlerini kırdırılmalarına karşı koyan kararlı ve örgütlü insan gücüyle tanışmış oldu.

Sokrates, Aristo, Hegel, Nietzsche gibi filozofların, kutsal metinlerin, hep geride tuttuğu ve önemsemediği kadınları erkeklerle eşit insan olarak kabul etmek Marksizmin bir onurudur. Binlerce yıldır toplumsal yaşamı tahrip eden, halkları birbirine kırdıran savaşların özünün çıkara dayanan saçmalığını bilimsel olarak ortaya koyan ve dünya halkları arasında barış ve kardeşliğin kurulmasını ısrarla savunan yine Marksist-Leninist düşünsel sistem olmuştur. '*Bir ulusu ezen ulusun kendisinin de özgür olamayacağını*' dile getiren Marx'ın bu görüşü 20. yüzyılın tüm olaylarıyla da haklılığını kanıtlamıştır.

Başta Avrupa'da olmak üzere dünyanın neresinde olursa olsun; ulusal, dinsel, sosyal ya da bireysel bir baskı ve zulüm varsa buna ilk karşı koyanlar Marx-Engels-Lenin'in düşüncelerini benimsemiş kişi ve örgütler olmuştur.

Emekçiler için çalışma saatlerinin azaltılması, sendikal hakların kazanılması, bir devletin sınırları içinde bile olsa ulusal ayrımcılığın ortadan kaldırılması, politik özgürlüklerin geliştirilmesi, vb., gibi mücadeleler düşünsel dayanaklarını bu ideolojik söylemde bulmuşlardır. Avrupa'da emekçilerin tüm kazanımlarının (sendikal, sosyal yardım, politik özgürlükler, vb.), ikinci dünya savaşı öncesi ve sonrasında faşizm belasının ortadan kaldırılmasının harcında '*Komünistlerin*' kanı vardır. Bugün insanlığın bilincinde yer etmiş özgürlük-bağımsızlık ve hak ilkesine dayalı ilişkilerin gerçeğe dönüşmesinde Marksizm-Leninizmin inkâr edilemez kanıtları vardır.

Aynı fikirleri ülkemiz içinde söyleyebiliriz. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından günümüze kadar tüm demokratik hak taleplerinin, özgürlük mücadelesinin en özverili kesimi '*Sol*'cu kişi ve örgütler olmuştur. Ele aldığımız dönemde; sendikal özgürlükle-

rin kazanılması, lokavtın yasaklanması, düşünce ve fikir özgürlüğünün sağlanması, işkencenin yasaklanıp insanlık suçu sayılması, eşit işe eşit ücretin verilmesi, cinsiyete dayalı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması, Kürt Halkının ulusal haklarının tanınması, vd. için inançlı ve kararlı mücadele veren bu insanlar ağır bedeller ödediler. Eğer bugün Türkiye belirli bir politik yapıya kavuşmuşsa, bunun içinde özgürlüğe ve hak eşitliğine dayalı ne varsa onun harcında da bu ülkenin '*Sol*'cu insanlarının emeği ve kanı bulunuyor.

Katledilen binlerce devrimcinin, hapishanelerde çürütülen, işkencelerden geçirilen insanların, haklılığına inandıkları güzel bir dünya için vermiş oldukları özverili mücadeleleri boşa gitmedi. Onların, ülkeleri ve halkları için özledikleri yaşam biçiminin yaratılmasında büyük katkıları vardır. Yeterli olup olmadığı tartışılabilir; ancak bugün sahip olduğumuz politik haklarımız, düşünce özgürlüğümüz, güvenli ortamımız bunun kanıtıdır.

Bu kitapta bizim amacımız bir düşünce sisteminin *Marksist İdeolojinin* oluşumuna ve temel ilkelerine bakmak, tarihsel süreç içinde yeni değerlerle nasıl ilişkilendirildiği ve son olarak ta ülkemizde nasıl uygulamaya konduğunu izlemektir. Örgütsel yapıları, yönetim biçimlerini, pratik uygulamaları, yönetim sorunlarını, incelememizin dışında tuttuk. Düşüncenin hareketlerini izlemeye özen gösterdik. Fikirlerin birbiriyle ayrılıkları ve mücadele biçimlerine dikkat çekmeye çalıştık. Çünkü örgütler, bireyler ve toplumsal mücadeleler somut bir fikir gerçekleştirmek için örgütlü mücadeleye girerler. Kişiler geçici, içerikleri değişmek koşuluyla ilkeler ve fikirler kalıcıdırlar.

Bireyler fikirlerine bağlandıkları, haklıdan ve doğrudan yana oldukları ölçüde kararlı ve özverili olurlar. Onları hiçbir zorluk yıldıramaz. Bu durum özneleri erdemli ve saygın kılabilir; ancak bireylerin yüce duygularla donanmış olmaları, hayatlarını bile inançları için adamaları savundukları fikirlerin niteliğini değiştirmez. Düşüncelerin değerlendirilmesi, o düşünce uğrunda mücadele vermiş öznelerin kişiliğiyle bir ilgisi yoktur. Ama haklı bir amaç uğruna kendini feda eden insanlar her zaman kendilerinden sonra ge-

len kuşaklar için bir esin kaynağı olabilirler ve her türlü saygıyı hak ederler. İnancın gücü; kararlılığı, içtenliği ve her türlü bedeli ödeme konusunda gözü pekliği de besler. Şu örneklerde görüldüğü gibi:

"*Esasen biz komünist devrimciler, prensip olarak siyasi kanaatlerimizi ve görüşlerimizi hiçbir yerde gizlemeyiz. Ancak örgütsel faaliyetlerimizi, örgüt içinde bizimle birlikte çalışan arkadaşlarımızı ve örgüt içerisinde olmayıp da bize yardımcı olan şahıs ve grupları açıklamayız... Ben buraya kadar anlattıklarımı samimiyetle inandığım Marksist-Leninst düşünce uğruna yaptım. Ve sonuçtan asla pişman değilim. Ben bu uğurda her türlü neticeyi göze alarak ve can bedeli ile mücadeleyi öngörerek çalıştım ve neticede yakalandım. Asla pişman değilim. Bir gün sizin elinizden kurtulursam gene aynı şekilde çalışacağım*" (İbrahim Kaypakkaya*, *Bütün Yazılar' TKP/M-L, TİKKO, TMLGB Davası*', 21 Nisan 1973, s.16)

** İ. Kaypakkaya 12 Mart rejimi döneminde 1973 yılında işkenceyle öldürüldü.*

"*Ben devrimciyim. 12 Eylül şiddeti, yaşadığım onca eziyet ve işkenceler, düşünce ve inançlarımı yok edememiştir. Ülkeme ve yoksul halkıma beslediğim güzel duyguları içimden söküp atamamıştır, gönlüm hala iyiye, güzele, insanlığa, özgürlüğe, barışa, eşitliğe, kardeşliğe, sosyalizme; ülkemin bağımsız, özgür ve aydınlık geleceğine olan inançla doludur.* (Nasuh Mitap, Devrimci Yol Savunma, 4. *'Kolordu Komutanlığı 1 No'lu Askeri Mahkemesinde yapılan savunmadan'*)

"*İnanıyorum ki bugünün ve yarının kuşakları, geçmişten bugüne gelen halka ait bütün güzelliklere sahip çıkarak ve bütün olumsuzlukları aşarak her türlü orta çağ karanlığını parçalamayı ve kendilerine daha adil, sömürüsüz, eşitlik ve özgürlük temelindeki daha güzel, aydınlık bir Türkiye ve dünya yaratmayı mutlaka başaracaklardır*" (Oğuzhan Müftüoğlu, Devrimci Yol Savunma)

Türkiye'nin yaşadığı 12 Mart 1972 ve 12 Eylül 1980 dikta rejimlerinin yargıçlarına ve işkencecilerine karşı dile getirilen inanç ve kararlılık dolu bu düşünceler, aynı amaçlar için mücadele etmiş

binlerce '*Sol*' fikirli insanın duygularını da yansıttığına inanıyoruz. Özgürlüğü, barışı, eşitliği ve insanlık onurunu korumaya adanmış hiçbir çabanın boşa gitmeyeceğine inanıyoruz. Tarihin akışı ve ülkemizin yakın geçmişi bunun kanıtıdır.

KAYNAKÇA

Armaoğlu, Prof. Dr. Fahir, 20. yüzyıl Siyasi Tarihi. Alkım yay. İstanbul

ATATÜRK, Söylev cilt 1-2, Çağdaş yay. İstanbul, 2001.

ATATÜRK"ün Bütün Eserleri, cilt, 1-2-14, İstanbul, 2004.

Atılgan, Gökhan, Devrim-Yön Hareketi, TÜSTAV yay. İstanbul, 2002.

Avcıoğlu, Doğan, Türkiye'nin Düzeni, Tekin yay. İstanbul, 2001.

Aydınoğlu, Ergün, Eleştirel Bir Tarih Denemesi 1960-1971, Belge yay. İstanbul, 1992.

Barette, Michelle, Marx'tan Foucault'ye İdeoloji, Sarmal yay. İstanbul, 1996.

Batur, Muhsin, Anılar ve Görüşler, Milliyet yay. İstanbul, 1985.

Başbakanlık, Beyaz Kitap, Başbakanlık yay. Ankara, 1973.

Bauman, Zygmunt, Siyaset Arayışı, Metis yay. İstanbul, 2000.

Birikim Dergisi, Mayıs 1998, Ocak 2003, Şubat 2003, İstanbul.

Bobaroğlu, Metin, Aydınlanma Sorunu Ve Değerler, Ayna yay. İstanbul, 2002.

Bobaroğlu, Metin, 'Ekin Sorunu', Us Düşün Ve Ötesi Dergisi, Sayı: 5, Anadolu Aydınlanma Vakfı yay. İstanbul, 2001.

Bobaroğlu, Metin, Tarih Felsefesi Çalışma Notları, İstanbul, 2003.

Bottomer, Tom, Frankfurt Okulu, Ara yay. İstanbul, 1989.

Campenella, Güneş Ülkesi, Sosyal yay. İstanbul, 1994.

Canetti, Elias, Kitle ve İktidar, Ayrıntı yay. İstanbul, 1998.

Çayan, Mahir, Teorik Yazılar, Gökkuşağı yay. İstanbul, 1996.

Derleme, Söylem ve İdeoloji, Su yay. İstanbul, 2003.

Derleme, İdeoloji Üzerine, Kuram yay. İstanbul

Descartes, Kurallar/ Meditasyonlar, İdea yay. İstanbul, 1997.

Doğu Batı Dergisi, Sayı: 1, Ocak 1997, Sayı: 13, Ocak 2000, Sayı: 28, Ekim 2004, Sayı: 30, Ocak 2005, İstanbul.

Eaglton, Terry, İdeoloji, Ayrıntı yay. İstanbul

Eflatun, Sokrates'in Savunması, Remzi Kitabevi, İstanbul 2001.

Freud, S, Kitle ve Psikoloji, Cem yay. İstanbul 2000.

Guevara, Che, Askeri Yazılar, Yar yay, İstanbul 1992.

Hegel, G.W.F., Estetik, Payel yay. İstanbul, 1994.

Hegel, G.W.F., Mantık Bilimi, İdea yay. İstanbul1991.

Hegel, G.W.F., Tarihte akıl, Ara yay. İstanbul 1991.

Hegel, G.W.F., Tinin Görüngübilimi, İdea yay. İstanbul 1986.
Hegel, G.W.F., Tüze Felsefesi. Çeviri metni, İstanbul 2004.
Horkmeimer, Max, Akıl Tutulması, Metis yay. İstanbul, 1994.
İliade, Mircea., Mitlerin Özellikleri, Om yay. İstanbul 2001.
Jay, Martin, Diyalektik İmgelem, Ara yay. İstanbul 1989.
Kaypakkaya, İbrahim, Bütün Yazılar, Tufan yay. İstanbul 1976.
Lenin, Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, İnter yay.İstanbul 2001.
Mandel, Ernest, İktidar ve Para, Yazın yay. İstanbul 1992.
Mannheim, Karl, İdeoloji ve Ütopya, Epos yay. İstanbul 2002.
Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, İletişim yay. İstanbul 1993.
Mardin, Şerif, İdeoloji, İletişim yay. İstanbul 2000.
Marx, Karl, Kapital l.cilt, Sol yay. İstanbul 1978.
Marx, Karl, Kapital lll.cilt, Sol yay. Ankara 1978.
Marx, Karl, Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Sol yay. Ankara 1979.
Marx-Engels, Alman İdeolojisi, Sol yay. Ankara 1978.
Marx-Engels, Felsefe İncelemeleri, Sol yay. Ankara 1979.
Marx-Engels, Din Üzerine, Gerçek yay. İstanbul 1974.
Marx-Engels-Lenin, Sanat ve Edebiyat, Ekim yay. Ankara, 1990.
Mensikov, S, -Galbraith, J.K, Kapitalizm Komünizm ve Bir Arada Yaşamak, Afa yay. İstanbul 1990.
More, Thomas, Ütopya, İş Bankası Kültür yay. İstanbul 2000.
Platon, Devlet, Remzi Kitabevi İstanbul.
Platon, Menon/Diyaloglar 1, Remzi Kitabevi, İstanbul 1998.
Platon, Protagoras/Diyaloglar 2, Remzi Kitabevi, İstanbul 1986.
Sartre, J. P, Varoluşçuluk, Say yay, İstanbul 2003.
Teber, Serol, Politik Psikoloji Notları, Ara yay. İstanbul 1990.
Therborn, Göran, İktidarın İdeolojisi ve İdeolojinin İktidarı, İletişim yay. İstanbul 1989.
Tuncay, Mete (Derleme), Sosyalist Düşünce Tarihi Cilt l-2, Bilgi yay. İstanbul 1976.
Tura, Saffet Murat, Şeyh ve Arzu, Metis yay. İstanbul 2002.
Uras, Ufuk, İdeolojilerin Sonu mu?, Sarmal yay. İstanbul.
Uygur, Oktay, Demokrasinin Tarihsel Felsefi ve Ahlaki Boyutları, İnkılap yay. İstanbul 2003.
Üşür, Serpil Sancar, İdeolojinin Serüveni, İmge yay. Ankara 1997.
Yılmaz, Tanzel Sülker, Türkiye'de Gençlik Hareketleri, Toplumsal Dönüşüm yay. İstanbul 1997.
Zizek, Slovaj, İdeolojinin Yüce Nesnesi, Metis yay. İstanbul, 2002.

Ölüm, öteden beri kutsaldır bu topraklarda... Bu ülkede kutsal olan, yaşamaktan daha önemlidir. Kutsal olanın mutlaka din olması gerekmez. İdeoloji de, politika da, aşk da, hatta futbol bile bir anda kutsal olanın katına yükselebilir. Çünkü bu ülkede anlam, çoğu zaman insan yaşamından daha önemlidir. Anlamlı olanın ne olduğuna gelince, bunun pek önemi yoktur.

Mustafa Alagöz, bu kitapta "anlamlı olanın" ideolojiyle belirlenebileceğinin mutlak olarak kabul edildiği anlayışın egemen olduğu bir dönemi irdeliyor. Bedeli insan kanıyla, bedeli hapishanede çürüyen genç bedenlerle, bedeli sürgünlükte geçen ömürlerle ödenmiş bir sürecin tabu olmuş, dokunulmamış alanlarını seriyor gözler önüne. Kimin ne söylediğinin, ne yaptığının üzerinde durmuyor. Kimseyi suçlamıyor. Düşünülenleri, eylenmiş işleri, felsefi aklın süzgecinden geçirerek yeniden tartışma masasına yatırıyor. Başkaları da yeniden düşünsün, yaşananlar yeniden gözden geçirilsin diye.

Yazarın amacı, bu süreçte yer alan politik hareketleri eleştirmekten öte, bu hareketlere yön veren düşüncelerin köklerine inmeye çalışmak. Bu düşünceleri yaratan aklın profilini çıkarmak...

Düşünce ile yaşam arasındaki bağın oluşma ve uygulanma biçimini sorgulamak... Başka türlüsü olanaklı mıydı, sorusunu sormak.

Daha iyi bir yaşam, daha özgür bir ülke, daha güzel bir dünya için.

AHMET ÜMİT

Kapak Resmi: Prof. Dr. Mehmet Özer

Babil
İnceleme

www.babilyayinlari.com

ISBN 975-6207-67-1